

INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES

September 2025 • Volume 9 • Issue 2

ISSN 2602-3288

International Journal of Social and Humanities Sciences is an internationally refereed academic journal. Was published twice in 2017 and 2018. Since 2019, the number of publications has been increased to three.

INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES

International refereed academic journal was published twice in 2017 and 2018. Since 2019, the number of publications has been increased to three.

Uluslararası hakemli akademik dergi ve 2017, 2018 yıllarında iki kez yayınlanmış olup 2019 yılından itibaren yayın sayısı üçe çıkarılmıştır.

September 2025 ♦ Volume 9 ♦ Issue 2

Eylül 2025 ♦ Cilt 9 ♦ Sayı 2

dergipark.org.tr/ijshs

ijshs.iarsp.org

All right reserved © Her hakkı saklıdır

The rights of all the papers accepted for publication belong to the International journal of social and humanities sciences.

Yayımlanacak makalelerin tüm yayın hakları International journal of social and humanities sciences'e aittir.

The responsibility of the manuscripts belong to the authors. International journal of social and humanities sciences and the editors are not responsible for the manuscripts.

Dergide yayımlanan makalelerin tüm sorumluluğu yazarlara ait olup, bu konuda International journal of social and humanities sciences ve editörler sorumlu tutulamazlar.

The articles published in the journal can be cited by giving proper reference.

Dergide yayımlanan makalelerden kaynak gösterilerek aktarma ve alıntı yapılabilir.

KURUCU / FOUNDER

Tuncay AYDEMİR

BAŞ EDITÖR / EDITOR IN CHIEF

Doç. Dr. Leyla AYDEMİR / Karadeniz Technical University

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

(Listed by title and alphabetical order / Unvan ve alfabetik sıraya göre listelenmiştir)

- Prof. Dr. A. Mevhibe COŞAR / Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Ahmet INAM / Middle East Technical University
Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY / Uludağ University
Prof. Dr. Andreas HEINZ / Humboldt University Berlin
Prof. Dr. Antonia DARDER / Loyola Marymount University
Prof. Dr. Atilla AKBABA / İzmir Kâtip Çelebi University
Prof. Dr. Aylâ NEUSEL / University of Kassel
Prof. Dr. Boike REHBEIN / Humboldt University Berlin
Prof. Dr. Claudia BRUNS / Humboldt University Berlin
Prof. Dr. David ANG / Auburn University Montgomery
Prof. Dr. Diane SUNAR / Istanbul Bilgi University
Prof. Dr. Dinçay KÖKSAL / Çanakkale Onsekiz Mart University
Prof. Dr. Dolunay ŞENOL / Kırıkkale University
Prof. Dr. Ercan S. TÜRK / University of South Carolina
Prof. Dr. Erol YILDIZ / University Innsbruck
Prof. Dr. Fadıl HOCA / International Vision University
Prof. Dr. Gökce YURDAKUL / Humboldt University Berlin
Prof. Dr. Harun GÜMRÜKÇÜ / Akdeniz University
Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ / Karadeniz Technical University
Prof. Dr. İsmail DOĞAN / Ankara University
Prof. Dr. Kamuran REÇBER / Uludağ University
Prof. Dr. Kerim EDİNSEL / 19 Mayıs University
Prof. Dr. Klaus SCHLICHTE / University of Bremen
Prof. Dr. Lokman ÇİLİNGİR / 19 Mayıs University
Prof. Dr. Mehmet Akif ERDOĞRU / Ege University
Prof. Dr. Meltem KULAÇATAN / University of Zürich
Prof. Dr. Mustafa GENCER / Abant İzzet Baysal University
Prof. Dr. Öner DEMİREL / Kırıkkale University
Prof. Dr. Özcan DEMİREL / Hacettepe University
Prof. Dr. Peter HEINE / Humboldt University Berlin
Prof. Dr. Sami KARADENİZ / Başkent University
Prof. Dr. Serpil SANCAR / Ankara University
Prof. Dr. Sevil ATASOY / Üsküdar University

Prof. Dr. Sibel KALAYCIOĞLU / Middle East Technical University
Prof. Dr. Tayyar ARI / Uludağ University
Prof. Dr. Temel ÖZTÜRK / Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Ute PFLÜCKE / University of Applied Sciences Zittau/Görlitz
Prof. Dr. Ülkü ELİUZ / Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Veysel BOZKURT / İstanbul University
Prof. Dr. Werner GRONAU / University of Applied Sciences Stralsund
Prof. Dr. Yasemin KARAKAŞOĞLU / University of Bremen
Prof. Dr. Yıldız ECEVİT / Middle East Technical University
Prof. Dr. Yusuf Ş. HAKYEMEZ / Karadeniz Technical University
Dr. Melitta WALIGORA / Humboldt University Berlin
Dr. Ulrike HAMANN / Humboldt University Berlin
Dr. Zafer AKINCI

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

(Listed by title and alphabetical order / Unvan ve alfabetik sıraya göre listelenmiştir)

Prof. Dr. Abdulkadir GÜL / Erzincan University
Prof. Dr. Abdullah ÇOLAK / Hitit University
Prof. Dr. Abdullah KORKMAZ / İnönü University
Prof. Dr. Adnan ÇELİK / Selçuk University
Prof. Dr. Ahmet Ali BAYHAN / Ordu University
Prof. Dr. Ali ÇELİK / Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Ali Murat VURAL / İstanbul University
Prof. Dr. Arzdar KİRACI / Siirt University
Prof. Dr. Aylin GÖRGÜN BARAN / Hacettepe University
Prof. Dr. Aylin NAZLI / Ege University
Prof. Dr. Aysun ÖZKÖSE / Karabük University
Prof. Dr. Barış ÖZDAL / Uludağ University
Prof. Dr. Burçin HATİPOĞLU / Boğaziçi University
Prof. Dr. Çağlar ÖZEL / Cyprus International University
Prof. Dr. Gülay EKİCİ / Gazi University
Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE / Cumhuriyet University
Prof. Dr. Hakan ACAR / Kocaeli University
Prof. Dr. HAYATİ AKTAŞ / Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Hikmet ASUTAY / Trakya University
Prof. Dr. Hikmet YAZICI / Karadeniz Technical University
Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU / 19 Mayıs University
Prof. Dr. İdil SAYIMER / Kocaeli University
Prof. Dr. İlknur AYDIN AVCI / 19 Mayıs University
Prof. Dr. İsmail A. ÖZÇELİK / Avrasya University
Prof. Dr. Kaya Tuncer ÇAĞLAYAN / 19 Mayıs University
Prof. Dr. Lee G. STREETMAN / Delaware State University
Prof. Dr. M. Asif YOLDAŞ / Avrasya University
Prof. Dr. Mehmet OKUR / Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Mehmet YAVUZ / Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Murat YILDIZ / Cumhuriyet University

Prof. Dr. Mustafa Çağatay OKUTAN / Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Mustafa ÖZDEMİR / Kafkas University
Prof. Dr. Nadir SUĞUR / Anadolu University
Prof. Dr. Nazife GÜNGÖR / Üsküdar University
Prof. Dr. Nesrin KALYONCU / Abant İzzet Baysal University
Prof. Dr. Nezahat ALTUNTAŞ / Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Nilgün ÇELEBİ / Muğla Sıtkı Koçman University
Prof. Dr. Niyazi USTA / 19 Mayıs University
Prof. Dr. Orhan ÇOBAN / Selçuk University
Prof. Dr. Ömer ÇAHA / Yıldız Technical University
Prof. Dr. Rolf-Dieter HEPP / Freie University Berlin
Prof. Dr. Sema ETİKAN / Ahi Evran University
Prof. Dr. Songül SALLAN GÜL / Süleyman Demirel University
Prof. Dr. Tahir AKGEMCİ / Selçuk University
Prof. Dr. Turgut Hacı ZEYREK / Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Yıldız AKPOLAT / Atatürk University
Assoc. Prof. Dr. A. Didem DANIŞ ŞENYÜZ / Galatasaray University
Assoc. Prof. Dr. A.Mecit CANATAK / Yüzüncü Yıl University
Assoc. Prof. Dr. Abdullah Şevki DUYMAZ / Süleyman Demirel University
Assoc. Prof. Dr. Abdurrahman KOLCU / Recep Tayyip Erdoğan University
Assoc. Prof. Dr. Abdülmecit NUREDİN / International Vision University
Assoc. Prof. Dr. Açalıya ALLMER / Dokuz Eylül University
Assoc. Prof. Dr. Ali ESGİN / İnönü University
Assoc. Prof. Dr. Ali Kürşat TURGUT / Akdeniz University
Assoc. Prof. Dr. Aliye Senem DEVİREN / Mustafa Kemal University
Assoc. Prof. Dr. Artun AVCI / Marmara University
Assoc. Prof. Dr. Arzuhan Burcu GÜLTEKİN / Ankara University
Assoc. Prof. Dr. Aycan ÇİÇEK SAĞLAM / Muğla Sıtkı Koçman University
Assoc. Prof. Dr. Ayşe Pelin ŞAHİN TEKİNALP / Hacettepe University
Assoc. Prof. Dr. Ayşe TAVUKÇUOĞLU / Middle East Technical University
Assoc. Prof. Dr. Aytekin ÇÖKELEZ / Istanbul Technical University
Assoc. Prof. Dr. Barış ERDEM / Kırgızistan Türkiye Manas University
Assoc. Prof. Dr. Bayram SEVİNÇ / Karadeniz Technical University
Assoc. Prof. Dr. Berrin FİLİZÖZ / Cumhuriyet University
Assoc. Prof. Dr. Bülent KARA / Ömer Halisdemir University
Assoc. Prof. Dr. Bülent YILMAZ / İnönü University
Assoc. Prof. Dr. Bünyamin AKDEMİR / İnönü University
Assoc. Prof. Dr. Duygu KIZILDAĞ / Afyon Kocatepe University
Assoc. Prof. Dr. Ebru TAYSI / Süleyman Demirel University
Assoc. Prof. Dr. Elif AKPINAR KÜLEKÇİ / Atatürk University
Assoc. Prof. Dr. Erdal AKSOY / Gazi University
Assoc. Prof. Dr. Erhan DURUKAN / Karadeniz Technical University
Assoc. Prof. Dr. Erkan Turan DEMİREL / Fırat University
Assoc. Prof. Dr. Ersan BAŞAR / Karadeniz Technical University
Assoc. Prof. Dr. Fariz AHMADOV / Azerbaijan State Economics University
Assoc. Prof. Dr. Figen Güner DİLEK / Gazi University
Assoc. Prof. Dr. Hatice DEMİRBAŞ / Gazi University
Assoc. Prof. Dr. Hatice KUMCAĞIZ / 19 Mayıs University
Assoc. Prof. Dr. Hülya ARSLAN EROL / Gaziantep University
Assoc. Prof. Dr. İbrahim ÇEŞMELİ / İstanbul University

Assoc. Prof. Dr. İlker İŞSEVER / İstanbul University
Assoc. Prof. Dr. İsmail Hakkı ERTEN / Hacettepe University
Assoc. Prof. Dr. Kezban ÇELİK / 19 Mayıs University
Assoc. Prof. Dr. Leyla ALPAGUT / Abant İzzet Baysal University
Assoc. Prof. Dr. Lilian Maria TONELLA TÜZÜN / Anadolu University
Assoc. Prof. Dr. M. Kevser BAŞ / Yıldırım Beyazıt University
Assoc. Prof. Dr. M. Yavuz ALPTEKİN / Karadeniz Technical University
Assoc. Prof. Dr. Mehmet KOYUNCU / Ege University
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Turgut BERBERCAN / Çankırı Karatekin University
Assoc. Prof. Dr. Mensur NUREDİN / International Vision University
Assoc. Prof. Dr. Mine GÖZÜBÜYÜK TAMER / Karadeniz Technical University
Assoc. Prof. Dr. Mustafa GÜNDÜZ / Yıldız Technical University
Assoc. Prof. Dr. Nalan KAZAZ / International Vision University
Assoc. Prof. Dr. Qadir BAYRAMLI / Azerbaijan State Economics University
Assoc. Prof. Dr. Sefa ÇETİN / Kastamonu University
Assoc. Prof. Dr. Selim EREN / 19 Mayıs University
Assoc. Prof. Dr. Semra PURKİS / Muğla Sıtkı Koçman University
Assoc. Prof. Dr. Semra TUNÇ / Selçuk University
Assoc. Prof. Dr. Serdar SAĞLAM / Gazi University
Assoc. Prof. Dr. Sibel KILIÇ / Marmara University
Assoc. Prof. Dr. Şerife GENİŞ / Adnan Menderes University
Assoc. Prof. Dr. Şirin DİLLİ / Giresun University
Assoc. Prof. Dr. Şükrü ASLAN / Mimar Sinan Fine Arts University
Assoc. Prof. Dr. Vehbi BAYHAN / İnönü University
Assoc. Prof. Dr. Volkan ALTINTAŞ / İzmir Kâtip Çelebi University
Assoc. Prof. Dr. Yelda Aydın TÜRK / Karadeniz Technical University
Assoc. Prof. Dr. Yüksel TOPALOĞLU / Trakya University
Asst. Prof. Dr. Kadir ÇAKIR / Çukurova University
Asst. Prof. Dr. Abdullah OĞRAK / Yüzüncü Yıl University
Asst. Prof. Dr. Abdurrahman ÇALIK / Yüzüncü Yıl University
Asst. Prof. Dr. Ali Barış KAPLAN / İstanbul Medipol University
Asst. Prof. Dr. Ali Haydar ALTUĞ / Artvin Çoruh University
Asst. Prof. Dr. Ali ÖZTÜRK / Bartın University
Asst. Prof. Dr. Alpay TIRIL / Sinop University
Asst. Prof. Dr. Aslı GÜNGÖR / İstanbul Arel University
Asst. Prof. Dr. Aslı ÖZTOPÇU / Maltepe University
Asst. Prof. Dr. Aslı Yılmaz UÇAR / Altınbaş University
Asst. Prof. Dr. Aybike SERTTAŞ ERTİKE / İstanbul Arel University
Asst. Prof. Dr. Aykut HALDAN / Trakya University
Asst. Prof. Dr. Aytuğ ARSLAN / İzmir Kâtip Çelebi University
Asst. Prof. Dr. Bekir ZENGİN / Cumhuriyet University
Asst. Prof. Dr. Birnaz ER / Dumlupınar University
Asst. Prof. Dr. Buket KORKUT RAPTİS / Muğla Sıtkı Koçman University
Asst. Prof. Dr. Burak DOĞU / İzmir University of Economics
Asst. Prof. Dr. Burak HERGÜNER / Avrasya University
Asst. Prof. Dr. Canan AKSOY / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Canser KARDAŞ / Muş Alparslan University
Asst. Prof. Dr. Cemal İNCE / Gaziosmanpaşa University
Asst. Prof. Dr. Ceren YEGEN / Muş Alparslan University
Asst. Prof. Dr. Çiğdem USTA / Karadeniz Technical University

Asst. Prof. Dr. Davut YİĞİTPAŞA / 19 Mayıs University
Asst. Prof. Dr. Demet TÜZÜNKAN / Woosong University
Asst. Prof. Dr. Derya DERİN PAŞAOĞLU / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Dilek ÇETİNDAS / Erzurum Technical University
Asst. Prof. Dr. Dilek SÜREKÇİ YAMAÇLI / Nuh Naci Yazgan University
Asst. Prof. Dr. Elif DEMİREL / Kırıkkale University
Asst. Prof. Dr. Emin Baki ADAŞ / Adnan Menderes University
Asst. Prof. Dr. Emine DAĞTEKİN EKİNCİ / Dicle University
Asst. Prof. Dr. Emine Funda SERİN / 19 Mayıs University
Asst. Prof. Dr. Emrah ÖZSOY / Sakarya University
Asst. Prof. Dr. Erol KALKAN / Avrasya University
Asst. Prof. Dr. Ertan DÜZGÜNEŞ / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Esra IŞIK / Dumlupınar University
Asst. Prof. Dr. Eyüp ÖZTÜRK / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Fahrünnisa BİLECİK / Bartın University
Asst. Prof. Dr. Fatih KAHRAMAN / Karamanoğlu Mehmetbey University
Asst. Prof. Dr. Fatih TOPALOĞLU / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Fatma Fehime AYDIN / Yüzüncü Yıl University
Asst. Prof. Dr. Fatma Gaye GÖKALP YILMAZ / Mehmet Akif Ersoy University
Asst. Prof. Dr. Feyza Ceyhan ÇOŞTU / Hitit University
Asst. Prof. Dr. Feyza TOKAT / Pamukkale University
Asst. Prof. Dr. Füsun YILDIZBAŞ / İstanbul Arel University
Asst. Prof. Dr. Gökhan ABA / Bandırma Onyedi Eylül University
Asst. Prof. Dr. Gül Esra COŞKUN / Üsküdar University
Asst. Prof. Dr. Gülten GÜLTEPE / Atatürk University
Asst. Prof. Dr. Hatice TOKSÖZ / Süleyman Demirel University
Asst. Prof. Dr. Hatice Zekavet KABASAKAL / Dokuz Eylül University
Asst. Prof. Dr. Hilal Tuğba ÖRMECİOĞLU / Akdeniz University
Asst. Prof. Dr. Hülya Çalışkan AKGÜL / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Hüsnü AYDENİZ / Atatürk University
Asst. Prof. Dr. İbrahim BOZKURT / Mersin University
Asst. Prof. Dr. İdris YÜCEL / Hacettepe University
Asst. Prof. Dr. Jülide ERDİNÇ / Haliç University
Asst. Prof. Dr. Levent KALYON / Avrasya University
Asst. Prof. Dr. Leyla AYDEMİR / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Mehmet Levent ERDAŞ / Akdeniz University
Asst. Prof. Dr. Mevlüde ZENGİN / Cumhuriyet University
Asst. Prof. Dr. Muhammed SAMANCI / Bozok University
Asst. Prof. Dr. Muharrem HAFIZ / İstanbul University
Asst. Prof. Dr. Mukaddes ÖRS / Akdeniz University
Asst. Prof. Dr. Murat ELMALI / İstanbul University
Asst. Prof. Dr. Mustafa METE / İstanbul Aydın University
Asst. Prof. Dr. Muzaffer UZUN / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Nehir VAROL / Ankara University
Asst. Prof. Dr. Niyazi GÜMÜŞ / Kastamonu University
Asst. Prof. Dr. Nurhodja AKBULAEV / Azerbaijan State Economics University
Asst. Prof. Dr. Nuri AVŞARLIGİL / Akdeniz University
Asst. Prof. Dr. Olga UNTİLA KAPLAN / İstanbul Medipol University
Asst. Prof. Dr. Osman SİRKECİ / Giresun University
Asst. Prof. Dr. Pınar KARAMAN / Sinop University

Asst. Prof. Dr. Pınar ŞAHİN / Doğu University
Asst. Prof. Dr. Salih BİRİNCİ / Atatürk University
Asst. Prof. Dr. Salih SALBACAK / Fatih Sultan Mehmet University
Asst. Prof. Dr. Savaş TAŞ / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Sema ÇETİN BAYCANLAR / Çukurova University
Asst. Prof. Dr. Semih Serkant AKTUĞ / Siirt University
Asst. Prof. Dr. Semin KAZAZOĞLU / Yıldız Technical University
Asst. Prof. Dr. Serdal FİDAN / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Serkan DEMİREL / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Seval Ünlü GÖK / Beykoz University
Asst. Prof. Dr. Sevim HACIOĞLU / Kırklareli University
Asst. Prof. Dr. Sibel YILDIZ KISACIK / Ömer Halisdemir University
Asst. Prof. Dr. Şerif BALDIRAN / Amasya University
Asst. Prof. Dr. Tahir BENLİ / Kastamonu University
Asst. Prof. Dr. Tolga BOZKURT / Ankara University
Asst. Prof. Dr. Tuncer YILMAZ / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Uğur ÖZCAN / Fatih Sultan Mehmet University
Asst. Prof. Dr. Yaprak ÖZEL / Istanbul Gelisim University
Asst. Prof. Dr. Yavuz BAYRAM / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Yeliz KINDAP TEPE / Cumhuriyet University
Asst. Prof. Dr. Yılmaz BÜKTEL / Trakya University
Asst. Prof. Dr. Zeliha TEKİN / Muş Alparslan University
Asst. Prof. Dr. Zerrin Funda ÜRÜK / Istanbul Gelisim University
Dr. Işıl Günseli KAÇAR / Middle East Technical University
Dr. Meryam SCHOULER-OCAK / Charite Berlin University
Dr. Neringa SLAVINSKAITE / Woosong University
Dr. Onur İNAL / University Hamburg
Dr. Selim KARYELİOĞLU / Karadeniz Technical University
Dr. Şahin EKBEROV / Azerbaijan State Economics University
Dr. Yasemin Tezgiden CAKCAK / Middle East Technical University

DİL EDİTÖRLERİ / LANGUAGE EDITORS

(Listed by alphabetical order / Alfabetik sıraya göre listelenmiştir)

Emrah NOYAN
Berna SAĞLAM
Cenk İŞLER
Fred GERART
Meral BİRİNCİ
Olaf HOFMANN
Seda ALTUNTAŞ
Tuba TEKİN

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Nazan Dolu

Changes in Attention at Different Times of Day: Analysis With Mesulam Cancellation Test in University Students

Günün Farklı Saatlerindeki Dikkat Değişimleri: Üniversite Öğrencilerinde Mesulam İptal Testi ile Analiz 11-24

Ebrar Mihrimah Öksüz, Uğur Özcan

Taşın Hafızası: Puglia Bölgesinde Trulli Mimarisinin Yapım Tekniği, Sürdürülebilirlik ve Kültürel Kimliği

The Memory of Stone: Construction Techniques, Sustainability, and Cultural Identity in Trulli Architecture in the Puglia Region 25 – 48

Ayşenur Kandemir

Anlatı ve Mekân: Popüler Tv Yapımlarındaki Kurgusal İç Mekânların Mekân Dizimi Analizi

Narrative and Space: A Space Syntax Analysis of Fictional Interiors In Popular Tv Series 49 – 66

Adem Arslan

The Historical Development of the Life Sciences Lesson in Türkiye

Hayat Bilgisi Dersinin Türkiye’deki Tarihsel Gelişim 67 – 80

Sena Nur Asal, Uğur Özcan

Geleneksel Konut Mimarisinde İzlanda Çim Evleri

Iceland Turf Houses in Traditional Residential Architecture 81 – 94

Hasan Tahsin Yazıcı

“Sevda Peşinde” Romanında Toplumsal Cinsiyet Rollerinin İncelenmesi

Examining Gender Roles in Hüseyin Rahmi Gürpınar’s Sevda Peşinde 95 – 114

Mehmet Akif Seyitoğulları

En’am Suresinin 125. Ayetinin Klimatoloji Perspektifinden Genel Analizi (Atmosfer Basıncı)

General Analysis of Surah Al-An'am Verse 125 From the Perspective of Climatology (Atmospheric Pressure) 115 – 124

Yasemin Alparslan Özdemir, Yaşar Barut

- Çocuk Gelişimi Programı Öğrencilerinin Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Duygu, Tutum ve Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi* 125 – 144
Investigation of Child Development Program Students' Emotions, Attitudes, and Anxiety Levels Regarding Inclusive Education in Terms of Various Variables

Ayça Bakıner

- Communicating the Ideal Family: A Discourse Analysis of Family-Oriented Public Service Announcements in Türkiye* 145 – 154
İdeal Ailenin Temsili: Türkiye’de Aile Temalı Kamu Spotlarının Söylem Analizi

Damla Sarı

- Arap Turistlerin Yerel Yiyecek-İçecek Tercihlerinin Araştırılması: Trabzon Örneği* 155 – 170
Investigation of Arab Tourists Local Food and Beverage Preferences: Trabzon Example

Sibel Ayyıldız, Melike Köylü

- The Anatomy of Structural and Functional Innovation in Bread: Reinterpreting Qualitative Findings From a Sustainable Gastronomy Perspective* 171 – 194
Ekmekte Yapısal Ve Fonksiyonel İnovasyonun Anatomisi: Nitel Bulguların Sürdürülebilir Gastronomi Perspektifiyle Yeniden Yorumlanması

Saliha Aydın, Uğur Özcan

- Restoran Tasarımının Müşteri Üzerindeki Etkisi: Mekansal Deneyimin Tüketici Davranışına Yansımaları* 195 – 238
The Impact of Restaurant Design on Customers: Reflections of Spatial Experience on Consumer Behavior

Mehmet Akif Seyitoğulları

- Nahl Suresinin Seksenbirinci Ayetinin Speleoloji Perspektifinden Analizi (Mağaralar)* 239 – 250
Analysis of the Eighty-First Verse of Surah Nahl From The Perspective of Speleology (Caves)

To cite this article: Dolu, N. (2025). Changes in Attention at Different Times of Day: Analysis With Mesulam Cancellation Test in University Students. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 9(2), 11-24

Submitted: May 23, 2025

Accepted: August 02, 2025

CHANGES IN ATTENTION AT DIFFERENT TIMES OF DAY: ANALYSIS WITH MESULAM CANCELLATION TEST IN UNIVERSITY STUDENTS

Nazan Dolu¹

ABSTRACT

The "Mesulam Cancellation Test" is a test used to measure sustained attention. This study investigates the role of time-of-day effect on cognitive performance by administering the Mesulam Cancellation Test to university students (17 males, 13 females) at three different times of day (8:30 AM, 12:30 PM, and 5 PM). Results indicated that participants exhibited an improved number of correctly marked targets and reduced completion times with repeated testing. Male students made more errors than female students in the final session. These findings are discussed in the context of sustained attention, suggesting that repeated exposure and time-of-day effects significantly influence attention and visuospatial performance.

Keywords: Mesulam Cancellation Test, Time-of-day effect, Sustained attention, Student

GÜNÜN FARKLI SAATLERİNDEKİ DİKKAT DEĞİŞİMLERİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE MESULAM İPTAL TESTİ İLE ANALİZ

ÖZET

"Mesulam İptal Testi", sürekli dikkati ölçmek için kullanılan bir testtir. Bu çalışma, Mesulam İptal Testi'ni üniversite öğrencilerine (17 erkek, 13 kadın) günün üç farklı saatinde (08:30, 12:30 ve 17:00) uygulayarak bilişsel performans üzerinde günün saatinin rolünü araştırır. Sonuçlar, katılımcıların tekrarlanan testlerle doğru işaretlenmiş hedef sayısında iyileşme ve tamamlama sürelerinde

¹ İstanbul Medipol University, Medical Faculty, Department of Physiology, İstanbul/ Türkiye, nazan.dolu@medipol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3104-7587>

azalma olduğunu gösterdi. Erkek öğrenciler son oturumda kadın öğrencilerden daha fazla hata yaptı. Bu bulgular, tekrarlanan maruziyetin ve günün saati etkilerinin dikkati ve görsel-uzaysal performansı önemli ölçüde etkilediğini öne süren sürekli dikkat bağlamında tartışılmaktadır.

Anahtar sözcükler: Mesulam İptal Testi, Gün saati etkisi, Sürekli dikkat, Öğrenci

INTRODUCTION

Attention is often defined as the focus of a mental activity. Sustained attention is a critical component that forms the basis of learning. Attention to a target is limited to a certain capacity and cannot be sustained continuously. Sustained attention requires alertness. Our information processing capacity decreases when alertness decreases (Rosengrant et al. 2021).

Working memory is a limited-capacity system that temporarily holds information (Cowan 2017; Oberauer 2009). On the other hand, long-term memory stores our knowledge and experiences with unlimited capacity (Tulving 1972). The basic mechanism of acquiring new knowledge is learning by repetition. In repeated learning, the same information must be examined or viewed repeatedly in working memory and long-term memory to be engaged.

The Mesulam cancellation test (MCT) is widely used in neuropsychology to assess sustained attention, visuospatial abilities, and executive functioning. The MCT requires participants to scan and point to target symbols among distractors; this involves holding task instructions and target features in working memory while performing the task (Weintraub and Mesulam, 1985). The ability to update and manipulate information in working memory occurs by keeping track of previously scanned areas and shifting attention between different parts of the visual field. Increasing the number of distractors or the complexity of the visual field improves working memory performance (Engle 2002, Wu et al. 2015).

In the traditional Mesulam cancellation test, participants must cancel target symbols between distractors. Improvements in speed and accuracy across repeated sequences suggest the effects of repetition on memory. Improvements in performance across repeated sequences are analyzed to assess how well participants learned and remembered the patterns. This setup allows for the investigation of implicit learning and memory consolidation, as participants may not be

consciously aware of the repeated patterns but still show improved performance due to repeated exposure. This mechanism is reminiscent of the Heb paradigm. The Hebb paradigm is explored by exposing participants to specific patterns or arrangements of targets and distractors that are repeated periodically throughout the tests (Hebb,1961).

The effect of repetition during the day on sustained attention is one of the most important components of cognitive functions. Although tests investigating cognitive functions are widely used in the literature, studies investigating gender differences in time-of-day effects are quite limited. This study aimed to investigate how gender and time of day may influence performance on the Mesulam cancellation test, in terms of test completion time and correct/incorrect test performance in university students.

MATERIALS AND METHODS

Participants

30 healthy university students from the Medical Faculty (17 males, 13 females, average age 19.5 ± 0.21) participated in the study. The study was planned only among medical students to eliminate possible differences in cognitive functions. All participants had normal vision (or corrected). A systemic, neurologic, or neuropsychiatric disease was accepted as an exclusion criterion. This study was conducted according to the Helsinki Declaration. Students were provided with the necessary information and were asked to participate in the study voluntarily.

Experimental design

The Mesulam Cancellation Test (Weintraub and Mesulam, 1985) was applied to measure the student's attention performance. The standardization of this test to Turkish society was completed by Karakaş and his colleagues in 1993-1996 within the scope of the BİLNOT Battery (Karakaş et al. 1996). MCT is a test used to measure sustained attention (Karakaş et al. 2013).

The tests with regular letters, regular shapes, irregular letters, and irregular shapes were administered to the participants individually. In tests where letters are used, the target is the letter A (60 pieces); In the tests where shapes were used, they were asked to mark the target shape (Figure 1C, 1D) (60 pieces). Participants completed

the Mesulam Cancellation Test at three different times: 8:30 AM, 12:30 PM, and 5:00 PM. MCT consists of four subtests.

Test forms were given to the participants in the order of regular letters, regular shapes, irregular letters, and irregular shapes. Before each application, the test form was placed in front of the participant in the center, and the participant was informed about the test. He/ she was asked to circle the target letter or shape with a red pen as quickly and accurately as possible. When the participant was told to “start”, the stopwatch was started. He/ she marked the targets. When he/ she had finished the test, he/ she said “done” and the test completion time was noted.

Performance metrics included for each test, the number of correctly marked targets (CTN), the number of missed targets (MTN), the number of falsely marked targets (FTN), the total number of marked targets (TTN), and the time to complete the test (duration).

A	B
<pre> N X E A P W B V A Q H R Y A K O G M A Z L O A F Z R U A T I L S C X E P W B A Q V D G A Q I O G A V K Y D U A A B Z T F J A L R M C B A L P K R A J E I O Z H V X A Q F W S A U T J S A F M Z V A K L E U A R I H P A O B X F N R E W C A H P Y Q M J S D A Z V K I G L U A I Z X A O B L F T G P Y C W A E R H A N L V A J P S R K I A B N A F X U M Q D A C W O K Q D C M H W G E V R S B I L Z T Y F U J Y Z A U T I G F S A J O A D P H N R M A E V E A W H R A L T B M D V I G O S A K U X A P R T P Y N K A S W L U C Q E H A F B J O Z I H B K A G O C E A P R I W A U Q L D A T S Y D A J S I L A N F R E P C H V A O G T B A K C Q T B A E W O R J A A L I M D S A H G K F A L G I D A S M K B F H R U E J A O P C N A S E H A B W F P A G Z T K A Q Y R C A U I M </pre>	<pre> N X E A P W B V A Q H R Y A K O G M A Z L A O D G A F Z R U A T I L S C X E P W B A Q V D G A Q I O G A V K Y D U A A B Z T F J A L R M C B A L P K R A J E I O Z H V X A Q F W S A U T J S A F M Z V A K L E U A R I H P A O B X F N R E W C A H P Y Q M J S D A Z V K I G L U A I Z X A O B L F T G P Y C W A E R H A N L V A J P S R K I A B N A F X U M Q D A C W O K Q D C M H W G E V R S B I L Z T Y F U J Y Z A U T I G F S A J O A D P H N R M A E V E A W H R A L T B M D V I G O S A K U X A P R T P Y N K A S W L U C Q E H A F B J O Z I H B K A G O C E A P R I W A U Q L D A T S Y D A J S I L A N F R E P C H V A O G T B A K C Q T B A E W O R J A A L I M D S A H G K F A L G I D A S M K B F H R U E J A O P C N A S E H A B W F P A G Z T K A Q Y R C A U I M </pre>
C	D

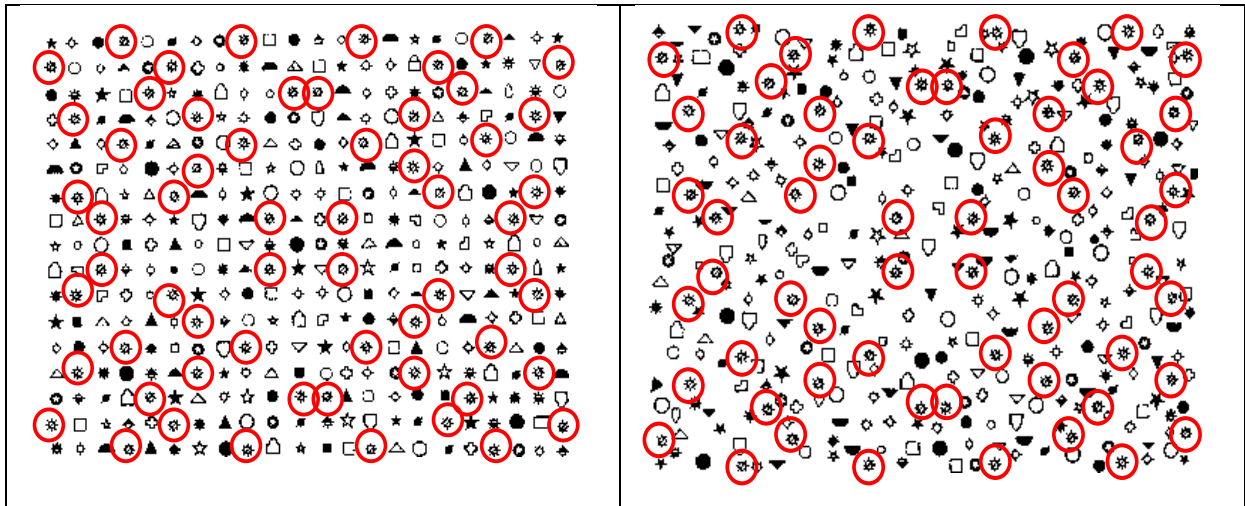

Figure 1. The Mesulam Cancellation Test A) Regular letters, B) Irregular letters, C) Regular shapes, D) Irregular shapes and marking methods applied (C and D)

Statistical analysis

Data were subjected to repeated-measures analysis of variance (ANOVA) using SPSS Version 21 (IBM). To investigate the relationship between MCT values (CTN, MTN, FTN, TTN, duration) and test application time (8:30 AM, 12:30 PM, and 5:00 PM), the Friedman repeated measurement test was used to compare three repeated tests to evaluate the students' daily performances. The Mann-Whitney U test was used to compare the measurements of male and female students. The results were expressed as the mean $\pm$ standard error (SEM). All statistical analyses were regarded as statistically significant when $p \leq 0.05$.

RESULTS

Improvement Over Time

When the 8:30 AM, 12:30 PM, and 5:00 PM measurements were compared among groups, a significant difference was found in the number of correctly marked targets (Figure 2) and the time to complete the test (Figure 3). The number of correctly marked targets was higher at 5:00 PM measurements than at the 8.30 AM and 12:30 PM measurements ($p < 0.036$). On the contrary, the test completion time was found to be statistically significantly shorter at the 5:00 PM measurements than at the 8:30 AM and 12:30 measurements ($p < 0.001$) (Table 1).

Across all participants, accuracy improved, and completion times decreased with each subsequent session, suggesting a learning effect to the repetition paradigm.

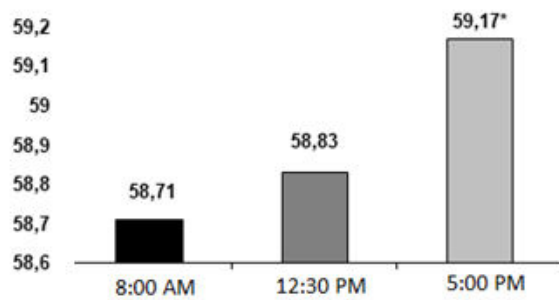

Figure 2. Comparison of the number of correctly marked targets (CTN) of all participants at 8:00 AM, 12:30 PM, and 5:00 PM measurements (*: $p < 0.05$)

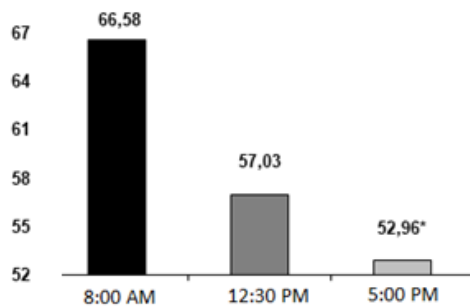

Figure 3. Comparison of test completion times (seconds) of all participants at 8:00 AM, 12:30 PM, and 5:00 PM (*: $p < 0.001$)

Gender Differences

A statistical difference was found only at 5:00 PM when male and female measurements were compared. The number of incorrect markings by male students was higher at 5:00 PM ($p < 0.07$). In addition, the test completion time of male students was longer than that of females at 5:00 PM ($p < 0.09$).

Table 1. Comparison of Mesulam Cancellation Test findings of male and female students (mean $\pm$ S.E.)

	8:00 AM		12:30 PM		5:00 PM	
	Female	Male	Female	Male	Female	Male
CT	58,88 $\pm$ 0,8	58,57 $\pm$ 0,9	58,96 $\pm$ 0,	58,74 $\pm$ 0,7	59,25 $\pm$ 0,	59,10 $\pm$ 1,19
N	3	3	69	6	42	
TT	58,96 $\pm$ 0,8	59,22 $\pm$ 1,0	59,04 $\pm$ 0,	59,31 $\pm$ 0,7	59,27 $\pm$ 0,	59,57 $\pm$ 1,07
N	9	4	74	4	39	
FT	0,02 $\pm$ 0,07	0,16 $\pm$ 0,55	0,04 $\pm$ 0,0	0,13 $\pm$ 0,43	0,02 $\pm$ 0,0	0,29 $\pm$ 0,55*
N			9		7	
MT	1,06 $\pm$ 0,89	1,41 $\pm$ 0,95	0,99 $\pm$ 0,7	1,24 $\pm$ 0,79	0,79 $\pm$ 0,3	1,09 $\pm$ 0,66
N			9		9	
Du- ra- tion	66,92 $\pm$ 12, 63	66,31 $\pm$ 12, 73	54,48 $\pm$ 9, 66	58,97 $\pm$ 11, 46	49,44 $\pm$ 8, 07	55,65 $\pm$ 10,5 7**

CTN: the number of correctly marked targets, MTN: the number of missed targets, FTN: the number of falsely marked targets, TTN: the total number of marked targets, duration: the time to complete the test

DISCUSSION

Our study highlights the importance of considering gender and time of day when administering cognitive tests to university students. The findings reveal the significant effects of the time-of-day effect of repeated tasks on sustained attention. We showed that MCT application repeated three times a day improved cognitive performance (attention and visuospatial performance), and this improvement was better in women than in men. Test results at 8:00 AM were lower than those at 12:30 PM and 5:00 PM. While the time to complete the test decreased in both genders with repeated measurements, the number of incorrectly marked targets was higher in males at the 05:00 PM measurement.

As with physiological functions, the internal circadian rhythm regulates the brain's cognitive functions (Reddy et al., 2020). Circadian rhythm has an important effect on cognitive performance. Individual differences such as gender, age, IQ, education, and cultural background may affect changes in cognitive functions related to circadian rhythm. (Xu et al., 2021). Circadian rhythm disruption can also occur in mood disorders or cases of mental disorders (Walker, 2020). We have cells with circadian molecular clocks, such as the intestines (Wehrens et al., 2017). Sleep quality in shift workers has also been shown to be associated with CLOCK genes (Shi et al., 2020).

Previous research has shown that cognitive performance can vary throughout the day, with some tasks being performed better at certain times due to natural fluctuations in alertness and cognitive resources (Schmidt et al., 2007; Valdez, 2019; Munnilari et al., 2024).

Schmidt et al. reported that attention and memory performance were higher in the morning. Cognitive functions such as creativity and flexible thinking were higher in the evening hours. It has been emphasized that the sleep-wake cycle plays an important role in memory consolidation in the morning (Schmidt et al., 2007). Valdez et al. also showed that cognitive performance increases during the day and declines at night (Valdez, 2019). Manly et al. (2002) found higher accuracy in the afternoon and evening hours and lower accuracy late at night and early in the morning in a go/no-go task. They reported a significant time-of-day modulation in maintaining control during the active task (Manly et al., 2002).

Many studies have found that reaction times to auditory and visual stimuli are faster in the early evening (16:00–17:00) than at other times during the day (Ceglarek et al., 2021; Souissi et al., 2019). These findings supported our findings. Although there is no study examining the time of day effect with the Mesulam cancellation test, there are studies conducted with similar cognitive tests. Smith (2024) investigated the time-of-day effect in subjects (age range 17-65 years) with the Broadbent Focused Attention Task (two-choice reaction time task). In tasks performed in the late morning (11:00-13:00) or afternoon (16:00-18:00), reaction times were found to be faster later in the day. Although this study supports our research in that reaction time was found to be faster in the later hours of the day, it has methodological differences in that the same group was not subjected to repeated test measurements and different tasks were applied.

Gender Differences

Male participants made more errors at the 5:00 PM session in attention or visuospatial performance. Female participants making fewer errors might indicate they are more attentive or possess better visuospatial processing abilities in such tasks.

Gender differences in cognitive functions have been studied in many ways. Although different results have been obtained in visual-spatial skills with various methodologies, most studies support that men are better at this skill (Kheloui et al., 2023). However, the time of day of effect was not examined in these studies. Some studies have found that women are better at evaluating attentional cues, while men are better at sustained and divided attention tasks (Kheloui et al., 2023; Pletzer et al., 2017). Levine et al. reported male advantages in spatial tasks (Levine et al., 2016), and Halpern and LaMay reported female advantages in verbal abilities (Halpern and LaMay, 2000).

Although there is no direct study investigating gender differences with the Mesulam cancellation test, there are studies investigating similar tests. Ruff et al. explored gender differences in the Ruff 2x7 selective attention test. This test includes automatic detection and controlled search of target numbers embedded among letters. They found no gender differences (Ruff et al., 1992).

In the study of Adan and Natale (2002), differences were examined in terms of morningness-eveningness preference using the questionnaire scale called the Morningness-Eveningness Questionnaire (MEQ). It was observed that women generally tend to be morning active. It was stated that women being more morningness may be related to hormone levels and changes in the sleep-wake cycle. Men tended to be evening types. These differences were associated with biological factors (hormonal changes, sleep patterns), social roles, and daily life habits (Adan and Natale, 2002).

Santhi et al. suggested that the sex differences in the circadian rhythm of cognition could not be explained by sex differences in the circadian plasma melatonin level and electroencephalographic delta activity (Santhi et al., 2016). The fact that cognitive tests were not performed at different times of the day in this study limits our discussion.

Morse et al. reported that males had faster search speed (reaction time) than females in their studies conducted with the Computerized Extrapersonal Neglect

Test (CENT) in 179 participants aged 18-94 (50% female, 48% male, 2% unspecified), regardless of age. Similar studies show that reaction speed is faster in near-space associative visual search paradigms with young males (English et al., 2021; Stoet, 2011). Faster search speed in males in spatial relational visual search paradigms has been attributed to greater hemispheric asymmetry in males (English et al., 2021) and an innate hunting instinct (Stoet, 2011).

Riley et al. (2016) found that males had faster reaction times and made more errors in their studies using a sustained attention task. It was predicted that fast reaction times and increased incorrect responses may reflect increased impulsivity in males (Riley et al., 2016). It is consistent with our study in that men make more mistakes.

Limitations of our study: Our study has limitations in that the participant group was small, and the study was conducted only on medical school students to minimize cognitive differences. Increasing the number of cognitive tests and including students from different faculties in the study will increase the data in the young adult population.

CONCLUSION

This study highlights the influence of circadian rhythms and repeated exposure on cognitive performance in the Mesulam Cancellation Test. The findings underscore the importance of considering the time of day in cognitive assessments. This study showed that men took longer to complete the test and made more errors than women in the last segment of repeated testing (at 5:00 PM).

Cognitive task performance can be optimized based on circadian rhythms and repeated practice. Educational and work schedules should be organized according to individuals' circadian rhythms, and repeated practice sessions should be included to enhance attention and performance. Additionally, further research on gender differences could contribute to developing personalized education and work strategies.

These findings provide important insights into the timing and repetition of cognitive performance and offer valuable perspectives on how this knowledge can be applied in practical settings.

Disclosure statement

No potential conflict of interest was reported by the author.

Funding

This study was supported by Erciyes University Research Council.

Acknowledgments

We thank the participants for their involvement in this study and acknowledge the support of the university's research facilities.

REFERENCES

- Adan, A., Natale, V. (2002). Gender differences in morningness–eveningness preference. *Chronobiol Int*, 19(4), 709-720.
- Ceglarek A, Hubalewska-Mazgaj M, Lewandowska K, Sikora-Wachowicz B, Marek TFM (2021) Time-of-day effects on objective and subjective short-term memory task performance. *Chronobiol Int*, 38,1330–1343.
- Cowan N. (2017). The many faces of working memory and short-term storage. *Psychon Bull Rev*, 24(4),1158–1170.
- Engle RW. (2002). Working memory capacity as executive attention. *Curr Dir in Psychol Sci*, 11(1), 19-23.
- English, M. C., Maybery, M. T., Visser, T. A. (2021). Magnitude of sex differences in visual search varies with target eccentricity. *Psychon Bull Rev*, 28(1), 178–188.
- Halpern, D. F., LaMay, M. L. (2000). The smarter sex: A critical review of sex differences in intelligence. *Educ Psychol Rev*, 12, 229-246.
- Hebb DO. (1961). Distinctive features of learning in the higher animal. In J. F. Delafresnaye (Ed.), *Brain Mech Learn*, pp. 37-46, Oxford: Blackwell.
- Karakaş S, Bakar EE, Taner YI. (2013). The role of attention on the intelligence test scores of patients with attention deficit hyperactivity disorder. *Turk J Psychol*, 28 (72), 83-85.
- Karakaş S, Eski R, Başar E. (1996). A collection of neuropsychological tests standardized for Turkish culture: BILNOT Battery. *32nd National Neurology Congress Proceedings*, Turk Neurol.
- Kheloui, S., Jacmin-Park, S., Larocque, O., Kerr, P., Rossi, M., Cartier, L., Juster, R. P. (2023). Sex/gender differences in cognitive abilities. *Neurosci Biobehav Rev*, 105333.

Levine, S. C., Foley, A., Lourenco, S., Ehrlich, S., Ratliff, K. (2016). Sex differences in spatial cognition: Advancing the conversation. *Wiley Interdiscip Rev Cogn Sci*, 7(2), 127-155.

Manly, T., Lewis, G. H., Robertson, I. H., Watson, P. C., Datta, A. K. (2002). Coffee in the cornflakes: Time-of-day as a modulator of executive response control. *Neuropsychol*, 40, 1 – 6.

Morse, H., Jolly, A. A., Browning, H., Clark, A., Pomeroy, V., Rossit, S. (2024). Aging effects on extrapersonal (far-space) attention: cancellation and line bisection performance from 179 healthy adults. *Aging Neuropsychol Cogn*, 31(4), 605-626.

Munnilari, M., Bommasamudram, T., Easow, J., Tod, D., Varamenti, E., Edwards, B. J., Pullinger, S. A. (2024). Diurnal variation in variables related to cognitive performance: a systematic review. *Sleep Breath*, 28(1), 495-510.

Oberauer K. (2009). Design for a Working Memory. In *Psychology of Learning and Motivation*. 51, pp. 45–100, Elsevier.

Pletzer, B., Harris, T. A., Ortner, T. (2017). Sex and menstrual cycle influences on three aspects of attention. *Physiol Behav*, 179, 384-390.

Reddy S, Reddy V, Sharma S. (2020). Physiology, Circadian Rhythm. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing.

Riley, E., Okabe, H., Germine, L., Wilmer, J., Esterman, M., DeGutis, J., Christiansen, H. (2016). Gender differences in sustained attentional control relate to gender inequality across countries. *PloS One*, 11(11), e0165100.

Rosengrant D, Herrington D, O'Brien J. (2021). Investigating student sustained attention in a guided inquiry lecture course using an eye tracker. *Edu Psychol Rev*. 33: 11-26.

Ruff, R.M., Niemann, H., Allen, C.C., Farrow, C.E., Wylie, T. (1992). The Ruff 2 and 7 selective attention test: a neuropsychological application. *Percept Mot Skills*, 75(3_suppl), 1311–1319.

Santhi, N., Lazar, A. S., McCabe, P. J., Lo, J. C., Groeger, J. A., Dijk, D. J. (2016). Sex differences in the circadian regulation of sleep and waking cognition in humans. *PNAS*, 113(19), E2730-E2739.

Schmidt, C., Collette, F., Cajochen, C., Peigneux, P. (2007). A time to think: circadian rhythms in human cognition. *Cogn Neuropsychol*, 24(7), 755-789.

Shi L, Liu Y, Jiang T, Yan P, Cao F, Chen Y, Wei H, Liu J. (2020). Relationship between mental health, the CLOCK gene, and sleep quality in surgical nurses: a cross-sectional study. *BioMed Res Int*, 4795763.

Smith, A. P. (2024). Time of day, speed of response, alertness and fatigue. *EJPMR*, 11(5), 87-90.

Souissi Y, Souissi M, Chtourou H (2019) Effects of caffeine ingestion on the diurnal variation of cognitive and repeated high-intensity performances. *Pharmacol Biochem Behav*, 177, 69 -74.

Stoet, G. (2011). Sex differences in search and gathering skills. *Evol Hum Behav*, 32(6), 416-422.

Tulving E. (1972). Episodic and semantic memory. In E. Tulving & W. Donaldson (Eds.), *Organization of memory*, pp. 381–403, Academic Press.

Valdez P. (2019). Circadian rhythms in attention. *YJBM*, 92(1): 81–92 .

Walker W H 2nd, Walton J C, DeVries A C, Nelson R J. (2020). Circadian rhythm disruption and mental health. *Translational Psychiatry*, 10(1): 28 .

Wehrens S M T, Christou S, Isherwood C, Middleton B, Gibbs M A, Archer S N, Skene D J, Johnston J D. (2017). Meal timing regulates the human circadian system. *Curr Biol*, 27(12): 1768– 1775.e3

Weintraub S, Mesulam MM. (1985). Mental state assessment of young and elderly adults in behavioral neurology. In: Mesulam MM, editor. *Principles of Behavioral Neurology*, Philadelphia: FA Davis Company.

Xu, S., Akioma, M., Yuan, Z. (2021). Relationship between circadian rhythm and brain cognitive functions. *Front Optoelectron*, 14(3), 278-287.

To cite this article: Öksüz, E.M., Özcan, U. (2025). Taşın Hafızası: Puglia Bölgesinde Trulli Mimarisinin Yapım Tekniği, Sürdürülebilirlik ve Kültürel Kimliği. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 9(2), 25-48

Submitted: August 14, 2025

Accepted: September 18, 2025

TAŞIN HAFIZASI: PUGLIA BÖLGESİNDE TRULLİ MİMARİSİNİN YAPIM TEKNİĞİ, SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE KÜLTÜREL KİMLİĞİ

Ebrar Mihrimah Öksüz¹

Uğur Özcan²

ÖZET

Bu çalışma, Güney İtalya'nın Puglia bölgesine özgü bir vernaküler mimari örneği olan Trulli yapılarını incelemektedir. Trulliler'in harçsız kuru taş tekniğiyle inşa edilen konik çatılı yapılar olarak tanımlanan fiziksel özelliklerinin yanı sıra; toplumsal yapı, üretim ilişkileri, canlılarla ortak yaşam biçimleri ve yerel terminoloji üzerinden kültürel bağlamı da ele alınmıştır. Trulli evlerinin esnek modüler planlaması, aile yaşamının ve kırsal üretim faaliyetlerinin mimariye yansımış halidir. İnsanlar ve evcil hayvanların birlikte yaşamasına olanak tanıyan bu yapıların mikroklimsel avantajları da mimari sürdürülebilirlik açısından önemli bir özellik sunmaktadır. Ayrıca kullanılmayan Trulliler'in zamanla yabani canlılar için habitat haline gelmesi, bu yapıların ekolojik sistemlerle kurduğu çok türlü ilişkiyi ortaya koymaktadır. Çalışma, terminoloji ve yerel söz varlığı üzerinden Trulliler'in yalnızca bir yapı formu değil, aynı zamanda kültürel bir bilgi birikiminin taşıyıcısı olduğunu vurgulamaktadır. UNESCO'nun koruma altına aldığı bu yapıların, restorasyonun ötesinde yaşayan kültür varlıkları olarak ele alınması gerektiği ifade edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, vernaküler mimarlık, Trulli, kuru taş yapım

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ebrarmihrimah.oksuz@stu.fsm.edu.tr
Orcid; 0009-0002-9930-3150

² Dr. Öğretim Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye, uozcan@fsm.edu.tr Orcid: 0000-0003-0002-4478

THE MEMORY OF STONE: CONSTRUCTION TECHNIQUES, SUSTAINABILITY, AND CULTURAL IDENTITY IN TRULLI ARCHITECTURE IN THE PUGLIA REGION

ABSTRACT

This study examines the traditional Trulli houses of Puglia as a multidimensional architectural heritage integrating construction techniques, spatial practices, cultural continuity, and ecological adaptability. Built entirely using the dry stone masonry method without mortar, Trulli structures represent a unique typology within the Mediterranean vernacular architecture tradition. Their self-supporting conical roofs, modular spatial compositions, and the use of local limestone reflect an intimate knowledge of place and material culture.

Beyond technical aspects, Trulli houses embody social dynamics such as extended family life, human-animal cohabitation, and seasonal agricultural cycles. The study highlights how architectural forms respond to both environmental constraints and communal needs. Moreover, the reuse of abandoned Trulli by wildlife illustrates a significant dialogue between built environments and nature, contributing to a broader understanding of sustainable design.

The terminology specific to Trulli architecture—terms such as *trullaro*, *candela*, and *chiancarelle*—provides insight into the transmission of local knowledge and craft traditions. These linguistic elements, embedded in daily use, underscore the interplay between language, identity, and architecture.

In conclusion, Trulli houses are not merely physical structures but are cultural landscapes in themselves. They stand as dynamic manifestations of collective memory, adaptive reuse, and place-based living. As this research suggests, Trulli architecture should not only be preserved through structural restoration but also through safeguarding the intangible heritage it encapsulates. The findings contribute to the fields of vernacular studies, sustainable building practices, and architectural anthropology, positioning Trulli as exemplary models of resilient, culturally embedded design.

Keywords: Trulli, vernacular architecture, dry-stone construction, cultural landscape, trullaro, sustainability

GİRİŞ

İtalya'nın güneyinde, Adriyatik ile İyonya denizleri arasında konumlanan Puglia bölgesi, yalnızca coğrafi konumu ve iklimsel özellikleriyle değil, aynı zamanda sahip olduğu geleneksel yapı mirasıyla da dikkat çekmektedir. Bu bölgenin özellikle merkez kısmında yer alan Valle d'Itria ve Alberobello kasabası, "Trulli" adı verilen kuru taş yapılarla tanınmaktadır. Harç kullanılmadan, taşların üst üste örülmesiyle inşa edilen bu konutlar; kendine özgü konik çatısı, kalın taş duvarları ve kompakt plan şemasıyla hem mimari hem de kültürel bağlamda özgün bir vernaküler yapı tipolojisini temsil etmektedir (UNESCO, 1996).

Alberobello'da yoğunlaşan ve günümüze kadar özgünlüğünü büyük ölçüde koruyarak gelen Trulli yapıları, 1996 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alınarak "olağanüstü evrensel değer" taşıyan kültürel varlıklar arasında yerini almıştır (UNESCO Dünya Miras Merkezi, t.y).

Şekil 1: Alberobello'daki Trulli yerleşimi panoraması (Kaynak: Luce61, 2013, Wikimedia Commons)

Bu bağlamda hazırlanan bu çalışma, Puglia bölgesindeki Trulli evlerinin mimari teknik özellikleri, sürdürülebilirlik potansiyeli, yerel malzeme kullanımı, iklimsel uyumu, kültürel kimlik ile kurduğu ilişki ve mekânsal örgütlenme biçimleri literatür taraması eşliğinde analiz etmektedir. Trulliler'in yalnızca konut değil, aynı zamanda hayvan barınağı ve tarımsal işlevler için kullanılan çok amaçlı yapılar olduğu göz önüne alınarak, bu yapı tipolojisinin yerel yaşam pratikleri ile kurduğu çok katmanlı ilişki irdelenmiştir. Ayrıca yapıya özgü yerel terminoloji (örneğin *chiancarelle* [çatı kaplama taşları], *pinnacolo* [çatı süsü]) çalışmanın ilgili bölümlerinde açıklanmıştır.

Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi

Bu araştırma hem mimarlık tarihi hem de sürdürülebilir yapı tasarımı çerçevesinde konumlandırılmıştır. Metodolojik olarak bu çalışma, hem tarihsel-sosyal bağlamı hem de fiziksel-mimari özellikleri bütüncül bir şekilde ele almayı hedeflemektedir. Araştırmada yapıların strüktürel sistemleri, iklimsel adaptasyon stratejileri ve yerel malzeme kullanımı değerlendirilmiştir.

Araştırma Soruları ve Hedefler

Bu çalışmanın temel araştırma soruları şunlardır:

1. Trulli yapıları hangi coğrafi, iklimsel ve sosyoekonomik bağlamda ortaya çıkmıştır?
2. Trullilerde uygulanan geleneksel inşa teknikleri nelerdir ve bu tekniklerin sürdürülebilirlik ile ilişkisi nasıl açıklanabilir?
3. Trulli mimarisi, Puglia bölgesi halkının kültürel kimliğiyle nasıl bir etkileşim içerisindedir?

Bu sorular doğrultusunda çalışma, Trullilerin doğal malzeme kullanımı, yapım ekonomisi, iklimsel uyumu ve çevre ile kurduğu ilişkisi hakkında bilgi vermektedir.

PUGLIA BÖLGESİ VE TRULLI YAPILARININ COĞRAFİ, İKLİMSEL VE SOSYO-KÜLTÜREL BAĞLAMI

İtalya'nın güneydoğusunda yer alan Puglia bölgesi, ülkenin "topuk" kısmını oluşturan coğrafi konumuyla, Adriyatik ve İyonya denizleri arasında uzanır. Bu bölge, yalnızca jeopolitik konumuyla değil, aynı zamanda özgün mimari karakteriyle de dikkat çekmektedir. Trulli olarak adlandırılan taş yapılar, özellikle Puglia'nın merkez kesimindeki Valle d'Itria'da yoğun olarak gözlemlenmektedir. Valle

d'Itria, yaklaşık 300–500 metre rakıma sahip, hafif dalgalı topografyası ve karstik jeolojik yapısıyla karakterize edilen bir plato niteliğindedir.

Şekil 2: İtalya haritası üzerinde Puglia bölgesinin konumu

(Kaynak: *Encyclopaedia Britannica*, 2024)

Bölgenin temelini oluşturan kalker kayaçlar hem arazi biçimlenişinde hem de yapı malzemesi seçiminde belirleyici rol oynamaktadır (Stefanizzi, Fato ve Di Turi, 2016).

Karstik topografya, bölgedeki yüzey sularının hızla yeraltına süzülmesine neden olmakta ve bu durum tarihsel süreçte su teminini önemli ölçüde zorlaştırmıştır. Yerel halk, bu soruna karşı oldukça işlevsel ve çevresel bağlamla uyumlu bir çözüm üretmiştir: Trulli yapılarına bitişik veya temel altına yerleştirilen yeraltı sarnıçları (*cisterna*) sayesinde, çatılardan toplanan yağmur suları depolanarak yaz aylarındaki kuraklık koşullarında hane bazında su ihtiyacı karşılanabilmektedir. Konik çatının çevresindeki damlalık taşları, yağmur suyunun yapı etrafında kontrollü şekilde toplanmasını ve yer altındaki sarnıca yönlendirilmesini sağlayan geleneksel bir mimari detay ile çözümlenmiştir. Sarnıç kazısı sırasında çıkarılan taşların

yapının inşasında kullanılması ise bölgesel kaynak verimliliği açısından önemli bir uygulamadır.

Bölgenin iklimi tipik bir Akdeniz iklimi olarak sınıflandırılrsa da Valle d'Itria mikrokliması bakımından çevre bölgelerden ayrılır. Her iki denizden gelen meltemlerin etkisiyle bölge daha ılıman ve sürekli hava sirkülasyonuna açık bir yapıya sahiptir (Stefanizzi vd., 2016). Yaz aylarında gölgede 35°C'yi aşan dış hava sıcaklıklarına rağmen, Trulli evlerinin kalın taş duvarları ve yüksek ısıl kütleye sahip yapıları sayesinde iç mekân sıcaklığı yaklaşık 22°C civarında sabit kalabilmektedir. Bu durum, gündüz-gece arasındaki sıcaklık dalgalanmalarını dengelerken, kullanıcılar için yıl boyunca konforlu yaşam koşulları sağlamaktadır. (Stefanizzi vd., 2016).

Trulli yapıları yalnızca iklimsel ya da malzeme koşullarının sonucu değildir; aynı zamanda Puglia'nın kırsal sosyo-kültürel yapısının mekâna yansımış biçimidir. Trullo (çoğul: Trulli) kavramı, harç kullanılmaksızın kuru taş duvarlarla örülen ve konik taş çatılarla örtülen kırsal konutları tanımlar. Yapım tekniğinin kökeni tam olarak bilinmemekle birlikte, halk arasında yaygın olarak kabul gören bir anlatıya göre bu evler vergi denetiminden kaçmak amacıyla harçsız olarak inşa edilmiştir. Böylece yapılar, gerektiğinde hızla yıkılarak kalıcı konut statüsünden çıkarılabilir ve böylece feodal beylerin mülkiyet üzerindeki denetimi aşılabiliyordu. Bu durumun özellikle 17. yüzyılda Alberobello çevresinde, Kont Giangirolamo Acquaviva d'Aragona'nın yeni yerleşimcilere kuru taş tekniğiyle ev yapma zorunluluğu getirmesiyle resmileştiği ifade edilmektedir. Bununla birlikte, günümüz araştırmacıları bu mimari sistemin esas tercih nedeninin, bölgedeki bol miktarda bulunan kalker taşları ile halk arasında nesilden nesile aktarılan yapım bilgisi ve ustalığıdır. Özellikle 14. yüzyıldan itibaren, kırsal alanda artan tarımsal nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, tarlalardan çıkarılan taşların yapı malzemesi olarak değerlendirilmesi bu yöntemi yaygınlaştırmıştır.

Trulliler'in mekânsal dağılımı ve yerleşim düzeni, Puglia'nın kırsal tarihine dair önemli veriler sunmaktadır. Alberobello, yüzlerce trulli yapısının kompakt biçimde konumlandığı, istisnai bir kentsel yerleşim örneği sunarken; kırsal bölgelerde bu yapılar çoğunlukla dağınık çiftlik tipi yerleşim düzeniyle inşa edilmiştir. 19. yüzyılda toprak sahiplerinin arazilerini küçük çiftçilere uzun süreli kira (*emphyteusis*) yöntemiyle tahsis etmesi sonucu, şehirlerden kırsala göç dalgası yaşanmış; bu dönemde "jazzile" olarak adlandırılan ortak avlu etrafında

kümelenen küçük Trulli toplulukları oluşmuştur (Galt, 1991). Bu yapı kümelelerinde her bir konik form bir yaşam birimini temsil etmekte ve modüler bir sistem içerisinde gereksinimlere göre yeni üniteler eklenebilmektedir. Ancak taş çatılı bu yapılar çok katlı inşaata elverişli olmadığından, geniş bir taban alanı gerektirir; bu da onları yüksek yoğunluklu kent merkezlerinden ziyade kırsal yaşam için ideal kılmaktadır.

Alberobello'nun 18. yüzyıl sonunda yaklaşık 3.500 kişilik bir nüfusa ulaşması ve 1797'de kraliyet kenti statüsü kazanması, trulli yapı tipinin geçici kırsal konut olmanın ötesine geçerek kalıcı bir yerleşim formuna dönüşmüştür. Alberobello'nun bu özgün konumu, bölgenin uzun süre feodal beylerin müdahalesine açık olması ve ulaşım ağlarından izole kalmasıyla açıklanabilir (Trulli Invest, 2023).

Bu sebeple, Trulli evleri, Puglia'nın jeolojik ve iklimsel koşullarıyla şekillenen, yerel inşa teknikleriyle yoğrulmuş ve sosyo-kültürel yapısıyla bütünleşmiş özgün bir kırsal mimari örneği sunmaktadır. Coğrafi zorunluluklar, yapı malzemesi bolluğu ve toplumsal örgütlenme biçimlerinin kesişiminde biçimlenen bu yapılar, günümüzde yalnızca yerel bir konut tipi değil, aynı zamanda bölgesel kimliğin önemli bir temsilcisidir.

TRULLI'NİN YAPIM TEKNİKLERİ

Trulli evlerinin en ayırt edici ve karakteristik yapısal özelliği, tamamen kuru taş (harçsız) teknikle inşa edilmeleridir. Bu teknik, çimento, kireç harcı ya da bağlayıcı bir madde kullanmaksızın, yerel kalker taşların ustaca istiflenmesiyle oluşturulan yapı sistemidir. Kuru taş yapım tekniklerinin tarihsel kökeni Akdeniz uygarlıklarına kadar dayanmakta olup, bu teknikle inşa edilen Trulliler, mühendislik bilgisiyle zanaatkarlığın vernaküler mimarlıkta bulunduğu nadir örneklerden birini oluşturmaktadır. Yapıların hem statik dengesini hem de çevresel etkilerle uyumunu sağlayan bu teknik, Akdeniz mimarlığının köklerine kadar uzanmakta ve 2018 yılında "kuru taş duvar ustalığı" başlığı altında UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne dahil edilmiştir.

Temel Hazırlığı ve Yer Seçimi

Trulli inşa süreci, yapının oturtulacağı zeminin dikkatlice seçilmesiyle başlar. Genellikle kireçtaşı zeminlerin tercih edildiği bu sistemde, önce toprağın yüzeysel tabakası kazılarak sağlam kaya zemin ortaya çıkarılır. Bu zemin, dairesel veya

hafif eliptik bir plan üzerinde çevrelenerek yapının ilk taş sıralarının yerleştirileceği temel platformu oluşturur. Temel taşlar genellikle düzensiz şekilli, büyük boyutlu bloklardan oluşur ve bu taşların arasına dengeyi artırmak amacıyla daha küçük taşlar sıkıştırılır. Bazı tarihsel kaynaklar, çok eski dönemlerde temel ve duvar içlerinde su ve toprak karışımı ilkel bir harcın kısmen kullanıldığını, fakat bu yöntemin zamanla yapıda oturmalar ve çatlaklara yol açtığını belirtmektedir.

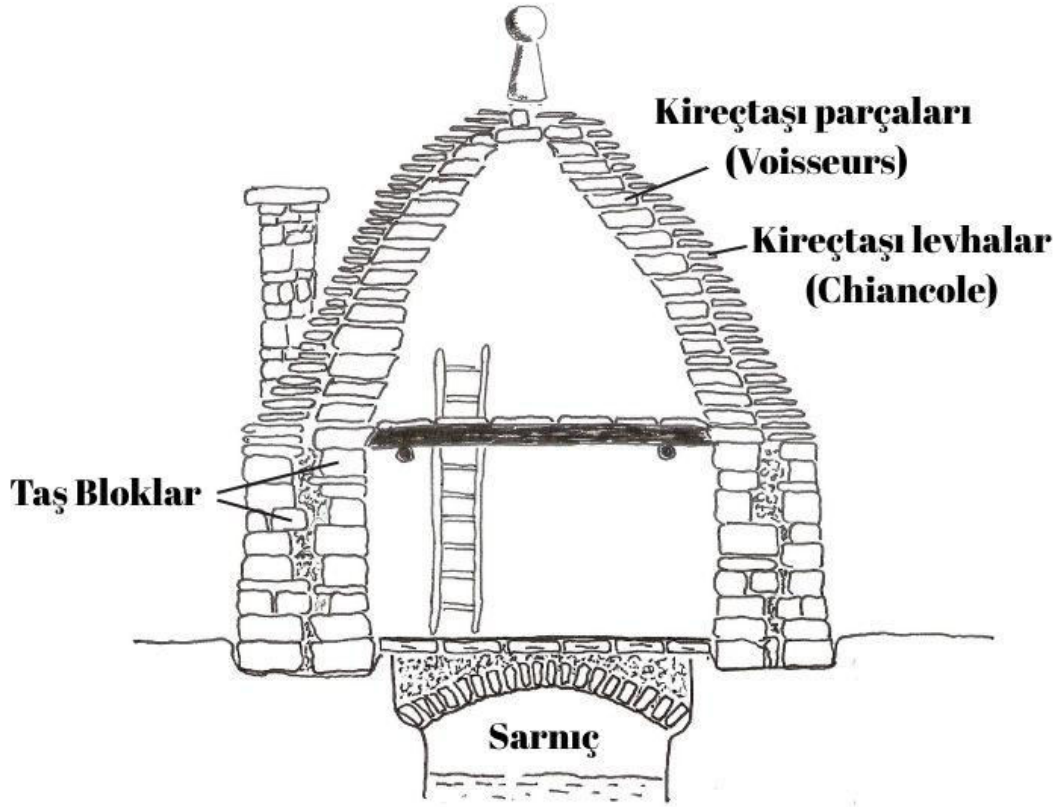
Duvarların İnşası ve Sandviç Sistem

Trulli duvarları, tipik olarak 0.8 metreden başlayan ve bazı durumlarda 2.7 metreyi geçebilen kalınlıklarda çift katmanlı (sandviç duvar) şeklinde inşa edilir. Bu sistemde iç ve dış yüzeylere yassı, düzenli taşlar özenle dizilirken, aradaki boşluk daha ufak boyutlu taşlar ve molozla doldurulur. Bu yapım yöntemi sadece statik dayanım sağlamakla kalmaz, aynı zamanda termal kütle etkisiyle yapının sıcaklık dengesini korur. Allen (1971), bu kalın duvarları "immensely thick stone walls" olarak tanımlar ve bu yapının yaz aylarında serin, kış aylarında ise sıcak kalmasını sağladığını vurgular. Duvarlar yukarıya doğru incelerek %3–5 oranında dışa eğimli şekilde yükseltilir; bu şekil hem yapının denge katsayısını artırır hem de suyun dışa doğru tahliyesini kolaylaştırır. Duvarların üzerinde genellikle taş lentolarla veya küçük kemerlerle desteklenen minimal boyutlu pencere ve kapı açıklıkları bırakılır. Kapı girileri genellikle üçgen şeklinde bir mini sundurma ile taçlandırılırken, kimi Trullilerde girilerin yanına taş banklar yerleştirildiği de görülmektedir.

Konik Çatı Sistemi ve Tonoz Yapısı

Trullilerin üst örtüsü, ahşap karkas veya iskele kullanılmadan, yalnızca taşların dengesine dayanarak oluşturulan konik bir kubbe/ tonoz sistemidir. Duvarlardan kubbeye geçişte tromp (squinch) veya pah yöntemleri kullanılarak geçiş sağlanır (UNESCO, t.y.). Ardından ustalar, her biri bir öncekinden daha içerde olacak şekilde taş halkalar yerleştirerek yapının doruğunda birleşen konik yapıyı oluştururlar. Bu yöntem literatürde "corbelling" tekniği olarak adlandırılır.

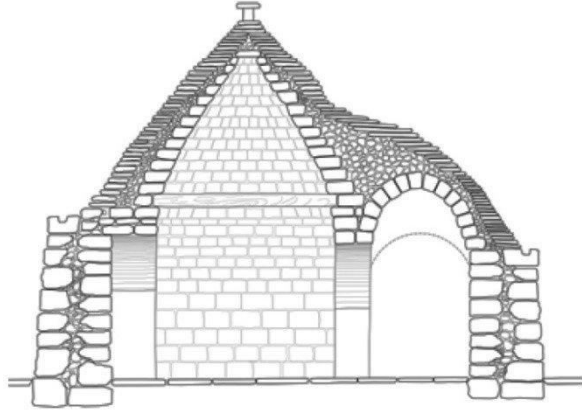
Orijinal bir Trullo'nun yapımını gösteren kesit

Şekil 3: Trullo yapısının kesiti (Kaynak: Perez, 2024; Understanding Italy, Pinterest)

Çatı üç katmandan oluşur:

1. Candela: Taş tonozun iç mekânda görülen, taşıyıcı iç kabuğudur. Kama biçimli taşlardan oluşan bu tabaka, üst yapının tüm yükünü taşır.
2. Dolgu Tabakası: Candela ile dış kaplama arasındaki boşluk, ısı yalıtımı sağlamak ve üst yapının yükünü azaltmak için ufak taş ve molozlarla doldurulur (Parete vd., 2024).
3. Chiancarelle: En dıştaki yassı kireçtaşı levhalardan oluşmuş su geçirmez kaplamadır. Bu taşlar genellikle 4-6 cm kalınlığında olup dairesel şekilde, üst üste ve suyun dışarı akmasını kolaylaştıracak eğimle döşenir (Parete vd., 2024).

Şekil 4: Trullo çatı kesiti: candela, dolgu ve chiancarelle tabakaları

(Kaynak: Fraddosio ve ark., 2019, ResearchGate)

Pinnacolo ve Sembolik Unsurlar

Her Trulli çatısının doruk noktasında genellikle bir "pinnacolo" yer alır. Bu taş tepelikler küre, koni, silindir gibi biçimlerde olabilir ve genellikle trullaro'nun (usta) estetik tercihini yansıtan bir imza olarak yorumlanır. Pinnacolo, sadece sembolik bir anlam taşımaz aynı zamanda taş sıralarını merkezde baskılayarak yapının tepe noktasının dengesine katkı sağlamaktadır (Parete vd., 2024).

Şekil 5: Trulli çatılarında yaygın görülen klasik yuvarlak pinnacolo

(Kaynak: Huber, 2018; CC BY-NC 4.0, Global-Geography)

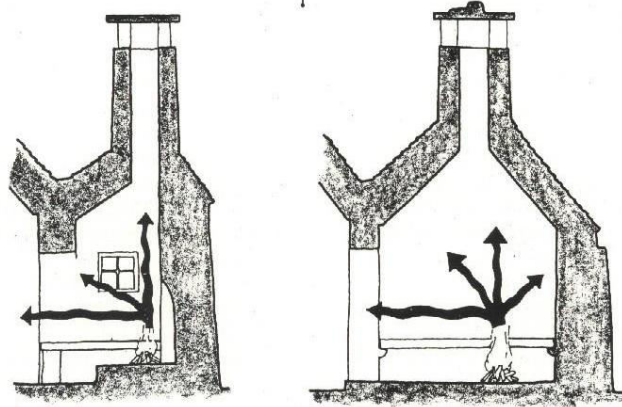
△	Hava	☿	Tanrı	✂	Para	☞	Uyku getirmek
✂	Ölümcül	☿	Tanrıça	☺	Anne	☯	Maneviyat
☾	Kutsama	☿	Sağlık	☺	Barış	☿	İlkbahar
☺	Bilge kadın	✂	Kilo vermek	☯	Pentakl	☺	Yaz
☺	Saat yönü	♥	Aşk	★	Pentagram	☞	Seyahat

Şekil 6: Trulli yapılarına işlenen geleneksel sembollere örnekler: haç, kalp, yıldız ve astrolojik figürler (Kaynak: *Trulli Invest*, 2023)

Trullaro ve Zanaatkarlık

Trulli yapımında en kritik aktör, bölgede "trullaro" olarak adlandırılan uzman taş ustalarıdır. Trullaro, yapının geometrisini, taşların seçimini, duvar kalınlıklarını ve tonoz eğimlerini belirleyen kişidir. Bu ustalar sadece taşçı değil, aynı zamanda mimari kompozisyonu tasarlayan birer uygulamacıdır.

Bazı Trulliler’de, çatıya ek olarak iç mekânda ahşap merdivenle ulaşılan asma katlar (solaio) bulunur. Bu bölümler hem depolama alanı olarak kullanılır hem de ocakla birlikte ısınan havanın yükseldiği bu alanlar yaşam bölgesinin aşırı sıcak olmasını engeller.

Şekil 7: Trullo yapısında ocak şeması (Kaynak: *Locomind*, 2006)

SÜRDÜRÜLEBİLİR MİMARLIK AÇISINDAN TRULLİ

Trulli evleri, yalnızca mimari formlarıyla değil, aynı zamanda çevresel duyarlılıkları ve sürdürülebilirlik açısından barındırdıkları potansiyelle de dikkat çeken geleneksel yapılardır. Puglia bölgesinin kurak-yarı kurak iklim koşullarına adapte olmuş bu yapılar, modern sürdürülebilir mimarlık yaklaşımlarının birçok temel

ilkesini doğal biçimde barındıran örneklerdir. Vernaküler mimarinin özünü yansıtan bu yapılar, yerel iklim verileri, doğal kaynak kullanımı ve düşük teknolojiyle çevresel konfor sağlama gibi parametrelerde çağdaş yeşil bina prensipleriyle örtüşen pek çok niteliğe sahiptir (Zhai ve Previtali, 2010; Canas ve Martín, 2004).

Pasif Tasarım Stratejileri ve Termal Konfor

Trullilerin sürdürülebilirlik açısından en ayırt edici özelliği, pasif iklimlendirme yoluyla iç mekânda konforlu bir sıcaklık dengesi kurmalarıdır. Kalın taş duvarlar ve taş tonoz çatı, yüksek termal atalet sağlayarak gün boyunca ortamdan ısıyı absorbe eder ve gece saatlerinde bu ısıyı geri yayar. Bu durum, özellikle yaz aylarında iç mekânın dış ortam sıcaklıklarına göre çok daha serin kalmasını sağlar. Stefanizzi vd. (2016) tarafından yürütülen deneysel çalışmada, yazın 40°C'ye ulaşan dış sıcaklıklara rağmen iç mekânın 22-25°C aralığında kaldığı tespit edilmiştir. Bu çalışma, pasif tasarımın etkili bir örneği olarak Trullilerin klima benzeri mekanik sistemlere gerek kalmaksızın termal konfor sağlayabileceğini göstermektedir.

Edward Allen (1971) kalın taş duvarların yazın serinlik, kışın ise soğukluk etkisi yarattığını; nem kontrolünün doğal havalandırma ve yaşam alışkanlıklarıyla dengelendiğini belirtmiştir. Kış mevsiminde iç sıcaklıkların genellikle 10-15°C aralığında seyrettiği ve bu durumun kalın giyinme, gündüz kapıları açık tutarak havalandırma gibi yaşam biçimi adaptasyonlarıyla tolere edildiği ifade edilmiştir.

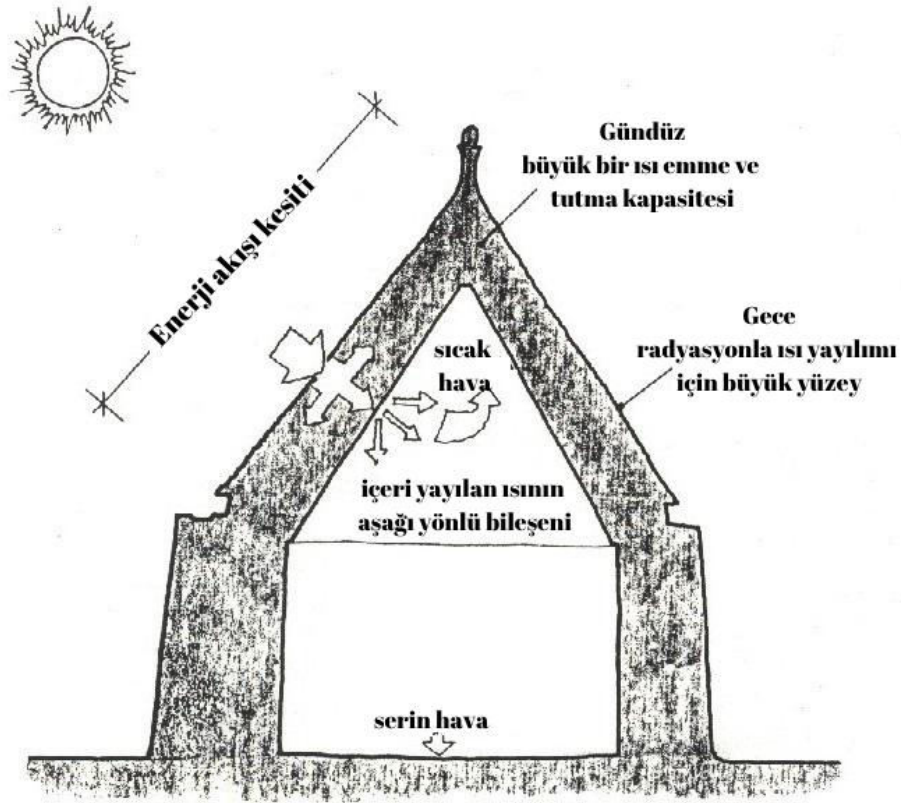
Doğal Havalandırma ve Gün Işığı Kullanımı

Trulli yapılarında açıklıklar genellikle minimum düzeyde tutulmuştur. Bu tasarım, yazın serinliği korumak ve kışın soğuk hava girişini sınırlamak için tasarlanmıştır. Doğal havalandırma, çoğunlukla tek kapı ve birkaç küçük pencere aracılığıyla sağlanmaktadır. Yaz aylarında geceleri yapılan çapraz havalandırma ile sıcak hava dışarı atılırken, gündüzleri açıklıkların kapalı tutulması iç mekânın serin kalmasına neden olmaktadır (Allen, 1971).

Gün ışığı, yapının formu ve iç mekân düzenlemesiyle optimize edilmiştir. Beyaz kireç badana ile kaplı iç duvarlar, az sayıdaki açıklıktan gelen ışığın yansımaları artırarak iç mekân aydınlatmasını güçlendirmektedir. Kapıların güney ve doğu yönlerine bakacak şekilde konumlandırılması, sabah ve öğle saatlerinde doğal ışık alımını maksimize etmeyi amaçlamaktadır.

Yerel Malzeme Kullanımı ve Düşük Gömülü Enerji

Trulliler, tamamen yerel malzemelerle inşa edilmiş yapılardır. Yapımda kullanılan ana malzeme, yörede bol miktarda bulunan kireçtaşıdır. Bu taşlar genellikle inşaat sahasından veya çevre tarım alanlarının taş temizliği sürecinde temin edilmiştir. Bu sayede yapı malzemesinin taşınması için enerji harcamaya gerek kalmamış ve yapıların gömülü enerji değeri düşürülmüştür (Parete vd., 2024).

Şekil 8: Trullo çatısında gündüz ısı birikimi, gece ise ısı yayılımı ve doğal havalandırma süreci gösterilmektedir (Kaynak: Locomind, 2006)

Çatı kaplamasında kullanılan "chiancarelle" adı verilen ince taş plakalar da yerel kireçtaşından üretilmektedir. Ahşap kullanımı ise sadece kapı-pencere doğramalarında ve bazı asma kat uygulamalarında sınırlı düzeyde yer almaktadır. Tüm bu özellikler, Trulliler'in çağdaş mimarlıkta önemsenen karbon ayak izi, doğal malzeme ve yerinde üretim gibi kavramlarla uyumlu olduğunu ortaya koymaktadır.

Su Yönetimi ve Altyapısız Yaşam

Trulli evlerinde su temini, merkezi bir şebekeye bağlı olmaksızın bireysel sistemlerle çözülmüştür. Her bir yapının altında veya yanında yağmur suyu toplamak üzere tasarlanmış sarnıçlar bulunur. Konik çatı formu, yağmur suyunun yönlendirilmesini kolaylaştırırken, avlu zeminlerindeki eğim sayesinde bu su, yer altındaki depolara iletilir (Cardinale vd., 2013).

Bu sistem, Puglia bölgesindeki su kıtlığı koşullarında kendi kendine yeterli bir yaşam biçiminin kurulmasına olanak tanımıştır. Günümüzde bu sistemlerin bir kısmı hâlâ kullanılmakta; özellikle kırsal kesimdeki izole trullilerde su temini bu yöntemle sağlanmaktadır. Bu yönüyle trulliler, yağmur suyu hasadı ve su verimliliği ilkeleriyle sürdürülebilir mimarlık literatüründe örnek bir uygulama olarak değerlendirilmektedir.

KÜLTÜREL KİMLİK VE MEKÂNSAL ÖRGÜTLENME

Trulli evleri, yalnızca barınak olmanın ötesinde, Puglia bölgesinin kültürel kimliğinin mekânsal bir ifadesi olarak değerlendirilmelidir. Bu yapılar, yüzyıllar boyunca küçük çiftçi ve çoban ailelerin hem yaşam alanı hem de üretim mekânı olarak kullanılmış; dolayısıyla toplumun aile yapısı, üretim ilişkileri, komşuluk pratikleri ve kolektif hafızası ile bütünleşmiş çok katmanlı mimari bir örnek sunmuştur.

Şekil 9: UNESCO Dünya Mirası listesinde yer alan Alberobello Trullileri

(Kaynak: UNESCO/CPE, 2011)

Aile Yapısı ve Konut Modülerliği

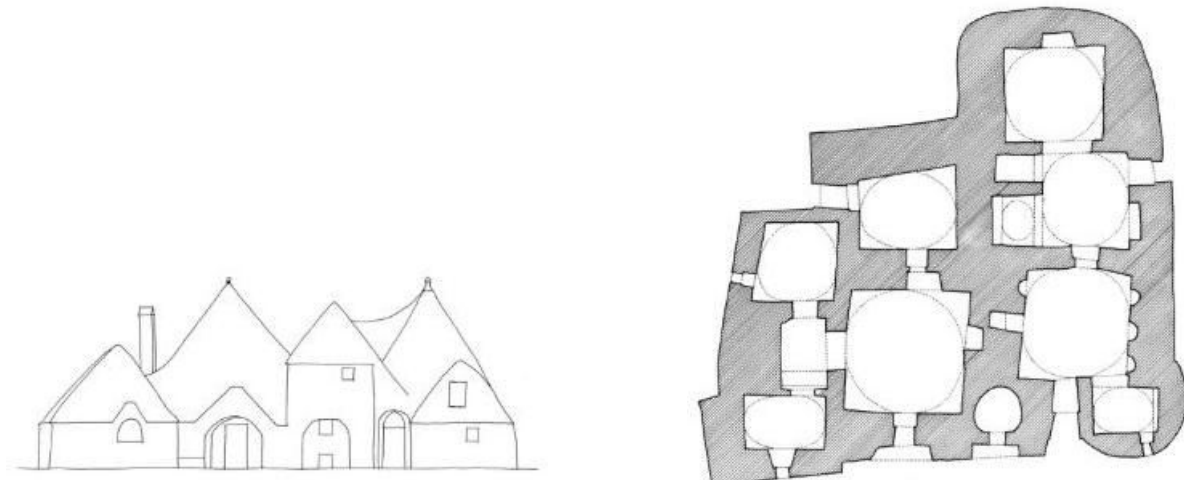
Trulliler'in plan tipolojisi, geniş aile yaşamına olanak tanıyan modüler yapısıyla dikkat çekmektedir. Başlangıçta tek bir konik yapı olarak inşa edilen Trullo, zamanla bitişik koniler eklenerek bir konut kompleksine dönüşebilirdi. Bu modüler büyüme biçimi hem barınma hem de üretim işlevlerinin mekânda birlikte

çözümlemesini sağlar. Tipik bir Trulli konutu, merkezi bir ana yaşam hacmi etrafında örgütlenmiş, farklı işlevleri karşılayan yardımcı konilerden oluşur. Her bir koni, mutfak, yatak odası, depo, ahır veya fırın gibi farklı kullanımlara tahsis edilebilir olarak tasarlanmaktadır. Duvarlarda ocak nişleri, yatak girintileri ve erzak gözleri gibi niş sistemleri ile işlevsellik desteklenirken; oda geçişleri ise alçak kapı açıklıklarıyla sağlanmıştır. Bu yapıım anlayışı hem ailedeki birey sayısının artmasına hem de tarımsal üretim kapasitesinin gelişmesine paralel olarak mekânın esnek biçimde genişlemesine olanak tanımıştır. Nitekim Alberobello ve çevresinde, nesiller boyunca eklemelerle büyütülmüş birleşik trulli grupları, organik olarak gelişmiş konut kümeleri oluşturmuştur (Ambrosi vd., 1997).

Toplumsal Yaşam ve Yerleşim Düzeni

Trulli mimarisi yalnızca bireysel konutlar düzeyinde değil, aynı zamanda yerleşim dokusu ölçeğinde de toplumsal yaşamı biçimlendirmiştir. Yakın akraba ailelerin yan yana inşa ettikleri trulli evleri, küçük komşuluk kümeleri oluşturmuş; bu kümeler ortak kullanılan harman yerleri, kuyular ve avlular etrafında sosyalleşme ve iş birliği alanları yaratmıştır (Galt, 1991). Özellikle Locorotondo çevresinde görülen dağınık yerleşimli trulli mahalleleri (jazzelere), kolektif üretim ve paylaşım pratiklerinin mekânda somutlaşmış örnekleridir.

Bu topluluklarda, avlular sadece açık alanlar değil; aynı zamanda tahıl harmanı, zeytin sıkımı, yemek pişirme gibi gündelik faaliyetlerin merkezidir. Böylelikle, kırsal üretimle gündelik yaşam iç içe geçmiş, mekân hem işlevsel hem de sosyal anlamlar kazanmaktaydı. Trulliler, bireysel mülkiyetin yanında kolektif kullanım ve dayanışma biçimlerini mümkün kılan kır yerleşimi modeli sunmaktadır.

Şekil 10: Trulli yapısının ön cephe görünüşü ve plan şeması

(Kaynak: *Trulli Invest*, 2023)

Mekânsal Esneklik ve İşlevsel Dağılım

Trulli evlerinin dikkat çekici özelliklerinden biri, mekânların mevsime ve ihtiyaca göre farklı işlevlere uyarlanabilmesidir. Her bir Trulli'nin önünde veya yanında yer alan taş döşeli avlular, yapıların yarı-açık kullanım alanları olarak işlev görür. Yaz aylarında yemek pişirme, tahıl kurutma ve zanaatkârlık gibi faaliyetler bu açık alanlarda gerçekleştirilirken; kış aylarında tüm yaşam merkezi koni içinde yoğunlaşır.

Bu işlevsel esneklik, katı mekânsal ayrımlar yerine geçici ve değişken kullanım biçimlerinin öne çıktığı bir mekân organizasyonu yaratır. Örneğin hayvan barınağı olarak kullanılan bir koni, gündüz saatlerinde marangoz atölyesi olarak kullanılabilir; depo olarak kullanılan birim, konuk ağırlama alanına dönüştürülebilir. Bu çok işlevlilik, hem kıt kaynakların verimli kullanımı hem de yapısal esnekliğin mimariye nasıl entegre edildiğine dair önemli bir örneğidir.

Kültürel Kimlik ve Koruma

Trulli yapıları, Puglia halkının kültürel kimliğinin mekâna yansması olarak değerlendirilmektedir. 20. yüzyıl ortalarına kadar köylülüğün ve yoksulluğun simgesi olarak algılanan bu yapılar, UNESCO'nun 1996'da Alberobello'yu Dünya Mirası ilan etmesiyle birlikte yeniden değer kazanmış; yerel ve küresel ölçekte kültürel turizmin odak noktası haline gelmiştir (UNESCO WHC, 2007).

Ancak bu dönüşüm, beraberinde çeşitli sorunları da getirmiştir. UNESCO verilerine göre Alberobello'daki Trulliler'in %30'u turistik/ ticari amaçlarla kullanılırken, %40'ı metruk kalmış, yalnızca %30'u konut olarak işlevini sürdürmektedir (UNESCO WHC, 2007). Bu durum, yaşayan bir mirasın müzeleştirilmesi riskini beraberinde getirirken, trullilerin toplumsal bağlamdan koparılmadan korunmasını gerekli kılmaktadır.

Rosato (2022), turistlerin büyük kısmının bu yapıların dünya mirası statüsünden habersiz olduğunu, yerel halkın da miras söylemine yeterince entegre edilmediğini ifade etmektedir. UNESCO'nun 2014'te önerdiği gibi, miras bilincinin çocuklara ve gençlere aktarılması için eğitim programları, atölyeler ve kamu etkinlikleri düzenlenmesi, kültürel sürekliliğin sağlanması adına büyük bir öneme sahiptir.

Bugün, Trulli koruma politikaları sadece fiziksel yapıyı değil, bu yapının üretim biçimlerini, yaşam alışkanlıklarını ve toplumsal ilişkilerini de yaşatmayı hedeflemektedir. Yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları, genç kuşaklara trullaro

(usta) bilgeliğini aktarmak, halkın yaşadığı evleri terk etmeden onlarla birlikte koruma sağlamak için çeşitli teşvik programları geliştirmektedir. Böylece, Trulli yalnızca korunan yapılar değil; yaşayan ve yaşatan kültürel sistemler olarak varlıklarını sürdürmektedir.

YAPININ CANLILAR TARAFINDAN KULLANIMI

Trulli yapıları, yalnızca insan yerleşimi için değil, aynı zamanda insanların ekonomik ve gündelik yaşamlarıyla bütünleşmiş evcil hayvanlar ve hatta bazı yabani türler için de barınak olarak işlev görmüştür. Bu yönüyle Trulliler, çok türlü kullanım potansiyeliyle dikkat çeken ve insan-merkezli olmayan mimarlık yaklaşımlarına tarihsel örnek teşkil eden özgün yapılardır.

Evcil Hayvanların Entegrasyonu

Puglia kırsalında tarımsal üretimin önemli bir parçası olan büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, konut mimarisini doğrudan etkilemiştir. Trulli ev komplekslerinde ana yaşam hacmine bitişik olarak düzenlenen daha küçük konik hacimler, çoğunlukla ahır (trullo stalla) işlevi görmüştür. Bu birimlerde hayvanlar için yemlikler, idrar kanalları ve havalandırma menfezleri bulunur; böylece hayvan sağlığı ve hijyen koşulları mimari düzeyde çözülmüş olur. Soğuk mevsimlerde hayvanların vücut ısısı, bitişik konilerde yaşayan insanlar için dolaylı bir ısı kaynağı oluşturmuş; bu nedenle insan ve hayvan mekânlarının yan yana konumlandırılması bilinçli bir planlama tercihi olarak değerlendirilmiştir. Özellikle yeni doğan kuzu veya oğlakların dondurucu gecelerde yaşam mekânına alınarak ısıtılması, antropolojik gözlemlerde sıkça vurgulanan bir pratiktir (Ambrosi vd., 1997). Bu mimari düzenleme, sadece termal konforu değil; aynı zamanda üretkenliğin sürekliliğini de garanti altına almıştır. Kadınlar ve yaşlı bireyler için ahıra doğrudan iç mekândan erişim, bakım ve gözlem faaliyetlerini kolaylaştırmış, böylece mekânsal konfor ile işlevsellik iç içe geçmiştir (Parete vd., 2024).

Geçici Barınaklar ve Kırsal Kullanımlar

Bazı Trulli yapıları ise doğrudan insan yaşamına yönelik değil, tarla işleri, hayvan barınağı ve geçici konaklama gibi kırsal işlevler için inşa edilmiştir. Bu tür yapıların çoğu, tek konili, baca içermeyen ve genellikle bağ-bahçe içinde konumlanan birimlerdir. Yerel terminolojide "casedda" veya "pagliara" olarak adlandırılan bu yapılar, tarım aletlerinin depolanması, gündüzleri gölgede dinlenme veya çobanların geçici konaklaması için kullanılmıştır. Aynı zamanda, küçükbaş hayvanların

geceleeri barınması için uygun ortamlar sunmuşlardır. Trulli tekniğinin taşın kolay temin edilmesi ve yapıların hızlıca örülebilmesi gibi avantajları, bu işlevsel ve sade yapı tipolojilerinin yaygınlaşmasını mümkün kılmıştır.

Mikroiklimsel Avantajlar

Trulli yapılarının kuru taş tekniğiyle oluşturulan kalın duvarları hem ısı yalıtımı hem de iç mekân konforu açısından önemli avantajlar sunmuştur. Yaz aylarında iç hacmin serin kalması, özellikle hayvanların aşırı sıcaklardan korunarak dinlenmesine olanak tanımış; bu durum süt verimi gibi biyolojik çıktılar üzerinde de doğrudan etkili olmuştur. Kış aylarında ise dışarıdaki dondurucu koşullara kıyasla daha stabil ve ılıman bir iç ortam sağlanarak hayvanların hayatta kalma oranı artırılmıştır.

Yabani Canlılar ve Ekolojik Entegrasyon

Terk edilmiş ya da kullanılmayan Trulliler zamanla yarasa, kırlangıç, serçe ve hatta yaban arısı gibi yabani canlıların habitatı haline gelmiştir. Özellikle çatı boşluklarında yarasa kolonilerinin yerleştiği ve bu canlıların çevredeki böcek popülasyonunu kontrol ederek ekosisteme katkı sağladığı tespit edilmiştir (Rosato, 2022).

Kırlangıçlar taş duvarlardaki çatlaklara yuva yaparken, arılar çatıların çıkıntılı taş elemanlarının altına peteklerini yerleştirmiştir. Bu durum, insan yapımı bir mimari formun zamanla doğanın bir parçası haline gelerek çok türlü yaşama ev sahipliği yapmasını göstermektedir. Günümüzde mimarlıkta sıkça tartışılan "more-than-human design" veya "ekolojik mimarlık" yaklaşımları, Rrulliler'in sunduğu bu tarihsel örnekle derinleştirilerek değerlendirilebilir.

TERMİNOLOJİ VE YEREL DİL KARŞILIKLARI

Trulli mimarisine özgü terminoloji, bu yapıların teknik özelliklerini, yerel inşa kültürünü ve kültürel bağlamını anlamak açısından büyük önem taşır. Hem akademik literatürde hem de yerel söylemde karşılaşılan bazı temel kavramlar şunlardır:

- **Trullo / Trulli:** Trullo, İtalyanca'da tekil; trulli ise çoğul biçimidir. Puglia bölgesine özgü, konik çatılı, kuru taş teknikle inşa edilen geleneksel kırsal konutları tanımlar. Sözcüğün kökeni, Latince "trulla" (küçük yuvarlak kap) ya da Yunanca "tholos" (yuvarlak mezar yapısı) ile ilişkilendirilmektedir. Türkçede genellikle "trulli evleri" biçiminde kullanılır.

- **Casedda (Casedde):** Puglia lehçesinde trullo anlamına gelen bir diğer terimdir. Özellikle Bari'nin güneyi ve Brindisi çevresinde mütevazı, tek odalı küçük trulliler için yaygın olarak kullanılır. Halk dilinde "casedda" (küçük ev) olarak kullanılır.
- **Pagliara (Pagghiare):** Puglia'nın Salento bölgesinde yer alan, Trulliler'e benzer ama çatıları taş yerine saman veya kuru otla kapatılmış barınaklardır. Genellikle kuru taş duvar tekniğiyle inşa edilseler de üst örtüde taş yerine bitkisel malzeme kullanılır. Yapım sistemi benzer olmakla birlikte, bu yapılar daha ilkel formda kabul edilmektedir (Stefanizzi vd., 2016).
- **Chiancarella / Chiancarelle:** Trulli konik çatısını dıştan örten yassı taş levhalara verilen isimdir. "Chianca" taş levha anlamına gelir; "chiancarella" ise bunun küçültülmüş hâlidir. Bu taşlar genellikle doğal kireçtaşının tabakalarından ayrıştırılarak elde edilir ve yağmur suyunun dışarı akmasını sağlayacak şekilde üst üste bindirilerek dizilir.
- **Candela:** Trulli tonozunun içte görünen taşıyıcı konik kısmıdır. İtalyanca "mum" anlamındaki kelime, iç tonozun yukarı daralan formunu betimlemek amacıyla kullanılmaktadır. Candela, trullinin strüktürel merkezini oluşturur ve taş kubbenin içten algılanan yüzeyini tanımlamaktadır.
- **Serraglia:** Bazı trulli tonozlarının tepe noktasında yer alan ve tüm taş halkaların merkezde kilitlenmesini sağlayan merkezi kilit taşıdır. Her Trulli'de görülmeyebilir. "Serraglia" terimi, İtalyanca'da sürgü/ mandal anlamına gelir ve yapının statik bütünlüğünü tamamlayan son halkayı ifade eder.
- **Pinnacolo:** Trulli çatı konisinin tam tepe noktasına yerleştirilen dekoratif taş elemandır. Çoğunlukla koni, küre, prizma ya da yıldız biçiminde olur. Sembolizm içerdiği kadar ustanın bireysel izini de taşıyan bir mimari imza işlevi görür. Estetik işlevinin yanı sıra, bazı yorumlara göre çatı konisinin merkezine baskı uygulayarak taşları sıkıştırıcı rol de üstlenebilir (Parete vd., 2024).
- **Trullaro:** Trulli ustası, yani bu yapıları inşa eden zanaatkârdır. Trullaro'lar genellikle mimarlık eğitimi almamış ancak deneyime dayalı yapısal bilgiye sahip olan ustalardır. Usta-çırak ilişkisiyle öğrenilen bu meslek, Alberobello ve çevresinde günümüzde dahi yaşayan bir zanaat formudur.
- **A secco:** Harçsız, yalnızca taşların üst üste oturtulmasıyla oluşturulan yapı tekniğini tanımlar. İtalyanca'da "kuru olarak" anlamına gelen bu ifade,

"costruzione a secco" şeklinde, kuru taş mimarlığını anlatmak için kullanılır. 2018 yılında UNESCO tarafından Somut Olmayan Kültürel Miras olarak tescillenmiştir (UNESCO, 1996).

- **Masseria:** Puglia kırsalında trullilerin de içinde yer aldığı daha büyük çiftlik yapılarını tanımlar. Masseria, ana çiftlik evi, ahırlar, depolar ve çok sayıda trulli barınağını içeren geniş tarımsal komplekslerdir. Trulli yapıları genellikle bu tür çiftliklerin taşra birimleri olarak konumlanır.
- **Jazzile / Jazzelere:** Locorotondo ve çevresindeki dağınık Trulli kümelerini tanımlamak için kullanılan terimlerdir. Jazzile, ortak harman alanı ya da kamusal açık alan anlamında; jazzelere ise bu alan çevresindeki dağınık yerleşimleri ifade eder.

SONUÇ

Trulli yapıları, Akdeniz havzasının en özgün vernaküler mimari örneklerinden biri olarak, yalnızca fiziksel bir yapı tipolojisini değil; aynı zamanda yüzyıllar boyunca şekillenen kültürel pratikleri, toplumsal ilişkileri ve ekolojik uyumu temsil etmektedir. Harçsız kuru taş tekniğiyle inşa edilen bu yapılar, yerel malzeme kullanımının, iklimle uyumlu tasarım ve toplumsal yaşam biçimlerinin mimariye nasıl yansıtılabileceğinin somut bir örneğidir. Modüler plan kurgusu, geniş aile yapısını ve tarımsal üretime dayalı kırsal yaşam biçimini desteklerken; insan, hayvan ve hatta yabani türlerin ortak yaşamına olanak tanıyan mekânsal düzenlemeler, Trulli'leri çok katmanlı bir yaşam alanı haline getirmiştir.

Bu çalışmanın bulguları, Trulli mimarisinin sürdürülebilirlik açısından günümüz mimarlığına önemli veriler sunmaktadır. Kalın taş duvarların sağladığı termal konfor, yerinde malzeme teminiyle düşük gömülü enerji kullanımı, su yönetimi için geliştirilen sarnıç sistemleri ve iklimsel adaptasyon stratejileri; çağdaş sürdürülebilir tasarım ilkeleriyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Ayrıca terk edilmiş Trulliler'in ekosisteme entegre olarak yeni yaşam formlarına ev sahipliği yapması, mimari mekânların doğa ile simbiyotik ilişkiler kurabileceğini gösteren değerli bir örnektir.

Kültürel açıdan bakıldığında, Trulliler sadece bir barınma biçimi değil; aynı zamanda Puglia halkının kolektif hafızasını, yerel üretim ilişkilerini ve zanaatkârlık bilgisini günümüze taşıyan yaşayan miraslardır. Ancak UNESCO tescili sonrasında turizm baskısı, yapıları işlevsel bağlamlarından koparma riskini beraberinde

getirmiştir. Bu nedenle, koruma politikalarının yalnızca fiziksel restorasyona değil, aynı zamanda yapıların geleneksel kullanım biçimlerinin, yerel zanaatın ve toplumsal hafızanın yaşatılmasına odaklanılması gerekmektedir.

Sonuç olarak, Trulli mimarisi; vernaküler bilgi, sürdürülebilir çevresel çözümler ve kültürel kimliğin bütünleştiği nadir örneklerden biridir. Gelecekte yapılacak çalışmaların, bu yapı tipolojisinin modern mimarlıkta nasıl uyarlanabileceği, iklim krizi karşısında hangi dersleri barındırdığı ve yerel toplulukların mirasın korunmasındaki aktif rolünün nasıl güçlendirilebileceği üzerine yoğunlaşması, Trulli mirasının sürdürülebilir biçimde geleceğe aktarılmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Allen, E. (1971). *Stone Shelters*. Cambridge, MA: The MIT Press.

Ambrosi, A., Panella, R., & Radicchio, G. (1997). *Storia e destino dei trulli di Alberobello: Prontuario per il restauro*. Fasano: Schena Editore.

Battilani, P., & Sgobba, S. (2014). The role of local actors in the tourist development of UNESCO sites: The case of Alberobello. In *Proceedings* (pp. 105–138).

Canan, F., Koby, H. B., Aköz, A. B., Temizci, A. (2020). Vernaküler ve Çağdaş Mimarlık Örneklerinin Sürdürülebilirlik Bağlamında Karşılaştırmalı Analizi: Antalya Kaleiçi ve Deniz Mahallesi Örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 24(2), 256-266. <https://doi.org/10.19113/sdufenbed.651622>

Canas, I., & Martín, S. (2004). Recovery of Spanish vernacular construction as a model of bioclimatic architecture. *Building and Environment*, 39(12), 1477–1495.

Cardinale, N., Rospi, G., & Stefanizzi, P. (2013). Energy and microclimatic performance of Mediterranean vernacular buildings: The Sassi district of Matera and the Trulli district of Alberobello. *Building and Environment*, 59, 590–598.

Farina, S. (2022). *Proposals for the sustainable recovery of dry stone buildings in Puglia, Italy*. In *Proceedings of HERITAGE2022 International Conference on Vernacular Heritage: Culture, People and Sustainability* (pp. –). Valencia, Spain: Editorial Universitat Politècnica de València.

<https://doi.org/10.4995/HERITAGE2022.2022.15638>

Fiorentino, G. (2022). *Brick in the wall: An archaeobotanical approach to the analysis of dry stone structures (Puglia - Italy)*. In *Proceedings of the International Conference on Heritage and Sustainable Development (HERITAGE2022)*. Universitat Politècnica de València.

Galt, A. H. (1991). *Far from the church bells: Settlement and society in an Apulian town*. Cambridge: Cambridge University Press.

Parete, G., Ottomano Palmisano, G., De Boni, A., Roma, R., & Acciani, C. (2024). Rural buildings for sustainable development: A real estate market analysis in Southern Italy. *Sustainability*, 16(10), 4086. <https://doi.org/10.3390/su16104086>

Rosato, G. C. (2015). Tourism in Alberobello before and after the UNESCO designation: A path towards sustainable authenticity. In A. Trono (Ed.).

Rosato, G. C. (2022). When historical untruths enhance popularity of a tourist destination: Fake, real and everything in between about the UNESCO site ‘Trulli of Alberobello’. *International Journal of Arts and Social Science*, 5(12), 128–139.

Samalavicius, A. (2024). Stones of Apulia. *Journal of Architecture and Urbanism*.

Stefanizzi, P., Fato, I., & Di Turi, S. (2016). Energy and environmental performance of Trullo stone building: An experimental and numerical survey. *International Journal of Heat and Technology*, 34(Special Issue 2), S396–S402.

UNESCO World Heritage Centre. (1996). *The Trulli of Alberobello*. <https://whc.unesco.org/en/list/787/>

UNESCO World Heritage Centre. (1996). *The Trulli of Alberobello – Nomination file (ID 787)*. Paris: UNESCO.

UNESCO World Heritage Centre. (2007). *State of conservation report: Trulli of Alberobello (Italy)*. Paris: UNESCO.

UNESCO World Heritage Centre. (n.d.). *The Trulli of Alberobello – World Heritage List (ID 787): Description and justification*.

Vissilia, A. M. (2009). Evaluation of a sustainable Greek vernacular settlement and its landscape: Architectural typology and building physics. *Building and Environment*, 44(6), 1095–1106.

Zhai, Z. J., & Previtali, J. M. (2010). Ancient vernacular architecture: Characteristics categorization and energy performance evaluation. *Energy and Buildings*, 42(3), 357–365.

Görsel Kaynaklar

Luce61. (2013, May 30). *Alberobello, Italy 02* [Photograph]. Wikimedia Commons. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alberobello,_Italy_02.jpg

Encyclopaedia Britannica. (2024). *Puglia – Region, Italy* [Map]. Britannica Online. <https://www.britannica.com/place/Puglia-region-Italy>

Perez. (2024). *Section of a Trullo showing cisterna and roof layers* [Diagram]. Understanding Italy. Retrieved June 18, 2025, from <https://www.pinterest.com>

Fraddosio, A., Lepore, N., & Piccioni, M. D. (2019). *Constructive section of a Trullo showing candela, infill, and chiancarelle layers* [Drawing]. In *Further refinement of the corbelling theory*. ResearchGate. https://www.researchgate.net/figure/Constructive-section-and-detail-of-an-Italian-Trullo-21_fig2_331807047

Huber, G. (2018). *Alberobello – Trullo; Pinnacolo* [Photograph]. Global Geography. https://global-geography.org/af/Geography/Europe/Italy/Pictures/Trulli/Alberobello_-_Trullo_Pinnacolo_1

UNESCO/CPE. (2011, July 17). *The Trulli of Alberobello* [Photograph]. Wikimedia Commons. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:UNESCO,_ITALY-TRULLI_DI_ALBEROBELLO_-_panoramio.jpg

Trulli Invest. (2023). *Trulli UNESCO World Heritage* [Sembol görselleri]. Retrieved June 18, 2025, from <https://trulli-invest.com/trulli-unesco-world-heritage/?lang=en>

Locomind. (2006). *Sezione del flusso energetico nei trulli* [Çizim]. Retrieved June 18, 2025, from <https://digilander.libero.it/locomind/trullo/trullo.htm>

To cite this article: Kandemir, A. (2025). Anlatı ve Mekân: Popüler Tv Yapımlarındaki Kurgusal İç Mekânların Mekân Dizimi Analizi. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 9(2), 49-66

Submitted: August 08, 2025

Accepted: September 21, 2025

ANLATI VE MEKÂN: POPÜLER TV YAPIMLARINDAKİ KURGUSAL İÇ MEKÂNLARIN MEKÂN DİZİMİ ANALİZİ

Ayşenur Kandemir¹

ÖZET

Bu çalışma, popüler televizyon dizilerinde yer alan kurgusal iç mekânların mekânsal dizim yöntemi aracılığıyla incelenmesini amaçlamaktadır. Araştırmada Sex and the City dizisinden Carrie Bradshaw'ın evi, How I Met Your Mother dizisinden Ted ve Marshall'ın dairesi ile Friends dizisinden Monica'nın evi örneklem olarak seçilmiştir. Bu bağlamda öncelikle geçiş ilişkileri temel alınarak oluşturulan işlev şemasının, mimari plan üzerine yerleştirilmiş hâli olan geçirgenlik grafiği oluşturulmuştur. Ardından Syntax 2D yazılımı kullanılarak VGA (Visibility Graph Analysis) analizleri üretilmiştir. Mekânlar arasındaki bağlantı yoğunluğu, görsel erişebilirlik düzeyleri ve mahremiyet-sosyal etkileşim dengesi yorumlanmıştır. Bulgular, her bir mekânın kurgusal anlatıdaki rolüyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Carrie'nin evi bireysel mahremiyeti ve yaratıcılık odaklı alanları ön plana çıkarırken; Ted ve Marshall'ın dairesi sosyal etkileşime açık, ortak kullanım ağırlıklı bir düzen sergilemektedir. Monica'nın evi ise açık planlı sosyal alan ile bireysel odalar arasında dengeli bir geçiş sunmaktadır. Çalışma, mekânsal dizim analizlerinin, kurmaca mekânların fiziksel plan düzeyindeki yapısını ortaya koymanın yanı sıra, bu mekânların anlatıdaki işlevlerini anlamada da güçlü bir araç olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mekân Dizimi, Syntax 2D, Kurgusal Mekân, Televizyon Dizileri, İç Mekân Analizi

¹ Arş. Gör., İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık (İngilizce) Bölümü, İstanbul, Türkiye, aysenur.kandemir@nisantasi.edu.tr. ORCID: 0000-0002-9558-2984

NARRATIVE AND SPACE: A SPACE SYNTAX ANALYSIS OF FICTIONAL INTERIORS IN POPULAR TV SERIES

ABSTRACT

This study aims to analyze fictional interior spaces in popular television series using the Space Syntax method. The research focuses on three case studies: Carrie Bradshaw's apartment from *Sex and the City*, Ted and Marshall's apartment from *How I Met Your Mother*, and Monica's apartment from *Friends*. In this context, a permeability graph was created based on the functional diagram established primarily using transition relationships, which was then placed on the architectural plan. Then using the Syntax 2D software, VGA (Visibility Graph Analysis) outputs were generated. The intensity of spatial connections, levels of visual accessibility, and the balance between privacy and social interaction were interpreted. Findings reveal that each space's configuration is directly linked to its role in the narrative. While Carrie's apartment emphasizes personal privacy and creativity-oriented spaces, Ted and Marshall's apartment displays a layout favoring shared use and social interaction. Monica's apartment offers a balanced transition between an open-plan social area and private rooms. The study demonstrates that space syntax analysis is not only effective in revealing the physical layout of fictional spaces but also in understanding their narrative functions.

Keywords: Space Syntax, Syntax 2D, Fictional Space, Television Series, Interior Space Analysis

GİRİŞ

Mekân tasarımı, bireyin bilincinin yansıması; maddi ve manevi olan ihtiyaçlarını karşıladığı barınma mekânı olarak ifade edilmektedir (Kalay, 2023: 249). İç mekân tasarımı, kullanıcının hem işlevsel hem de estetik beklentilerini karşılayacak biçimde kurgulanmalıdır; renk, biçim ve doku gibi öğeler arasında doğru ilişkiler kurulmadığında, tasarımın iletmek istediği mesaj zayıflar ve kullanıcı deneyimi olumsuz etkilenmektedir. Bu nedenle, tasarım ilkelerinin dengeli bir biçimde bütünleştirilmesi, mekânın hem işlevsel hem de estetik açıdan tatmin edici olmasını sağlar (Ateş ve Özel, 2023: 114).

Kurmaca ve kurgusal mekânlar ise gerçekte var olmayan parçaların bir araya getirilmesiyle oluşan mekânlar olarak tanımlanmaktadır. Kurgusal anlatılarda, mekânların düzeni ve aralarındaki akış, heyecan, şaşkınlık, korku ya da sevinç

gibi çeşitli duyguları tetikleyerek algısal bütünlüğün oluşmasına katkıda bulunmakta ve aktarılmak istenen temayı güçlendirmektedir (Kavut, 2019: 63). Bu bağlamda, dizilerdeki ev içi yerleşimler, yalnızca sahne dekoru olarak değerlendirilmemeli; birey-mekân ilişkisini anlamaya yönelik sosyo-mekânsal bir okuma imkânı olarak da ele alınmalıdır. Bu çalışmada, popüler kültürün önemli temsilcileri olan *Sex and the City*, *How I Met Your Mother* ve *Friends* dizilerinde yer alan üç farklı daire, Carrie Bradshaw'ın dairesi, Ted ve Marshall'ın birlikte yaşadıkları ev ile Monica ve Rachel'in paylaştığı apartman dairesi, mekân dizimi yöntemiyle analiz edilmiştir.

Mekân dizimi, mekânsal organizasyonun sosyal davranışlar üzerindeki etkisini analiz etmeye imkân veren teorik ve analitik bir çerçeve sunan bir yöntemdir ((Hillier ve Hanson, 1989: 26). Bunun için öncelikle Bekleyen'in (2024) uyguladığı geçirgenlik grafiği oluşturulmuştur. Bu grafik (justified permeability graph), geçiş ilişkileri temel alınarak oluşturulan işlev şemasının, mimari plan üzerine yerleştirilmiş biçimidir (Bekleyen, 2024: 350). Daha sonra, mekânlar arası görsel erişebilirlik grafikleri (Visibility Graph Analysis) her bir daireye ait planlar üzerinden Syntax 2D yazılımı kullanılarak üretilmiş; bireyin mekânı nasıl deneyimlediği ve kullandığı daha nesnel verilerle analiz edilebilir hâle gelmiştir. Aynı zamanda, bu yöntem aracılığıyla, bireyin mahrem alanlara erişimi, ortak kullanım alanlarının etkileşim düzeyleri ve mekân içindeki hareket biçimleri hakkında çıkarımlar yapılabilmektedir. Ayrıca, her diziden belirli sahneler seçilerek, fiziksel düzenlemelerin anlatıdaki duygusal ve sosyo-kültürel anlamları nasıl biçimlendirdiği de değerlendirilmiştir.

Çalışmanın temel amacı, bu kurmaca iç mekânların fiziksel organizasyonu ile karakterlerin toplumsal kimlikleri, mahremiyet düzeyleri ve anlatı içindeki mekânsal hareketleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bu değerlendirme süreci, mekânların yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik ve toplumsal yönleriyle de incelenmesini mümkün kılmıştır. Sonuç olarak bu araştırma, iç mekânın görsel kültürdeki temsillerini daha derinlikli biçimde çözümlemeye çalışmakta; dizilerdeki evlerin sadece birer kurgu unsuru değil, aynı zamanda bireysel kimliğin, toplumsal rollerin ve gündelik pratiklerin yansıtıldığı anlatı mekânları olduğunu savunmaktadır. Böylelikle çalışma, iç mimarlık, medya çalışmaları ve kültürel analiz disiplinleri arasında kesişen özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Mekânın Sosyal Anlamı

Mekân, salt fiziksel bir varlık ya da iki nokta arasındaki ölçülebilir mesafe olmaktan öte, bireyin çevresiyle ve zamanla kurduğu ilişki üzerinden inşa edilen çok katmanlı bir deneyim alanıdır. Bu anlamda mekân, yalnızca nesnel özellikleriyle değil, bireyin onu nasıl yaşadığı, algıladığı ve anlamlandırdığıyla da var olmaktadır. Heidegger'in yer odaklı mekân anlayışı, mekânın özneyle kurduğu ilişki temelinde ele alınmasını gerektirmektedir. Bachelard, özellikle ev kavramını yalnızca fiziksel bir barınak olarak değil, duygularla, anılarla ve hayal gücüyle örülmüş bir varoluş mekânı olarak değerlendirmektedir. Ona göre ev, bireyin kimliğini inşa ettiği ve kendini güvende hissettiği bir sığınaktır. Norberg-Schulz ise yerin mimari kimliğini, tarihsel ve kültürel bağlamlarla ilişkilendirerek "genius loci" kavramı çerçevesinde özgün bir mekânsal karakter tanımlamıştır. Bu bakış açıları, mekânın deneyimsel boyutunu öne çıkarırken De Certeau'nun ayrımıyla mekân sosyal ya da fiziksel bir çerçeve; yer ise gündelik pratiklerin ve öznel anlamlandırmaların ürünüdür (Türkkan, 2025: 157). Bu yaklaşımlar, mekânın yalnızca fiziksel bir form olmasının yanında bireyin zihinsel ve duygusal dünyasıyla örülen çok katmanlı bir deneyim alanı olarak kavranmasına olanak tanımaktadır. Edmund Husserl ise, mekânı fenomenolojik yaklaşım ile ele almıştır. Bu yaklaşım, bilincin ve dünyanın birbirinden bağımsız düşünülemez karşılıklı bir ilişkisellik içinde olduğunu dile getirmiş; bilinçsiz bir dünyanın ve dünyasız bir bilincin mümkün olmadığını savunarak, öznenin çevresiyle olan varoluşsal bütünlüğünü vurgulamıştır (Husserl, 2003, s. 14). Mekânın fenomenolojik yaklaşımla ele alınması, onun yalnızca mimari biçimiyle değil, kullanıcının bedensel ve duygusal etkileşimleriyle şekillendiğini ortaya koymaktadır. Merleau-Ponty, mekân deneyiminin sabit olmadığını, bireyin o andaki duruşuna, eylemine ve bağlamına göre sürekli yeniden üretildiğini vurgulamıştır. Mekân, bedenin içinde yer aldığı ve onunla bütünleştiği bir varlığa dönüşmektedir. Bu görüş, mekânın algılanmasının görsel bir olay olmanın ötesinde, dokunsal, işitsel ve kokuya dayalı duygusal bir birliktelik olduğunu savunan Pallasmaa'nın düşünceleriyle birleşebilmektedir. Pallasmaa'ya göre, mimarlık yalnızca göz için değil, tüm beden ve duyular için tasarlanmalıdır. "Tenin Gözleri" adlı eserinde, mekânsal deneyimin bütünsel duygusal katmanlarını harekete geçirmesi gerektiğini savunmaktadır (Karakir ve Demirel, 2024: 327). Dolayısıyla Husserl, Ponty ve Pallasmaa'nın bu yaklaşımları; mekânı, onu deneyimleyen öznenin bedeni, algısı ve bağlamsal

durumu ile iç içe geçmiş bir yapı olarak değerlendirirken bu içsel deneyimlerin duygusal boyutlarını da dikkate alarak mimarlık ve mekân kuramı için özgün bir bakış sunmaktadır.

Toplumsal yapılar ve ilişkiler, mekânın algılanış biçiminde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte mekânın fiziksel ve sosyal kurgusu da toplumsal pratikleri şekillendirmektedir. Bu nedenle mekân toplumsal ilişkilerin bir ürünü olmasının yanı sıra bu ilişkilerin sürekliliğini sağlayan bir bağlamdır. Zaman-mekân etkileşimi, toplumsal eylemleri yerleştirmekte ve belirli bir mekân üzerinde somutlaştırmaktadır. Bu çerçevede mekân, sosyal örgütlenmeler içinde inşa edilen ve toplumsal örgütlenme dışında anlam taşımayan bir üründür. Dolayısıyla, mekân salt bir zemin değil; sosyal, ekonomik ve politik ilişkilerin mekânsal ifadesidir (Özen, 2011: 140). Bu bağlamda, mekânın yalnızca bireysel bir deneyimle sınırlı kalmadığı, aynı zamanda toplumsal ilişkiler ağı içinde şekillendiği görülmektedir. Bu durum, mekânın hem bir ürün hem de üretici bir güç olarak ikili bir rol üstlendiğini göstermektedir.

Mekânın birey tarafından nasıl anlamlandırıldığı, onun toplumsal rolü, kimliği ve fiziksel çevresiyle olan etkileşimi üzerinden okunabilir. Mekân yalnızca bir bağlam değil, eylemin asli bir bileşeni olarak konumlanmaktadır. Bir mekânın varlığı, onun diğer mekânlarla kurduğu ilişkiler sayesinde anlam kazanmaktadır. Mimari tasarım, mekânsal ilişkileri geometrik düzeyde düzenlerken; bu ilişkiler sosyo-kültürel düzeyde kullanıcıların aidiyet, mahremiyet, katılım gibi duygularını etkilemektedir. Bu nedenle mekân semantik bir olgudur: anlam iletmekte, kodlar içermekte ve kullanıcı bu anlamı mekânsal ilişkiler aracılığıyla çözümlemektedir. Mekânlar arasındaki geçişi sağlayan “boşluk” dahi sosyal ilişkilerin niteliğini belirleyen aktif bir unsurdur (Erman, 2017: 166). Mekânın bu çok katmanlı yapısı, mimari tasarım süreçlerinde mekânlar arası fiziksel ilişkilerin yanı sıra kullanıcının zihinsel ve duygusal tepkilerinin de göz önünde bulundurulması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Mekânın algılanması yalnızca bireysel bir bilişsel süreç değil, aynı zamanda kolektif bir kültürel deneyimdir. Çünkü mekânın duygular üzerindeki etkisi, onun ölçülemeyen ve sezgisel bir boyutudur. Tasarlanan mekânın, kullanıcının kültürel referanslarıyla örtüşmesi, anlam aktarımı açısından önemlidir. Bu bağlamda mekân, bir iletişim aracı olarak da işlev görmektedir. Mimarın zihninde oluşturduğu kavramları toplumsal dilin öğeleriyle harmanlayarak mekâna dönüştürmesi,

kullanıcının bu mekânı “okuyabilmesini” sağlamaktadır. Böylece mekân, sadece kullanılabilir bir alan değil, aynı zamanda kültürel anlamların ve kimliğin ifade edildiği bir temsil alanı hâline gelmektedir (Günel ve Esin, 2007: 21). Dolayısıyla, mekân sosyal bir etkileşim alanı ve kültürel bir temsil düzlemidir.

Sonuç olarak, mekân yalnızca mimarlığın nesnesi değil; sosyal bilimler, felsefe ve kültürel çalışmalar ekseninde estetik, politik ve toplumsal okumaların merkezine yerleşen çok katmanlı bir kavramdır. Bu bağlamda televizyon dizilerindeki ev gibi kurgusal iç mekânlar da toplumsal cinsiyet rolleri, aidiyet duygusu, mahremiyet sınırları ve gündelik yaşam pratikleri bağlamında çözümlenebilecek kültürel anlatı alanları olarak değerlendirilebilir. Mekân dizimi yöntemiyle gerçekleştirilecek yapısal analizler, bu anlatıların fiziksel plan düzeyinde nasıl biçimlendiğini ortaya koyarken; mekânsal örgütlenmenin, karakterlerin sosyal ilişkileriyle nasıl bütünleştiğini de görünür kılmaktadır. Böylece, biçimsel görünümün ötesine geçilerek mekânın barındırdığı sosyal ve kültürel anlamlar çözümlemeye açılabilir. Bu kuramsal çerçeve, televizyon dizileri gibi popüler kültür ürünlerinde yer alan iç mekân kurgularının da yalnızca estetik unsurlar üzerinden değil, aynı zamanda toplumsal normlar ve bireysel kimlikler üzerinden de okunabileceğini göstermektedir.

Çok boyutlu bir yapı olan mekânı çözümleyebilmek için, mekânın içsel örgütlenmesini ortaya koyan analitik yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu gereksinim doğrultusunda geliştirilen mekân dizimi kuramı, mekânlar arasındaki ilişkileri sayısal ve görsel olarak ifade ederek, sosyal yapının fiziksel çevre üzerindeki izdüşümünü analiz etmeye olanak tanımaktadır. Bir yapının ya da yerleşimin nasıl örgütlendiğini ve bu örgütlenmenin bireylerin davranış biçimleriyle nasıl etkileşime geçtiğini açıklamak üzere geliştirilen bu kuram, mekânın sosyal anlamını nicel verilerle görünür kılmayı amaçlamaktadır.

Mekân Dizimi Kuramı

Mekân dizimi kuramı (space syntax theory), mimarlık ve kentsel planlama alanlarında mekânın yalnızca fiziksel bir arka plan olmadığını, aksine sosyal ilişkilerin oluşumunda etkin rol oynayan yapılandırılmış bir bilgi sistemi olduğunu öne süren kuramsal ve analitik bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın kurucusu olan Bill Hillier (2003), mekânın biçimsel düzeninin, yalnızca görsel algıya ya da işlevsel kullanıma değil, aynı zamanda bireylerin sahip olduğu sosyo-mekânsal bilgiye dayalı olarak deneyimlendiğini ileri sürmektedir. Hillier’in ifadesiyle, “İnsanlar sadece

uzayın geometrisini öğrenmezler, aynı zamanda bunun meydana geldiği yapılandırmayla nasıl ilişkili olduğunu ve bunun işlevsel veya sosyal bilgiyi nasıl yansıttığını da öğrenirler." (Hillier, 2003: 154). Bu görüş, mekânın kavranışının bireysel bilişsel süreçlerin yanı sıra o mekânın topolojik örgütlenmesi ile ilişkili kolektif anlamlara dayandığını göstermektedir. Mekân dizimi, bu kolektif bilginin, yapı içindeki mekânsal dizilimlerin analiz edilmesiyle görünür kılınabileceğini savunmaktadır. Bu nedenle kuram, mekânlar arasındaki ilişkilerin grafiksel ve matematiksel yollarla çözümlenmesini esas almakta ve yapıların kullanıcı davranışlarını nasıl yönlendirdiğini, sosyal etkileşimleri nasıl şekillendirdiğini analiz etmeyi amaçlamaktadır (Hillier ve Hanson, 1989: 26).

Kuramın temel argümanlarından biri, bireylerin hareketlerinin ve mekânsal seçimlerinin, mekânın geometrik boyutundan çok, onun dizimsel (syntactic) yapısı tarafından belirlendiğidir. Hillier bu durumu, "insan hareketi, uzayın metrik özellikleriyle değil, onun figüratif özellikleriyle şekillenir" (Hillier, 2003: 155) sözleriyle açıklamaktadır. Bu noktada, mekânın sosyal yapıyı sadece yansıtmakla kalmayıp, aynı zamanda yeniden üretmesine de olanak tanıyan bir toplumsal yapı aracı olduğunu ileri sürmektedir. Kuramın merkezinde yer alan "bütünleşme" (integration) ve "ayrışma" (segregasyon) gibi kavramlar, belirli mekânların sistemde ne derece erişilebilir, görünür ve bağlantılı olduğunu ölçmeyi sağlamaktadır. Mekânsal olarak yüksek bütünleşme düzeyine sahip alanlar, daha fazla insan hareketine olanak tanırken; düşük bütünleşme düzeyi, mekânsal izolasyon ve dolaşısıyla mahremiyet gibi davranış örüntülerine yol açabilmektedir (Bafna, 2003). Hillier'e göre, "mekânsal yapılandırmanın kendisi hareket ve karşılaşma için olasılıksal bir alan haline gelir" (2003, s. 157); yani mekânsal örgütlenme, bireylerin rastlantısal karşılaşmalarını ve sosyal etkileşimlerini yönlendiren olasılıksal bir alan yaratmaktadır. Bu bağlamda mekân dizimi, yalnızca mimari biçimlerin değil, aynı zamanda mekânın sosyalleştirici potansiyelinin de anlaşılmasına imkân tanımaktadır. Kuramın temel analiz araçlarından biri olan aksiyal analiz, yapı ya da yerleşimin en uzun ve kesintisiz görüş ya da hareket hatları üzerinden temsil edilmesini sağlamaktadır. Bu çizgiler arasındaki ilişkiler, bağlantısallık (connectivity), derinlik (depth), kontrol değeri (control value) gibi metriklerle değerlendirilerek mekânsal hiyerarşiler ve sosyal erişilebilirlik düzeyleri çözümlenmektedir (Hillier, 1996).

Mekân dizimi yalnızca teknik bir analiz aracı değil, aynı zamanda mekânın toplumsal anlam üretme biçimlerine dair bir açıklama modelidir. Hillier, bireylerin mekânı salt fiziksel bir nesne olarak değil, toplumsal kodlarla iç içe geçmiş bir bilgi sistemi olarak deneyimlediğini öne sürmektedir. Bu bağlamda kuram, mimarlık disiplininde sadece mekânın görsel estetiğini değil, onun ilişkisel organizasyonunu ve sosyal işlevselliğini de merkezine alan bir okuma pratiği sunmaktadır. Dursun ve Sağlamer (2009) gibi mekân dizimini konut tipolojileri bağlamında ele alan çalışmalar, benzer planlara sahip yapıların farklı dizimsel özellikler taşıyabileceğini ve bunun da kullanıcı davranışlarında çeşitliliğe yol açtığını göstermiştir. Benzer biçimde, Ostwald (2011), mekân dizimi analizlerinin yalnızca biçimsel benzerlikleri değil, mekânsal mantıkta gizli kalmış sosyal yapıları da ortaya koyabildiğini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, mekân dizimi kuramı, birey-mekân-toplum ilişkisini anlamak için güçlü bir kuramsal ve metodolojik araç sağlamaktadır. Hem mikro ölçekteki yapı içi yerleşim planlarının hem de makro ölçekteki kentsel örüntülerin, sosyal davranış örüntüleriyle nasıl ilişkili olduğunu sayısal veriler aracılığıyla görünür kılan bu yaklaşım, mimarlık, iç mimarlık ve çevre tasarımı gibi disiplinlerde mekânın sosyal mantığını anlamak için bir analitik çerçeve sunmaktadır.

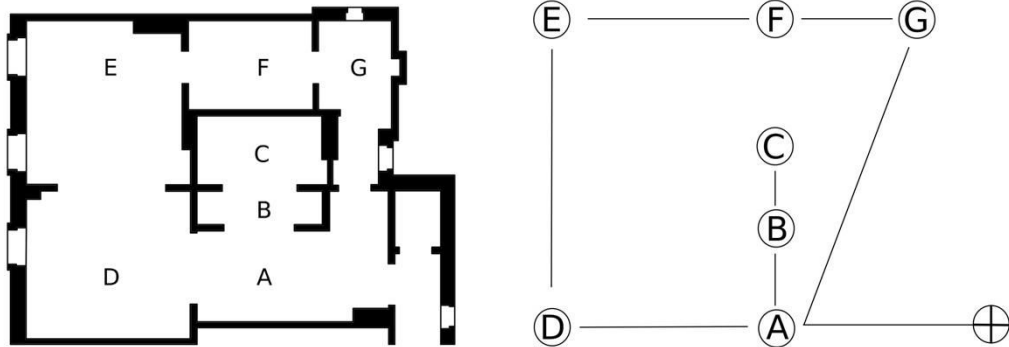
BULGULAR VE TARTIŞMA

Carrie Bradshaw'ın "Sex and the City" dizisindeki evi, mekân dizimi yöntemiyle analiz edildiğinde, karakterin gündelik yaşam pratikleriyle doğrudan ilişkili mekânsal bir örgütlenmenin varlığını göstermektedir. Mekân dizimi kuramına göre (Hillier ve Hanson, 1989: 26), bir yapının mekânsal konfigürasyonu, fiziksel bağlantıların yanında bu bağlantıların sosyal davranışlar üzerindeki etkilerini de açığa çıkarmaktadır. Carrie'nin evi, bireysel yaşam tarzı, iç dönüklük ve düşünsel üretimin simgesi olan yazarlık mesleği ile uyumlu bir mekânsal yapıya sahiptir (Şekil 1).

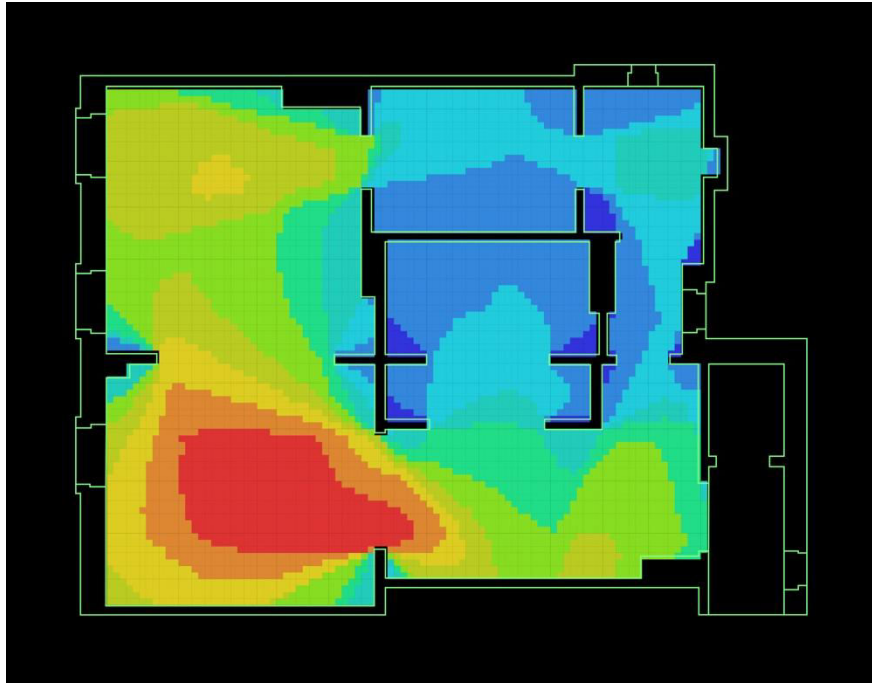
Şekil 1: Sex and the City adlı yapımdaki kurmaca mekânın (Carrie Bradshaw'ın dairesi) planı (URL-1)

Carrie Bradshaw'ın evinin planı üzerinden düzenlenen bağlantı diyagramında (Şekil 2) mekânsal bileşenler arasındaki doğrudan bağlantılar ve erişim ağları şematik olarak kodlanmıştır. Bu diyagramda; A noktası giriş holünü, B mutfak geçişini, C mutfağı, D oturma odası ve çalışma alanını, E yatak odasını, F giyinme odasını, G ise banyoyu temsil etmektedir. Özellikle giriş holünden doğrudan erişilebilen oturma odası (D) ve mutfağın (C) plandaki yerleşimi, mekânın merkezileşmiş sosyal alanlara sahip olduğunu; buna karşılık yatak odası (E), giyinme odası (F) ve banyo (G) gibi mahremiyet düzeyi yüksek mekânların içe kapalı bir düzende planlandığını göstermektedir.

Şekil 2: Sex and the City adlı yapımdaki kurmaca mekânın plan şeması (solda) ve geçirgenlik grafiği (sağda) (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Bu mekân düzeni, VGA (Visibility Graph Analysis) çıktısıyla desteklenmektedir (Şekil 3). Görselleştirmede kırmızıya yakın sıcak renklerle temsil edilen D alanı (oturma odası ve çalışma bölümü) ile A alanı (giriş holü), mekân içindeki en yüksek görsel erişebilirliğe sahip alanlar olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, daha fazla mekânla bağlantısı olan alanların, sosyal etkileşimleri artırma potansiyeline sahip olduğunu; daha az bağlantısı olanların ise bireysel, içe dönük kullanımları desteklediğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Carrie Bradshaw'ın dairesi, D mekânı sosyal akışa en açık mekânken C–F–G hattı daha özel ve bireysel kullanımlara ayrılmıştır.

Şekil 3: Sex and the City adlı yapımdaki kurmaca mekânın VGA çıktısı (Yazar tarafından 2D Syntax yazılımı ile oluşturulmuştur)

D alanında konumlanan oturma odası ve masa bölümü, görünürlük (visibilty) bakımından merkezi bir konumda yer alması nedeniyle görsel ve işlevsel olarak evin çekirdek noktasını oluşturmaktadır. Bu alanın doğrudan giriş holü (A), mutfak (C) ve yatak odası (E) ile bağlantılı olması, gündelik yaşamın sürekliliğine olanak tanırken; giyinme odası (F) ve banyonun (G) daha sınırlı geçiş noktalarına sahip olması, bireysel yaşamın sınırlarını belirlemektedir. Özellikle mekânsal organizasyon bakımından baskın olan D alanına entegre edilen yazı masası, kullanıcının

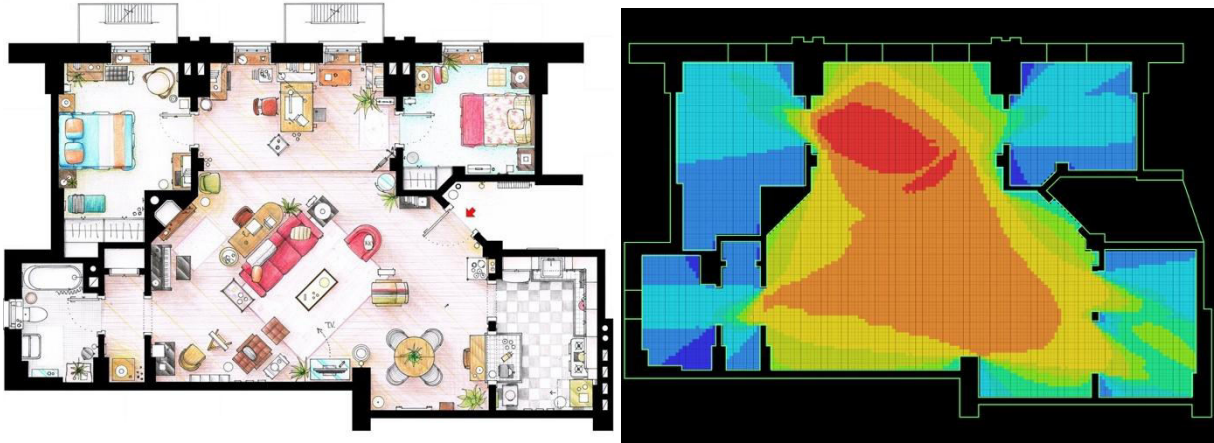
üretken kimliğinin sosyal iletişimdeki baskın bir yönünü oluşturmalarının mekâna yansımaları temsil etmektedir.

Carrie Bradshaw'ın yaşam alanı, yalnızlık, aidiyet, üretkenlik ve kadın kimliği gibi temaları çok katmanlı biçimde yansıtan semantik bir çerçeveye sahiptir. Günel ve Esin'in (2007) vurguladığı üzere, mekân yalnızca fiziksel bir barınak değil, aynı zamanda kültürel kodların ve bireysel kimliğin temsilcisidir. Bu bağlamda, oturma ve çalışma alanı (D) ile yatak odası (E) arasındaki sınırın daha muğlak olması, yazar rolünde özel hayatını ele alması ile ilişkilendirilebilir. Bununla birlikte modaya düşkün olma gibi bir özelliğe sahip olması da giyinme odasının (F) daha erişimi zor olması, daha mahrem bir alanda konumlanmasından okunabilmektedir. Dolayısıyla Carrie'nin kamusal alandaki yazar ve feminen kimliğinin mekân organizasyonun şekillenmesine etkisi okunabilmekte; bu organizasyon hem yazar kimliğiyle hem de kadın kimliğiyle örtüşmektedir.

How I Met Your Mother dizisinin planı üzerinde gerçekleştirilen Visibility Graph Analysis (VGA) sonucuna göre, mekânın en görünür ve erişilebilir bölgesi A noktası (salon/giriş alanı) olarak öne çıkmaktadır. Bu bölge, yüksek görsel entegrasyon değerleriyle tanımlanmış ve turuncu-kırmızı tonlarla kodlanmıştır. Mekânsal dizim kuramına göre bu tür alanlar, kullanıcıların sıklıkla etkileşimde bulunduğu sosyal odaklar olarak kabul edilmektedir (Şekil 4). Dizideki karakterlerin spontane etkileşimleri (örneğin Barney'nin ani ziyaretleri gibi sahneler), mekânın açık ve bağlantılı yapısıyla doğrudan ilişkilidir. Ted'in salon köşesindeki masa başında çizim yaptığı sahneler de bu alanın hem toplu kullanım hem bireysel üretkenlik açısından çok işlevli olduğunu göstermektedir.

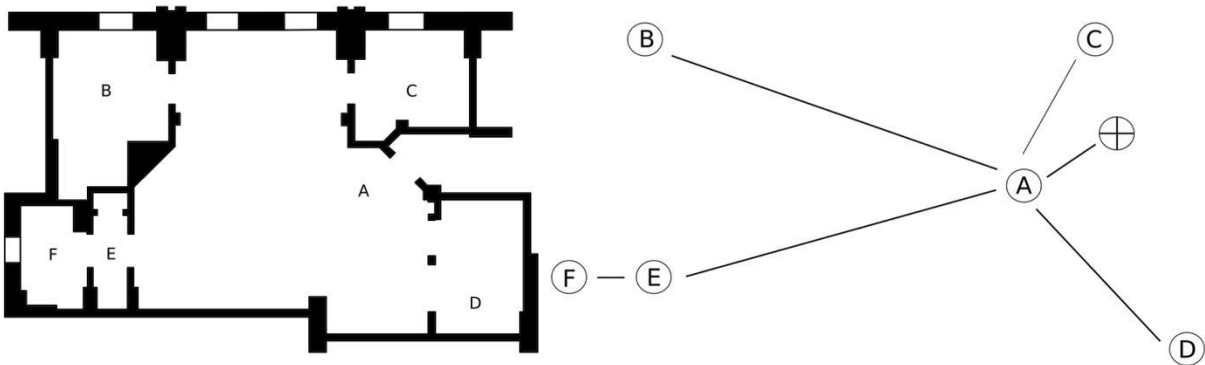
Ted ve Marshall'ın dairesinin VGA ile analiz edilmesi, mekânın sosyal hiyerarşisini, geçiş yollarını ve kullanıcı davranışlarını anlamak için güçlü bir araç sunar. Dizideki sahnelerin çoğunun salon merkezli gelişmesi, bu alanın hem dizisel

anlatıda hem de mekânsal dizimde merkezi bir rol oynadığını göstermektedir.

Şekil 4: How I Met Your Mother adlı yapımdaki kurmaca mekânın (Ted Mosby ve Marshall'ın dairesi) planı (solda) ve VGA çıktısı (sağda) (URL-2)

Hillier ve Hanson (1984), mekânın yalnızca fiziksel sınırlar ve işlevler üzerinden değil, aynı zamanda insanların mekân içindeki davranış örüntüleri üzerinden de değerlendirilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Ted ve Marshall'ın dairesi bu açıdan oldukça tipik bir örnektir: Giriş alanı ile salonun birleşik yapısı, karakterlerin günlük yaşantılarında karşılaşma olasılıklarını artırmakta; mekân, bir tür “toplumsal çarpışma noktası” işlevi görmektedir. Bu bağlamda salon alanı (A), yalnızca fiziksel olarak merkezi bir geçiş noktası değil; aynı zamanda karakterlerin sosyal etkileşimlerinin, yüzleşmelerinin ve gündelik yaşam pratiklerinin düğüm noktasıdır. VGA analizine göre, A noktasının salon ve mutfağa (D), iki yatak odasına (B ve C), banyoya giden hol (E) ve banyo (F) gibi tüm alanlarla doğrudan ilişki kurabilmesi, mekânın yüksek entegrasyon seviyesini ortaya koymaktadır (Şekil 5).

Şekil 5: How I Met Your Mother adlı yapımdaki kurmaca mekânın plan şeması (solda) ve geçirgenlik grafiği (sağda) (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Friends dizisinde Monica'nın evi, kimlik temsili bakımından katmanlı anlamlar içermektedir. Salon ve mutfakın açık planlı yapısı, dışa dönük ve paylaşımcı bir yaşam biçimini desteklerken bireysel odalar ve banyo alanı, özel alanların sınırlandırıldığı ve aidiyetin yeniden kurulduğu alanlara dönüşmektedir. Bu, Lefebvre'in (1991) belirttiği, mekânın fiziksel bir organizasyon olmasının yanı sıra sosyal ilişkilerin ve bireysel kimliğin üretildiği bir temsili olduğu düşüncesini desteklemektedir (Şekil 6).

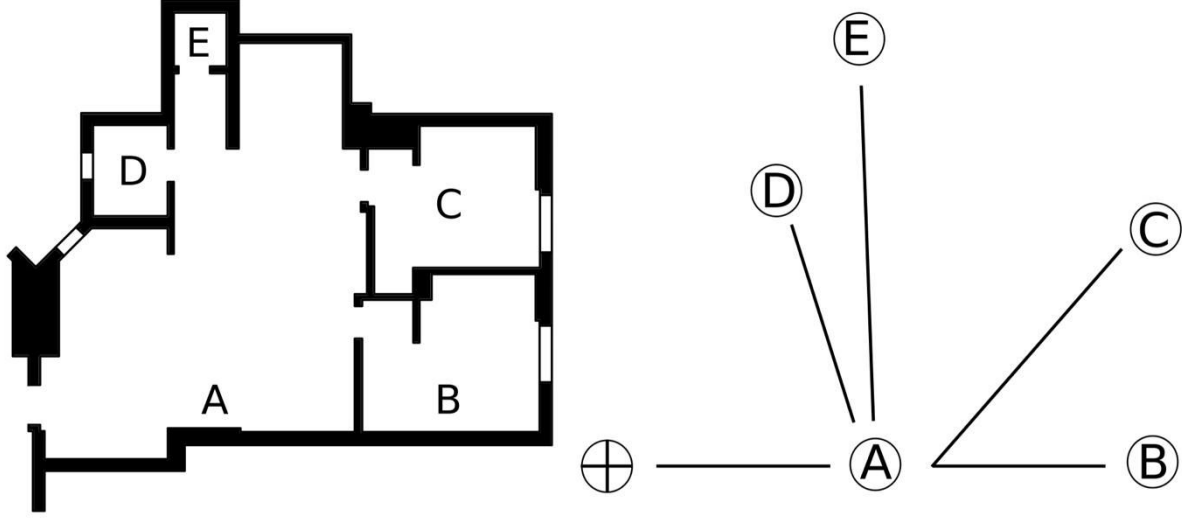

Şekil 6: Friends adlı yapımdaki kurmaca mekânın (Monica'nın dairesi) planı (URL-3)

Friends dizisinde Monica'nın dairesi, salon ve mutfak birleşimi(A), Rachel'in odası (B), Monica'nın odası (C) ve banyo (D) olmak üzere dört ana bölgeden oluşmaktadır. Bu mekânlar arasındaki bağlantı, diyagramda (görsel 3 ve 4) gösterilmiştir. Özellikle salon ve açık mutfak alanı (A), tüm diğer alanlara erişim sağlayan merkezi bir düğüm işlevi görmektedir (Şekil 7).

Dizinin birçok sahnesi, salon ve mutfakta geçmesi, mekânın kullanım sıklığını ve sosyal işlevini desteklemektedir. Örneğin, Monica ve Rachel'in arkadaşlarıyla yemek hazırlayıp sohbet ettikleri sahnede mekân hem etkileşim hem de fonksiyonel

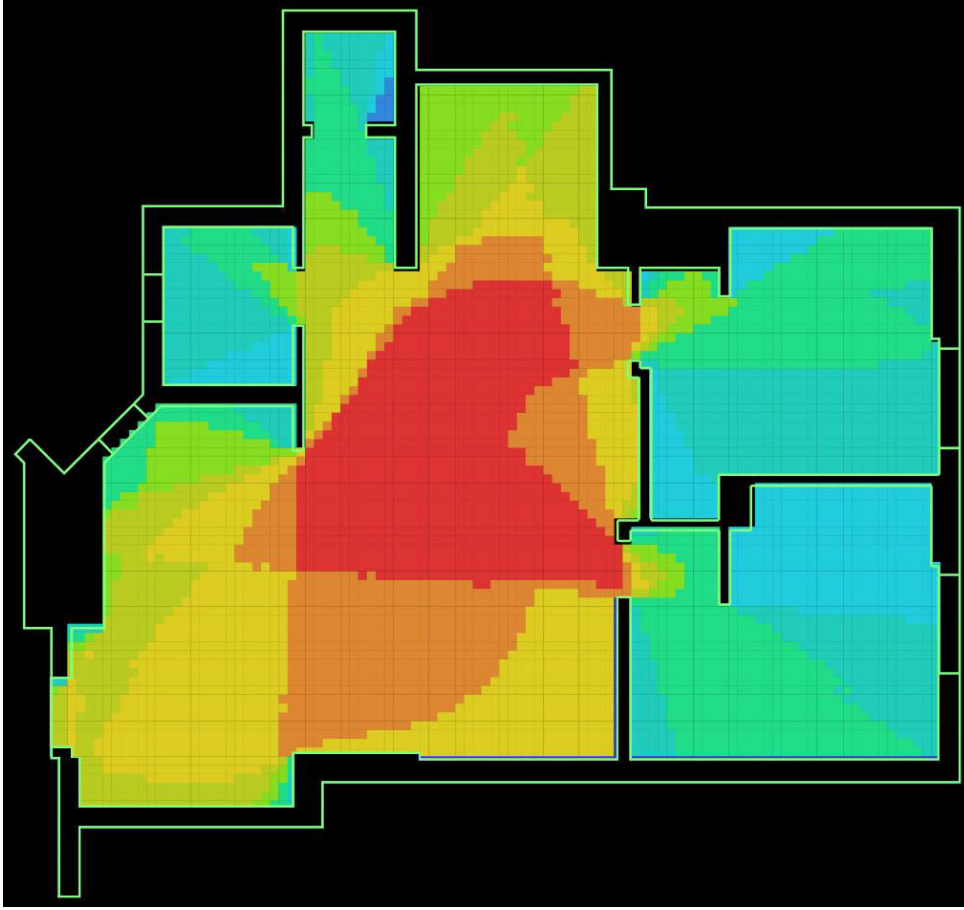
kullanım açısından yoğun olarak kullanılmaktadır. Rachel'ın odası (B), özellikle duygusal sahnelerde daha çok bireysel alan olarak sunulurken, Monica'nın odası (C) ise karakterin düzen takıntısı ve aidiyet hissi ile özdeşleştirilmiştir. Bu sahneler, mahremiyet ile karakter psikolojisi arasındaki bağları da göstermektedir.

Şekil 7: Friends adlı yapımdaki kurmaca mekânın plan şeması (solda) ve geçirgenlik grafiği (sağda) (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

VGA analizine ait görsel çıktıda (Şekil 8) salon ve açık mutfak (A) bölgesinin kırmızı ve turuncu tonlarında renklendiği görülmektedir; bu da bu alanın yüksek görünürlük ve erişilebilirlik sunduğunu gösterir. Bu yüksek görünürlük değeri, bu değere sahip alanların sosyal etkileşim potansiyelini artırdığını ifade etmektedir. Bu doğrultuda Monica'nın salon-mutfak birleşimi, fiziksel olarak açık olmasının yanında görsel olarak da dairenin en açık ve sosyal alanı olarak ön plana çıkmaktadır.

Rachel ve Monica'nın yatak odaları (B ve C) ile banyo (D), salon ve mutfaktan tek yönlü geçişlerle ulaşılan az bağıntılı bölgelerdir. Bu mekânların VGA analizinde mavi ve yeşil tonlarda görülmesi, düşük görsel bağlantılılıklarını ve dolayısıyla daha yüksek düzeyde mahremiyet sunduklarını ortaya koymaktadır. Bu özellik, evin bireysel mahremiyet ve kişisel alan ayrımının fiziksel sınırlarla da tanımlandığını göstermektedir.

Şekil 8: Friends adlı yapımdaki kurmaca mekânın VGA çıktısı (Yazar tarafından 2D Syntax yazılımı ile oluşturulmuştur)

Bu bağlamda Monica'nın dairesi, dizideki karakterlerin aidiyet kurduğu ve ev içi rolleri sorguladığı bir sahneleme alanıdır. Evdeki mutfakın merkezi konumda yer alması, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin bir yansıması gibi görünse de karakterlerin bu alanı sosyal, üretken ve özgür bir biçimde kullanmaları, söz konusu rollerin yeniden tanımlandığını gösterir. Özellikle Monica'nın mutfakı bir 'kontrol alanı' olarak sahiplenmesi, mekânın kadın kimliğiyle yeniden inşa edilmesine işaret etmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma, popüler kültür yapımlarından Sex and the City, How I Met Your Mother ve Friends dizilerinde yer alan üç ikonik dairenin iç mekânını, mekânsal dizilim kuramı bağlamında karşılaştırmalı olarak inceleyerek kurmaca mekânların fiziksel düzenlemelerinin anlatı, kimlik, mahremiyet ve toplumsal normlarla nasıl ilişkilendiğini ortaya koymuştur. Mekânların işlevsel dağılımı, görsel erişilebilirlik

düzeyleri ve sahne kullanım biçimleri, karakterlerin psikolojik, sosyal ve kültürel temsillerine dair önemli ipuçları sunmuştur.

Carrie Bradshaw'ın evi, bireysel mahremiyetin ve kişisel üretkenliğin ön planda olduğu bir mekânsal kurguya sahiptir. Giriş holünden (A) doğrudan salon-çalışma alanına oradan da yatak odasına geçiş, karakterin içe dönük yaşam tarzını ve yazar kimliğini destekler niteliktedir. Özellikle VGA analizinde yüksek görsel erişebilirlik değerine sahip olan alanların da bireysel hareketliliği yansıttığı görülmektedir. Bu düzen, Carrie'nin üretkenliği ve kadın kimliğine dair güçlü bir anlatı üretmektedir.

How I Met Your Mother dizisinde yer alan Ted ve Marshall'ın evi, sosyal işlevi baskın olan salonun, mekânsal görünürlük ve erişilebilirliğinin baskın olduğu; bu mekân etrafında biçimlenen bir yerleşim düzenine sahiptir. VGA analizinde kırmızıya yakın tonların yoğunlaştığı bu alanlar, görsel erişilebilirliğin en yüksek olduğu merkezlerdir. Bu durum, evin sosyal etkileşime açık yapısını ve karakterlerin birlikte vakit geçirme alışkanlıklarını desteklemektedir. Salonun yüksek görünürlük değeri, sosyal etkileşim yoğunluğunu artırmakta bu da dizideki ev arkadaşlığı temasına uygun bir mekânsal organizasyon sunmaktadır.

Friends dizisinde yer alan Monica ve Rachel'in evi, nispeten daha belirgin mahremiyet sınırlarına sahip bir mekân organizasyonu sunmaktadır. Mutfak ve salon yüksek görünürlük ve erişilebilirliğe sahipken Monica'nın odası ve Rachel'in odası gibi bireysel alanlar düşük görünürlük değerlerine sahiptir. Bu durum, karakterlerin mahrem alanlarını koruma eğilimini ve bireysel hikâye anlatısının güçlendiği sahneleri destekler niteliktedir. Özellikle Monica'nın odasında geçen sahnelerde karakterin yalnız kalma ihtiyacı ve bireysel çatışmaları ön plana çıkmaktadır.

Genel olarak mekân dizimi yöntemiyle yapılan bu analizler, dizilerdeki iç mekânların yalnızca görsel dekorlar olmadığını; aynı zamanda karakterlerin kimlikleri, sosyal ilişkileri ve anlatı yapılarıyla iç içe geçmiş anlamlı mekânsal düzenlemeler olduğunu göstermiştir. Ele alınan kurmaca mekânların her biri, karakterlerin yaşam tarzı, toplumsal rolleri ve ilişkiler ağı doğrultusunda şekillendirilmiştir. Böylece mekânın fiziksel yapısı ile anlatı kurgusu arasında güçlü bir ilişki kurulmuştur.

Bu bağlamda, mekân dizimi yöntemi mekânların fiziksel ve görsel yapısını nesnel biçimde analiz etme olanağı sunarken bu yapılar üzerinden toplumsal ve kültürel okumalar yapabilmeyi mümkün kılmıştır. Dolayısıyla bu çalışma, mekân tasarımı

ve kurgusunun, yalnızca estetik değil anlatı ve kimlik inşası bakımından da stratejik bir araç olduğunu ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

Ateş, E. S., & Özel, Y. (2022). İç mekân tasarımında renk ve biçimin etkinliği. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 22(43), 113-123.

Bafna, S. (2003). Space syntax: A brief introduction to its logic and analytical techniques. Environment and Behavior, 35(1), 17–29.

Dursun, P., & Saglamer, G. (2009). Analysing housing quality: Belerko housing settlement, Trabzon, Turkey. Open House International, 34(4), 46-56.

Günel, B., & Esin, N. (2010). İnsan-Mekân iletişim modeli bağlamında konutta psiko-sosyal kalitenin irdelenmesi. İTÜDERGİSİ/a, 6(1): 19-30.

Husserl, E. (2003). Fenomenoloji üzerine beş ders. Harun Tepe (Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat.

Hillier, B. (2003). The knowledge that shapes the space. Progress in Planning, 55(2), 107–197. [https://doi.org/10.1016/S0305-9006\(03\)00003-7](https://doi.org/10.1016/S0305-9006(03)00003-7)

Hillier, B., & Hanson, J. (1989). The Social Logic of Space. Cambridge: Cambridge University Press.

Hillier, B. (1996). Space is the Machine: A Configurational Theory of Architecture. Cambridge University Press.

Kalay, T. (2023). Yin-Yang felsefesinin mekân tasarımına etkisi ve örnekler üzerinden analizi. Journal of Interior Design and Academy, 3(2), 249-268.

Karabekir, G. ve Demirel, E. (2024). Mekânın anlamsal eşiği: Tanpınar'ın 'Beş Şehir'inde kapıların anlamı. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (54), 325-341. <https://doi.org/10.52642/susbed.1470109>

Kavut, İ. E. (2019). Technological effects in fictional spaces; computer games and cinema case. International Journal of Advanced Research and Review, 4(11), 63-71.

Ostwald, M. (2011). Questioning the Primacy of Topology over Geometry: A Configurational Analysis of the Rural Houses (1984-2005) of Glenn Murcutt. The Journal of Space Syntax, 2(2), 223-246.

Özen, Y. (2011). Kişisel, sosyal, ulusal ve küresel sorumluluk bağlamında toplumun yeniden inşası: Mekân. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (8), 137-148.

Türkkan, V. D. (2025). Modern toplumda anlam arayışı: Mekân ve yer. Marmara Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 16(1): 151-165.

İnternet Kaynakları

URL-1 https://www.reddit.com/r/floorplan/comments/192uwyu/carrie_bradshaws_apartment_floorplan/#lightbox

URL-2 <https://www.reddit.com/media?url=https%3A%2F%2Fpre-view.redd.it%2Ffloorplan-of-ted-mosbys-apartment-v0-kmi87ljgg7kc1.jpg%3Fwidth%3D1400%26format%3Dpjpg%26auto%3Dwebp%26s%3Da8037d7c059e2df024094eeb6322595b0f4f8928>

URL-3 <https://www.archdaily.com/544885/from-friends-to-frasier-13-famous-tv-shows-rendered-in-plan/540770b5c07a80d6f100000b-from-friends-to-frasier-13-famous-tv-shows-rendered-in-plan-photo>

To cite this article: Arslan, A. (2025). The Historical Development of the Life Sciences Lesson in Türkiye. *International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS)*, 9(2), 67-80

Submitted: September 08, 2025

Accepted: September 19, 2025

THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE LIFE SCIENCES LESSON IN TÜRKİYE¹

Adem Arslan²

ABSTRACT

As one of the fundamental courses implemented at the primary school level in Turkey, the Life Sciences course aims to help students understand their environment, interact with society, and acquire life skills. The historical development of this course is noteworthy in that it reflects the transformation of educational policies and social dynamics in Turkey. From the proclamation of the Republic to the present day, the Life Sciences course has been revised and updated numerous times, both structurally and in terms of content. In the early years of the Republic, following the 1924 Unification of Education Law, educational programs were simplified, and the integration of the individual into society became a priority. In the 1926 and 1936 curricula, the information provided in fragmented form under such headings as "natural science," "health science," and "homeland science" in the first three years of primary school was integrated over time and formed the basis for the Life Sciences course. The 1948 Primary School Curriculum was one of the first programs to systematically define the Life Sciences course. In 1968, the program became more structured, emphasizing the individual's responsibilities to themselves and society. This program was implemented for many years and strengthened the course's value education function. The 1998 program was restructured in a student-centered manner, in line with the EU harmonization process and contemporary pedagogical approaches. In this context, the Life Sciences course was restructured with a student-centered approach, and course content was

¹ This study is an expanded version of the paper presented at the 3rd Social Sciences Congress.

² Gumushane University, Child Development Program, ademarslan@gumushane.edu.tr.
<https://orcid.org/0000-0002-7848-7395>

simplified to take into account students' interests, needs, and developmental levels. The 2005 Life Sciences Curriculum stands out as the first program based on constructivist learning theory. With this program, the course was structured to emphasize process skills such as problem-solving, research, and observation, prioritizing active student participation. Values education was also explicitly emphasized in this program for the first time. The hours and content were simplified in the updates made in 2009 and 2015. The 2017 and 2018 curricula included greater emphasis on national, spiritual, and universal values. Finally, the Life Sciences curriculum was radically updated as part of the "Turkey Century Education Model," announced by the Ministry of National Education in 2024. Unlike previous programs, the new program adopted a "Virtue-Value-Action"-based structure, aiming to translate values into behavior. Furthermore, the objectives specific to each grade level were reorganized, and a student-centered, holistic approach, tailored to the needs of the times, was introduced. This historical process demonstrates that the Life Sciences course has been continuously updated in line with social developments, educational policies, and pedagogical approaches in Turkey, and has remained a fundamental cornerstone of the education system.

Keywords: Life Sciences, Life Sciences Curriculum, Historical Process

HAYAT BİLGİSİ DERSİNİN TÜRKİYE’DEKİ TARİHSEL GELİŞİMİ ÖZET

Hayat Bilgisi dersi, Türkiye’de ilkököl düzeyinde uygulanan temel derslerden biri olarak, öğrencilerin yaşadıkları çevreyi tanımalarını, toplumla etkileşim kurmalarını ve yaşam becerileri kazanmalarını amaçlamaktadır. Bu dersin tarihsel gelişimi, Türkiye’deki eğitim politikalarının ve toplumsal dinamiklerin dönüşümünü yansıtmaları bakımından dikkat çekicidir. Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar geçen süreçte Hayat Bilgisi dersi, hem yapısal hem de içeriksel açıdan birçok kez yenilenmiş ve güncellenmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında, 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu sonrası eğitim programları sadeleştirilmiş ve bireyin topluma uyumu öncelik kazanmıştır. 1926 ve 1936 programlarında, ilkökölün ilk üç yılında "tabiat bilgisi", "sağlık bilgisi" ve "vatan bilgisi" gibi adlar altında parçalı biçimde verilen bilgiler zamanla bütünleştirilmiş ve Hayat Bilgisi dersi için temel oluşturmuştur. 1948 İlkööl Programı ise Hayat Bilgisi dersinin sistemli olarak tanımlandığı ilk

programlardan biri olmuştur. 1968 yılında program daha yapılandırılmış hale gelmiş, bireyin kendine ve topluma karşı sorumlulukları ön plana çıkarılmıştır. Bu program uzun yıllar uygulanmış ve dersin değerler eğitimi işlevini güçlendirmiştir. 1998 programı ise AB uyum süreci ve çağdaş pedagojik yaklaşımlarla uyumlu olarak öğrenci merkezli biçimde yeniden yapılandırılmıştır. Bu kapsamda Hayat Bilgisi dersi, öğrenci merkezli bir yaklaşımla yeniden yapılandırılmış; öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve gelişim düzeyleri dikkate alınarak ders içerikleri sadeleştirilmiştir. 2005 Hayat Bilgisi Öğretim Programı, yapılandırmacı öğrenme kuramı temelinde hazırlanan ilk program olarak dikkat çeker. Bu programla birlikte ders, öğrencilerin aktif katılımını esas alan, problem çözme, araştırma yapma ve gözlem gibi süreç becerilerini ön plana çıkaran bir yapıya kavuşturulmuştur. Ayrıca değerler eğitimi ilk kez bu programda açıkça vurgulanmıştır. 2009 ve 2015 yıllarında yapılan güncellemelerde saat ve içerik sadeleştirilmiştir. 2017 ve 2018 öğretim programlarında, millî, manevî ve evrensel değerlere daha fazla yer verilmiştir. Son olarak, 2024 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından açıklanan “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli” kapsamında Hayat Bilgisi dersi öğretim programı köklü bir biçimde güncellenmiştir. Yeni programda, daha önceki programlardan farklı olarak “Erdem-Değer-Eylem” temelli bir yapı benimsenmiş ve değerlerin davranışa dönüşmesi hedeflenmiştir. Ayrıca her sınıf düzeyine özgü kazanımlar yeniden düzenlenmiş; çağın ihtiyaçlarına uygun, öğrenci merkezli ve bütüncül bir yaklaşım ortaya konmuştur. Bu tarihsel süreç göstermektedir ki Hayat Bilgisi dersi, Türkiye’de toplumsal gelişmeler, eğitim politikaları ve pedagojik yaklaşımlar doğrultusunda sürekli olarak güncellenmiş ve eğitim sisteminin temel yapı taşlarından biri olmayı sürdürmüştür.

Anahtar Kelimeler: Hayat Bilgisi, Hayat Bilgisi Dersi, Tarihsel Süreç

INTRODUCTION

Education is a dynamic process that aims to enable individuals to establish a healthy and balanced relationship with their environment, adapt to society, and develop their personal potential to the fullest. The foundations of this process are laid in the early stages of an individual's life; the primary school years, in particular, stand out as a critical developmental stage in which a child's character, values, and basic life skills are shaped.

Primary school education is the first step in acquiring the knowledge, skills, attitudes, and values necessary to enable an individual to participate in society as an active and responsible citizen. In this context, the Life Sciences course is one of the fundamental courses that supports the development of students in the first, second, and third grades of primary school through concrete and experiential learning that is linked to daily life (Güven and Kaymakçı, 2016).

The Life Sciences course helps students understand their environment, understand social roles and responsibilities, live healthy lives, and adapt to social changes (Çelik, 2020). Through this course, students gain knowledge and awareness on topics such as understanding the individual-society relationship, being environmentally conscious, developing healthy lifestyle habits, adhering to safety rules, and protecting natural resources. At the same time, the Life Sciences course contributes to the internalization of fundamental human values by supporting individuals' development in both cognitive and affective areas.

The Life Sciences course has a deep-rooted history in the Turkish education system. From the early years of the Republic to the present day, both the scope of the course and its curriculum have undergone constant transformation in response to social changes, educational policies, and pedagogical approaches. Themes such as citizenship education, environmental education, values education, and social cohesion, in particular, have been incorporated into the programs in different ways to meet current needs.

This study will examine the historical development of the Life Sciences course in Turkey, based on the implemented curriculum. It will focus on the social and educational needs that led to changes in the curriculum and the values and skills prioritized. Thus, the historical evolution of the Life Sciences course will be evaluated from both a content and structural perspective.

LIFE SCIENCES COURSE

Life Sciences is a fundamental course that aims to help students acquire knowledge, skills, attitudes, and values they can directly relate to life. Offered at the primary school level, this course helps children develop an awareness of situations they may encounter in their daily lives, recognize social roles and responsibilities, and establish healthy interactions with their environment (Tay & Ünlü, 2014).

Life Sciences includes content that facilitates individuals' participation in social life and helps them understand and interact with their environment. The course structure is designed to include multifaceted outcomes such as self-awareness, learning social rules, developing healthy living habits, safety, environmental awareness, and ethical behavior (Çelik, 2020).

In all these aspects, Life Studies is not merely a transfer of academic knowledge; it also offers experiential learning opportunities that connect students to daily life. Through this course, students, as individuals, realize their place within society, while also having the opportunity to internalize the values of a shared culture, take responsibility, and develop decision-making skills (Belet, 1999).

Historically, Life Studies has been a constant presence in the primary school curriculum. It has undergone various changes in both content and approach, and has been restructured to meet today's needs. In this respect, Life Studies continues to exist as an important learning area that systematically provides students with both the fundamental qualities that education strives to instill in individuals and the values required by social life.

HISTORY OF THE LIFE SCIENCE COURSE

While there is no definitive date for the emergence of the Life Science course, its intellectual foundations date back to antiquity. In this context, the first philosophical foundations of Life Science were laid by Plato. Plato supported a learning approach based on observation and experience, arguing that individuals can only attain knowledge through their interactions with objects (Şimşek, 2019).

In the 17th century, Jan Amos Comenius, considered one of the founders of modern education, developed an educational approach based on the principle of "learning by observing, thinking, and speaking." Comenius's work, *Orbis Sensualium Pictus*, published in 1658, is considered the first illustrated textbook for children and one of the first examples of systematically teaching subjects similar to Life Studies (Belet, 1999; cited in Güven, 2010). Comenius shaped the foundations of Life Studies by connecting language teaching to the knowledge of daily life.

Kaya (2018) associates the institutional beginnings of the Life Studies course with the works of Comenius; Gündoğan (2020) lists J.J. Rousseau, Pestalozzi, Herbart, John Dewey, Ovide Decroly, Plato, and Aristotle among the thinkers who formed

the historical foundation of this course. These thinkers pioneered the development of an educational approach centered on the child's interaction with his or her environment, individual differences, experience-based learning, active participation, and the child.

In Turkey, the Life Studies course began to be systematically incorporated into educational programs after the proclamation of the Republic. The new social structure brought about by the Republic brought about radical reforms in the education system, in line with the goal of a modern and secular society. With the adoption of the Tevhid-i Tedrisat Law in 1924, unity in education was achieved, and in this context, content similar to Life Sciences was included in the curriculum in order to help the individual get to know the environment in which he lives, learn his citizenship duties and adapt to modern society (Atik and Aykaç, 2019). Curricula developed since the early years of the Republic have aimed to provide elementary school students with information on topics such as social integration, environmental awareness, individual-societal relationships, health, safety, and values. While the Life Sciences course has been incorporated into various programs under different names over time, its function has largely been preserved, and its scope has been reshaped based on social and pedagogical needs.

LIFE SCIENCE COURSE CURRICULUMS

The Life Science course was first introduced into the Turkish education system in 1869 with the General Education Regulation, prepared during Saffet Pasha's term as Minister of Education.

During this period, although the content of the course was not directly referred to as "Life Science," various themes were integrated into the programs to help individuals understand their environment, understand their social roles, and acquire basic life skills (Şahin, 2009).

After the proclamation of the Republic, comprehensive reforms were implemented in the education system to build a modern, secular, and democratic society; as a key component of these reforms, the Life Science course was a permanent fixture in the primary school curriculum. Life Science curriculums were updated periodically in response to the changing needs of society, the transformation of the expected qualities of individuals, and paradigm shifts in the understanding of education (Oktay and Sarıcan Esmer, 2018).

The changes made in the Life Sciences course curriculum from the Republic period to the present are as follows in chronological order:

1924 Curriculum

Developed in the early years of the Republic, this program adopted a simple and functional structure in line with the principle of unity of education. Although the Life Studies course was not explicitly defined, students were taught information about the environment, health, and society through various courses.

1926 Curriculum

The 1926 Curriculum marked a significant turning point, as the Life Studies course was introduced to the curriculum for the first time under this name. In this program, the course was differentiated from other courses in terms of structure and content, becoming an independent field. Nine fundamental principles were established for the teaching of the course; these principles aimed to both guide the teaching process and concretely achieve educational objectives (Güven, 2010).

The program was designed to reflect the social and economic conditions of the time, and the course content focused directly on acquiring skills to meet the country's development and construction needs. For example, practical activities such as "cultivating forests," "raising animals," and "building roads" were included in the program as learning outcomes that aimed to enable students to directly contribute to their environment (Şimşek, 2014). In this respect, the 1926 Program added a functional dimension to the Life Sciences course by establishing a direct link between civic awareness and environmental responsibility.

1936 Curriculum

The 1936 Curriculum built upon the fundamental structure of the 1926 curriculum, providing a more systematic pedagogical framework for the Life Sciences course. In this curriculum, the course objectives were defined in more detail, the issues teachers should pay attention to were clearly stated, and the educational principles guiding the teaching process were detailed (Atik & Aykaç, 2019). In particular, this program emphasized the principle of appropriateness to the child's developmental characteristics. In teaching planning, students' age, interests, and environmental factors were taken into account; accordingly, a teaching approach was adopted that shifted from the immediate environment to the distant environment. Thus, the first traces of a constructivist approach that supported children's

learning through concrete experiences were observed. Furthermore, the introduction of annual and unit plans for the first time in this program ensured the establishment of a planned and systematic structure in the teaching process. The course aimed to prepare students for both individual and social life by covering current and functional topics such as "telephone," "fire," and "military service." This situation shows that the Life Sciences course is not only a course that conveys information but also has a structure that provides guidance about life.

1948 Curriculum

The Life Studies course was structured as a systematic course for the first time in this program and began to be taught in the first three grades of primary school. This program, which came into effect in 1948, holds a significant place in the history of the Life Studies course because it remained in effect for a full 20 years. The program was quite broad in scope and adopted an approach based primarily on the transfer of knowledge (Bilasa, 2016). In addition, values education was also included within the course; fundamental human values such as love, respect, truthfulness, responsibility, helpfulness, and sensitivity were classified under sub-headings and aimed to be instilled in students (Karasu Avcı & Ketenoglu Kaya-başı, 2018). In this respect, the 1948 Curriculum can be considered one of the first systematic steps in which values education was explicitly addressed.

1968 Curriculum

The 1968 Curriculum was designed to align with the contemporary educational approach of the time and placed special emphasis on teachers' pedagogical competencies (Salı & Arslan, 2000). One of the key features of this program was the adoption of the "mass teaching method" and the aim to implement this method at all grade levels. The fact that it remained in effect for many years, with only minor revisions during the implementation process, demonstrates the program's flexible and functional structure (Kaya, 2018). Although the content of this program was not restructured, the principles regarding the quality of teaching were strengthened.

1998 Curriculum

The 1998 Curriculum was structured on the basis of behaviorist learning theory. With this program, elements such as specific objectives, unit goals, specific days and weeks, and teaching materials began to be more systematically incorporated into the teaching of Life Sciences. The program was developed in parallel with

the Ministry of National Education's transition to an eight-year continuous education system and reflected this transformation in education (Avcı & Kayabaşı, 2018; Özden, 2004). In terms of values education, this program included values such as love, independence, and sensitivity; however, these values were implicitly (latently) taught rather than explicitly. Furthermore, the program appears to offer a holistic educational approach that prioritizes students' social and emotional development in addition to cognitive development.

2005 Curriculum

The 2005 curriculum represents a paradigm shift in Life Sciences instruction. This curriculum adopted a student-centered and constructivist learning approach, emphasizing students' active participation in the learning process rather than memorization (MEB, 2005). The program's thematic structure enabled content to be tailored to students' interests, needs, and skills (Kaya, 2020). Furthermore, with its activity-based learning approach, the program aimed to contribute not only to students' academic development but also to their social, emotional, and moral development. In this respect, the 2005 curriculum transformed the Life Sciences course into a field where vital skills were taught.

2009 Curriculum

The 2009 Curriculum offers a holistic perspective that encompasses the individual's biological, psychological, social, and cultural dimensions. The learning domains of "individual," "society," and "nature" are structured within the framework of the concept of "change" (Küçüktepe, 2010). This program stands out with its child-centered pedagogical approach, defining learning not as a passive process of acquiring information but as an interactive and dynamic one. With its holistic approach to supporting students' social-emotional, cognitive, and moral development, the 2009 Curriculum represents a significant example of contemporary educational philosophy.

2015 Curriculum

The Life Sciences Curriculum, updated in 2015, attracted attention with its unit-based structure. The program, designed for the first three years of primary school, included thematic subunits such as "Me and My School, My Family and My Home, Healthy Life, Safe Life, Production and Consumption, and Getting to Know Our Country" (MEB, 2015).

This approach aimed to provide students with more integrated and meaningful learning experiences tailored to their developmental levels. One of the most significant aspects of this program is the reduction in Life Sciences course hours compared to previous programs. By planning a total of 392 hours of course time, an attempt was made to strike a balance between simplification and intensity in instructional time (Tay & Baş, 2015). This reduction in course time necessitated making the content more concise and functional.

The 2015 program also marked a turning point in the more systematic and structured implementation of values education. Fundamental human values such as love, respect, responsibility, honesty, and helpfulness are linked to achievements that support not only individual development but also social harmony. The program places special emphasis on life skills (communication, problem-solving, empathy, cooperation, etc.), aiming to support students' social-emotional development as well as their cognitive development. In this respect, the 2015 Life Sciences Program has a holistic structure that aims not only for children to acquire knowledge but also to develop them into individuals who can apply this knowledge in their lives and establish healthy relationships with their environment (Yıldırım, 2015).

2018 Curriculum

The Life Sciences curriculum, updated in 2018, emphasized the integration of values and skills throughout the teaching process. The program highlighted core values such as justice, friendship, and honesty as fundamental guiding values in education (MEB, 2018; Demir, 2018). This approach aims not only to provide students with knowledge but also to embrace and transform these values into behavior (Yaşaroğlu, 2018). In addition, the 2018 curriculum strengthened the skills-based learning approach. The goal is for students to acquire knowledge and skills they can directly use in their daily lives, ensuring that the learning process is supported not only by theoretical but also by practical gains. This aspect of the program reflects a dynamic structure that supports students' social-emotional development (Esemen, & Sadioğlu, 2019).

2024 Curriculum

The Life Sciences curriculum, which went into effect in 2024, is structured around the "Virtue-Value-Action" model. This model comprehensively supports students'

individual, social, and intellectual development. The program identifies 15 different dispositions and values under three main areas: This structure goes beyond simply providing students with knowledge; it also aims to develop their social-emotional learning (SEL) skills and enable them to apply these skills in their daily lives. Thus, the 2024 curriculum offers a holistic and contemporary learning model that contributes to the all-round development of individuals (MEB, 2024).

CONCLUSION

The Life Studies course at the primary school level in Turkey has been continuously updated and developed in parallel with changes in social needs and educational approaches. Since its first inclusion in the curriculum in 1926, the course has maintained its importance as a fundamental educational area supporting children's life skills, individual development, and social values.

Designed in the early years of the Republic to meet the needs of a war-torn society, the Life Studies course, beginning in 1936, adopted a more systematic structure with a teaching approach based on the relationship between child development and the environment, progressing from the immediate environment to the distant environment.

Over time, the content and objectives of the program evolved; the 1968 program adopted contemporary educational principles and focused on strengthening teacher guidance. Subsequent programs in 1998 and 2005 emphasized student-centered approaches and encouraged active student participation in the learning process.

In the 2018 update, core values were centrally placed in the curriculum, prioritizing the instillation of core values such as justice, friendship, and responsibility in students (Aktay & Çetin, 2019).

The Life Sciences Curriculum, developed in 2024, adopted a holistic approach encompassing students' self-, social, and intellectual tendencies by introducing the "Virtue-Value-Action" model (Demir, 2024). In programs after 2005, in particular, the need for further updating of content and structure was recognized, and greater emphasis was placed on areas such as values education, environmental awareness, and digital skills. In the 2009, 2015, and 2024 programs, a skills-based learning approach was emphasized, and systematic steps were taken to equip stu-

dents with 21st-century skills. During these years, concepts such as social-emotional learning, empathy, and interaction with the environment were more prominently featured in the programs, supporting student-centered, dynamic, and life-related learning processes.

In general, the Life Sciences course has been continuously restructured over the years with innovative approaches and educational models to adapt to the changing dynamics of the individual and society. Today, it continues to be important as a multidimensional educational process that develops students' social-emotional skills, prepares them for life, and helps them internalize social values, rather than simply imparting knowledge. In this context, Life Sciences curriculum aims to enhance students' effective participation in society and quality of life by enabling them to acquire not only academic knowledge but also life skills. The 2024 version also emphasizes current issues such as digital skills and environmental responsibility, enriching the program to meet contemporary educational needs.

REFERENCES

Atik, S., & Aykaç, N. (2019). Evaluation of life studies curriculum (1926-2018). *Trakya Education Journal*, 9(4), 708-722. <https://doi.org/10.24315/tred.520314>

Aktay, S., & Çetin, H. S. (2019). 2015, 2017 ve 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programları. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 577-600. <https://doi.org/10.17494/ogusbd.548537>

Avcı, E. K., & Kayabaşı, Z. E. K. (2018). Content analysis of values in the objectives of life sciences course curriculum (1936-2018). *Journal of Values Education*, 16(35), 27-56.

Belet, Ş. D. (1999). Evaluation of the life studies program implemented in primary education institutions (Master's thesis, Anadolu University (Turkey)).

Bektaş, M. (2009). Yesterday and today of social studies course. Primary school social studies teaching and teacher's handbook (pp. 13-29). Ankara, Pegem Academy.

Bilasa, P., Aladağ, S., Guven, S., Kaymakcı, S., Yontar, A., Kapıcı, H. Ö., ... Akçay, H. (2016). Historical Development Of The Life Sciences Course Curriculum. *Life Sciences Education* (Pp.24-56), Ankara: Pegem A Academy.

Çelik, Ö. (2020). The purpose, scope and content of the life studies course. V. Aktepe and M. Gündüz. Teaching life studies from theory to practice, 2-22.

Demir, F. (2018). Values education in life studies course according to values education approaches. Unpublished Doctoral Thesis), İnönü University Institute of Educational Sciences, Malatya.

Demir, M. K. (2016). Teacher Candidate On The Reasons For Changing The Life Science Curriculum. The Journal of Academic Social Science Studies, 6(47), 157-171. <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3543>

Esemen, A., & Sadioğlu, Ö. (2019). National Values in the Outcomes of the Life Sciences Curriculum Renewed in 2018. Academy Journal of Educational Sciences, 3(1), 14-27. <https://doi.org/10.31805/acjes.501395>

Güven, M. M. (2010). Changes, arrangements, and updates in the primary school life studies curriculum in Turkey. Unpublished master's thesis, Selçuk University, Konya.

Güven, S. and Kaymakcı, S. (2016). Life Sciences Education, Pegem Academy.

Gündoğan, A. (2020). Historical development of the Life Sciences course in the world and in Turkey. V. Aktepe and M. Gündüz. Teaching Life Sciences from theory to practice, 22-55.

Kaya, E. (2018). The basis of Life Sciences, Social Studies and Science courses: Mass education system. Ankara: Pegem Academy.

Küçüktepe, C. (2010). Primary education and its basic characteristics. Preparation for primary education and primary education programs, 85-140.

Ministry of National Education (MEB). (2018). Life Sciences course curriculum (primary school 1st, 2nd and 3rd grades). Ankara: MEB Publications.

Ministry of National Education (MEB). (2024). Türkiye's century education model: Life studies course curriculum (1st, 2nd and 3rd grades). Ankara: MEB Publications.

Oktay, A. and Sarıcan Esmer, E. (2018). Educational thought from past to present, the historical foundations of the Turkish education system and teacher training in Turkey. In A. Oktay (Ed.), Introduction to education (pp. 71-111). Ankara: Pegem Academy.

Özden, Y. (2004). Comparison of the Life Studies Pilot Program with the 1998 Life Studies Program. Unpublished master's thesis, Ondokuz Mayıs University, Samsun.

Salı, G., & Arslan, M. (2000). The application of mass education in primary school programs during the Republican era. *Education and Science*, 25(117).

Şahin, M. (2009). The Development of Life Sciences Course Programs in Turkey from the Foundation of the Republic to the Present. *J. Int. Soc. Res*, 2(8).

Şimşek, A. (2019). Analysis of Postgraduate Theses Related to Life Sciences and Social Studies Course in Terms of Various Variables (Master's thesis, Necmettin Erbakan University (Turkey)).

Simsek, S., Kose, T. Ç., Alkan, V., Erdem, A. R., Horzum, I., Uzunkol, E., ... & Ozden, D. Ö. (2014). Life studies teaching for primary school teachers and prospective teachers. Anı Publishing.

Tay, B., & Baş, M. (2015). Comparison of the Life Sciences Course Curriculums of 2009 and 2015. *Bayburt Faculty of Education Journal*, 10(2).

Tay, B., & Ünlü, İ. (2014). Values and values education in primary school homeland information, society and country studies and social studies course curricula. In *Values education with different aspects*, 287-322.

Yaşaroğlu, C. (2017). A Comparative Study On The 2015 Life Science Course Curriculum. *Journal of International Social Research*, 10(51). <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1821>

Yaşaroğlu, C. (2018). Values in teaching programs: The example of the Life Sciences course. *Anemon Muş Alparslan University Journal of Social Sciences*, 6(5), 725-733. <https://doi.org/10.18506/anemon.394551>

Yıldırım, G. (2015). Taxonomical Investigation Of 2015 And 2018 Life Science Curriculum Outcomes. *Journal of National Education*, 51(233), 665-687. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.793390>

To cite this article: Asal, S.N., Özcan, U. (2025). Geleneksel Konut Mimarisinde İzlanda Çim Evleri. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 9(2), 81-94

Submitted: August 13, 2025

Accepted: September 19, 2025

GELENEKSEL KONUT MİMARİSİNDE İZLANDA ÇİM EVLERİ

Sena Nur Asal¹

Uğur Özcan²

ÖZET

Bu çalışma, İzlanda'nın geleneksel mimari mirasını oluşturan çim evleri odağında, vernaküler mimari anlayışını, doğal çevre ile uyumlu yapı üretim biçimlerini, coğrafi ve iklimsel koşullarla ilişkisini, tarihsel gelişimini incelemektedir. İzlanda'nın sert iklimi, sınırlı doğal kaynakları ve coğrafi izolasyonu, yerel halkın bin yılı aşkın süredir kendi ihtiyaçlarına uygun, yerel malzemelerle şekillenen özgün barınma çözümleri geliştirmesine neden olmuştur. Bu bağlamda çim evler, vernaküler mimarinin karakteristik özelliklerini taşıyan, doğaya duyarlı, sürdürülebilir ve kültürel belleği yansıtan yapılar olarak değerlendirilmektedir. İzlanda Turba evlerinin yapısal özellikleri, inşa teknikleri, malzeme kullanımı, mekânsal organizasyonu ve günümüzdeki korunma durumu detaylı şekilde analiz edilmiştir. Ayrıca geçmişte çevresel zorunluluklarla gelişen çim kaplı çatıların, günümüzde yeşil çatı sistemleri adıyla modern mimarlıkta yeniden yorumlandığına ve ekolojik, enerji verimli tasarımların bir parçası hâline geldiğine dikkat çekilmiştir. Bu çerçevede, İzlanda örneği üzerinden vernaküler mimarinin çağdaş sürdürülebilir mimarlık anlayışıyla kurduğu ilişki değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İzlanda mimarisi, Vernaküler Mimari, Çim Ev, Çim Çatı.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, senanur.asal@stu.fsm.edu.tr

Orcid; 0009-0009-8295-6527

² Dr. Öğretim Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye, uozcan@fsm.edu.tr

Orcid: 0000-0003-0002-4478

ICELAND TURF HOUSES IN TRADITIONAL RESIDENTIAL ARCHITECTURE

ABSTRACT

This study focuses on the turf houses of Iceland, which constitute the country's traditional architectural heritage, examining the vernacular architectural approach, construction methods harmonious with the natural environment, their relationship with geographical and climatic conditions, and their historical development. Iceland's harsh climate, limited natural resources, and geographical isolation have led the local population to develop unique shelter solutions shaped by local materials and tailored to their needs for over a millennium. In this context, turf houses are regarded as structures that embody the characteristic features of vernacular architecture, being nature-sensitive, sustainable, and reflective of cultural memory. The structural characteristics, construction techniques, material usage, spatial organization, and current preservation status of Icelandic turf houses are analyzed in detail. Furthermore, it is highlighted that the turf-covered roofs, originally developed out of environmental necessity, are now reinterpreted in modern architecture as green roof systems and have become part of ecological and energy-efficient design practices. Within this framework, the relationship between vernacular architecture and contemporary sustainable architectural understanding is evaluated through the Icelandic example.

Keywords: Icelandic Architecture, Vernacular Architecture, Turf House, Turf Roof.

GİRİŞ

İzlanda'nın Coğrafi ve Kültürel Özellikleri

İzlanda, Atlas Okyanusu'nun kuzeyinde, Grönland'ın güneydoğusu ile İskandinav Yarımadası ve Büyük Britanya'nın kuzeybatısı arasında konumlanmış bir ada devletidir. Arktik Okyanusu ile çevrili olan ülke, coğrafi olarak Avrupa kıtasına ait kabul edilmekle birlikte hem kültürel hem de tektonik açıdan Avrupa ve Kuzey Amerika levhaları arasında yer almaktadır.

Şekil 1: İzlanda'nın Dünya Haritasındaki Konumu (URL-1)

Toplam 103.000 km²'lik yüzölçümüyle Avrupa'nın en büyük ikinci adası olan İzlanda, aynı zamanda nüfus yoğunluğu en düşük Avrupa ülkelerinden biri olup, 2023 itibarıyla nüfusu yaklaşık 357.000 kişi olarak kaydedilmiştir. İzlanda, Avrasya ve Kuzey Amerika tektonik levhalarının kesişim noktasında yer aldığı için aktif volkanik ve sismik faaliyetlerin yoğun olarak gözlemlendiği bir bölgedir. Ada yüzeyinin önemli bir kısmı volkanik lav platoları, kraterler, bazalt araziler ve buzullarla kaplıdır. Bu tektonik konum, İzlanda'yı hem jeotermal enerji hem de doğal sıcak su kaynakları (gayzerler) açısından oldukça zengin kılar. Ülkenin enerji ihtiyacının büyük bir bölümü, bu yenilenebilir kaynaklardan karşılanmaktadır. Kuzey Kutup Dairesi'ne yakın konumda yer alması nedeniyle, ülkenin iklimi soğuk, rüzgârlı ve zaman zaman sert kış koşullarına sahip olup, kıyı bölgeleri okyanus etkisi nedeniyle iç bölgelere kıyasla daha ılımandır. Yıllık sıcaklık ortalamaları bölgelere göre değişmekle birlikte, genellikle 0–5 °C aralığında seyretmektedir. (Url-2)

İzlanda bayrağında yer alan üç renk, ülkenin doğal ve coğrafi yapısının simgesel bir yansımasıdır. Kırmızı renk, adanın aktif volkanik yapısını ve lav akıntılarını; beyaz, ülke yüzeyinin büyük bir kısmını kaplayan kar ve buzulları; mavi ise İzlanda'yı çevreleyen okyanusu temsil etmektedir. Özellikle balinalar, İzlanda sularında yaygın olarak gözlemlenen türler arasında yer almakta ve bu durum hem biyolojik çeşitlilik hem de turizm açısından önemli bir kaynak oluşturmaktadır. İzlanda'nın başlıca ekonomik faaliyetlerinden biri balıkçılıktır. Bir ada ülkesi olması, deniz ürünlerine dayalı ekonomiyi tarihsel süreçte belirleyici hâle getirmiştir. Ülkenin başkenti olan Reykjavík, aynı zamanda İzlanda'nın en büyük yerleşim

merkezidir. Günümüzde nüfusun büyük bir bölümü başkent ve çevresinde yoğunlaşmış durumdadır; iç kesimlerdeki yerleşim ise iklim ve coğrafi koşullar nedeniyle seyrek.

Şekil 2: İzlanda Bayrağı (URL-3)

Şekil 3: İzlanda'nın Başkenti Reykjavik

Çim Ev Etimolojisi

Bu yapı tipolojisi İzlandaca dilinde “Torfhús” olarak geçmektedir. “Torf”, “turba” ve “hús” ev anlamına gelen kelimelerden oluşmaktadır. Bu yapılar Türkçe’ye “Çim ev” olarak çevrilmiştir. Türk Dil Kurumu’nda “torf” kavramına ait tanım “az çok kömürleşmiş bitkilerden oluşan yakıt” şeklindedir (Url-4). Başka bir tanımla turba; “bataklık ve sulak alanlarda, binlerce yıl boyunca çürüyen bitki artıklarının oluşturduğu koyu renkli, süngerimsi organik toprak” olarak geçmektedir. Türk Dil Kurumu’nda çim kavramına ait iki adet tanım bulunmaktadır. Bu tanımlardan ilki; “buğdaygillerden, bahçelerin, yol kenarlarının ve parkların yeşillendirilmesinde yararlanılan çok yıllık bitki (Lolium)” olarak belirtilirken ikinci tanım olarak; “yeşilliği bol olan yer” şeklindedir (Url-4).

Şekil 4: Çim Ev (David & Hugvísindasvið, 2023)

Kuzey Coğrafyalarında Yerel Koşullara Uyumlu Çim Yapılar

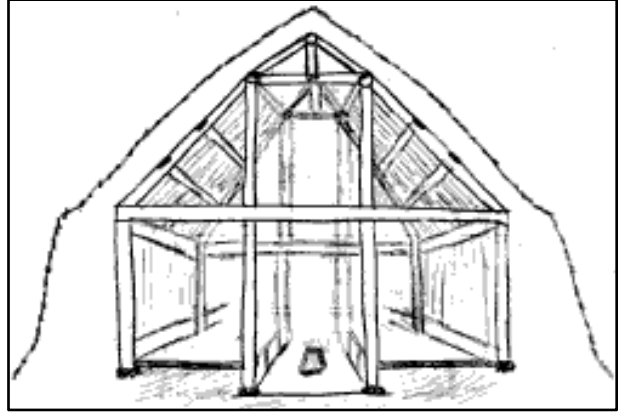
Tarihsel süreçte, kuzey enlemlerinde yer alan toplumlar, sert iklim koşullarına karşı barınma ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla doğaya uyumlu mimari çözümler geliştirmişlerdir. Bu bağlamda, çimle kaplı yapılar; İsveç, Norveç, Finlandiya, İzlanda, Grönland ve İskoçya gibi ülkelerde geleneksel mimarinin önemli bir parçası olarak yer almıştır. Her ülke kendi coğrafi koşullarına ve malzeme imkânlarına bağlı olarak farklı yapım teknikleri geliştirmiştir.

Şekil 5: Çim Ev (Url-8)

Norveç, İskoçya, İrlanda, Faroe Adaları, Grönland, Kuzey Avrupa'nın diğer bölgeleri ile Amerika Birleşik Devletleri'nin Büyük Düzlükler bölgesi gibi pek çok farklı coğrafyada, farklı dönemlerde çim yapı tekniği kullanılarak inşa edilmiş yapılar görülmektedir. Bu bölgelerde, özellikle son dönemlerde, çim yapıların daha çok yoksul veya alt sosyoekonomik sınıflara mensup kişiler için inşa edildiği dikkat çekmektedir. Ancak bu durum, İzlanda özelinde farklılık göstermektedir. İzlanda'da, çim yapı tekniği yalnızca belirli bir sınıfa özgü kalmamış; farklı toplumsal sınıflara ait bireyler ve farklı işlevlere sahip yapılar (konut, ahır, kilise vb.) bu teknikle inşa edilmiştir. Bu bağlamda, İzlanda çim yapı geleneği açısından diğer ülkelerden ayrılmaktadır. (National Museum of Iceland, 2011).

İzlanda'da üst sınıflara mensup bireyler de çim evlerde yaşamış; ancak bu yapılar, sıradan halkın kullandığı çim evlerden içerdikleri mimari öğeler açısından ayrılmıştır. Üst sınıfa ait çim evlerin içerisinde, dış kabuğu çevreleyen çim örtüsünün altında, bir ahşap strüktür yer almaktadır. (National Museum of Iceland, 2011). Bu durum, sosyoekonomik farklılıkların yapısal biçimlenişe yansıyan önemli bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Şekil 6: Çim Ev (Danıġmanı & Çaġdaġ, n

Şekil 7: Çim Ev Strüktür (Url-5)

Geleneksel Çim Yapılarda Malzeme Kullanımı: Taş, Ahşap ve Çim

İzlanda çim evleri, temelde üç ana yapı malzemesinden oluşmaktadır: taş, ahşap ve çim. Bu malzemelerin her biri belirli işlevlere sahiptir.

Taş Malzemenin Kullanımı

Taş, genellikle yapının temelinde kullanılmıştır. Bu tercih hem zeminin taşıyıcılığını artırmak hem de çim duvarların nemle doğrudan temasını engelleyerek çürümelerini önlemek amacıyla yapılmıştır. Taşlar çoğunlukla yapıların yakın çevresinden temin edilerek inşaat alanına taşınmıştır.

Ahşap Malzemenin Kullanımı

Çim evlerde yapısal bütünlüğü sağlamak amacıyla ahşap malzeme önemli bir rol üstlenmiştir. Özellikle çatıyı taşıyan kirişler ve çitalar arasında kalan boşlukların kapatılmasında ahşap döşemeler kullanılmıştır (Sigurðardóttir, 2008). Bu döşemeler, çitaların üzerine serilerek hem yapının dayanıklılığını artırmış hem de üzerlerine yerleştirilecek toprak ve çim katmanları için sağlam bir zemin oluşturmuştur. Bu uygulamada, dönemin kısıtlı kaynak koşulları nedeniyle her türlü ahşap artık değerlendirilmiştir. Değnekler, sopalar, eski döşeme tahtaları ve lambri parçaları gibi farklı nitelikteki ahşap malzemeler bu amaçla yeniden kullanılmış (Sigurðardóttir, 2008), böylece hem ekonomik hem de sürdürülebilir bir yapı yaklaşımı benimsenmiştir.

İzlanda'daki çim yapılarda kullanılan ahşap, yerel kaynaklardan sınırlı olarak temin edilmiştir. Ada coğrafyasının orman bakımından yetersiz olması nedeniyle ahşap, yerli bir yapı malzemesi olmaktan çok, dış kaynaklara bağımlı bir unsur hâline gelmiştir. Bu bağlamda ahşabın başlıca iki temin yolu öne çıkmaktadır;

kıyılara vuran dalgaların sürüklediği odunlar ve dış ticaret yoluyla ithal edilen kerestelerdir (National Museum of Iceland, 2011).

Çim Malzemenin Kullanımı

Geleneksel çim mimarisinde çim, hem çatı hem de duvar elemanlarında temel yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Çatılarda çim tabakasının altına, yük taşıma kapasitesini artırmak ve nemden kaynaklı bozulmaları önlemek amacıyla arduvaz taşı gibi düz taş plakalar döşenmiştir (National Museum of Iceland, 2011).

Dış duvarlar ise bölgesel tercihlere ve yapının işlevine bağlı olarak tamamen çim bloklardan ya da taş ile çim kombinasyonundan inşa edilmiştir.

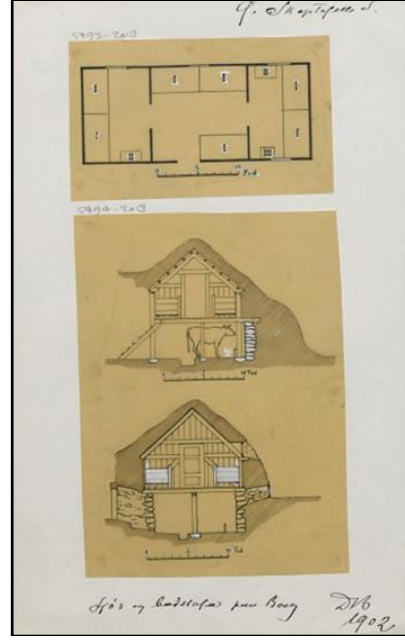

Şekil 8: Çim Duvar (Zarrillo, 2023, s.19)

Çim tabakalarının kalınlık ve genişlik ölçüleri, yapının fonksiyonuna ve kullanım amacına göre farklılık göstermektedir. Özellikle ahır gibi hayvansal barınaklarda çim duvarların belirli bir yüksekliğe kadar taş ile desteklendiği görülmektedir. Bu yapılarda duvarlar genellikle alt yarıya kadar taş ve çim karışımıyla örülmekte; kalan kısım ise yalnızca çimden oluşturulmaktadır. Bunun temel nedeni, çiftlik hayvanlarının duvar yüzeyine sürtünerek çim tabakaları aşındırma riskinin yüksek olmasıdır. Duvarların tamamı çimden yapıldığında bu sürtünme hareketleri çim malzemenin yapısal bütünlüğünü bozmakta ve erken deformasyona yol açmaktadır. (Sigurðardóttir, 2008)

Şekil 9: Çim Tabaka Kalınlığı
(Zarrillo, 2023, s.17)

Şekil 10: Çim Ev ve Ahr; Kat Planı ve Kesit
(Hafsteinnsson & Jóhannesdóttir, 2023, s. 6)

Çim duvarların dayanıklılığı; malzeme bir rına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bu yapılarda bağlayıcı işlev gören kök sistemlerinin zamanla bozulması nedeniyle, çim tabakalarının periyodik olarak yenilenmesi gerekmektedir. Bazı durumlarda yalnızca yüzey yenilenirken, bazı durumlarda tüm yapının sökülüp yeniden inşa edilmesi söz konusu olabilir. Bu süreçte taş ve ahşap gibi malzemeler genellikle yeniden kullanılır. Donma-çözülme döngüsünün yoğun olduğu güney bölgelerde duvarların her 20–25 yılda bir yenilenmesi gerekirken, daha soğuk kuzey bölgelerde bu süre 50–70 yıla kadar uzayabilmektedir. Çim duvarların kalınlığı ise hem yapısal sağlamlık hem de ısı yalıtımı açısından işlevseldir (National Museum of Iceland, 2011).

Şekil 11: Çim Ev Plan ve Görünüşü ((Przesmycka, 2015)

Çim Duvar Örme Yöntemleri ve Adlandırmaları

Çimlerin zeminden nasıl alındığına ve şekillendirilmesine göre farklı çeşitleri vardır; Şerit şeklinde çim, kenetli blok, şerit veya elmas şeklinde blok, süt ağıllı bloğu.

Şekil 12: Duvar Örme Yöntemleri

Çimlerin yapı malzemesi olarak kullanılmak üzere bataklık alanlardan çıkarılması, hem kullanılan araç-gereç hem de uygulama tekniği açısından büyük önem taşımaktadır. Çim blokları veya şeritleri, geleneksel olarak özel bir çim tırpanı yardımıyla kesilmekte ve hazırlanmakta; bu işlem sırasında çimin bütünlüğünün korunmasına özen gösterilmektedir. Elde edilen çimlerin uzunluk ve kalınlıkları, uygulanacağı yapının türüne, yapısal ihtiyaçlara ve yerel iklim koşullarına bağlı

olarak farklılık gösterebilmektedir. Bu değişkenlik, çim yapıların hem taşıyıcılık hem de yalıtım özelliklerini doğrudan etkilemektedir.

Şekil 13: Çim Kesim Yöntemi ((Sigurðardóttir, n.d.)

Çim Evler ve Kültürel Miras

İzlanda'nın çim evi modern bir toplumla bağdaşmayan bir "eski zaman" sembolü hâline gelmiştir. Çim evin ortadan kaldırılması modernite tartışmalarında ahlaki bir hedef hâline geldi; bu hedef halk sağlığını ve genel kültürel ve sosyal durumu iyileştirme ihtiyacı ile meşrulaştırıldı. İzlanda'daki çim evi bir sorun olarak tanımlandı ve ortadan kaldırılması ulusal, devlet öncülüğünde bir hedef hâline geldi. 4 Mart 1873 tarihli komite toplantı tutanağında, komitenin yetki alanı kapsamında çim yapıların inşasına tamamen yasak getirilmiştir (Sigurðardóttir, 2008). Bunun ciddi sonuçları olup; çim evler on yıllar içinde peyzajdan silindi ve bugün çok az izi kaldı. Ayrıca İzlandalıların tarihsel zamanı ve kendi çağdaş dönemlerini nasıl gördükleri ve deneyimledikleri üzerinde de güçlü bir etkisi oldu. 21. yüzyılın ortalarında hâlâ ayakta duran kiliseler ve büyük görkemli çiftlik evleri benzer malzemelerden yapılmış diğer yapılardan daha önemli bir miras olarak görülüyordu. (Hafsteinsson & Jóhannesdóttir, 2023)

İzlanda'da çim evler, kamu kurumları tarafından “zor miras” olarak tanımlanmış ve korunması güç bir kültürel miras unsuru olarak değerlendirilmiştir. Bu yapılar, bakım süreçlerinin zorluğu, yüksek maliyet gereksinimleri, yoğun insan emeği ihtiyacı ve özel bilgi birikimi gerektirmesi nedeniyle koruma açısından ciddi güçlüklerle karşılaşmıştır. İzlanda'da çim çiftliklerinin sistematik olarak ortadan kaldırılmasının ana nedenleri açıkça belirlenmiştir. Öncelikle, çim yapı malzemesi

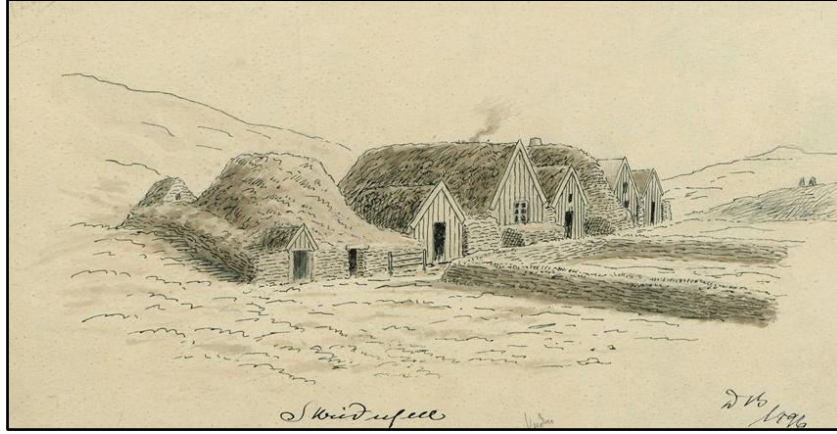
olarak dayanıklılık açısından yetersiz görülmüş; ayrıca beton ve diğer modern yapı malzemelerinin konut inşasında daha uygun olduğu düşünülmüştür. Sağlık ve hijyen açısından da çim evlerin olumsuz değerlendirildiği görülmektedir (Sigurðardóttir, 2008).

Şekil 14: Taş Duvar(Url-7)

Günümüzdeki Teras Çatılarının ve İzlanda Çim Evlerin İlişkisi

Günümüzde giderek yaygınlaşan yeşil çatı sistemleri, yalnızca estetik ve ekolojik faydalar sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda ısı yalıtımı, su yönetimi ve enerji verimliliği gibi fonksiyonel avantajlar da sunmaktadır. Modern mimarlıkta sürdürülebilir yapı tasarımının önemli bir bileşeni hâline gelen bu sistemlerin tarihsel kökeni, büyük ölçüde İzlanda'nın geleneksel mimarisi olan çim çatılı evlere dayanmaktadır. İzlanda'da yüzyıllar boyunca kullanılan bu yapı tiplerinde, çim kaplı çatılar, hem sert iklim koşullarına karşı koruma sağlamakta hem de iç mekânda termal konfor yaratmaktadır. Taş ve toprak katmanları üzerine yerleştirilen çim, doğal bir yalıtkan işlevi görmekte ve yapıların çevreyle tam uyum içinde olmasına olanak tanımaktadır. Bu geleneksel uygulamalar, günümüz yeşil çatı tasarımlarının öncülü olarak değerlendirilebilecek nitelikte olup, modern teknolojilerle yeniden yorumlanarak sürdürülebilir mimarlık anlayışıyla bütünleşmiştir. (Bulut et al., n.d.6)

Şekil 15: (Hafsteinsson & Jóhannesdóttir, 202 3)

Şekil 16: (Url-6)

SONUÇ

İzlanda'nın geleneksel konut mimarisi olan çim evler, temel olarak taş, çim ve ahşap gibi yerel ve doğal malzemelerden inşa edilmiştir. Bölgenin coğrafi koşulları ve kaynak kısıtlılığı göz önünde bulundurulduğunda, yapılaşmanın büyük ölçüde çevreden temin edilen malzemelerle gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Genellikle tek katlı olarak tasarlanan bu yapılar, kullanım ihtiyacına bağlı olarak kümelenmiş bir yerleşim düzeni oluşturabilmektedir. İç mekân organizasyonunda ahşap malzeme kullanımının baskın olduğu görülmektedir. Modernleşme süreciyle birlikte bu yapıların kullanımında belirgin bir azalma yaşanmış; günümüze ulaşabilen örnekler ise restorasyon yoluyla korunarak müze işlevi kazanmıştır. Öte yandan, günümüzde “yeşil bina” kavramı çerçevesinde geliştirilen sürdürülebilir mimarlık yaklaşımlarının düşünsel temellerinden biri olarak, bu geleneksel yapıların doğayla uyumlu tasarım anlayışı öne çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Mímisson, K. (2016). *Building identities: The architecture of the persona*. *International Journal of Historical Archaeology*, 20(1), 207–227.

National Museum of Iceland. (2011, February 7). *The turf house tradition: Iceland* (Ref. No. 5589). UNESCO World Heritage Centre.

Sigurðardóttir, S. (2008). *Building with Turf* (N. M. Brown, Çev.) [Smárit Byggðasafns Skagfirðinga IX]. Skagafjörður Historical Museum.

M. A. (2011). *Dikey bahçe tasarım sürecinde kullanılabilecek örnek tabanlı bir tasarım modeli önerisi* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez

Bulut, Ü. (t.y.). *Teras çatılar üzerine mimari bir değerlendirme*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi.

Hafsteinsson, S. B., & Jóhannesdóttir, M. G. (2023). ‘Dirt hovels’ and cultural heritage: The eradication and inheritance of the Icelandic turf house. *Vernacular Architecture*, 54(1), 70–87.

Przesmycka, N. (2015). *Wernakularna architektura Islandii* [Icelandic vernacular architecture]. *Budownictwo i Architektura*, 14(3), 257–268.

Zarrillo, D. D. (2023). *Lækjargata and why it matters: A Viking-Age longhouse, the turf house tradition, and preserving Icelandic cultural heritage* (Yüksek lisans tezi, University of Iceland, Faculty of Humanities, Medieval Icelandic Studies). Skemman

Hafsteinsson, S. B. (2010). *Museum politics and turf-house heritage*. In G. Þ. Jóhannesson & H. Björnsdóttir (Eds.), *Rannsóknir í félagsvísindum XI: Erindi flutt á ráðstefnu í október 2010* (s. [sayfa numaraları]). Reykjavík: Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands.

Nannini, S. (2018). “To Build Out of a New Material with a New Form”: The arrival of concrete in Icelandic architecture and the rhetoric of Guðmundur Hannesson [Preprint]. *Preprints*.

Vidal, T. (2013). *Houses and domestic life in the Viking Age and medieval period: Material perspectives from sagas and archaeology* (Yayınlanmamış doktora tezi). University of Nottingham.

Hafsteinsson, S. B., & Árnason, A. (2024). The Icelandic turf house as skin: Archive, anarchy, and heritage. In K. Mímisson & D. Ólafsson (Eds.), *Objects in*

the archives: Modern material culture and heritage in the North (Bölüm 9, ss. 100–117). Routledge.

İnternet Kaynakları

Url-1: <https://www.britannica.com/place/Iceland>

Url-2: <https://kumbaradergisi.com/icerikler/izlanda/>

Url-3: https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0zlanda_bayra%C4%9F%C4%B1

Url-4: <https://sozluk.gov.tr/>

Url-5: <https://yapiguncesi.blogspot.com/2012/02/izlandann-geleneksel-mimarisi-torf.html>

Url-6: <https://www.misovic.net/2018/08/23/iceland-reykjavik-bjarkalundur/>

Url-7: 9. Yüzyıldan Kalma Muazzam Bir Mimari Gelenek: Yaşayan Çatılarıyla Çim Evler | ListeList.com

Url-8: <https://nordiksimit.org/2022/09/turf-house-cim-ev-gelenegi>

To cite this article: Yazıcı, H.T. (2025). "Sevda Peşinde" Romanında Toplumsal Cinsiyet Rollerinin İncelenmesi. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSBS), 9(2), 95-114

Submitted: July 23, 2025

Accepted: August 30, 2025

“SEVDA PEŞİNDE” ROMANINDA TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN İNCELENMESİ

Hasan Tahsin Yazıcı¹

ÖZET

Bu çalışma, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "Sevda Peşinde" romanını toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında incelemektedir. Roman, dönemin toplumsal cinsiyet normlarını ve bu normların karakterler üzerindeki etkilerini derinlemesine ele almaktadır. Baş karakter Aynınur Hanım'ın geleneksel kadın rollerine karşı mücadelesi ve yaşadığı zorluklar, kadınların toplumsal baskılarla nasıl başa çıktıklarını göstermektedir. Seza Hanım'ın dayanışmacı tutumu, kadınlar arasındaki destek ve direnişi simgelerken, Nezihi Bey ve Ali İlhami Bey gibi erkek karakterler, dönemin erkeklik algılarını yansıtmaktadır. Mekânların ve zamanın rolü, karakterlerin kimlik arayışlarını ve toplumsal normlara karşı duruşlarını etkileyen unsurlar olarak incelenmiştir. Bu çalışma, "Sevda Peşinde" romanının toplumsal cinsiyet rollerinin bireylerin yaşamlarını nasıl şekillendirdiğini ve bu rollerin değişim sürecini nasıl yansıttığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sevda Peşinde, Toplumsal Cinsiyet Roller, Aynınur, Seza, İlhami

EXAMINING GENDER ROLES IN HÜSEYİN RAHMI GÜRPINAR'S SEVDA PEŞİNDE

ABSTRACT

This study examines Hüseyin Rahmi Gürpınar's novel Sevda Peşinde in the context of gender roles. The novel delves into the gender norms of the period and their impact on the characters. The main character, Aynınur Hanım, struggles against traditional female roles and the challenges she faces reflect how women cope with societal pressures. Seza Hanım's supportive attitude symbolizes soli-

¹ Uzman Psikolojik Danışman, 19 Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi/ 0000-0001-6759-6177, hasantahsin55@gmail.com

darity and resistance among women, while male characters such as Nezihi Bey and Ali İlhami Bey represent the contemporary perceptions of masculinity. The role of space and time is also analyzed as influential elements in the characters' search for identity and their resistance to societal norms. This study reveals how *Sevda Peşinde* portrays the way gender roles shape individuals' lives and how these roles evolve over time.

Keywords: *Sevda Peşinde*, Gender Roles, Aynınur, Seza, İlhami

GİRİŞ

Hüseyin Rahmi Gürpınar, Türk edebiyatının önemli yazarlarından biridir ve eserlerinde toplumsal sorunları ele alma konusunda ustalığıyla tanınmaktadır. "*Sevda Peşinde*" romanı da bu bağlamda dikkat çeken eserlerinden biridir. Roman, dönemin toplumsal yapısını, özellikle de toplumsal cinsiyet rollerini derinlemesine incelemektedir. Bu çalışma, "*Sevda Peşinde*" romanını toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında analiz etmeyi amaçlamaktadır. Romanın karakterlerinin, mekânlarının ve olay örgüsünün, toplumsal cinsiyet rollerinin bireyler üzerindeki etkisini nasıl yansıttığını ele almaktadır. Bu inceleme, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın kadınların toplum içindeki yerini ve erkek egemen yapıya karşı direnişlerini nasıl betimlediğini açığa çıkarmaktadır.

Toplumsal cinsiyet rolleri, bireylerin toplumsal ve kültürel normlar çerçevesinde nasıl davranmaları gerektiğini belirleyen kurallar bütünüdür. Bu roller, kadın ve erkeklere çeşitli sorumluluklar ve beklentiler yüklemektedir (Connell, 2009; Bem, 1993; Lorber, 2000). Gürpınar'ın romanında, özellikle kadın karakterlerin bu rollere nasıl adapte oldukları veya bu rollere karşı nasıl mücadele ettikleri detaylı bir şekilde işlenmektedir. Aynınur Hanım ve Seza Hanım gibi karakterler üzerinden, kadınların toplum içindeki rollerine yönelik eleştiriler ve bu rollerin getirdiği zorluklar vurgulanmaktadır.

Çalışmada, romanın ana karakterleri olan Aynınur Hanım, Seza Hanım, Nezihi Bey, Sermet Bey ve Ali İlhami Bey'in toplumsal cinsiyet rolleri bağlamındaki özellikleri incelenmektedir. Sonrasında romanın mekânları ve zamanı, toplumsal cinsiyet rolleri açısından değerlendirilmektedir. Son olarak, anlatıcının bakış açısı ve dil kullanımı üzerinde durularak, toplumsal cinsiyet rollerinin anlatıma nasıl yansıdığı tartışılmaktadır. Bu kapsamlı analiz, okuyuculara "*Sevda Peşinde*" romanının toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında daha derin bir anlayış sun-

mayı hedeflemektedir.

Biyolojik cinsiyet kavramı, insanları kadın ve erkek olmak üzere iki farklı kategoriye ayırmaya dayanmaktadır. Biyolojik cinsiyet, fizyolojik cinsiyeti ifade ederken, toplumun sosyal bir varlık olan insana atfettiği cinsiyet ise toplumsal cinsiyet olarak bilinmektedir. Toplumsal cinsiyet terimi, kadınlar ile erkekler arasındaki farklılıkların yalnızca biyolojik özelliklerle sınırlı olmadığını vurgularken, aynı zamanda bu biyolojik farklılıkların neticesinde oluşan toplumsal ve kültürel değerlerin ürettiği farklılıklara da işaret etmektedir (Dedeoğlu, 2000). Toplumsal cinsiyet, sonradan kazanılan bir kavram olmasına rağmen, her iki cinsiyette de farklı niteliklerle kendini gösterir. Kadınlarla erkekler arasındaki biyolojik cinsiyet farklılıkları, öğrenilmemiş, doğuştan gelen özellikler temelinde gözlemlenir. Toplumsal cinsiyet farklılıkları, bireyler arasında gözlemlenen özelliklerin, sosyal etkileşimler ve sosyalleşme süreci yoluyla kazanılan, öğrenilen niteliklerine dayanır. (Dökmen, 2009). Toplumsal cinsiyetin kazanımı üzerine çeşitli kuramlar bulunmaktadır ve bu kuramlar, farklı bakış açılarıyla bu süreci izah etmeye çaba göstermektedirler (West ve Zimmerman, 1987). Freud'un (1923) psikanalitik kuramı, libido (cinsel içgüdü) bağlamında toplumsal cinsiyetin kazanımını ele almış ve bu kazanımı üç aşamada incelemektedir. Oral ve anal dönemlerde çocuk, cinsiyetini genellikle erkek olarak algılar, ancak falik dönemde cinsiyet farklılığını fark eder. Son olarak, ödipal dönemde ise toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmeye başlamaktadır. Albert Bandura'nın (1977) sosyal öğrenme kuramı, edimsel koşullanma, model alma ve taklit gibi iki süreçte öğrenmenin gerçekleştiğini öne çıkarmaktadır. Dökmen (2009), bu öğrenme sürecini, cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde, genellikle aynı cinsiyetten bireylerin davranışlarına odaklanmanın yaygın olduğunu, ancak diğer cinsiyetten bireylerin de cinsiyete uygun davranışları öğrenmek için dikkatle izlendiğini izah etmektedir. Biyolojik temelli kuramlar ise, üreme, hormonlar, beyin gibi biyolojik faktörlerin cinsiyet üzerindeki etkisini incelemektedirler (Fausto-Sterling, 2000). Bireylerin toplumsal cinsiyeti, kadın veya erkek olarak belirlenmiş olmalarıyla birlikte, onlara farklı özellikler ve roller atfetmektedir. Toplumsal cinsiyete dair kategoriler, mesela kadınlık ve erkeklik kavramına mündemiç olan tutumlar, şahsiyet özellikleri ve vazifeler, aslında toplumsal ve kültürel bir sıra yapı dolayında şekillendirilmiş kategorilerdir (Dedeoğlu, 2000: 139).

ROMANIN ÖZETİ

Romanın Olay Örgüsü

Roman Heybeliada'da Aynınur Hanım'ın intiharıyla başlar. Roman, bir aşk üçgenini ve ardındaki karmaşık ilişkileri anlatır. Aynınur, çocukluğunda kendisine dayatılan bir evlilikle mutsuz bir hayat sürerken, yıllar sonra sevdiği adamla karşılaşır ve yasak bir aşk yaşar. Ancak bu aşk, dostu Seza'nın ihanetiyle açığa çıkar. Sermet Bey'in kıskançlığı ve Nezihi Bey'in manipülasyonları sonucunda, trajik bir sonla biter. Aynınur ve sevgilisi İlhami intihar ederken, Seza ve Nezihi'nin hayatları da alt üst olur. Romanın ana teması toplumsal cinsiyet rolleridir. Ayn-ı Nûr'ün yaşadığı çıkmazlar, kadınların toplum içindeki yerini sorgulamalarını ve bu rolleri reddetme çabalarını yansıtır. Aynı zamanda, erkek karakterlerin de bu toplumsal normların kurbanı olduğu ve kendi özgürlüklerini sorguladığı görülür. Roman, evlilik, aşk, özgürlük gibi temaları işlerken, toplumsal cinsiyet rollerinin altını çizer.

Romanın Olay Halkalarından Örnekler

Aynınur Hanım'ın Evliliği ve Mutsuzluğu: Romanın ana olay halkalarından biri Aynınur Hanım'ın geleneksel görücü usulüyle yapılan evliliği ve bu evliliğin getirdiği mutsuzluğudur. Aynınur Hanım, hiç sevmediği bir adamla evlendirilir ve bu evlilik onun için büyük bir çıkmaza dönüşür.

“İşte, annemin bencil emellerine uyacak bu tip kimselerden biri, benim her türlü isteksizlik ve nefretlerime rağmen, bana koca olacaktı. Bir defa yine söz kesilecek gibi oldu. Fotoğrafi gönderildi. Resmi aldım, baktım: Temizce giyinmiş, iri bir pehlivan, koca bir kafa, kalın bir boyun, kahvaltı tepsisi kadar iri, yuvarlak bir yüz, dolgun yanaklar, koca ku laklar, puhuya benzer tekerlek gözler, sıfır numara ma kine ile kırpılmış saçlar. .. kısacası heybetli, müthiş bir adam ... Görünüşünden sanki yüreğime bir korku geldi. Resmi oraya bırakınca, yırtıcı bir hayvanın takibine tutulmuş gibi, korku ile bir köşeye çekilip büzüldüm. Bir iki gün geçti, iş kesinleşti. Annem beni, işte bu pehlivana veriyordu. Gönlümdeki o nazık, o şiir dolu sevgili ile bu kaba, bu sert ve acı gerçek arasında ne büyük bir fark vardı Allahım ... Döktüğüm gözyaşlarına acımadan beni tellediler, pulladılar; bir akşam, işte bu Herkül'ün kolları arasına attılar” (Gürpınar, 1972: 132).

Aşk ve İhanet: Aynınur Hanım, aslında evli olduğu halde Ali İlhami'ye duyduğu aşkla boğulmaktadır. Bu durum, romanın önemli olay halkalarından birini oluşturmaktadır. Aynınur Hanım'ın kocasına karşı duyduğu hislerle, Ali İlhami'ye

duyduğu aşk arasında yaşadığı çatışma, hikayenin gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır.

“Namusumla kocamı terazinin bir kefesine, aşkımla İlhami'yi öteki kefesine koydum. Tartıyorum. Düşünüyorum. Kocama karşı ikiyüzlü davranmak, onu kandırmak, namussuz bir eş olmak ... Benim yaratılış ve terbiyemde bir kadın için içe sindirilebilir, katlanılır bir durum değil. İlhami'den vazgeçmek ... bu bütün bütün olmayacak bir şey!” (Gürpınar, 1972: 155).

“Ben hayatım pahasına kendimi İlhami'nin okşamalarından yoksun ettikten, bu cehennem acılarına vücudumu kemirttikten sonra, artık doğrusu Nezihi'yi evlilik zevkleriyle mutlu edemezdim. Ben nasıl üzüntüden, umutsuzluktan, ayrılık acılarından ölüyorsam, iş te ona da öyle bir işkence hayatı geçirterek öç almaya çalışıyordum” (Gürpınar, 1972: 174).

Toplumsal Baskı ve Kadın Rolü: Roman, dönemin toplumsal yapısında kadının rolünü ve kadınlara yönelik baskıları ele alır. Aynınur Hanım gibi karakterler, geleneksel toplum yapısının kadınlara dayattığı sınırlamalarla mücadele ederler. Bu da romanın önemli bir olay halkasıdır.

“On yaşına geldim; annem beni büyük kadınlara özgü kılıklara soktu. Göğsü sımsıkı ilikli, topuklarıma ka dar uzun, kırmızı, harçsız, koyu ketenden bir yeldirme giydirdi. Her sabah okula giderken kalın baş örtümü birkaç yerinden kendi eliyle iğneler; saçlarımı, kaşlarımı dikkatle kapar ve şu uyarıları değişmez bir ciddilikle tekrarlar: (Gürpınar, 1972: 132).

İntihar ve Sonuçları: Aynınur Hanım'ın intihar etmesi, romanın sonuçlarından biridir. Bu olay, romanın dramatik bir dönüm noktasıdır ve hikayenin sonuçlarını etkiler. Aynınur Hanım'ın intiharı, romanın birçok karakteri üzerinde derin etkiler bırakır ve olayların gelişiminde önemli bir rol oynar.

Romandaki Karakterlerin Fiziksel Özellikleri ile Toplumsal Cinsiyet Roller Arasındaki İlişkiler

Aynınur Hanım

Aynınur Hanım'ın fiziksel özelliklerinin, toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkilendirildiği birçok noktada romandan çıkarılabilmektedir.

Güzellik ve Zayıflık: Metinde Aynınur Hanım, fiziksel olarak "imrenilecek kadar güzel" olarak tanımlanır. Bu güzellik onun için kaderinin bir parçası gibi görünür. Ancak aynı zamanda ruhsal yönden oldukça hassas ve kırılgan bir yapıya sahiptir. Bu durum, toplumdaki kadınların genellikle güzellikleriyle özdeşleşti-

rilmesi ve onlara dayatılan kırılğanlık ve zayıflık stereotipleriyle ilişkilendirilmektedir.

"Aynınur Hanım ebrulu, menevişli gül yaprağına benzeyen pembe beyaz yuvarlak yüzü, sarı elâ, iri fakat biraz durgun süzük gözleri, başörtüsünden taşan altın saçları, balık etinde uzun boylu, bir ağır başlılık ve tatlılık ifade eden salına salına yürüyüşü ile geçtiği yerlerde dikkat çeken, hayranlık uyandıran tipte bir kadındı." (Gürpınar, 1972: 27).

Toplumsal Beklentiler ve Kadın Roller: Aynınur Hanım, annesinin baskısı altında, geleneksel kadın rollerine uygun bir şekilde yetiştirilir. Annesi, onu evlendirebileceği uygun bir eş bulma amacıyla sürekli denetler ve kızının bekaretini korumak için elinden geleni yapar. Bu, kadınların toplumdaki yerinin, özellikle de aile yaşamındaki rollerinin nasıl belirlendiğini yansıtan bir örnektir.

Evlenme ve Bağımlılık: Aynı zamanda Aynınur Hanım'ın evlilik süreci, onun fiziksel görünümüyle bağlantılı olarak ele alınır. Annesi, onu güvenli bir evlilik yapmak için adeta bir mal gibi satışa çıkarır. Aynınur Hanım'ın güzelliği, onun zengin bir adama "satılmasını" kolaylaştırır. Bu, kadınların toplumdaki değerinin sıklıkla fiziksel çekicilikleriyle ilişkilendirilmesinin bir yansımasıdır.

Duygusal Çatışmalar ve Kadınlık Rollerinin İç Çatışması: Aynı zamanda Aynınur Hanım'ın duygusal çatışmaları, onun kadınlık rolleriyle ilişkilendirilir. Evliliği boyunca, içinde biriktirdiği duygusal çatışmalarla mücadele ederken, aynı zamanda toplumsal beklentilerle uyum sağlamaya çalışır. Kadın olmanın getirdiği roller ve beklentilerle, kendi duyguları arasında bir denge bulma çabası içindedir.

Seza Hanım

Seza Hanım, Aynınur Hanım'ın en yakın arkadaşıdır. Onun karakteri, kadın dayanışmasının önemini ve dostluğun gücünü temsil eder. Seza Hanım'ın Aynınur'a verdiği destek, kadınların birbirlerine karşı nasıl yardımcı olabileceğini gösterir ve toplumsal cinsiyet rollerine meydan okur. Seza Hanım'ın fiziksel özellikleri ve cinsiyet rolleri arasındaki ilişki romanda belirtilen bazı noktalarda gözlemlenmektedir:

Destekleyici ve Dostça Bir İmaj: Seza Hanım, Aynınur Hanım'a karşı dostça ve destekleyici bir tavır sergiler. Romanda, onun Aynınur'a sırdaşlık ettiği ve sinirlerinin daha da harap olmaması için çaba gösterdiği vurgulanır.

“Seza'nın en çok sıkı fıkı görüştüğü arkadaşı Nezihi Bey'in karısı Aynınur Ha-

nım'dı. Bu kadın ne zaman Büyükkada'dan misafir olarak Heybeli'ye gelse, evin içinde bir çalma çığırmadır başlardı. İki genç kadın ellerine udlarını alarak hem çalar, hem söylerler; söylemekten bıkip usanmadıkları şarkı da şuydu: Görünür mü başka bir dünya gözüme

Ben elimle yara açtım göğsüme.” (Gürpınar, 1972: 59).

Koruyucu Bir Rol: Seza Hanım'ın, Aynınur'un kocasının şüpheleri ve kendi kocası Sermet'in Bey'in olumsuz düşünceleri üzerine onu korumak için elinden geleni yapması, kadınların toplumdaki güçsüzlüğüne rağmen birbirlerine destek olma ve koruma eğilimini yansıtmaktadır. Bu, kadınların dayanışma içinde olmaları ve birbirlerini korumaları gerektiğine dair bir mesaj içermektedir.

“- Aynı cinayeti işleyen erkeklere verilecek ceza nedir? Hiç... Çünkü, bir adam sevdiği bir ikinci, bir üçüncü kadını nikahının altına alarak bütün dedikodulara set çekebilir. Uygur, ileri fikirli bir genç Türk erkeğinin bu konudaki düşüncelerini öğrenmek istiyordum. Şimdi anladım. Memnun oldum ... teşekkür ederim.” (Gürpınar, 1972: 27).

Toplumsal Beklentilere Karşı Direniş: Seza Hanım'ın Aynınur'u kocasının şüphelerinden korumak için çaba göstermesi, kadınların toplumdaki belirlenmiş rollerine karşı direnişin bir örneği olmaktadır. Ayrıca Seza Hanım, toplumsal normlara uymak yerine, arkadaşı Aynınur'un ve bütün kadınların haklarını savunmak ve korumak adına kocası Sermet Bey ile de mücadele eder.

“Ne gibi olacak? Karısından usanan erkek ya da erkeğinden bıkan kadın, meşru muhabbet dışında sev dalarla gönül eğlendirmeye kalkıyor. Bizde erkeğin, bu konuda birçok özel ayrıcalıkları vardır. Önce istediği kadar evlenebilir. İkincisi, kadından bıktığı zaman, avucuna nikah bedelini koyarak, "Haydi, iraden elin de olsun" diyerek kapı dışarı atar. Üçüncüsü, karısını boşamakta bir sakınca görüyorsa, onun ayağını köstekli bırakarak üzerine birkaç tanesini daha getirir. Dördüncüsü, servetinin elverdiği ölçüde odalık, met res, mantinota kapatma adlarıyla da istediği kadar kadın kiralayabilir. Beşincisi, altıncısı. .. say sayabildiğin kadar. Kadınlara karşı erkeklerin ellerinde bulundurdıkları haklar ve ayrıcalıklara son yoktur. Yasal düzeninden çıkan gönül kadınınsa, o zaman, aman Al la hım, ne felaket ... ne dehşet .. . O mutsuz kadın bu ci nayetini gizli tutamazsa, artık bu hayatta ona sığına cak bir yer yoktur. Ölmeli, gebermeli ... bu yüz karasını toprakla örtmeli. Anladın mı bey?” (Gürpınar, 1972: 27).

Seza Hanım'ın fiziksel özelliklerinin yanı sıra davranışları ve rolü üzerinden cin-

siyet rolleriyle ilişkilendirilmesini göstermektedir. Seza Hanım, Aynınur'a karşı dostça ve destekleyici bir tavır sergileyerek, kadınlar arasındaki dayanışma ve koruyucu ilişkileri temsil etmektedir. Ayrıca, toplumsal beklentilere karşı direniş göstererek, kadınların belirlenmiş rollerine meydan okuyan bir karakter olarak da görülmektedir. Seza Hanım'ın asi ve bağımsız tavırları, kadınların geleneksel rollerini reddetme çabasını yansıtmaktadır.

Nezihi Bey

Romanda Nezihi Bey, Aynınur'un kocası olmakta olup, fiziksel özellikleri ve cinsiyet rolleri arasındaki ilişki oldukça detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Nezihi Bey'in fiziksel özellikleri, onun toplumdaki konumunu ve cinsiyet rolleriyle ilişkisini vurgulamak için kullanılmaktadır. Öncelikle, Nezihi Bey'in fiziksel özellikleri hakkında bahsedilenler, onun toplum içindeki güçlü ve baskın erkek imajını yansıtıyor gibi görünmektedir. "Koca kafalı, koca kulaklı, iri yarı, heybetli" gibi ifadeler, onun güçlü, otoriter ve belki de toplum içindeki konumunu güvence altına almış bir erkek olduğunu ima etmektedir. Bu fiziksel betimlemeler, Nezihi Bey'in toplumsal olarak üstün bir konumda olduğunu, karısına ve çocuğuna hükmeden bir figür olduğunu gösteriyor olabilir.

“Temizce giyinmiş, iri bir pehlivan, koca bir kafa, kalın bir boyun, kahvaltı tepsi kadar iri, yuvarlak bir yüz, dolgun yanaklar, koca kulaklar, puhuya benzer tekerlek gözler, sıfır numara makine ile kırpılmış saçlar. .. kısacası heybetli, müthiş bir adam ...” (Gürpınar, 1972: 132).

Cinsiyet rolleriyle ilişkilendirildiğinde ise, Nezihi Bey'in güçlü ve baskın fiziksel özelliklerinin, onun evlilikte otoriter bir rol üstlenmesine ve karısının üzerinde baskı kurmasına yol açtığı görülmektedir. Geleneksel cinsiyet rollerine uygun olarak, erkek güçlü ve kararlı bir figür olarak betimlenirken, kadın ise zayıf ve çaresiz bir konumda tasvir edilmektedir. Nezihi Bey'in hiçbir kibar yönünün bulunmadığını Aynınur Hanım şu sözlerle ifade etmektedir:

“Mesela evde yürüdüğü vakit camlar sallanır. Güldüğü zaman altındaki kanepe titrer. Doğuştan incelik ve zariflik denilen şeyler, bu zavallının yanından bile geçmemiştir. Sanırım ki, işinden memnun bir bakkal da böyle güler, bir hamal da işte böyle gezinir.” (Gürpınar, 1972: 122).

Ayrıca, Nezihi Bey'in karısını aldatmasına ve onun ilişkisini fark ettiği halde görmezlikten gelmesine dikkat çekilmektedir. Bu da erkeğin toplum içindeki hakimiyetinin ve ahlaki çifte standardının bir yansıması olarak görülebilir. Er-

keklerin, kadınları aldatabileceği ve bu durumun toplumca normal karşılanabileceği, hatta kadınları aldatmalarının onların namusunu temizleme gerekliliği olarak algılanabileceği bir ortamın varlığı ima edilmektedir. Sonuçta romanda, Nezihi Bey'in fiziksel özellikleri ve cinsiyet rolleri arasındaki ilişki, geleneksel toplumsal normları ve cinsiyetçi algıları yansıtan bir şekilde ele alınmış görünmektedir.

Ali İlhami Bey

Ali İlhami Bey'in fiziksel özellikleriyle cinsiyet rolleri arasında dolaylı bir ilişki kurulduğu görülmektedir. Aynınur Hanımın, 12 yaşındayken, Ali İlhami Bey'in fiziksel özelliklerine yönelik şöyle bir betimlemesi bulunmaktadır.

“Yolunuzun üzerinde Selatin adında büyük bir cami vardı. Bir gün onun güvercinlerle dolu küçük kubbeli kapısından geçerken, on beş on altı yaşında bir beye rastladım. Yanında lalası, elinde kitapları vardı. Belki o da beniln gibi okuldan geliyordu. Boyu henüz doğal uzunluğunu almamış, ince vücutlu, duru beyaz, koyu kumral, sevimli bir çocuk ... Kaşlarının ay biçimiyle kıvrır kıvrır kirpikli koyu kestane renkli şahane gözlerinin birbirine yakınlığında öyle hoş bir çekicilik vardı ki, eski şairlerin deyişleriyle, baktığı kimseleri kirpiklerinin okuna av edecek sanılıyordu.” (Gürpınar, 1972: 127).

Ali İlhami Bey'in fiziksel özellikleri ve cinsiyet rolleri arasındaki ilişki, onun gençlik, masumiyet, duygusallık ve estetik çekicilik gibi özelliklerinin, dönemin sosyo-kültürel normları ve estetik anlayışı çerçevesinde erkeklik rolüyle nasıl uyumlu olduğunu göstermektedir. Romanda Ali İlhami Bey, duygusal ve romantik bir figür olarak sunulmaktadır. Aynınur karakteri için bir aşk nesnesi olarak işlev görmektedir. Dolayısıyla, onun fiziksel özellikleriyle beraber daha çok duygusal ve romantik nitelikleri vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, Ali İlhami Bey'in cinsiyet rolleriyle daha çok duygusal ve romantik ilişkilere odaklanılarak bağlantı kurulmaktadır. Ali İlhami Bey'in kibar ve düşünceli tavırları, erkeklik ideallerini yansıtmaktadır.

Sermet Bey

Fiziksel özellikleriyle cinsiyet rolleri arasında bir ilişki kurulmamıştır. Romanda Sermet Bey'in fiziksel özelliklerine dair belirgin bir tanım bulunmamakla birlikte, cinsiyet rolleriyle ilişkilendirilen bir açıklama yapılmamıştır. Bu durumda, Sermet Bey'in fiziksel özellikleriyle cinsiyet rolleri arasında özellikle belirtilen bir bağlantı veya ilişkiyi açıklayacak bir ifade bulunmamaktadır.

KARAKTERLERİN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE DUYGUSAL GELİŞİMİ İLE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ VE ETKİLEŞİM

Aynınur Hanım'ın Toplumsal Cinsiyet Rolü: Aynınur Hanım, toplumsal cinsiyet rollerinin sıkı normları altında yaşamaktadır. Babasının ölümünden sonra annesi, onu korumak adına geleneksel kadın rollerine sıkı sıkıya bağlı bir şekilde yetiştirir. Aynınur, güzelliğiyle dikkat çekerken, aynı zamanda toplumun beklediği gibi sessiz, itaatkâr ve evliliğe hazır bir şekilde yetiştirilir. Annesi, onu sadece evlenebileceği bir kadın olarak görür ve onu bu şekilde yetiştirir. Bu, Aynınur'un bireysel özgürlüğünü kısıtlayan, cinsiyet rolleriyle belirlenmiş bir yaşam tarzına itilmesine neden olmaktadır.

Evlilik ve Cinsiyet Rollerinin Etkileşimi: Aynınur'un evliliği, toplumun dayattığı cinsiyet rolleri ile derin bir çatışma içindedir. Geleneksel olarak görücü usulüyle yapılan bu evlilik, Aynınur'un isteği veya duygusal tercihleri göz önünde bulundurulmadan gerçekleşir. Bu durum, kadının kendi iradesi yerine toplumun beklentilerine ve aile baskısına tabi olmasını göstermektedir. Aynı zamanda, Aynınur'un sevdiği biriyle evlenme özgürlüğünü elde etme şansı yoktur, çünkü ailesi ve toplumun normları onun yaşamını belirlemektedir.

Sevda Peşinde'de Kadınların Bilinçlenmesi: Seza Hanım gibi bazı karakterler, toplumsal cinsiyet rollerine karşı çıkan veya onları sorgulayan karakterlerdir. Seza Hanım, Aynınur'a destek verirken, kadınların kendi hayatlarını belirleme ve duygusal özgürlüklerini arama hakkı olduğunu savunmaktadır. Bu, geleneksel cinsiyet rollerinin sorgulanması ve değiştirilmesi gerekliliğine işaret etmektedir.

Nezihi Bey'in Cinsiyet Rolü: Nezihi Bey'in karakteri, o dönemin erkek cinsiyet rolünün tipik bir örneğini temsil etmektedir. O, toplumun erkeklerden beklediği gibi güçlü, baskın ve aile reisi olarak tasvir edilmektedir. Ancak, Nezihi Bey'in aşırı kıskançlığı ve ahlaki çelişkileri, onun da toplumsal cinsiyet rollerinin sınırlarına ve baskılarına tabi olduğunu göstermektedir.

Ali İlhami Bey: Aynı zamanda bir yan karakterdir ve Aynınur'un gizli aşkıdır. Onun karakteri, yasaklanmış aşkın ve duygusal karmaşanın sembolüdür. Toplumsal cinsiyet rolleri açısından, Ali İlhami Bey'in karakteri, erkeklerin güçlü duygularını ifade etme yeteneğini ve toplumun onlara baskı uygulamasını göstermektedir.

Aşk ve İhanetin Toplumsal Cinsiyet Rollerine Etkisi: Aynınur'un yaşadığı duygusal çatışma, toplumsal cinsiyet rollerinin etkisini açıkça göstermektedir. Onun aşkıyla evliliği arasındaki çatışma, kadınların duygusal ve cinsel özgürlüklerini kazanma isteğiyle toplumun beklentileri arasındaki gerilimi yansıtmaktadır. Aynı şekilde, Nezihi Bey'in intikam arayışı ve kontrol düşkünlüğü, erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerine uyum sağlama çabasını temsil etmektedir.

Sermet Bey: Sermet Bey, Nezihi Bey'in dostu ve onunla mektuplaşan bir karakterdir. Onun aracılığıyla, Nezihi Bey'in iç dünyası ve ilişkileri hakkında daha fazla içgörü elde edilir. Sermet Bey'in karakteri, erkek dostluğunun karmaşıklığını ve bağlılığını yansıtmaktadır. Bu da toplumsal cinsiyet rollerinde erkek dayanışmasının ve ilişkilerin önemini göstermektedir.

OLAYIN GEÇTİĞİ MEKANLAR

Mekânlar ve Bu Mekânların Toplumsal Cinsiyet Rollerine Etkisi:

Olayın geçtiği mekânlar ve bu mekânların toplumsal cinsiyet rollerine etkisi, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "Sevda Peşinde" romanında oldukça önemli bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Roman boyunca farklı mekânlar, karakterlerin davranışları, düşünceleri ve toplumsal rolleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmaktadır. Büyükkada gibi bir mekân, karakterlerin sosyal statülerini ve yaşam tarzlarını yansıtmaktadır. Burası, genellikle varlıklı kesimin tercih ettiği bir yerdir ve bu durum, karakterlerin yaşam tarzlarını ve toplumsal beklentilerini belirlemektedir. Aynınur Hanım'ın yaşadığı mutsuz evlilik ve içsel çatışmalar, bu varlıklı mekânda dahi mutluluğun sadece maddi zenginlikle sağlanamayacağını göstermektedir. Başka bir önemli mekân olan İstanbul, karakterlerin özgürlüklerini ve toplumsal rollerini sorgulamalarına neden olmaktadır. Özellikle Aynınur Hanım'ın İstanbul'a gelmesi, onun için bir dönüm noktasıdır. Burada, geleneksel toplum yapısının baskısından uzaklaşma isteği ile kendi duyguları arasında bir iç çatışma yaşamaktadır. Aynı zamanda İstanbul, modernleşme ve batılılaşma sürecinde bir sembol olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da karakterlerin yaşam tarzlarını ve değerlerini sorgulamalarına neden olabilmektedir.

Mekânların toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki etkisi, genellikle karakterlerin davranışlarını ve ilişkilerini belirlemektedir. Örneğin, Aynınur Hanım'ın yaşadığı adada, kadınların toplumsal beklentilerle belirlenmiş rolleri daha net bir şekilde görülürken, İstanbul gibi daha modern bir mekânda, kadınların özgürlük ve

bağımsızlık arayışlarına daha fazla tanık olunabilmektedir. Bu bağlamda, "Sevda Peşinde" romanında mekânlar, karakterlerin gelişimi ve toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu mekânlar, karakterlerin içsel çatışmalarını ve dış dünyayla olan ilişkilerini şekillendirirken, aynı zamanda toplumsal yapıya ve değerlere de bir ayna tutmaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Mekânlar Üzerindeki Yansımaları

Toplumsal cinsiyet rollerinin mekânlar üzerindeki yansımaları, bir toplumun kültürel, sosyal ve tarihsel bağlamına göre farklılık gösterebilmektedir. Öncelikle, geleneksel toplumlarda kadın ve erkek rolleri genellikle belirli mekânlarda ve aktivitelerde şekillenir. "Sevda Peşinde" romanında, kadın karakter Aynınur Hanım'ın yaşadığı mekânlar ve bu mekânlarda sergilediği davranışlar, toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl şekillendiğini göstermektedir. Aynınur Hanım'ın evi, evlilik kurumunun geleneksel rol ve beklentilerinin merkezidir. Ev, kadının aile ve ev işleriyle ilişkilendirildiği, erkeğin ise dışarıda çalışıp eve gelerek aile geçimini sağladığı bir mekândır. Aynı zamanda, ev kadın için bir güvenlik alanı olabilirken, Aynınur Hanım için mutsuzluğunun ve bunalımının da yaşandığı bir yerdir. Diğer bir önemli mekân ise okuldur. Roman, Aynınur'un çocukluğundan itibaren okula gitmesini ve oradaki deneyimlerini de anlatmaktadır. Okul, genellikle erkek egemen bir ortam olarak tasvir edilirken, kızlar için sınırlı bir alan olarak görülmektedir. Aynı zamanda, okulda kızların davranışları sıkı kontrol altında tutulur ve onlara belirli normlar ve değerler öğretilmektedir. Aynınur'un okuldaki deneyimleri, onun toplumsal cinsiyet rollerini sorgulamasına ve kendi kimliğini bulma çabasına işaret etmektedir.

Başka bir mekân olarak adalar ve şehir, romanın önemli unsurlarından biridir. Aynınur Hanım'ın yaşadığı çatışma ve bunalım, adalardaki yaşam tarzı ile şehirdeki modernite arasındaki çelişkiden kaynaklanmaktadır. Adalarda geleneksel yaşam tarzı ve toplumsal normlar daha baskındır, bu da Aynınur'un özgürlük ve mutluluğu bulma çabasını engellemektedir. Şehir ise modern yaşam tarzı ve özgürlük alanları sunar, ancak Aynınur'un bireysel ve duygusal özgürlüğünü bulma mücadelesi burada da devam etmektedir. Neticede, "Sevda Peşinde" romanında mekânlar, toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl şekillendiğini ve karakterlerin bu rollerle nasıl başa çıktığını göstermektedir. Geleneksel ve modern mekânlar arasındaki çatışma, romanın ana temasını oluşturmakta ve karakterlerin kimliklerini bulma ve toplumsal normlara meydan okuma çabalarını yansıtmaktadır.

Zaman

Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Zamanla Değişimi

Toplumsal cinsiyet rollerinin zamanla değişimi, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın eserlerinde önemli bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Osmanlı döneminin sonlarına doğru ve Cumhuriyet döneminin başlangıcında toplumsal yapıda meydana gelen değişimler, roman karakterlerinin yaşamlarını derinden etkilemektedir.

Osmanlı toplumunda kadınların sosyal yaşamdaki yerinin sınırlı olduğu bir dönemde, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanları kadın karakterlerin yaşadığı zorlukları ve sıkıntıları işlemektedir. Geleneksel toplum yapısında kadının ev ve aile içindeki rolüne vurgu yapılırken, genellikle erkeklerin sosyal alanda daha özgür oldukları görülmektedir. Ancak, bazı karakterlerde bu geleneksel rolleri kabul etmeyen, özgürlüklerini arayan kadınlar da betimlenmektedir. Örneğin, Seza Hanım gibi feminist karakterler, kadınların sınırlı olduğu bu toplumda dahi kendi iradelerine sahip çıkmaya çalışır ve toplumsal değişimi desteklemektedir.

Romanda kadın-erkek ilişkilerindeki değişimler de vurgulanmaktadır. Geleneksel görücü usulüyle yapılan evliliklerin yanlışlığına dikkat çekilirken, aşk ve duygusal bağlılık temelli ilişkilerin önemi üzerinde durulmaktadır. Karakterlerin zamanla evlilik, aşk ve ilişkilere bakış açıları değişir ve bu değişimler toplumsal normların evrimine paralel olarak şekillenmektedir.

Romanlarda eğitim temel bir eleştiri unsuru olarak işlenmektedir. Kadınların eğitim haklarından yoksun bırakılmaları ve sadece ev işleriyle sınırlı tutulmaları, toplumsal cinsiyet rollerinin eleştirildiği bir alanı oluşturmaktadır. Batılılaşma süreciyle birlikte eğitim hakkının kadınlara da tanınması ve kadınların bilinçlenmesi, romanlarda önemli bir gelişim olarak işlenmektedir.

Romanda zaman algısı da toplumsal cinsiyet rollerinin değişiminde önemli bir role sahiptir. Zamanla birlikte kadınların sosyal ve ekonomik statülerinde yaşanan değişimler, karakterlerin yaşamlarını da etkilemekte ve geleneksel rollerin dışına çıkmalarına olanak tanımaktadır. Ancak, bu değişimler genellikle zorlu ve sancılı bir süreçtir ve bazı karakterler için kabul edilmesi zor olmaktadır.

Neticede, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın eserlerinde toplumsal cinsiyet rollerinin zamanla değişimi, kadın-erkek ilişkilerindeki evrim, eğitim ve zaman algısının rolü gibi temalar ön plana çıkmaktadır. Bu temalar, Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine geçişte yaşanan toplumsal değişimleri ve bireylerin bu de-ği-

şime tepkilerini ele alarak okuyucuya derin bir bakış açısı sunmaktadır.

Zamanda Geriye Dönüşlerin Toplumsal Cinsiyet Dinamiklerine Etkisi

Romanda geriye dönüşlerin kullanımı, toplumsal cinsiyet dinamiklerinin tarihsel ve kişisel evrimi üzerinde derinlemesine düşünmemize olanak tanımaktadır. Geriye dönüşler, karakterlerin geçmişte yaşadıkları deneyimleri, toplumsal normları, cinsiyet rollerini ve ilişkilerini anlamamıza yardımcı olur. Bu, özellikle ana karakterlerin toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili yaşadıkları çatışmaları anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Romandan griye dönüşlere ilişkin bazı örnekler:

Aynınur Hanım'ın Çocukluğu: Romanın başlarında Aynınur Hanım'ın çocukluğuna dair anılar geriye dönüşlerle sunulur. Annesinin onu büyük kadınlara mahsus kılıklara sokması, okula giderken yaşadığı denetimler ve arkadaşlarının aşk işlerine karşı tutumu gibi detaylar bu döneme aittir.

“On yaşına geldim; annem beni büyük kadınlara özgü kılıklara soktu. Göğsü sımsıkı ilikli, topuklarıma kadar uzun, kırmatsız, harçsız, koyu ketenden bir yeldirme giydirdi. Her sabah okula giderken kalın baş örtümü birkaç yerinden kendi eliyle iğneler; saçlarımı, kaşları mı dikkatle kapar ve şu uyarıları değişmez bir ciddilik le tekrarlardı: "Sokakta gidip gelirken önüne bak. Ya nındaki kızlarla konuşma. Gülüşme. Sakın ha fi ngirdeşme. Sonra karga bana haber verir”.” (Gürpınar, 1972: 132).

Aynınur Hanım'ın Evliliği: Aynınur Hanım'ın evliliğine dair geriye dönüşler, onun nasıl görücü usulüyle evlendirildiğini ve kocasıyla ilişkisini ele almaktadır. Annesinin baskısı altında zorla evlendirilmesi, kocası Nezihi Bey'in ona olan tavrı ve ilişkilerindeki sıkıntılar bu bölümlerde detaylıca işlenmektedir.

“Bir iki gün geçti, iş kesinleşti. Annem beni, işte bu pehlivana veriyordu. Gönümdeki o nazık, o şiir dolu sevgili ile bu kaba, bu sert ve acı gerçek arasında ne bü yük bir fark vardı Allahım ... Döktüğüm gözyaşlarına acımadan beni tellediler, pulladılar; bir akşam, işte bu Herkül'ün kolları arasına attılar.” (Gürpınar, 1972: 125).

Aşkıyla İlgili Anılar: Aynınur Hanım'ın İlhami Bey'e duyduğu aşkı anlatan geriye dönüşler, onların ilk buluşmalarını, duygusal anlarını ve ilişkilerinin gelişimini göstermektedir. Bu geriye dönüşler, Aynınur'un iç dünyasını ve duygularını daha derinlemesine anlamamızı sağlamaktadır.

"Kocana hıyanetle kirlenmektense namusunla yok olmak, teIniz ölmek, bin defa tercih edilir," diyeceksin. Hayır Seza'cığım, hayır. .. Bu gence olan aşkımda hiç-

bir leke yoktur. Ben onu tertemiz bir duygu, platonik bir aşkla, manevi bir yakınlıkla, ruhumu saran bir muhabbetle seviyorum. Onu gördükçe yaşama sevincini duyuyorum. Yalnızca onun güzel yüzünü görerek mutlu olmak ... işte bu kadar. .. Sanırım ki, onun gibi soylu, ter biyeli bir çocuk da sevdasında bundan ileri varmaz.” (Gürpınar, 1972: 139).

Seza Hanım'la İlgili Anılar: Seza Hanım'la olan dostluğuna dair geriye dönüşler, Aynınur Hanım'ın içsel çatışmalarını ve duygusal durumunu anlamamıza yardımcı olmaktadır. Seza Hanım'ın Aynınur'a verdiği destek ve onunla yaşadığı anılar, romanın ilerleyen bölümlerindeki olayları da aydınlatmaktadır.

“Hayır Seza, hayır. .. Henüz ben ne maddi ne de manevi, düşmüş bir kadın değilim; ama duygularımı daha fazla açığa vurmaktan korkuyorum. Çıldıracağım Seza, çıldıracağım. Gözlerimin önünde bir şeyler uçuşuyor. Tehlike büyük... uçurum karanlık... Yardım kardeşçığım, yardım... Tut beni ellerimden, var gücünle kurtuluş yoluna doğru çek.” (Gürpınar, 1972: 136).

Anlatıcının Bakış Açısı

Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Anlatıcı Tarafından Yansıtılması

Romanın anlatıcısı, öncelikle kadın karakterlerin iç dünyalarına ve yaşadıkları deneyimlere derinlemesine odaklanarak cinsiyet algısını yansıtmaktadır. Bu, özellikle Aynınur Hanım'ın gözünden, yaşadığı duygusal çatışmaları, toplumsal baskıları ve içsel mücadeleleri aktarırken belirgin hale gelmektedir. Anlatıcının cinsiyet algısı, kadın karakterlerin yaşadığı toplumsal kısıtlamaları ve baskıları vurgulayarak kadın deneyimini merkeze almaktadır. Anlatıcının cinsiyetçi önyargıları, özellikle Aynınur Hanım'ın deneyimlerini etkiler. Anlatıcı, kadın karakterlerin yaşadığı zorlukları ve toplumsal baskıları vurgularken, erkek karakterlerin genellikle daha serbest ve güçlü bir konumda olduğunu ima eder. Örneğin, Nezihi Bey'in karısını kontrol etme çabaları, kadının aile içindeki sınırlılığını ve güçsüzlüğünü gösterirken, Ali İlhami gibi erkek karakterlerin daha özgür bir şekilde davrandığı ve istedikleri gibi yaşadıkları görülmektedir. Ancak, aynı zamanda romanın anlatıcısı, kadın karakterlerin güçlü yanlarını ve içsel direnişlerini de vurgular. Örneğin, Aynınur Hanım'ın içsel çatışmaları ve sonunda aldığı kararlar, onun pasif bir kurban olmak yerine kendi yaşamını kontrol etme çabasını yansıtır. Anlatıcının cinsiyet algısı, kadınların yaşadığı zorlukları ve baskıları eleştirirken, aynı zamanda onların içsel gücünü ve direncini de vurgular. Neticede, romanın anlatıcısının cinsiyet algısı, kadın karakterlerin deneyimlerini

derinlemesine anlatırken bazı cinsiyetçi önyargıları yansıtabilir.

Kadın ve Erkek Bakış Açıları Arasındaki Farklılıkların İncelenmesi

Romanda kadınların toplumdaki rolleri, evlilik, gelenekler ve aşk gibi temalar ön plandadır. Özellikle Aynınur Hanım'ın hikayesi, geleneksel toplum yapısının kadınları nasıl etkilediğini ve bu etkilerin sonuçlarını göstermektedir. Aynınur Hanım'ın bakış açısıyla, kadının evlilikte ve toplum içindeki konumunun karmaşıklığına dair derin bir iç görü sunulmaktadır. Roman, kadınların genellikle eğitim, kariyer veya kendi tercihlerine göre bir yaşam sürme hakkı olmadığı gibi bir gerçeği vurgulamaktadır. Aynınur Hanım'ın yaşadığı deneyimler, onun içsel çatışmalarını ve duygusal sıkıntılarını ortaya koymaktadır. Geleneklere ve toplumsal beklentilere karşı gelme arzusuyla iç içe geçmiş olan bu çatışma, Aynınur Hanım'ın kendi kimliğini bulma ve özgürleşme çabasını temsil etmektedir. Roman, kadın ve erkek bakış açıları arasındaki farklılıklara da ışık tutmaktadır. Örneğin, kadın karakterler genellikle toplumsal baskıların ve kısıtlamaların daha fazla farkında olurken, erkek karakterler genellikle bu baskıları daha az hissetmekte veya fark etmiyor gibi görünmektedir. Aynı zamanda, erkek karakterler genellikle kadınları kontrol etme veya onları kendi isteklerine göre şekillendirme eğilimindedirler, bu da cinsiyet rollerinin nasıl belirlendiğini ve nasıl sürdürüldüğünü göstermektedir.

Dil ve Anlatım Özellikleri

Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Dil ve Anlatım Üzerindeki Etkisi

Romanda, anlatım teknikleri ve dil kullanımının toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Mektuplar ve Cinsiyet Temelli Dil Kullanımı: Roman, çeşitli karakterler arasındaki mektuplar aracılığıyla ilerlemektedir. Bu mektuplar, karakterlerin cinsiyet rollerini ve ilişkilerini yansıtırken dil kullanımında belirli kalıpları gösterir. Örneğin, erkek karakterler genellikle daha doğrudan ve belirgin bir dil kullanırken, kadın karakterlerin mektupları daha duygusal ve içsel bir dille yazılmıştır.

Geriye Dönüş Tekniği ve Cinsiyet Temelli Dil Kullanımı: Romanın geriye dönüş teknikleri, karakterlerin geçmişteki olayları ve ilişkileri hatırlamalarını içermektedir. Bu geriye dönüşler sırasında, cinsiyet temelli dil kullanımının karakterlerin kimlikleri, ilişkileri ve toplumsal rolleri üzerinde nasıl etkili olduğunu göstermektedir.

Dilin İşlevi ve Toplumsal Cinsiyet Rollerinin İfade Edilmesi: Mektuplar, karakterlerin duygularını ifade etmek, ilişkilerini açıklamak ve toplumsal cinsiyet rollerini sorgulamak için bir araç olarak kullanılmaktadır.

Cinsiyet ve Üslup Özelliklerinin Karşılaştırılması

Bu farklılıklara dair bazı ana unsurlar şöyledir:

Kadın Karakterlerin Dil ve Üslubu: Kadın karakterlerin dil ve üslubu genellikle daha duygusal, içsel ve lirik bir nitelik taşımaktadır. Özellikle Ayn-ı Nûr Hanım'ın mektupları, derin duygularını ve içsel çatışmalarını yansıtır. Bu mektuplarda romantizm, melankoli ve içsel karmaşa sıkça görülmektedir. Ayn-ı Nûr Hanım'ın dilinde aşk, sevgi, özlem gibi duygular ön plandadır.

Erkek Karakterlerin Dil ve Üslubu: Erkek karakterlerin dil ve üslubu daha genellikle mantıksal, düşünsel ve pragmatik bir yapıya sahiptir. Örneğin, İlhami Bey'in mektupları daha çok gerçekçi düşünceleri ve dış dünya ile ilgili gözlemleri içermektedir. Ayrıca, Nezihi Bey gibi karakterlerin dilinde, sorumluluk duygusu, pragmatizm ve toplumsal normlara uyum gibi öğeler belirgindir.

Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Etkisi: Kadın ve erkek karakterlerin dil ve üslup farklılıkları, toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi altında şekillenmektedir. Toplumun beklentileri ve normları, karakterlerin kendilerini nasıl ifade ettikleri üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır.

Anlatım Tekniklerinin Etkisi: Romanın mektup tarzı anlatımı, karakterlerin dil ve üslubunu belirlemede önemli bir rol oynamaktadır. Mektuplar aracılığıyla karakterlerin iç dünyalarına derinlemesine bir bakış sunulurken, bu karakterlerin duygusal ve zihinsel süreçleri daha net bir şekilde ortaya konmaktadır. Roman'daki kadın ve erkek karakterler arasındaki dil ve üslup farklılıkları, karakterlerin kişiliklerini, iç dünyalarını ve toplumsal bağlamdaki rollerini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu farklılıklar, romanın derinliğini ve karakterlerin karmaşıklığını vurgularken, okuyucuya da daha zengin bir deneyim sunmaktadır.

SONUÇ

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "Sevda Peşinde" romanı, toplumsal cinsiyet rollerini, aşk ve ihanetin etkilerini, kadınların bilinçlenmesini ve modernleşme sürecini ele almaktadır. Roman, karakterlerin fiziksel ve duygusal özellikleriyle, olay örgüsü, mekânlar, zaman, anlatıcının bakış açısı ve dilin kullanımı üzerinden toplumsal cinsiyet rollerini incelemektedir. Aynınur Hanım'ın geleneksel kadın

rolleriyle mücadele ediş ve trajik sonu, kadınların yaşadığı baskıları gösterirken; Seza Hanım'ın dayanışmacı tutumu, kadınların birbirine destek olarak toplumsal değişime katkı sağladığını vurgulamaktadır. Erkek karakterler Nezihi Bey ve Ali İlhami Bey ise, dönemin erkek rollerinin çeşitliliğini ve bunların toplumsal yapıya etkisini yansıtır. Romanın mekânları ve zamanı, karakterlerin toplumsal statülerini ve kimlik arayışlarını etkilemektedir. Büyükaada ve İstanbul, karakterlerin sosyal statü ve beklentilerini belirleyen önemli mekânlardır. Anlatıcının bakış açısı, toplumsal cinsiyet rollerinin bireyler üzerindeki etkisini derinlemesine ele alır ve dilin ustalıkla kullanımı, karakterlerin iç dünyalarını yansıtmaktadır. "Sevda Peşinde" romanı, toplumsal cinsiyet rollerinin bireyler üzerindeki etkisini ve bu rollerin getirdiği zorluklarla başa çıkma çabalarını inceliyor. Hüseyin Rahmi Gürpınar, karakterlerinin fiziksel ve duygusal özelliklerini, olay örgüsünü, mekânları ve zamanı, anlatıcının bakış açısını ve dilin kullanımını ustalıkla kullanarak, okuyucuya derin ve zengin bir edebi deneyim sunmaktadır. Roman, toplumsal cinsiyet rollerinin bireylerin yaşamlarını nasıl şekillendirdiğini ve bu rollerin değişim sürecini göstererek, toplumsal normları ve beklentileri sorgulayan bir bakış açısı sunmaktadır. Bu yönüyle, "Sevda Peşinde", edebiyatın toplumsal cinsiyet dinamiklerini anlamamıza yardımcı olan önemli bir eser olarak değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice Hall.
- Bem, S. L. (1993). *The lenses of gender: Transforming the debate on sexual inequality*. Yale University Press.
- Connell, R. W. (2009). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar: Toplum, kişi ve cinsel politika* (C. Soydemir, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eser yayımlanma tarihi 1987)
- Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye'de aile ve kadın emeği. *Toplum ve Bilim*, 86, 139–170.
- Dökmen, Z. (2009). *Toplumsal cinsiyet: Sosyal psikolojik açıklamalar*. Remzi Kitabevi.
- Fausto-Sterling, A. (2000). *Sexing the body: Gender politics and the construction of sexuality*. Basic Books.
- Freud, S. (1923). *The ego and the id* (J. Strachey, Trans.). W. W. Norton &

Company. (Original work published 1923)

Gürpınar, H. R. (1972). *Sevda peşinde*. Atlas Kitabevi.

Lorber, J. (2000). Gender. In E. F. Borgatta & R. J. V. Montgomery (Eds.), *Encyclopedia of sociology* (pp. 1057–1066). Macmillan Reference USA.

West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). Doing gender. *Gender & Society*, 1(2), 125–151. <https://doi.org/10.1177/0891243287001002002>

To cite this article: Seyitoğulları, M.A. (2025). En'am Suresinin 125. Ayetinin Klimatoloji Perspektifinden Genel Analizi (Atmosfer Basıncı). International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 9(2), 115-124

Submitted: June 09, 2025

Accepted: August 17, 2025

EN'AM SURESİNİN 125. AYETİNİN KLİMATOLOJİ PERSPEKTİFİNDEN GENEL ANALİZİ (ATMOSFER BASINCI)

Mehmet Akif Seyitoğulları¹

ÖZET

Kur'an öyle bir zatın kelimidir ki, bütün zamanları ve içindeki bütün eşyayı bir anda görüyor (Nursi, 2012). Bu makale atmosfer basıncını bilim ve Kur'an perspektifinden incelemeyi amaçlamaktadır. Bu minvalde Kur'an'ın "akledin, , düşünün, araştırın, tefekkür edin" anlayışına dikkatleri çekmektedir. Çalışmada literatürde ortaya çıkan kalıpları, eğilimleri ve anahtar kavramları tanımasına olanak tanıyan içerik analiz yöntemi kullanılmıştır. Kur'an'ın ve bilimin, atmosfer basıncı rolü ve işlevi hakkındaki açıklamaları/söyledikleri incelenmiştir. Analiz edilen ilgili surede, ayette geçen, "göğsünü göğşe çıkıyormuşçasına daraltır, sıkır" ifadesi hem bir teşbih hem de bir yönüyle/boyutuyla atmosfer basıncına atıf olabileceği kanaatine varılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın klimatolojik bir olay olan atmosfer basıncının Kur'an ayetiyle olan ilişkisine dair bilgi ve inancı artıracak bir katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, En'am Suresi, Atmosfer Basıncı, Yüksek İrtifa.

GENERAL ANALYSIS OF SURAH AL-AN'AM VERSE 125 FROM THE PERSPECTIVE OF CLIMATOLOGY (ATMOSPHERIC PRESSURE)

Abstract

The Qur'an is the word of such a person that he sees all times and all things in them at once (Nursi, 2012). This article aims to examine atmospheric pressure from the perspective of science and the Qur'an. In this respect, it draws attention to the Qur'an's understanding of "reason, think, research, and contemplate". The study employs content analysis, which allows the author to recognize emerging patterns, trends and key concepts in the literature. What the Qur'an and science

¹ Milli Eğitim Bakanlığı, Hüseyin Çelik Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Van, akifseyitogullalari571@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2982-1155>

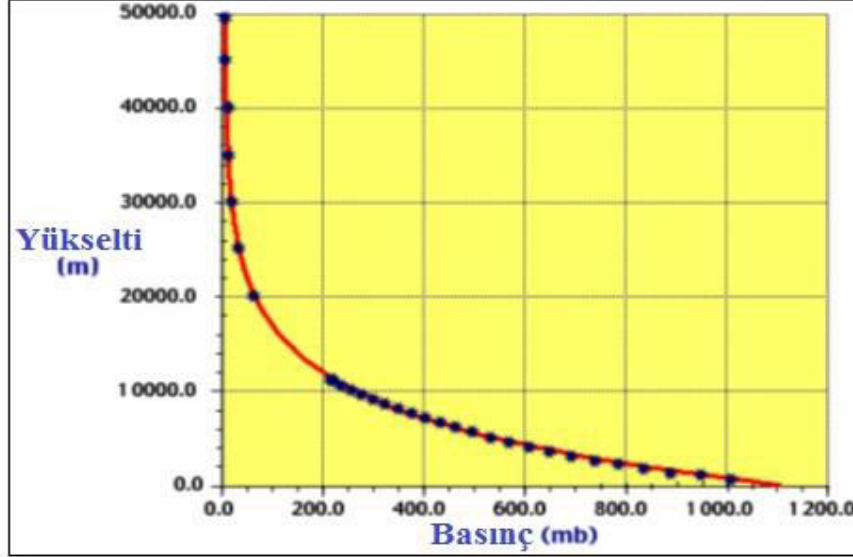
have to say about the role and function of atmospheric pressure was analyzed. In the related Surah analyzed, it was concluded that the phrase “constricts and squeezes the chest as if it were ascending to the sky” in the verse could be both a metaphor and a reference to atmospheric pressure in some aspect/dimension. In this context, it is hoped that this study will contribute to increase the knowledge and belief in the relationship between atmospheric pressure, a climatological phenomenon, and the Qur'anic verse.

Keywords: Qur'an, Surah al-An'am, Atmospheric Pressure, High Altitude.

GİRİŞ

Yer yuvarlağını çeviren gazların (Azot, Oksijen, Argon, CO² vb.) mekanik bir karışımı olan Dünya atmosferi, Dünya yüzeyinden uzayın kenarına kadar uzanan son derece ince bir hava tabakasıdır. Atmosferin içinde çok karmaşık kimyasal ve termodinamik etkiler meydana gelmektedir. Atmosfer tekdüze değildir; akışkan özellikleri zaman ve mekâna göre sürekli değişmektedir. Buna hava değişimi denilmektedir. Atmosferdeki gazlar yer çekimi etkisiyle bir küre hâlinde yeri kuşatmakta ve çekim etkisi altında oldukları için bunların bir ağırlığı bulunmaktadır. Bu ağırlık atmosferin altındaki ve içindeki cisimler üzerine bir baskı yapar, yani bir basınç hâlinde kendini hissettirir. Bununla birlikte Troposfer, günlük hayatı etkileyen atmosfer tabakasıdır. Neredeyse tüm hava olayları burada meydana gelir. En fazla hava basıncı bu tabakadadır çünkü hava moleküllerinin çoğu bu alandır. Diğer taraftan hava basıncı normal olarak deniz seviyesinden yükseldikçe azalmaktadır. Çünkü basıncı yapan hava tabakasının kalınlığı ve ayrıca hava içindeki gaz moleküllerinin yoğunluğu yukarıya doğru azalmaktadır. Dünya yüzeyine yakın yerlerde atmosfer basıncı yükseklikle birlikte her 30 m (100 feet) yaklaşık 3,5 mb azalır. Yükseklik arttıkça molekül sayısı azalır ve dolayısıyla havanın yoğunluğu daha az olur, bu da hava basıncında bir azalma olduğu anlamına gelir. Aslında, atmosfer yüzlerce mil yukarıya uzanırken, atmosferdeki hava moleküllerinin yarısı ilk 18.000 feet (5,6 km) içinde bulunur. Neticede yerçekimi tüm atmosferik süreçleri şekillendirmekte ve etkilemektedir. Dünya yüzeyinden uzaklaştıkça havanın yoğunluğunun ve basıncının katlanarak azalmasına neden olmaktadır (Dönmez, 1984; Akkuş, 1998; Erol,1993; Pidwirny, 2004; GISS,2019; NOAA, 2023). (Şekil 1). Bu bağlamda elde edilen bilimsel bilgilere göre atmosfer

şu şekilde tasarlanmıştır; Dünyayı çevrelemekte ve soluduğumuz havayı tutmakta; bizi uzaydan korumakta ve nemi, gazları ve küçük parçacıkları tutmaktadır. Kısaca atmosfer, içinde yaşadığımız dünyayı adeta çelik zırh gibi korumakla görevli devasa bir Mecha misali görevine devam etmektedir.

Şekil 1. Ortalama atmosferik basıncın yükseklikle değişimi (Pidwirny, 2004).

AMAÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmada atmsfer basıncıyla ilgili bilimsel bilgiler ana hatlarıyla verilmiş En'am Suresi 125. ayetindeki kısım olan *"onun da göğsünü göğ'e çıkıyormuşçasına daraltır, sıkar"* atfına dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Böylelikle ilgili konuya farklı bir bakış açısı sağlamaya çalışma ve aynı olay/olgulara Kur'an perspektifinden bakmaya yöneltme, okuyucuyu bu minvalde bilgilendirme amaçlanmıştır. Çalışmada başvuru yerli ve yabancı literatür kaynakları, içerik analizi yaklaşımı uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Çünkü bu yaklaşım, araştırmacıların toplanan literatürde ortaya çıkan kalıpları, eğilimleri ve anahtar kavramları tanımasına olanak tanımaktadır. İçerik analizi, literatürde yer alan bilgilerin sistematik bir şekilde tanımlanmasında avantajlara sahip bir yöntemdir (Farhan, 2023). Bu bağlamda çalışmada kullanılan literatür kaynakları ulaşılabilen çevrimiçi ve çevrimdışı arama yöntemleriyle elde edilmiştir.

TARTIŞMA VE BULGULAR

Yaratıldığı günden günümüze kadar insanlar geçici olarak iki kategoriye ayrılabilir. Bunlardan ilki inananları, diğeri ise inanmayanları kapsamaktadır. İnananlar

içsel inançları nedeniyle dini kaynaklara güvenirler. İnançsızlar ise dini kaynaklara güvenmezler ve ısrarla yaratıcının varlığına/yokluğuna dair kanıtlar talep ederler. Eski zamanlarda bilim bu şekilde ortaya çıkmıştır. Bazı insanlar yaratıcının varlığının kanıtlarını ararken, diğerleri yaratıcının insanların hayatında var olmadığı kavramının kanıtlarını aramıştır. Bununla birlikte bilimsel bilgi büyüdü; bilimsel bilginin büyük bir kısmı günlük insan yaşamına entegre edilmiştir. Belli bir aşamada insanoğluna, neredeyse her şey biliniyor, hemen hemen her şey açıklanıyor, araştırılıyor ve kanıtlanıyor gibi görünüyordu. Bu durum insanın kendisini doğanın kralı ilan etmesine kadar devam etti. Ancak bilim/bilimsel saha, ilerlemenin doğal istikrarına ek olarak, sistematik bir analiz, kayıt tutma, veri alışverişi, çeşitli bilgi işleme teknikleri ve sabır gibi başka özelliklere de sahiptir. Daha fazla zaman geçti ve bilim açıkça standart dışı veriler toplamaya başlamıştır. Birbiriyle açık bir bağlantısı olmayan fiziksel olguların birbiriyle ilişkili, tutarlı ve birbirine bağımlı olduğu ortaya çıkmıştır. Öte yandan bilim adamları temkinli bir sonuca vardılar: ya bilgili insan ya da bilgili olanın üstünde daha bilgili biri vardır. Aslında doğadaki olaylar çarpıcı ve ikna edici tanımı okuyucuya şu soruyu sorudur: Anlatılan fiziksel/doğal olayların enerji kaynağı nedir? Bir bilişsel sürecin ilk adımı gözlemlemek ve tanımlamaktır. Daha temel adım ise fiziksel bir deney ve matematiksel hesaplamalardır. Pek çok fiziksel olgu/doğal olay tanımlanmıştır ancak bunların enerji kaynağı konusunda ortak bir görüş yoktur. Yazarların görevlerinden biri, iyi bilinen ancak tam olarak açıklanamayan fiziksel olguları/doğal olayları ilişkilendirmek ve bilime ilgi duyan insanları bilime çekmektir (Krichkov and Snailbel, 2016). Bu bağlamda insanoğlunu mükemmelliğe ve kurtuluşa yönlendiren bir kitap olan Kur'an-ı Kerim, zaman zaman diğer ilimlere/bilimlere de göndermelerde bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in ayetleri Allah'ın yaratmasının tezahürlerinden ve varoluşun bazı sırlarından bahsettiğinden, insanı evrensel ayetler aracılığıyla dünyanın yaratıcısına yönlendirmektedir (Maaref ve Rezaei 2023). Bu perspektiften aşağıda doğru gerçeğe ulaşmak için Ne? Neden? Nasıl? sorularına cevap bulmak için önce tüm canlı organizmalar için olmazsa olmaz olan oksijenle ilgili bilgi verilecek sonra yüksek irtifa ile oksijen arasındaki ilişki anlatılacak ve sonunda Kur'an Terminolojisi bölümünde ilgili ayet ile atmosfer basıncı arasındaki bağ ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Böylece bazı bilimsel gerçeklere Kur'an penceresinden bakılmaya gayret edilecektir.

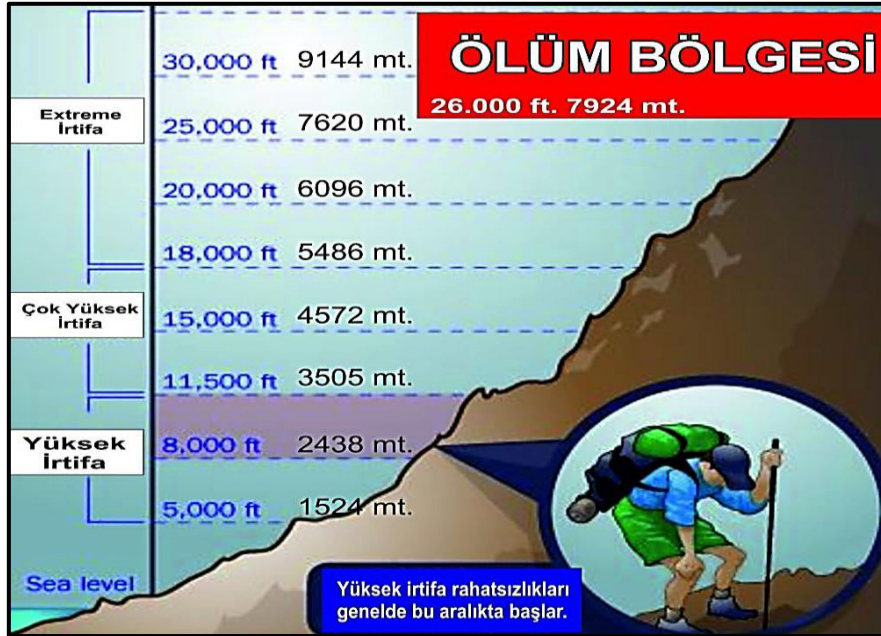
Oksijen ve Önemi; Havada her zaman bulunan ve miktarı değişmeyen gazlardan biri olan oksijen Dünya atmosferinin sadece %21'ini oluştururken, Dünya kabuğunun yaklaşık %50'sini ve insan vücudunun kütesinin neredeyse %66'sını oluşturmaktadır. Oksijen yaşamın hayati bir bileşenidir. Solunan havada ve içilen suda bulunur. Ateşin yanması ve pasın oluşması için gereklidir. O yaratılmasaydı, biz de var olamazdık. Dünya yüzeyinde bulunan basınç ve sıcaklıklarda, oksijen atomları tipik olarak bir çift bağ ile çiftler halinde bir arada bulunur ve solunan oksijeni, O_2 'yi oluşturur. Bu, her molekülde iki oksijen atomu olduğu anlamına gelir Atmosfer içerdiği oksijen aracılığı ile doğrudan doğruya içinde hayatın gelişmesini sağladığı gibi, oluşturduğu başka uygun koşullarla o hayatın sürmesine de olanak hazırlamaktadır. Oksijen (O_2) sulara erir. Onun için deniz suyunda oksijen vardır ve orada da yaşam gelişebilmiştir. Soğuk suda oksijenin erime oranı daha fazladır. Hava ısındıkça erimiş olan bu oksijen sudan dışarı verilir. Diğer taraftan atmosferin seyrelmesi nedeniyle yükseklerde oksijen miktarı da azaldığından, oralarda da nefes de alınamamaktadır. Onun için pilotlar ve dağcılar çok yükseklerde oksijen tüpleri kullanırlar. Yerden yukarıda 9 km sonra solunuma yetecek kadar oksijen kalmaz. 17-18 km sonra ise oksijen o kadar azalır ki oralarda artık ateş, mum yanmaz olur. Bu alttaki gazların ağırlığı üzerine yukarıdakilerin ağırlığı (yani basıncı) da eklenmektedir. İşte bu nedenlerle atmosfer basıncı, yükseldikçe çok hızlı bir şekilde azalır Oksijen birçok organizmanın metabolizmasında önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin oksijen insanlarda terminal elektron alıcısı olarak görev yapmakta, burada dört elektron su oluşturmak için kullanılmakta ve daha sonra deri veya nefes yoluyla kaybedilmektedir. Elektron taşıma zincirinin sonunda elektronların oksijen tarafından uzaklaştırılması olmasaydı, mitokondri (besin maddelerinin alınmasından ve bunların hücre için kullanılabilir enerji moleküllerine parçalanmasından sorumlu organel) iç mitokondriyal zar boyunca elektrokimyasal bir potansiyel oluşturamazdı. Diğer taraftan oksijenin biyolojik sistemlerdeki rolü uzun bir geçmişe sahiptir, ancak anlaşılması da son derece önemlidir. Oksijenin solunum ve hücre sinyalizasyonundaki rolü hücrenin doğru işleyişi için hayati önem taşımaktadır. Son 250 yıldır oksijen araştırmaları devam etmiştir ve bir dizi bilimsel disiplinin parçası olmuştur. Oksijen şüphesiz hala insan çabalarının ön saflarında olacaktır (NASA, 2010; Erol, 2014, Hancock, 2022).

Yüksek İrtifa ile Oksijen İlişkisi; Yüksek irtifada atmosfer basıncı azalır ve birim hacimdeki oksijen molekülleri seyrekleşir. Yaşamını deniz seviyesinde/deniz seviyesine yakın yerleşim alanlarında geçirmiş bir kişi 2500-3000 m yüksekliğe çıktığında vücudu atmosferdeki değişikliklere uyum sağlamaya çalışır. Her nefes alışta alınan havadaki oksijen miktarı azalır, kişi yeterli oksijen alamamak için daha sık nefes almaya başlar, hızlanan solunum oksijen miktarını normal tutmaya yetmez ve kalp dokuların oksijen ihtiyacını karşılamak için daha çok çalışır. Kalbin aşırı çalışması kalp hızının artması anlamına gelir. Orta yaşlı kişilerin deniz seviyesinden kısa sürede 1500 m yüksekliğe çıktıklarında düzensiz kalp ritmi olarak bilinen erken atımların normalden iki kat fazla olduğu, 2500 m aştıklarında ise düzensiz atımların 6-7 kat arttığı tespit edilmiştir. Ayrıca yüksek irtifada hava sıcaklığının düşmesi ve sempatik aktivitenin artması sonucunda kalp hastalığı riski yüksek olan bazı duyarlı kişilerde koroner damarların kasılması ve daralması sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu soruna bağlı olarak zaman zaman göğüs kafesi altında basınç ve ağırlık hissi oluşabilir (Memorial Tıbbi Yayın Kurulu, 2021). İnsan vücudunun oksijene ihtiyacı ve bağımlılığı bilinen bir gerçektir. Yüksek irtifada, atmosfer basıncının azalması nedeniyle, solunan havadaki oksijen basıncı da azalır. Bu durum, vücudun özellikle oksijene en duyarlı olan beyin, akciğer, göz gibi organlarında kısmî/tam oksijen yetersizliği (Hipoksi ve Anoksi) oluşmasına neden olur. Alçak irtifadan yükseğe çıkıldığında Akut dağ hastalığı ve sürekli yüksek irtifada yaşamaya bağlı bozukluklara da kronik dağ hastalığı (Monge hastalığı) denilmektedir. Neticede yüksek irtifalarda oksijen azlığı insan vücudunda bazı değişikliklere neden olur. Bu değişikliklere uyum sağlama süreci yaşanır. Yükseklerle çıkıldıkça vücut dokuları oksijene ihtiyaç duyar ve yeterli oksijen olmadığında hücreden organa hasar (hipoksi) oluşur. Yüksek irtifa akut dağ hastalığı, yüksek irtifa akciğer ödemi, yüksek irtifa beyin ödemi ve hipoksi dışındaki yüksek irtifa hastalıkları yüksek irtifa sonucu oluşabilecek hastalıklardır (Koyuncu, 2019; TTD, 2024).

Kur'an Terminoloji

Kur'an'da gayb (görünmeyen) âlemin yanı sıra varlık âlemi ile ilgili bilgiler de mevcuttur. Bu bilgiler, insan ve diğer varlıkların bilgilerini de kapsamakta insanların birbiriyle ve kâinatla olan ilişkilerini farklı açılardan ele alarak açıklamaya çalışan bilim dallarının konuları içinde yer almaktadır. İşte bu konularla ilgili

ayetlerin, ilgili bilim dallarınca ampirik verilerle açıklanmasına ilmî tefsir denilmektedir. Bu ilim dalında ayetlerdeki ilmî terimler açıklanır ve çeşitli ilmi/felsefî görüşler çıkarılır. Astronomi, Jeoloji, Fizik, Coğrafya gibi bilim dallarıyla ilgili ayetler, bu bilim dallarının verilerinden yararlanılarak yorumlanır (Demirci, 2020). Bu perspektiften bakıldığında aşağıda Türkçe mealini vereceğimiz En'am suresi 125. ayeti, Kur'an-ı Kerim'in bilimsel mucizelerinden bir örnek olarak değerlendirilebilir. Nitekim havacılık ve uzay bilimi artık yeryüzünden aşırı yüksekliklerin insan vücudunda fizyolojik değişikliklere yol açtığını, bunun da göğüslerde sıkışma hissi gibi semptomlarla kendini gösterdiğini kanıtlamıştır. Bu durum mucize olan ve her asrın insanına hitap eden Kur'an'da, modern bilimlerin alanına giren ayetler mevcut olduğunu tekrar göstermektedir.

Şekil 2. Dağcılıkta ölüm bölgesi, insan yaşamını uzun bir süre boyunca sürdürmek için oksijen miktarının yetersiz olduğu belirli bir noktanın üzerindeki irtifaları ifade eder. Bu nokta genellikle 8.000 m (26.000 ft) olarak kabul edilir (URL 1; URL 2).

"Allah, her kimi doğruya erdirmek isterse, onun göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmak isterse, onun da göğsünü göğe çıkıyormuşçasına daraltır, sıkar. Allah, inanmayanlara azap (ve sıkıntıyı) işte böyle verir" (En'am Suresi 125. Ayet Türkçe Meali/Diyanet İşleri Meali-Yeni).

İnsanın vücut yapısı, atmosferik basınç da dahil olmak üzere içinde yaşadığı ortamın tüm koşullarıyla uyum içinde düzenlenmiştir. Yerçekimi dünyayı çevreleyen atmosferin muazzam kütesini etrafında tutar; böylece atmosfer bu muazzam

kütlenin basıncıyla yüklenir. Ancak bu basınç vücuttaki karşı basınçla dengelendiği için herhangi bir yük ya da zorluk hissedilmemektedir. Ancak atmosferin üst katmanlarında durum farklıdır. Yerden uzaklaştıkça hava seyrelir; hava seyreltikçe basınç düşer. Bu kez kan basıncı artan bir yoğunlukla kendini göstermeye başlar ve kişi bunun etkilerini nefes almada güçlük, göğüste sıkışma ve daralma şeklinde hisseder. Diğer taraftan iradelerini küfür yönünde kullanan ve bunda ısrar ettikleri için kalplerinin mühürlenmesini hak edenlerin göğsü de üzerlerine çöken küfür pisliğinin baskısı altında sıkışır, tıkanır ve bu sıkışma İslam'ın hatırlatmaları karşısında kendini belli eder (Zafer Araştırma Grubu, 2007).

Allah, insanın doğayı tanıması/kullanması ve doğanın unsurlarını kontrol etmesi için basiret ve zihinsel kapasite vermiştir. "O, Adem'e kainattaki bütün varlıkların isimlerini öğretti" ayeti bu duruma işaret etmektedir (Haneef, 2002). Ayette geçen, **"göğsünü göğ'e çıkıyormuşçasına daraltır, sıkar"** ifadesi hem harika bir benzetme hem de bir doğa olayına göndermedir. Yükseklerle çıktıkça yerçekiminin etkisiyle atmosferi oluşturan gazların yoğunluğu azaldığı için basınç da azalır. Buna bağlı olarak oksijen miktarında azalma olur ve dolayısıyla kandaki oksijen miktarı azalır ve bu durumda solunum güçlüğü yaşanır. Dolayısıyla yüksek rakımlarda yaşayanların metabolizmalarında fonksiyonel olarak azalma olmaktadır. Bu ayetle Allah, 14 asır önce, insanların rakımın ne olduğunu bilmediği bir dönemde, farklı bir doğa olayı üzerinden benzetme yaparak Kur'an mucizesini de ortaya koymaktadır (Külünkoğlu, 2021).

SONUÇ

Kur'an doğayı ve içindeki olayları ilahi yaratılışın işaretleri olarak vurgulamaktadır. Bilimsel bilgi bu ilahi yaratılışın keşfedilmesi/ortaya çıkarılması, formülle edilmesi, hesaplanması yada adlandırılmasıdır. Bu çalışmada Kur'an ile bilimin, atmosfer basıncının rolü ve işlevi hakkında söyledikleri birlikte analiz edilmiştir. Analiz edilen En'am suresi 125. ayet mealinde geçen **"onun da göğsünü göğ'e çıkıyormuşçasına daraltır, sıkar"** kısmı bir yönüyle/boyutuyla atmosfer basıncını vurgulamış olabilir. 1400 yıl önce hiç kimse yüksekliğin insan nefesini etkilediğini bilmiyordu; ancak bu konuya Kur'an'da atıf/tasvir yapılmıştır. Bilimsel çalışmalar yükseklik arttıkça atmosfer basıncı ve atmosferdeki oksijen konsantrasyonunun azaldığını ortaya koymaktadır. Bu durum insanların artık nefes alamayacağı bir noktaya ulaştığı ifade edilmiştir. Şöyle ki; yüksek irtifanın insanlar

üzerindeki etkileri özellikle dağcılık sporu ile ilgilenenlerin malumudur. Oksijen basıncının uzun bir süre insan yaşamını sürdürmeye yetmediği yükseklikleri ifade eden ölüm bölgesinde yada aşırı yüksek irtifada insanlar nefes alamazlar. Ölüm bölgesinin üzerinde kendi oksijenlerini taşımak durumundadırlar. Bu ancak yakın zamanda biliniyordu ancak 1400 yıl önce Kuran'da bu durum tasvir edilmiştir. Kuran, gökyüzüne yükseldikçe nefes almanın daha da zorlaştığını söylemektedir. Bu bağlamda Kur'an'ın, tek mutlak gerçeğin ana kaynağı olmasının yanında, kâinatta konulan yasaların/ilkelerin araştırılmasına yönelik şaşmaz/şaşırtmaz sağlam pusula gibi yol gösterdiği bu çalışma bir kez daha göstermiştir.

KAYNAKÇA

- Akkuş, A. (1998). *Genel Fiziki Coğrafya*, Nobel yayın dağıtım, Ankara.
- Demirci, S. (2020). İlmî/fennî tefsir ve örnekleri. *Atlas Journal*, 6(26), 240-255.
- Dönmez, Y. (1984). Umumî klimatoloji ve iklim çalışmaları. *İstanbul Üniv. Yay. No: 2506*. İstanbul.
- Erol, O. (1993) Genel klimatoloji. *Gazi Büro Kitabevi*. Ankara.
- Erol, O. (2014). Genel klimatoloji, *Çantay Kitabevi*. Ankara.
- Farhan, L.P. (2023). Harmonious relationship between islam and science in the perspective of the Qur'an, *Al-Nahdlah: Jurnal Pendidikan Islam*, 3(2).
- GISS (Goddard Institute for Space Studies), (2019). <https://icp.giss.nasa.gov/education/cloudintro/pressure.html> (Erişim Tarihi: 15.07.2024)
- Haneef, S. S. S. (2002). Principles of environmental law in Islam. *Arab LQ*, 17, 241.
- Hancock, J. T. (2022). A brief history of oxygen: 250 years on. *Oxygen*, 2(1), 31-39.
- [https://kuran.diyaret.gov.tr/Tefsir/Kur'an Yolu Tefsiri](https://kuran.diyaret.gov.tr/Tefsir/Kur'an%20Yolu%20Tefsiri) (Erişim Tarihi: 15.07.2024)
- <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=21&ayet=31> (Erişim Tarihi: 15.07.2024)
- Koyuncu, R. (2019). Yüksek irtifa ve yüksek irtifa hastalıkları. *İstanbul Teknik Üniversitesi, Uçak ve Uzay Bilimleri Fakültesi, Meteoroloji Mühendisliği*.

Krichkov A., Snailbel, O. (2016). Physical phenomena as presented in Quran, – M.: Publishing House Sputnik.

Külünkoğlu, C. (2021). Cemal Külünkoğlu meali, En'am Suresi 125. ayet açıklaması. <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=6&ayet=125> (Erişim Tarihi: 15.07.2024)

Maaref, M., & Rezaei, H. (2023). Quran and Religious Enlightenment. *Spring and Summer* 4(1), 45-58.

MTYK (Memorial Tıbbi Yayın Kurulu), (2021). Yüksek irtifada yürüyüş ve spor için öneriler <https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberi/yuksek-irtifada-yuruyus-ve-spor-icin-oneriler> (Erişim Tarihi: 17.07.2024)

NASA (National Aeronautics and Space Administration), (2010). Making oxygen and carbon dioxide, *Grades K-12A eronautics, Research Mission Directorate*.

NOAA (National Oceanic and Atmospheric Administration), (2023). <https://www.noaa.gov/jetstream/atmosphere/air-pressure> (Erişim Tarihi: 15.07.2024)

Nursi, S. (2012). *Sözler* (Risale-i Nur Külliyyatından), Envar Neşriyat. İstanbul.

URL 1 (2014). <https://dogayakacis.com/wp-content/uploads/2014/01/221.jpeg> Erişim Tarihi: 09/06/2025

URL 2 (2025). https://en.wikipedia.org/wiki/Effects_of_high_altitude_on_humans#cite_note-PBS-20 Erişim Tarihi: 09/06/2025

Pidwirny, M. (2004). Fundamentals of physical geography. *Okonagan: Univ. of British Columbia*.

TTD (Türk Toraks Derneği), (2024). <https://toraks.org.tr> (Erişim Tarihi: 15.07.2024)

Zafer Araştırma Grubu. (2007). Atmosfer basıncı, *Zafer Dergisi*, 365, <https://www.zaferdergisi.com/makale/15615-atmosfer-basinci.html> (Erişim Tarihi 17.07.2024)

To cite this article: Alparslan Özdemir, Y., Barut, Y. (2025). Çocuk Gelişimi Programı Öğrencilerinin Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Duygu, Tutum ve Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 9(2), 125-144

Submitted: July 13, 2025

Accepted: August 26, 2025

ÇOCUK GELİŞİMİ PROGRAMI ÖĞRENCİLERİNİN KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE İLİŞKİN DUYGU, TUTUM VE KAYGI DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yasemin Alparslan Özdemir¹

Yaşar Barut²

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, çocuk gelişimi programı üniversite öğrencilerinin kaynaştırma eğitimine dönük duygu, tutum ve kaygı düzeylerini bazı değişkenler açısından incelemektir. Çalışmanın örneklem grubunu 2024-2025 eğitim öğretim yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve Iğdır Üniversitesinde öğrenim gören 153 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada Forlin vd. (2011) tarafından geliştirilen ve Bayar vd. (2015) Türkçeye uyarlaması yapılan ‘Kaynaştırmaya Eğitimi ile İlgili Duygular, Tutumlar ve Kaygılar’ ölçeği kullanılmıştır. Ölçek; duygu, tutum ve kaygı boyutlarından oluşan 15 maddelik likert tipi bir ölçektir. Ölçekten alınacak yüksek puanlar bireyin kaynaştırma eğitimine dönük duygu, tutum ve kaygı düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Çalışma bulgularına göz attığımızda üniversite öğrencilerinin kaynaştırma eğitimine dönük duygu tutum ve kaygı düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre kadınlar lehine ($p < .05$, $\bar{X} = 2.40$; Erkek $\bar{X} = 2.20$) anlamlı farklılık gösterdiği; öğrenim görülen üniversite, program türü ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre ise anlamlı farklılık göstermediği ($p > .05$) sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin özel eğitim konusunda almış oldukları eğitim düzeyleri, mevzuata dair hakimiyet düzeyleri ve özel eğitim konusundaki özgüvenlerinin ise orta düzeylerde seyrettiği ve özel eğitim konusunda eksiklerinin olduğu tespit edilmiştir.

¹ OMÜ Çocuk Gelişimi Yüksek Lisans Öğrencisi, ORCID ID:0009-0005-8460-7321

² OMÜ Çocuk Gelişimi Bölüm Başkanı, ORCID ID: 0000-0002-5027- 2536, ybarut@omu.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Çocuk gelişimi, kaynaştırma eğitimi, duygu, tutum, kaygı

**INVESTIGATION OF CHILD DEVELOPMENT PROGRAM
STUDENTS' EMOTIONS, ATTITUDES, AND ANXIETY LEVELS
REGARDING INCLUSIVE EDUCATION IN TERMS OF VARIOUS
VARIABLES**

ABSTRACT

The purpose of this research is to examine the emotions, attitudes, and anxiety levels of university students in the Child Development program regarding inclusive education, based on certain variables. The sample group of the study consists of 153 students studying at Ondokuz Mayıs University and Iğdır University during the 2024-2025 academic year. The study utilized the survey method, which is one of the quantitative research techniques. The “Emotions, Attitudes, and Concerns about Inclusive Education” scale, developed by Forlin et al. (2011) and adapted into Turkish by Bayar et al. (2015), was used. The scale is a 15-item Likert-type measure, consisting of emotion, attitude, and anxiety dimensions. High scores obtained from the scale indicate that an individual's emotions, attitudes, and concerns related to inclusive education are high. Upon reviewing the study findings, it was determined that the emotions, attitudes, and anxiety levels of university students towards inclusive education showed a significant difference in favor of females based on the gender variable ($p < .05$, $\bar{X} = 2.40$; Male $\bar{X} = 2.20$). However, no significant differences were found according to the variables of university attended, type of program, and grade level ($p > .05$). It was also found that students' levels of education regarding special education, their mastery of the related regulations, and their self-confidence in special education were at medium levels, indicating that they had gaps in their knowledge of special education.

Keywords: Child development, inclusive education, emotion, attitude, anxiety

GİRİŞ

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde ‘Her bireyin eğitim görme hakkı vardır’ ibaresiyle eğitimde fırsat eşitliğine vurgu yapılmış ve eğitim hakkı anayasayla korunmuştur (Bayar, Özaşkın ve Bardak, 2015). Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesinin 28 ve 29. maddelerinde bütün çocukların eğitim hakkına sahip olduğu kabul edilmiştir. Eğitimde fırsat eşitliği ilkesinden hareketle T.C. anayasasında da bu

duruma yer verilmiş ve anayasanın 42. maddesinde hiçbir çocuğun eğitimden mahrum edilemeyeceğine vurgu yapılmıştır (TBMM, 2012).

Özel eğitim, akranlarına kıyasla bireysel ve gelişimsel olarak anlamlı farklılıkları bulunanların eğitimlerini gerçekleştirmek adına özel olarak yetiştirilmiş personel ve geliştirilmiş eğitim programlarıyla uygun ortamlarda yapılan, bireyin topluma adaptasyonu ve kendine yetebilecek seviyeye gelmesini sağlayan eğitimidir. (MEB, 2006). Özel eğitim hizmetlerinin hedefi özel gereksinimli bireyin bağımsız hareket edebilmesine katkı koyan bilgi ve becerileri kazandırmak (Milli Eğitim Bakanlığı, 2018) ya da toplumla entegrasyonlarını sağlamaktır (Rakap, Kalkan ve Balıkcı, 2022).

Türkiye’de 1950’lere kadar bu alanda ciddi bir çaba sergilenmemiştir. Özel gereksinimli bireylerin eğitimleri 1950-1980 arasında özel eğitim okullarında/sınıflarında gerçekleştirilmiş olup, bu bireylerin eğitimlerinin devletçe üstlenilmesi gerektiğine dair kısır tartışmalar yaşanmıştır. Kaynaştırmadan ilk kez 2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yasası’nda söz edilmiştir (Sadioğlu, 2011). 573 sayılı kanun hükmünde kararnameyse en kapsamlı kanuni düzenlemedir (23011 sayılı Resmi Gazete, 1997). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde ise özel gereksinimli bireylere verilecek eğitim kapsamlı şekilde açıklanmış ve kaynaştırma kavramı ayrı bir başlık olarak tanımlanmıştır (Kargın, 2010; Sucuoğlu ve Kargın, 2012).

Kaynaştırma eğitimi, özel gereksinimli bireylerin eğitim gereksinimlerinin belirlenerek akranlarıyla eğitim alması şeklinde tanımlanmaktadır (Yılmaz ve Melekoğlu, 2018). Eripek (2007) kaynaştırmayı, özel gereksinimli öğrencinin tam zamanlı veya yarı zamanlı genel eğitim sınıflarında eğitim alması şeklinde tanımlarken; Sucuoğlu ve Kargın (2006) akranlarıyla beraber aynı sınıflarda eğitim alması şeklinde tarif etmiştir. Eğitimdeki değişimler, psikoloji ve sosyoloji bilimlerinde bireye verilen değer ve insan hakları konusundaki ilerlemeler kaynaştırma fikrinin oluşmasına katkı koymuştur. Uygulamalarda farklılıklar olmakla beraber bugün birçok ülkede kaynaştırma fikri benimsenmektedir.

Toplumsal kalkınma iyi bireyler yetiştiren eğitim programlarıyla mümkündür ve bu programlar öğrencilerin özelliklerine ve gereksinimlerine göre öğretmenler de kolaylık sağlayacak şekilde olmalıdır (Salah, 2021). Birbirlerinden farklı özelliklere sahip bireylerin, bireysel farklılıklarıyla beraber aynı zamanda birbirlerinden farklı öğrenme alışkanlıkları söz konusudur. Bireysel farklılıklar noktasında öne

çıkanlarsa özel gereksinimli bireylerdir (Efilti, Demirci ve Karaduman, 2021). Tipik gelişim gösteren her öğrenci gibi özel eğitime gereksinim duyan öğrenciler de eğitime aktif katılmalı ve gereksinimlerine göre öğrenim görmelidir. Özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin iyi dizayn edilmiş sınıf ortamlarında tipik gelişim gösteren akranlarıyla eğitim görmesi izole olmadıklarının ve eğitimde eşit fırsatlara sahip olduklarının göstergesidir. Özel eğitime gereksinim duyan bireylerin bireysel farklılıkları dikkat alınarak oluşturulacak öğrenme ortamları bu anlamda oldukça önemlidir (Uzoğlu & Denizli 2017).

Okul öncesi dönemde gerçekleştirilen kaynaştırma uygulamalarının gelişimi farklı çocukların ve tipik gelişim gösteren akranlarının tutumlarını olumlu yönde geliştirdiği belirtilmektedir. Ayrıca kaynaştırma eğitiminin sosyal etkileşim ve öğrenme noktasında çocuklara ciddi katkıların olduğu da bilinmektedir (Artan ve Uyanık-Bayat, 2003). Kaliteli bir kaynaştırma eğitimi içinse programlar sade bir dille özel gereksinimli bireylere sunulmalıdır (Köse, 2017).

Kaynaştırma eğitiminin başarısındaki en önemli faktör öğretmendir. Bu öğrencilerle çalışacak öğretmen adaylarının öğretmen olmadan önce kaynaştırmayı iyi öğrenmeleri, belirli yeterliliğe sahip olmaları ve kaynaştırma uygulamaları hakkında saha tecrübelerinin varlığı oldukça önemlidir (Mertoğlu vd. 2020; Uçar & Balbağ, 2023). Karasu (2019) kaynaştırma eğitiminin başarıya ulaşmasında öğretmen tutumunun oldukça önemli olduğunu ve öğrenci gereksinimlerine dönük hazırladıkları öğrenme ortamlarının ve etkinliklerinin bu süreçteki önemine vurgu yapmıştır. Öğretmenin kaynaştırma eğitimine sahip olduğu tutumunun, kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerin sınıflarındaki diğer arkadaşlarının da bu çocuklara olan tutumları üzerinde etkili olduğu ifade edilmektedir. Konuyla ilgili yapılmış araştırmalara göz atıldığında öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına dönük bilgi ve becerilerinin yeterli olmadığı çalışmalarla ortaya konmaktadır (Artan ve Uyanık Balat, 2003; Varher, 2004; Özdemir, 2010; Dolapci, 2013; Nacaroglu, 2014; Çerezci, 2015; Gezer, 2017; Karaca, 2018).

Özel gereksinimli öğrencilerin normal gelişim gösteren akranlarıyla eğitim almaları avantaj olarak görülebilir (Henninger, Gupta ve Vinh, 2014). Öğretmenlerin de pozisyonlarının önemli olduğu düşünülmektedir. Şahin ve Atbaşı (2020) çalışmalarında öğretmenlerin, olumlu okul iklimi açısından öğretmenlerin öneminden söz etmektedir.

Yapılan çalışmalar öğretmen adaylarının kaynaştırma uygulamalarına dönük bilgi ve becerilerinin yetersiz olduğunu ortaya koyarken, pozitif okul iklimi adına öğretmen yeterliliği ise sürece katma değer koyan bir etkidir. Bu bilgiler ışığında çalışmanın amacı çocuk gelişimi programı öğrencilerinin kaynaştırma eğitimine dönük duygu, tutum ve kaygılarının bazı değişkenler açısından incelenmesidir. Mesleğe başlamamış öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitimine dönük duygu, tutum ve kaygı düzeylerinin ortaya konmasının, konuyla ilgili tedbirlerinin muhataplarınca öncesinde alınması noktasında konunun öneminden söz edilebilir. Aday öğretmenlerin yetiştirilmesinde kaynaştırma eğitimine dönük doğru ve kaliteli eğitimin, özel eğitim alanının gelişimine katkı koyacağı ortadadır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Çalışmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Tarama modeli, geçmişte ya da devam eden bir durumu olduğu biçimiyle betimlemeyi hedefleyen araştırma yaklaşımı olup, her şey kendi şartları içerisinde olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 1999).

Çalışma Grubu

Çalışmanın katılımcılarını 2024-2025 eğitim öğretim yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve Iğdır Üniversitesi'nde eğitim gören 143 kız 10 erkek toplam 153 öğrencidir. Tablo 1'de çalışmaya katılan öğrencilere ait demografik özellikler yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcılara ait sosyo demografik bilgiler

Bağımsız Değiş- kenler		f	%
Üniversite	Ondokuz Mayıs Üni- versitesi	89	58,2
	Iğdır Üniversitesi	64	41,8
Program Türü	Lisans	36	23,5
	Önlisans	117	76,5
Sınıf Düzeyi	1.	79	51,6
	2.	64	41,8
	3.	10	6,5
Cinsiyet	Kadın	143	93,5
	Erkek	10	6,5
Toplam		153	100

Katılımcıların %58,2'si (f=89) Ondokuz Mayıs Üniversitesinden katılırken, %41,8'i (f=64) Iğdır Üniversitesinden çalışmaya katılmıştır. Katılımcıların %23,5'i (f=36) çocuk gelişimi lisans öğrencisiyken, %76,5'i (f=117) önlisans öğrencisidir. Katılımcıların %51,6'sı (f=79) birinci sınıf öğrencisi iken, %41,8'i (f=64) ikinci sınıf öğrencisi, %6,5'u (f=10) üçüncü sınıf öğrencisidir. Katılımcıların %93,5'ü (f=143) kadın iken, %6,5'i (f=10) ise erkektir.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada Forlin vd. (2011) tarafından geliştirilen ve Bayar vd. (2015) Türkçeye uyarlaması yapılan 'Kaynaştırmaya Eğitimi ile İlgili Duygular, Tutumlar ve Kaygılar' ölçeği kullanılmıştır. Kişisel verilerin toplanmasında ise çalışmacılar tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

Forlin vd. (2011) geliştirdiği ve Bayar vd. (2015) Türkçe'ye uyarlaması yapılan ölçek 15 madde ve 3 alt boyuttan oluşan 4'lü likert tipi ölçektir. Ölçeğin cronbach alpha değeri toplamda .88 hesaplanmıştır. Ölçekte yüksek puanlar kaynaştırma eğitimiyle ilgili duygu, tutum ve kaygının yüksek olduğunu göstermektedir.

Verilerin Analizi

Çalışmada Skewness değerinin .260/.196; Kurtosis değerininse 1,739/.390 aralığında olduğu, Kurtosis ve Skewness değerleri -1.5/+1.5 (Tabachnick and Fidell, 2013); George ve Mallery (2001) göre -2/+2 aralığında olduğunda normal dağılıma uygun olduğu kabul edilmiştir. Çalışmanın normallik varsayımı değerleri de bu aralıklarda olduğundan verilerin normal dağıldığı kabul edilerek, parametrik testler uygulanmıştır.

Tablo 2. Normallik Varsayımı

Ölçek	n	Min.	Max.	$\bar{X}$	ss	Kurtosis	Skewness
Kaynaştırma eğitimi ile ilgili duygu, tutum ve kaygı	153	1,53	3,80	2,39	,33	1,739/,390	,260/,196

Maddelerin iç tutarlılığının ölçüsü olarak Cronbach alfa katsayısı çalışmada ,709 olarak hesaplanmıştır. Cronbach Alpha değerimiz ($0.60 < R^2 < 0.80$) için oldukça güvenilir yorumunda bulunulabilir.

BULGULAR

Bu bölümde araştırma sorularından 'Öğrencilerin kaynaştırma eğitimiyle ilgili duygu, tutum ve kaygı düzeylerinin eğitim görülen üniversite, program türü, cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığına' dair bulguların ortaya konmasına çalışılacaktır. İkinci aşamada ise 'Öğrencilerin özel eğitime ilişkin eğitim düzeyleri, mevzuat bilgileri ve eğitim verme noktasında özgüvenlerine' ilişkin bulgulara yer verilecektir.

Tablo 3. Öğrencilerin Kaynaştırma Eğitimi ile ilgili Duygu, Tutum ve Kaygı Düzeylerine ilişkin puanlarının üniversite, program türü ve cinsiyet değişkenlerine göre t-testi sonuçları

Değişken	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	t	sd	p
Kaynaştırma ile ilgili duygu, tutum ve kaygı ölçeği	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	89	2,35	,29	-1,876		,063
	Iğdır Üniversitesi	64	2,45	,37		151	
	Lisans	36	2,37	,29	-,418		,676
	Önlisans	117	2,40	,34			
	Kadın	143	2,40	,33	1,867		,004
	Erkek	10	2,20	,16			
Toplam			153				

T testi sonuçlarına göre öğrencilerin kaynaştırma eğitime dönük duygu, tutum ve kaygı düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre ($p < .05$) anlamlı farklılık gösterdiği; üniversite ve program değişkenlerine göre ise ($p > .05$) farklılık göstermediği şeklindedir.

Tablo 4. Sınıf düzeyi değişkenine göre öğrencilerin Kaynaştırma Eğitimi ile ilgili Duygu, Tutum ve Kaygı düzeylerine ilişkin Anova sonuçları

Kaynak	Kareler Toplamı	sd	Ortalama Kare	F	p
Gruplararası	,101	2	,050	,455	,635
Gruplariçi	16,606	150	,111		
Toplam	16,702	152			

Anova sonuçları yorumlandığında sınıf düzeyi değişkenine göre öğrencilerin kaynaştırma eğitimine dönük duygu, tutum ve kaygı düzeylerinin farklılaşmadığı ($p>.05$) yorumunda bulunulabilir.

Tablo 5. Öğrencilerin Özel Eğitime ilişkin eğitim düzeyleri, mevzuat bilgileri ve eğitim verme noktasında özgüvenlerine ilişkin istatistiki bilgiler

	N	Min.	Max.	$\bar{X}$	p
Özel eğitimle ilgili...eğitim aldım	153	1	3	1,85	,604
Hiç (1), Biraz (2), Üst (3)					
Özel eğitime ihtiyacı olan çocuklarla ilgili mevzuat bilgim	153	1	5	2,77	,885
Hiç (1), Zayıf (2), Orta (3), İyi (4), Çok İyi (5)					
Özel eğitime gereksinim duyan çocuklara eğitim verme noktasında öz güvenim...	153	1	5	2,99	,918
Çok Düşük (1), Düşük (2), Orta (3), Yüksek (4), Çok Yüksek (5)					
Toplam	153				

Tablo 5 incelendiğinde öğrencilerin özel eğitimle ilgili aldıkları eğitim düzeyleri ortalamasının ($x=1,85$) olduğu, mevzuat ve politikalara dair bilgi düzeyleri ortalamasının ($x=2,77$) olduğu ve özel eğitime gereksinim duyan çocuklara eğitim verme noktasında özgüven ortalamalarının ($x=2,99$) olduğu görülebilmektedir. Bu ortalamalar üzerinden yorum yapıldığında ise öğrencilerin özel eğitim konusunda eksiklerinin olduğu yorumunda bulunulabilir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışma bulgularına göz attığımızda üniversite öğrencilerinin kaynaştırma eğitime dönük duygu tutum ve kaygı düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre kadınlar lehine ($p < .05$, $\bar{X} = 2.40$) (Erkek $\bar{X} = 2.20$) anlamlı bir farklılık gösterdiği; üniversite, program türü ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre ise anlamlı bir farklılık göstermediği ($p > .05$) sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin özel eğitim konusunda almış oldukları eğitim düzeyleri, mevzuata dair hakimiyet düzeyleri ve özel eğitim konusundaki özgüvenlerinin ise orta düzeylerde seyrettiği ve özel eğitim konusunda eksiklerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Alanyazında konuyla ilgili yapılmış araştırmalara göz attığımızda cinsiyet değişkeninin duygu, tutum ve kaygı düzeylerini etkileyen bir unsur olmadığı sonucuna ulaşan çalışmalar literatürde mevcuttur (Özbaba, 2000, Şahbaz ve Kalay, 2010; Karasu, 2019; Özcan ve Karaoğlu, 2021; Filiz, 2021; Kandemir vd., 2021; Bektaş, 2022; Başkonuş ve Öztürk, 2023; Taşlı beyaz ve Kaya, 2024). Erkek öğretmen adaylarının kaynaştırmaya ilişkin tutumlarının kadın öğretmen adaylarına kıyasla yüksek olduğuna dair çalışmalar da (Güneş, 2016; Sharma, Shaukat ve Furlonger, 2015) mevcuttur. Bu sonuçlar çalışma bulgumuzu desteklememektedir.

Kuzu (2011) ve Şimşek (2023) çalışmalarında cinsiyet değişkeninin (kadınlar lehine) öğretmenlerin kaynaştırma eğitimiyle ilgili tutumları üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlarsa çalışma bulgumuzu destekler bulgular olarak gösterilebilir. Çalışmamızda kadınlar lehine anlamlı bir farklılığın çıkması anne adayı olarak kadın katılımcıların özel gereksinimli dahi olsa çocuklar konusunda daha hassas olmalarıyla açıklanabilir. Ayrıca öğretmenlerin cinsiyetleri ne olursa olsun kaynaştırmaya dönük bilgi, tutum ve anlayışlarının yüksek olması özel gereksinimli çocukların gelişimlerine her anlamda katkı sağlayacaktır yorumunda bulunulabilir.

Varlıer (2004) ve Yaylacı ve Aksoy (2016) çalışmalarında öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin yeterli bilgiye sahip olmadıkları sonucuna ulaşmışlardır. Berry (2011) çalışmasında öğretmenlerin çoğunluğunun kaynaştırma konusunda geçmişteki öğretmenlik eğitimlerinin yetersiz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Farklı bir çalışmada öğretmenlerin büyük çoğunluğunun kaynaştırma konusunda eğitim almadıklarını, eğitim alanlarınsa tatmin etmeyen kurslara katıldıklarını ortaya koymaktadır (Bilen, 2007). Atay (1995) çalışmasında öğretmen yetiştirme program-

larının özel eğitimde yetersiz kaldığını ifade etmektedir. Kara (2016) katılımcıların çoğunluğunun yasal değişiklik ve düzenlemeler hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Sarı ve Bozgeyikli (2003) çalışmalarında özel eğitim dersi almayan öğretmen adaylarının özel eğitim konusunda bilgi ve beceri eksiklerinin olduğuna vurgu yapmışlardır. Demir ve Açar (2010) çalışmalarında öğretmenlerin büyük bölümünün kaynaştırma konusunda kendilerini yetersiz gördükleri sonucuna ulaşmışlardır. Slavica (2010) araştırmasında öğretmenlerin büyük bölümünün kaynaştırma konusunda kendilerini yetersiz ve hissettikleri sonucuna ulaşmıştır. Tufan ve Yıldırım (2013) okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi uygulamalarına dönük gerçekleştirilen öğretim uygulamaları hakkında bilgilerinin yetersiz olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Gök ve Erbaş (2009) okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine dönük yeterli eğitim almadıklarını, bu sebeple sınıfta yapılan etkinliklerde yetersiz kaldıklarını belirtmişlerdir. (Özaydın, 2011; Yaylacı ve Aksoy, 2016) öğretmenlerin kaynaştırma eğitiminde yeterli olmadıkları bu sebeple lisans sürecinde öğrencilerin kaynaştırma eğitiminde müdahale programlarını uygulayabilme tecrübesi kazanacak şekilde yetiştirilmeleri gerektiğini vurgulamışlardır. Bu bulgular için çalışma sonuçlarımızı desteklemektedir yorumunda bulunulabilir. Şenol ve Can Yaşar (2020) öğretmen adaylarıyla yaptıkları çalışmalarında katılımcıların kaynaştırmaya ilişkin yeterlilik algılarının yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu bulgu ise çalışma sonuçlarımızı desteklemektedir.

Orel ve Zerey (2004) kaynaştırma dersi almanın öğrencilerin tutumlarını olumlu etkilediğini, Güneş, (2016) eğitim alan öğretmenleri almayanlara göre kaynaştırmaya ilişkin olumlu tutum sergiledikleri, Bayar ve Üstün (2017) ve Güney (2019) eğitim almanın öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine dönük tutumları üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Orel, Zerey ve Töret (2004), Sarı ve Bozgeyikli (2003) kaynaştırma eğitimiyle ilgili eğitim almanın eğitimi planlama, materyal seçme, sabırla ilerleme noktalarında olumlu etkilerine vurgu yapmışlardır.

Özel eğitim tecrübesi olan öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin tutumları, deneysiz öğretmenlere nazaran olumludur. Araştırma bulgularından hareketle şu yorumlarda bulunulabilir. İster devlet okulu isterse de özel okullarda çalışan öğretmenler olsun hepsinin özel gereksinimli öğrencilerle çalışma ihtimali oldukça yüksektir. Bu sebeple öğretmen adaylarının teorik ve pratik özel eğitim dersi al-

ması önerilebilir. Üniversite öğrencilerinin gelişimsel farklılığı olan çocuklara dönük yetersiz mesleki bilgiye sahip olmaları, bu çocuklarla ortak yaşantılarının olmaması veya bu çocukların yetersizliklerinin yüksek oluşu nedeniyle eğitim ortamında istenen etkinin gerçekleşemeyebileceği yorumunda bulunulabilir.

Boyle vd. (2013) çalışmasında öğretmen adayırken ya da mesleğe yeni başladıklarında öğretmenlerin tutum puanlarının yüksek olduğunu ancak zaman içerisinde tutum puanlarında düşüşler olduğunu bulmuştur. Bu düşüşü önlemek için öğretmenliğe atananların ara sıra hizmet içi eğitimlere alınarak bilgilerin güncellenmesi önerilebilir.

Umesh (2012) çalışmasında, özel eğitim konusunda üniversite eğitimleri esnasında öğrenciler bilgilendirmenin öğretmen adaylarının kaynaştırma öğrencilerine eğitim verme noktasında özgüvenlerini arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Bu anlamda eğitimin her kademesinde özel eğitime gereksinimi olan bireylerin olacağı fikrinden hareketle kaynaştırma öğrencileriyle çalışan tüm öğretmenlerin konuyla ilgili en doğru şekilde yetiştirilmesi önemlidir. Mevzuatı bilmekse görev ve sorumluluk içerisinde hareket etmek demektir.

Lisans eğitimleri süresince öğretmen adayı öğrencilere kaynaştırma eğitimi ile ilgili teorik ve pratik bilgilerin senkronize bir şekilde verilmesi, mevzuat konusunda bilgilendirilmeleri ve özgüvenlerini geliştirecek şekilde eğitimler sunularak, farkındalık yaratılması önemli gözükmektedir. Sahada kaynaştırma öğrencisiyle çalışan öğretmenlerin doğru kaynaklara ulaşmaları sağlanabilir. Tipik gelişim gösteren öğrencilerin kaynaştırma öğrencileriyle işbirliği yapabilecekleri projeler yapılabilir. Bu yapılabilirse, kaynaştırma öğrencilerinin yeteneklerini ortaya koymaları, işbirliği yapmayı öğrenmeleri ve sosyal becerilerini geliştirmeleri sağlanabilir.

ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Araştırma kapsamında Iğdır Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu 28/02/2025 tarih ve 2025/7 sayı ile etik kurul izni alınmıştır. Ölçek kullanım

izni ise 03.04.2025 tarihinde öleceğın Türkçe uyarlamasında bulunan Prof. Dr. Adem BAYAR'dan alınmıştır

Yazarların Katkı Oranı

Çalışma iki yazarlı bir çalışma olup katkı oranları her bir yazar için %50'dir.

Çıkar Çatışması

Çalışmada herhangi bir kişi, kurum/kuruluşla çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

Artan, İ., & Uyanık-Balat, G. (2003). Okul öncesi eğitimcilerinin entegrasyona ilişkin bilgi ve düşüncelerinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 11 (1), 65-80

Atay, M. (1995). *Özürlü çocukların normal yaşlıları ile birlikte eğitim aldıkları kaynaştırma programlarına karşı öğretmen tutumları üzerine bir inceleme*. (Yayınlanmamış Doktora tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Başkonuş, T., & Öztürk, D. (2023). Öğretmen adaylarının kaynaştırma/bütünleştirme eğitimine ilişkin duygu, tutum ve kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 170- 184.

Bayar, A., Özaşkın, A. G., & Bardak, Ş. (2015). Kaynaştırma eğitimi ile ilgili duygular, tutumlar ve kaygılar ölçeğinin Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Turkish Studies*, 10(3), 175-186.

Bayar, M., & Üstün, A. (2017). İlkokullarda görev yapmakta olan öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine ilişkin duygu, tutum ve kaygılarının değerlendirilmesi. *Electronic Turkish Studies*, 12(14), 73-88.

Bektaş, F. (2022). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitime yönelik düşünce, tutum ve endişelerinin demografik değişkenlere göre incelenmesi. (Yüksek Lisans tezi), Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Berry, R.A.W. (2011). Voices of experience: general education teachers on teaching students with disabilities. *International Journal of Inclusive Education*, 15(6),627-648.

Bilen, E. (2007). *Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarında karşılaştıkları sorunlarla ilgili görüşleri ve çözüm önerileri*. (Yüksek Lisans tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Boyle, C., Topping, K., & Jindal-Snape, D. (2013). Teachers' attitudes towards inclusion in high schools. *Teachers and Teaching*, 19(5), 527–542. <https://doi.org/10.1080/13540602.2013.827361>

Cohen, L. Manion. L., & Morrison, K. (2007). *Research methods in education*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203029053>

Çerezci, Ö. (2015). *Okul öncesi eğitim kurumlarında yapılan kaynaştırma eğitimi uygulamalarının kaynaştırma kriterleri açısından değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Demir, M., & Açar, S. (2011). Kaynaştırma eğitimi konusunda tecrübeli sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 9(3), 719-732

Diamond, K. E., & Huang, H. (2005). Preschoolers' ideas about disabilities. *Infants & Young Children*, 18(1), 37-46. Uppincott Williams & Wilkins, Inc. USA

Dolapci, S. (2013). *Öğretmen adaylarının öz-yeterlilik algıları ve kaynaştırma eğitime bakış açıları*. (Yüksek Lisans tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Efiliti, E., Demirci, B., & Karaduman, M. (2021). Özel eğitim öğretmenlerinin özel eğitime ve özel eğitim öğrencilerine yönelik metaforik algılarının incelenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 17(33), 221-251.

Ercan, İ., & Kan, İ. (2004). Ölçeklerde güvenirlik ve geçerlik. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 30(3), 211-216 .

Eripek, S. (2007). Özel eğitim ve kaynaştırma uygulamaları. S. Eripek (Ed.), *İlköğretimde kaynaştırma içinde*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

Filiz, İ. (2021). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına yönelik yeterlilikleri ile kaynaştırma eğitimi ile ilgili duygu tutum ve kaygıları arasındaki ilişki. (Yüksek Lisans tezi), Biruni Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Forlin, C., Earle, C., Loreman, T., & Sharma, U. (2011). The sentiments, attitudes, and Concerns about inclusive education revised (SACIE-R) scale for measuring pre-service teachers' perceptions about inclusion. *Exceptionality Education International*, 21(3), 50–65.

George, D., Mallery, P. (2001). *SPSS for windows step by step: A simple guide and reference 10.0 update*. Baston: Allyn and Bacon.

Gezer, M. S. (2017). *Sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunan okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine yönelik rol algılarının belirlenmesi*. (Yüksek Lisans tezi), Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Gök, G., & Erbaş, D. (2009). Okul öncesi Eğitimi Öğretmenlerinin Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Görüşleri ve Önerileri. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 3 (1), 66-87.

Güneş, Ö. A. (2016). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunan sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitiminde yaşanan sorunlara ilişkin görüşleri*. (Yüksek Lisans tezi), Girne Amerikan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güney, B. (2019). *Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırmaya yönelik tutumu ve tutumun iyileştirilmesine yönelik çözüm önerileri*. (Yüksek Lisans tezi). Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Henninger, W. R., & Gupta, S. S. (2014). *How do children benefit from inclusion?* In S. S. Gupta, W. R. Henninger, IV, & M. E. Vinh (Eds.), *First steps to preschool inclusion: How to jumpstart your programwide plan* (pp. 33-61). Baltimore, MD: Paul H. Brookes Publishing.

Kandemir, M. A., Kurt, K., & Apaydın, Z. (2021). Farklı branşlardaki öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine yönelik tutumlarının incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(7), 15-34.

Kara, Z. (2016). *Sınıf Öğretmenlerinin Kaynaştırma Eğitimi Öğrencilerine Yönelik Tutumlarını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans tezi), İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karaca, M. A. (2018). *Kaynaştırma eğitimi programının öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarındaki mesleki yeterliliklerine etkisi*. (Yüksek Lisans tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Karasu, T. (2019). Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi yeterlilikleri ile duygu, tutum ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişki. *Bilimname*, (38), 501-522.

Karasar, N. (1999). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.

Kargın, T. (2010). Kaynaştırma Eğitimi”. *Öğretmenlik Programları İçin Özel Eğitim*. Ed. Necate Baykoç. 66-90. Ankara: Gündüz Yayıncılık.

Köse, K. (2017). *Fen Bilimleri Dersinde Uygulanan Kaynaştırma Eğitiminin Fen Bilimleri Öğretmenleri ve Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Kuzu, S. (2011). *Öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitime yönelik tutumları ve öz duyarlık düzeylerinin karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Mertoğlu, H., Sarı, O.T., Pasmaz, A., & Balçın, M.D. (2020). Fen bilgisi öğretmen adaylarının kaynaştırma uygulamaları yeterlikleri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 51, 131-154.

MEB. (2006). *Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları.

Milli Eğitim Bakanlığı (2018). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Nacaroğlu, G. (2014). *Okul öncesi kaynaştırma eğitimi uygulamalarının öğretmen tutumlarına göre incelenmesi (Gaziantep İli Örneği)*. (Yüksek Lisans tezi), Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Orel, A., Zerey, Z., & Töret, G. (2004). Sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumlarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(1), 23-33.

Özaydın, L., & Çolak, A. (2011). Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitime ve okul öncesi eğitimde kaynaştırma eğitimi hizmetiçi eğitim programına ilişkin görüşleri. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 1(1), 189-225.

Özbaba, N. (2000). *Okul Öncesi Eğitimcilerin ve Ailelerin Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar ile Normal Çocukların Entegrasyonuna (Kaynaştırılmasına) Karşı Tutumları*. (Yüksek Lisans tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Özcan, İ., & Karaoğlu, İ. B. (2021). Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitime yönelik duyguları, tutumları, kaygıları ile öğretmen yeterlilikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(4), 1366-1385.

Özdemir, H. (2010). *Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamasına ilişkin görüşlerinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Rakap, S., Kalkan, S., & Balıkcı, Ş. (2022). Özel eğitimde nitelikli öğretimsel amaç yazmaya ilişkin ilkelerin doküman analizi yoluyla belirlenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 631-650.

Sadioğlu, Ö. (2011). *Sınıf Öğretmenlerinin Kaynaştırmaya İlişkin Sorunları, Beklentileri ve Önerilerine Yönelik Nitel Bir Araştırma*. (Doktora tezi), Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Salah, Ü. (2021). *Öğretmenlerin kaynaştırma eğitimindeki yeterlikleri ile kaynaştırma eğitime ilişkin duygu, tutum ve kaygılarının incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Bozok Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Sarı, H., & Bozgeyikli, H. (2003) Öğretmen adaylarının özel eğitime yönelik tutumlarının incelenmesi: Karşılaştırmalı bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 183-203.

Sharma, U., Shaukat, S., & Furlonger, B. (2015). Attitudes and self-efficacy of pre-service teachers towards inclusion in Pakistan. *Journal of research in special educational needs*, 15(2), 97-105.

Slavica, P. (2010). Inclusive education: Proclamation soreality (primary school teachers' view). *Australian Journal of Teacher Education*, 7(10), 62-69.

Sucuoğlu, B., & Kargın, T. (2006). *İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları; yaklaşımlar, yöntemler, teknikleri*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Sucuoğlu, B., & Kargın, T. (2012) *İlköğretimde Kaynaştırma Uygulamaları Yaklaşımlar, Yöntemler, Teknikler*. İstanbul: Kök Yayınları.

Şahbaz, Ü., & Kalay, G. (2010). Okulöncesi Eğitimi Öğretmen Adaylarının Kaynaştırmaya İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (19), 116-135.

Şahin, A., & Atbaşı, Z. (2020). Olumlu okul iklimi oluşturmada öğretmenin rolünün incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(3), 672-689. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.742972>

Şenol, F. B., & Can-Yaşar, M. (2020). Okul öncesi öğretmen adaylarının kaynaştırma uygulamalarına yönelik yeterliklerinin incelenmesi. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 3(6), 1-12. <https://dergipark.org.tr/en/pub/cg/issue/58726/707049>

Şimşek, O. (2023). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine yönelik tutumları: Gürgentepe örneği. *International Social Sciences Studies Journal*, 9,(115), 8334-8346. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sss.716> 97

T.C. Resmi Gazete (sayı: 23011) (1997). Erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23011_1.pdf.

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston, Pearson.

Taşlıbeyaz, H. F., & Kaya, F. (2024). Kaynaştırma eğitimi uygulanan meslek liselerindeki öğretmenlerin yeterlik algılarıyla duygu, tutum ve kaygıları arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 13(2): 465-477.

TBMM. (2012). *Üstün yetenekli çocukların keşfi, eğitimleriyle ilgili sorunların tespiti ve ülkemizin gelişimine katkı sağlayacak etkin istihdamlarının ağlanması amacıyla meclis araştırma komisyonu raporu*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi. Erişim adresi: <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss427.pdf>

Temel, Z. F. (2000). Okul öncesi eğitimcilerinin engellilerin kaynaştırılmasına ilişkin görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 148 – 155.

Tufan, M., & Yıldırım, Y. (2013). Okulöncesi öğretmenlerinin erken müdahale ve kaynaştırma kavramları hakkındaki bilgi düzeylerinin ve özel gereksinime ihtiyacı olan çocuklar için yaptıkları öğretimsel uyarlamaların incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education-CIJE*, 2(4), 1-13.

Uçar, S., & Balbağ, M. Z. (2023). Fen bilimleri öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi ile ilgili duyguları, tutumları ve kaygılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi (ESTÜDAM) Eğitim Dergisi*, 8(1), 11-24.

Umesh, S. (2012). Changing pre-service teachers' beliefs to teach in inclusive classrooms in victoria, Australia. *Australian Journal of Teacher Education*, 37(10), 53-66.

Uzoğlu, M., & Denizli, H. (2017). Fen bilimleri dersini alan kaynaştırma öğrencilerinin kaynaştırma uygulamaları sürecine ilişkin görüşleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3), 1271-1283. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.372160>

Varlıer, G. (2004). *Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin kaynaştırmaya ilişkin görüşleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi), Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Yaylacı, Z., & Aksoy, B. (2016). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimindeki yeterlilikleri. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(6), 18-40.

Yılmaz, E., & Melekoğlu, M. A. (2018). Kaynaştırma eğitiminin yasa ve uygulamalardaki durumunun Türkiye ve Avrupa bağlamında değerlendirilmesi. *Osmangazi Journal of Educational Research*, 5(1), 1-17.

To cite this article: Bakiner, A. (2025). Communicating the Ideal Family: A Discourse Analysis of Family-Oriented Public Service Announcements in Türkiye. *International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS)*, 9(2), 145-154

Submitted: June 09, 2025

Accepted: August 03, 2025

COMMUNICATING THE IDEAL FAMILY: A DISCOURSE ANALYSIS OF FAMILY-ORIENTED PUBLIC SERVICE ANNOUNCEMENTS IN TÜRKİYE

Ayça Bakiner¹

ABSTRACT

This study explores how the concept of the “ideal family” is constructed in Turkish public service announcements (PSAs) produced between 2020 and 2024 by the Ministry of Family and Social Services. Using critical discourse analysis, the research examines how language and visual elements are combined to promote cultural narratives about family life, gender roles, emotional norms, and social order. The analysis of six selected PSAs reveals that these state-sponsored messages consistently portray a morally upright and emotionally harmonious family model. Fathers are often represented as rational leaders, mothers as nurturing caregivers, and children as obedient participants in a structured domestic environment. Even when addressing modern themes, such as digital distraction or women’s empowerment, the underlying structure of the family remains traditional and hierarchical. The PSAs also employ emotionally charged visual techniques, such as warm lighting, symmetrical framing, and slow-motion scenes to evoke feelings of safety, unity, and moral clarity. Notably, the absence of alternative family structures or any mention of inequality points to a pattern of silence that reinforces dominant norms. The study concludes by emphasizing the role of PSAs in shaping public perception through emotional and ideological messaging. It offers practical insights for media producers and policymakers while contributing to broader discussions in communication studies on media representation, cultural identity, and ideological discourse.

Keywords: Public Service Announcements, Family, Discourse Analysis, Gender Roles, Media Ideology

İDEAL AİLENİN TEMSİLİ: TÜRKİYE’DE AİLE TEMALI KAMU SPOTLARININ SÖYLEM ANALİZİ

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye’de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 2020–2024 yılları arasında üretilen kamu spotlarında “ideal aile” kavramının nasıl inşa edildiğini incelemektedir. Eleştirel söylem analizi yöntemiyle yürütülen araştırmada, dilsel ve görsel öğelerin bir araya gelerek aile yaşamı, toplumsal cinsiyet rolleri, duygusal normlar ve toplumsal düzen hakkında nasıl kültürel anlatılar oluşturduğu sorgulanmıştır. Analiz edilen altı kamu spotu, aileyi ahlaki, uyumlu ve hiyerarşik bir yapı olarak sunan ortak temalar içermektedir. Baba figürleri genellikle akılcı liderler olarak, anneler ise duygusal bakım sağlayıcılar olarak temsil edilmektedir. Çocuklar ise yapılandırılmış bir ev ortamında itaatkâr bireyler olarak gösterilmektedir. Dijital dikkat dağınıklığı ya da kadınların güçlenmesi gibi güncel temalar işlense de

¹ School of Foreign Languages, Bilecik Şeyh Edebali University, Türkiye,
ayca.bakiner@bilecik.edu.tr

sunulan aile modeli geleneksel yapıyı korumaktadır. Kamu spotlarında kullanılan sıcak renk tonları, simetrik görseller ve duygusal anlatım teknikleri; güven, birlik ve ahlaki netlik duygularını pekiştirmektedir. Alternatif aile yapılarının veya eşitsizlik temalarının hiç yer almaması ise, baskın normları sürdüren bir sessizlik biçimi olarak değerlendirilmektedir. Çalışma, kamu spotlarının sadece bilgilendirici değil, aynı zamanda ideolojik mesajlar içeren güçlü iletişim araçları olduğunu ortaya koymakta; medya üreticileri ve karar vericiler için önemli çıkarımlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Spotu, Aile, Söylem Analizi, Toplumsal Cinsiyet, Medya İdeolojisi

INTRODUCTION

In recent years, public service announcements (PSAs) have emerged as strategic tools for promoting social values, shaping public opinion, and reinforcing dominant cultural norms. In Türkiye, PSAs broadcast on national television and digital platforms often focus on family-related themes; for instance, parenting, domestic roles, intergenerational respect, and violence prevention. These messages, while appearing informative and benign, contribute significantly to the public construction of what constitutes an "ideal family."

Scholars have long argued that media discourses do not merely reflect reality but actively produce and circulate ideologically loaded representations (Fairclough, 1995; Hall, 1997). Within this context, PSAs are particularly significant as they are state-sponsored messages, often aligned with governmental perspectives on morality, gender, and social cohesion. Studies have shown that representations in such texts frequently reinforce normative ideas of femininity, masculinity, and family roles (Gill, 2007; Lazar, 2005).

Although previous research in Türkiye has examined gender roles or communication patterns in PSAs (e.g., Kılıç, 2020; Yalçın & Özdemir, 2021), these studies have typically focused on either women's representation or interactional styles without addressing the broader ideological construction of family itself. Moreover, few studies have combined both visual and verbal elements in a systematic discourse analysis framework. Therefore, there remains a significant gap in understanding how state-produced media texts in Türkiye define and promote the notion of an "ideal family" and what sociocultural values these texts implicitly endorse.

This study aims to fill this gap by conducting a critical discourse analysis of family-themed PSAs produced in Türkiye between 2020 and 2024. Focusing on both verbal narration and visual representation, it explores how familial ideals are discursively constructed, and how these constructions reflect and reinforce cultural norms around gender, authority, communication, and domestic harmony.

THEORETICAL FRAMEWORK

This study is grounded in the assumption that media texts are not neutral reflections of reality but are integral to the symbolic construction of social meaning. Public service

announcements, as state-sponsored media products, actively participate in shaping societal values, regulating norms, and reinforcing dominant ideologies.

Representation and Meaning Production

The concept of representation is central to understanding how PSAs construct the “ideal family.” According to Hall (1997), representation is not a passive mirroring of reality but an active process through which meaning is created and circulated. Meaning is produced through language, images, and signs that operate within shared cultural codes. In this view, media representations of family life do not solely reflect existing familial structures; they define them.

Thompson (1995) further argues that media in modern societies act as central institutions of symbolic power, producing and circulating interpretive frameworks that structure how audiences make sense of their world. Representations of the family, therefore, are not descriptive but prescriptive; they establish norms about how families should look, feel, and behave.

Discourse and Power

This study draws on critical discourse theory, which views language as a form of social practice that both reflects and shapes power relations (Fairclough, 1995; van Dijk, 1993). Discourse is not merely about words; it is about the structures, silences, and emphases that construct ideological boundaries. In PSAs, the emphasis on family unity, respect, and gender harmony serves to reinforce a particular model of social order.

Foucault (1980) adds that discourse operates not only through what is said but through what is left unsaid. The silencing of alternative family models, such as single-parent or non-heteronormative families, functions as a form of disciplinary power. The state, through such media texts, performs a subtle but effective normalization of a limited set of familial identities.

Media Ideology and State Apparatuses

The ideological function of PSAs can also be explained through Althusser's (1971) concept of ideological state apparatuses. The state does not rely solely on repression but on consent, and institutions like media, education, and the family are key to producing that consent. PSAs produced by the Ministry of Family and Social Services can be seen as tools through which the state communicates acceptable norms of citizenship, gender behaviour, and familial duty.

Ahmed (2004) complements this with the notion of emotional normativity—the idea that emotions are not private states but socially regulated orientations. In family-themed PSAs, warmth, care, and respect are not just feelings; they are moral imperatives that reinforce existing social hierarchies. When such emotions are consistently attached to traditional roles, they become tools of ideological reproduction.

Gender, Nation, and the Family

The idealization of the family is closely tied to national identity. As Yuval-Davis (1997) notes, the family is a symbolic site through which gendered citizenship is constructed. Women, in particular, are positioned as reproducers of the nation-not only biologically but also morally and culturally. Turkish PSAs often mobilize this logic by linking women's domestic roles to the strength of society and the future of the nation.

This research thus situates family-themed PSAs as discursive formations where gender, nationhood, morality, and power intersect. By analysing how language and visual symbolism converge in these texts, the study reveals how media representations naturalize specific familial arrangements while delegitimizing others.

Research Questions

This study aims to critically examine how the concept of the "ideal family" is constructed in Turkish public service announcements produced between 2020 and 2024. It investigates how verbal and visual elements within these PSAs contribute to ideological discourses surrounding family, gender roles, authority, and social responsibility.

1. How is the notion of the "ideal family" discursively constructed in family-oriented PSAs in Türkiye?
2. What ideological assumptions are embedded in the representations of gender roles, authority structures, and family dynamics?
3. How do verbal and visual components interact to reinforce or challenge dominant cultural values?

METHODOLOGY

This study adopts a qualitative critical discourse analysis (CDA) approach, which emphasizes the relationship between language, power, and ideology. CDA is particularly useful in uncovering how texts-especially those produced or endorsed by the state-serve to naturalize specific worldviews (Fairclough, 1995; van Dijk, 1993).

The analysis focuses on both linguistic and visual elements of selected PSAs, utilizing a multimodal discourse analysis framework (Machin & Mayr, 2012). Key attention is given to narrative structures, keyword choices, framing devices, background music, colours, and camera angles that contribute to ideological meaning-making.

The data are thematically coded based on recurring discursive patterns related to family ideals, such as gender-specific roles, emotional tone, parental authority, and moral messaging. These themes are interpreted in light of broader cultural and sociopolitical contexts.

Data Selection Criteria

The corpus consists of 6 family-themed public service announcements produced by the Ministry of Family and Social Services of Türkiye between 2020 and 2024. These

PSAs have been publicly broadcast on television and shared via official digital platforms, including YouTube and the Ministry's website.

Selection Criteria:

- Produced or endorsed by a state authority (primarily the Ministry of Family and Social Services)
- Addressing themes, such as parenting, family communication, domestic violence, child welfare, and family values
- Duration between 30 to 60 seconds
- Available in both video and transcript (or transcribable) formats
- Visually and verbally rich enough to allow for multimodal discourse analysis

Exclusion Criteria:

- Campaigns produced by NGOs, private companies, or international organizations
- Content lacking a clear focus on family roles or values
- PSAs focusing solely on individual behaviour without a familial context

FINDINGS

In this study, six public service announcements (PSAs) produced or endorsed by the Ministry of Family and Social Services were thematically and discursively analysed to explore the ways in which family, parenting, and gender roles are constructed within official communication. Each PSA was examined through its dominant theme, visual and verbal discourse elements, and underlying ideological interpretations. The findings reveal recurring patterns that reinforce traditional family structures while selectively integrating modern values, reflecting a broader national discourse on family and society. The analyses are presented below, with each PSA discussed in terms of its thematic focus and discursive strategies.

The PSA titled "Güçlü Aile, Güçlü Toplum" constructs the family as the moral foundation of society, emphasizing the centrality of familial unity to national strength. The discourse is shaped by the portrayal of the father as the primary narrator and decision-maker, while warm, symmetrical visuals underline familial harmony. The repetition of the phrase "aile her şeydir" further cements the idea of the family as an indispensable and sacred institution. The normalization of a patriarchal structure is evident, as the PSA positions the family as both a moral and national symbol, linking private familial roles with broader societal stability.

Building on the theme of emotional ties within the family, "Çocuklara Zaman Ayırın" shifts the focus specifically to parenting practices. This PSA contrasts emotional neglect with attentive parenting, visually emphasizing the importance of parental involvement through close-ups of children's facial expressions. The recurring imagery of mobile phone usage serves as a metaphor for modern threats to familial bonds. The

narrative pushes an ideal of emotionally intensive parenting, framing it as a moral responsibility rather than a personal choice. Thus, parenting is not only privatized but also moralized, with emotional presence depicted as a necessary dimension of good parenthood.

While emphasizing family stability, another PSA, "Kadınlar Güçlenirse Toplum Güçlenir," introduces the notion of women's empowerment, albeit within carefully drawn domestic boundaries. Visual transitions between women's professional and home roles, alongside the phrase "hem anne hem lider," suggest that women can occupy leadership positions as long as they do not disrupt traditional family dynamics. Although the PSA outwardly promotes gender empowerment, it ultimately endorses a modernized yet traditional model wherein women's agency is acceptable only if it co-exists harmoniously with their domestic responsibilities. This framing limits the transformative potential of empowerment by embedding it within conventional family expectations.

The emphasis on maintaining traditional hierarchies within the family is even more pronounced in "Ailede Sevgi ve Saygı." Here, the PSA foregrounds intergenerational respect, presenting grandparents as symbols of wisdom and youth as compliant and attentive. The use of soft background music, slow-motion hugs, and gift-giving scenes visually reinforces emotional compliance and familial hierarchy. Dialogues emphasize obedience and the preservation of moral traditions, portraying the family as a microcosm of structured respect where authority is naturally vested in the elderly. Emotional harmony is shown as both a consequence and a mechanism of maintaining this hierarchical order.

Turning from intergenerational dynamics to parental roles, "Baba Olmak" redefines fatherhood by promoting emotional and moral leadership within the family. Depicting fathers engaging in activities, such as homework assistance and bedtime storytelling, the PSA marks a symbolic shift from the cold, sterile office environment to the warm, nurturing home space. Although the campaign seeks to reframe fatherhood around emotional presence and caregiving rather than provision alone, it simultaneously reasserts the notion of men as ultimate moral guides. Caregiving, while valorised, is portrayed as exceptional and noteworthy when performed by male figures, subtly reinforcing traditional gendered expectations.

Finally, in response to the societal disruptions of the pandemic, "Evde Kal, Aileyle Vakit Geçir" constructs the home as a refuge and the family as a source of stability. The PSA presents idyllic indoor scenes, such as baking, playing board games, and storytelling, supported by the narration "Bu zor günlerde en güvenli liman ailedir." The absence of visible conflict and the idealized portrayal of domestic life overlook the complex realities of home life during crises, such as domestic violence or economic hardship. By depicting the domestic sphere as inherently safe and nurturing, the PSA reinforces an

idealized and homogenous vision of the family as a protective haven, thus sustaining a normative portrayal of family life even in times of collective uncertainty.

The following table presents a thematic and ideological mapping of the six PSAs analysed in this study. The table categorizes dominant themes, their concrete manifestations, and their ideological functions, providing a concise overview of how family, gender roles, and emotional norms are discursively constructed within the analysed materials.

Table 1. Cross-Cutting Discursive Patterns and Ideological Implications

Theme	Manifestation	Ideological Function
Gender Roles	Fathers = leaders, Mothers = nurturers	Reinforcement of traditional binary roles
Family as Nation	Family = foundation of society	Moral obligation to preserve structure
Emotional Norms	“Good” parenting = total availability	Promotion of middle-class emotional labour
Visual Order	Warm colours, centred composition	Symbolizes idealized domestic harmony
Modern Tensions	Technology, working mothers	Critiqued only if they “disrupt” family order

Overall, the PSAs collectively construct a vision of family that prioritizes emotional connectedness, hierarchical respect, and gendered responsibilities, while selectively modernizing certain roles within rigid traditional frameworks. This construction not only reflects broader socio-political narratives but also reveals the tensions between tradition and modernity in the official representation of family life in Türkiye.

DISCUSSION

The findings of this study confirm that Turkish family-oriented public service announcements are not merely informational tools, but potent ideological instruments that construct and circulate a specific vision of family life aligned with national and moral ideals. This aligns with previous research showing that PSAs produced by state institutions often promote culturally dominant narratives about gender, authority, and social harmony (Kılıç, 2020; Yalçın & Özdemir, 2021).

In comparison to earlier studies focusing on female representation in Turkish PSAs, such as Kılıç’s (2020) analysis of gendered portrayals, the present research expands the scope by including both male and female roles and analysing how these roles are constructed in relation to one another. While previous work has pointed to the reinforcement of traditional femininity, this study shows that masculinity is also carefully crafted—often as rational, authoritative, and emotionally restrained—suggesting a complementary ideological framework that privileges binary gender order.

Yalçın and Özdemir (2021) explored interactional patterns in PSAs related to family communication, identifying the importance of respect and harmony. This study builds upon that insight by demonstrating how such values are visualized through warm

lighting, symmetrical composition, and emotionally charged narration, indicating how aesthetic techniques are used to reinforce ideological meanings.

Internationally, similar findings have emerged from studies on PSAs and media campaigns. For example, Gill (2007) notes that even in Western liberal democracies, media representations of family and gender often reinforce normative expectations, repackaged in progressive tones. Similarly, Lazar (2005) argues that feminist discourse is frequently appropriated by state media to legitimize patriarchal norms in more subtle ways. This study confirms that pattern in the Turkish context, particularly in PSAs that promote women's empowerment without challenging their primary domestic role.

Moreover, the concept of discursive silence, emphasized by van Dijk (1993) and echoed in the work of Couldry (2010), is clearly observable. The complete absence of alternative family models, such as single-parent or child-free families reflects an intentional narrowing of what is considered representable or acceptable. This exclusion parallels findings in Western contexts where diversity in family structure is often underrepresented or problematized.

From a theoretical perspective, the findings align with Hall's (1997) assertion that representation is productive; it does not reflect reality but constructs it through selective and repetitive symbolic practices. The repeated framing of fathers as protectors, mothers as caregivers, and the home as a moral refuge exemplifies what Hall would call a "regime of representation."

Overall, this study offers a comprehensive and multimodal perspective on PSAs. By combining visual and verbal discourse analysis, it uncovers how emotional tone, imagery, and language converge to establish a hegemonic definition of the family in Türkiye. It contributes not only to the national literature but also adds to international scholarship by offering a culturally specific yet globally relevant case study of how state-sponsored media mediates identity, morality, and citizenship.

CONCLUSION AND IMPLICATIONS

This study has explored how the notion of the "ideal family" is discursively constructed in family-oriented PSAs produced by the Ministry of Family and Social Services in Türkiye between 2020 and 2024. Through critical discourse analysis of six selected PSAs, it has shown how language, imagery, and narrative framing work together to promote a culturally specific and ideologically loaded vision of family life.

Across the analysed PSAs, a consistent pattern emerges: the family is depicted as a morally stable, emotionally harmonious, and hierarchically organized unit that serves not only personal well-being but also national unity. Gender roles remain clearly defined—fathers are rational protectors, mothers are emotional caregivers, and children are respectful learners. Even when modern concerns, such as digital distraction or

female empowerment are addressed, they are re-integrated into a framework that privileges stability over transformation.

These findings reinforce the argument that PSAs are not neutral instruments of public education but discursive devices that construct reality in alignment with hegemonic norms. The study contributes to communication and media studies by highlighting how visual and verbal texts operate ideologically, and how seemingly apolitical content can serve political and cultural functions.

From a practical standpoint, the study invites policymakers, media producers, and educators to critically assess the narratives they create and disseminate. Representations that exclude diverse family structures, ignore systemic inequalities, or reinforce rigid gender norms risk marginalizing significant segments of society. There is an urgent need for more inclusive and reflective media content that resonates with the complexity of contemporary family life in Türkiye.

LIMITATIONS AND SUGGESTIONS FOR FUTURE RESEARCH

Like all qualitative research, this study is subject to certain limitations that should be acknowledged. First, the analysis was limited to a small selection of six PSAs produced between 2020 and 2024 by the Ministry of Family and Social Services. While these PSAs were carefully chosen to represent a range of family-related themes, they do not capture the full diversity of content produced during this period. A larger corpus could provide a more comprehensive understanding of the discursive patterns and ideological shifts in state-sponsored family messaging.

Second, the study focused exclusively on textual and visual analysis without incorporating audience reception data. As a result, we cannot assess how these representations are interpreted by viewers or how they may influence public attitudes and behaviours. Integrating qualitative interviews or focus groups in future research would offer valuable insight into the reception, negotiation, or even resistance to these messages. Additionally, the study concentrated on a specific national and cultural context-Türkiye-and did not include comparative or cross-cultural perspectives. Future research could explore how the concept of the “ideal family” is constructed in PSAs from different countries, offering a more global view of how family discourse is shaped by media and state institutions.

Lastly, while this study focused on gender roles and normative family structures, it did not address intersections with class, ethnicity, or religion-factors that also profoundly influence familial representations. Expanding future analyses to include these dimensions would provide a richer and more layered understanding of the ideological work performed by public service media.

Despite these limitations, the study provides a solid foundation for further scholarly exploration into the ideological power of state-sponsored communication and contributes to ongoing debates within media, gender, and communication studies.

REFERENCES

- Ahmed, S. (2004). *The cultural politics of emotion*. Edinburgh University Press.
- Althusser, L. (1971). Ideology and ideological state apparatuses. In *Lenin and Philosophy and Other Essays*. Monthly Review Press.
- Bordo, S. (1993). *Unbearable weight: Feminism, Western culture, and the body*. University of California Press.
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.
- Couldry, N. (2010). *Why voice matters: Culture and politics after neoliberalism*. SAGE Publications.
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. Longman.
- Foucault, M. (1980). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972–1977*. Pantheon Books.
- Gill, R. (2007). *Gender and the media*. Polity Press.
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. Sage Publications.
- Kılıç, D. (2020). Kamu spotlarında kadın temsilleri: Toplumsal cinsiyet perspektifinden bir söylem analizi. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 13(1), 123–140.
- Lazar, M. M. (2005). Politicizing gender in discourse: Feminist critical discourse analysis as political perspective and praxis. In M. M. Lazar (Ed.), *Feminist critical discourse analysis: Gender, power and ideology in discourse* (pp. 1–28). Palgrave Macmillan.
- Machin, D., & Mayr, A. (2012). *How to do critical discourse analysis: A multi-modal introduction*. SAGE Publications.
- Thompson, J. B. (1995). *The media and modernity: A social theory of the media*. Polity Press.
- van Dijk, T. A. (1993). Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society*, 4(2), 249–283. <https://doi.org/10.1177/0957926593004002006>
- Yalçın, A., & Özdemir, M. (2021). Kamu spotlarında iletişim biçimleri: Aile iletişimi örneği. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 54, 89–108.
- Yuval-Davis, N. (1997). *Gender and nation*. Sage Publications.

To cite this article: Sarı, D. (2025). Arap Turistlerin Yerel Yiyecek-İçecek Tercihlerinin Araştırılması: Trabzon Örneği. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 9(2), 155-170

Submitted: July 23, 2025

Accepted: September 04, 2025

ARAP TURİSTLERİN YEREL YİYECEK-İÇEYK TERCİHLERİNİN ARAŞTIRILMASI: TRABZON ÖRNEĞİ

Damla Sarı¹

ÖZET

Bu çalışma, Trabzon iline gelen Arap turistlerin yerel yiyecek-içecek tercihlerini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Kültürel etkileşimlerin en belirgin yansımalarından biri olan gastronomi alanında, Arap turistlerin damak zevklerinin Trabzon mutfağı ile nasıl örtüştüğü araştırılmıştır. Nitel araştırma yöntemi çerçevesinde yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış; bu görüşmeler Trabzon'da hizmet veren ve araştırmaya katılmayı kabul eden yedi otel şefi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, Araplara yönelik özel menülerin varlığı, tercih edilen ana yemek ve tatlı türleri, mevcut menülerin yeterliliği, müşteri tercihlerini etkileyen faktörler ile lezzet-fiyat dengesi gibi sorulara yanıt aranmıştır. Bulgular, Arap turistlerin yöresel Türk mutfağını genel anlamda benimsediklerini ve özellikle sütlaç, kebab ve makarna gibi yemeklere ilgi gösterdiklerini ortaya koymuştur. İşletmelerin büyük bir kısmının özel Arap menüsü sunmasa da mevcut menülerin zaten Arap damak tadına hitap ettiği belirtilmiştir. Görsellik, lezzet ve müşteri memnuniyetine yönelik davranışların ise tercihleri doğrudan etkileyen başlıca unsurlar olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yiyecek-içecek tercihleri, Gastronomi turizmi, Trabzon, Kültürel etkileşim, Arap turistler.

¹ Öğr. Gör., Avrasya Üniversitesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Trabzon, Türkiye, damla.sari@avrasya.edu.tr

INVESTIGATION OF ARAB TOURISTS LOCAL FOOD AND BEVERAGE PREFERENCES: TRABZON EXAMPLE

ABSTRACT

This study was conducted to examine the local food and beverage preferences of Arab tourists visiting the city of Trabzon. As one of the most prominent reflections of cultural interaction, the field of gastronomy was explored to understand how the taste preferences of Arab tourists align with the culinary traditions of Trabzon. Within the framework of qualitative research, semi-structured interviews were carried out with seven hotel chefs who work in Trabzon and voluntarily participated in the study. The research sought to answer questions regarding the existence of special menus for Arab guests, the most preferred main dishes and desserts, the adequacy of current menus, the factors influencing customer preferences, and the balance between taste and price. The findings revealed that Arab tourists generally embrace traditional Turkish cuisine, showing particular interest in dishes such as rice pudding (sütlaç), kebabs, and pasta. Although most businesses do not offer specific menus for Arab tourists, the current menus are already compatible with Arab palates. Presentationdetermined that visual presentation, taste, and customer-oriented service behaviors are key factors directly influencing preferences.

Keywords: Food and beverage preferences, Gastronomy tourism, Trabzon, Cultural interaction, Arab tourists

GİRİŞ

İlkel çağlarda avcılık ve toplayıcılıkla beslenen insanlar, yerleşik hayata geçişle birlikte besin üretimine yönelmişlerdir. Beslenme kültürü; gelenekler, inançlar, sosyal normlar ve değerler çerçevesinde şekillenir ve toplumun kimliğini yansıtır (Talas, 2006). Toplumlar arasında beslenme alışkanlıkları farklılık gösterebilir; bu durum kültürel çeşitliliği Trabzonun artırmaktadır. Beslenme alışkanlıkları yerleşim yeri, mevsimsel koşullar ve sosyo-ekonomik düzey gibi etkenlere göre değişiklik gösterir (Kadıoğlu vd., 2010).

Arap halklarının tarihsel ve kültürel kökenleri M.Ö. 2000’li yıllara kadar uzanmakta olup, ticaret yolları üzerinde bulunmaları sebebiyle tarih boyunca birçok medeniyetle etkileşim içerisinde olmuşlardır (Aslan, 2005; Yıldız, 2009). Bu etkileşim özellikle mutfak kültürü, müzik, edebiyat ve mimari gibi alanlarda

yoğun biçimde hissedilmiştir. Arap ve Türk toplumları arasında yüzyıllardır süregelen bu kültürel alışveriş, İslam'ın yayılmasıyla daha da güçlenmiştir. Osmanlı döneminden itibaren ortak paylaşımlar özellikle mutfak terminolojisi, yemek tarifleri ve pişirme tekniklerinde açıkça gözlenmektedir (Közlme, 2012; Göker, 2011). Günümüzde bu tarihsel bağlar, gastronomi turizmi aracılığıyla yeniden görünür hâle gelmiştir.

Türkiye'nin iklimsel, coğrafi ve kültürel avantajları nedeniyle Arap turistler için cazip bir destinasyon hâline geldiği gözlenmektedir. Bu bağlamda, özellikle Karadeniz bölgesi, serin havası, yeşil doğası ve muhafazakâr yaşam tarzıyla Arap turistlerin yoğun ilgisini çekmektedir (Çeken et al., 2018; Türkay & Atasoy, 2021). Trabzon, bu ilginin somutlaştığı başlıca şehirlerden biridir. Bölgedeki restoranlar ve oteller, Arap turistlerin damak tadına uygun yemekler sunarken, helal gıda ve kültürel hassasiyetler de göz önünde bulundurulmaktadır (Akdoğan & Soyhanoglu, 2025). Ayrıca sosyal medya kullanımının yaygın olduğu Arap toplumları için görsel sunum kalitesi, müşteri memnuniyeti ve yerel deneyimlerin otantiklik düzeyi de önemli tercih kriterleri arasında yer almaktadır (Saatci & Demirebulat, 2019; Al-Hamarneh & Steiner, 2004). Bu bağlamda Trabzon, sadece doğal güzellikleriyle değil, aynı zamanda gastronomik ve kültürel yakınlık unsurlarıyla da Arap turistler nezdinde güçlü bir destinasyon kimliği kazanmaktadır.

Türk mutfak kültürü, Orta Asya bozkırlarından Çatalhöyük ve Anadolu uygarlıklarına dayanan zengin bir sentezdir (Halıcı, 2013). Mutfak kavramı tarih boyunca sürekli evrilmiş, yemek yeme ise biyolojik, kültürel ve psikolojik etmenlerin bir bileşimi olarak karmaşık bir sürece dönüşmüştür. Yemek kültürü, yiyeceğin üretiminden tüketimine kadar tüm süreci ve bu sürece eşlik eden maddi ve manevi değerleri kapsar; böylece toplumun kimliğini ve tarihini yansıtan önemli bir unsur hâline gelir (Şahin, 2012).

Kuramsal Çerçeve

Mutfak kültürü, toplumların tarihsel, coğrafi, sosyokültürel ve dini dinamiklerinin bir yansıması olarak yalnızca beslenme alışkanlıklarını değil, aynı zamanda kimlik, aidiyet ve kültürel mirasın aktarımını da içeren çok katmanlı bir yapıdır. Bu bağlamda, Arap ve Türk mutfakları arasındaki etkileşim özellikle Doğu Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde öne çıkmaktadır. Arap turistlerin Türkiye'ye artan ilgisi ise gastronomi ve kültürel turizmin kesişiminde yeni fırsatlar

yaratmaktadır.

Toplumların yemek hazırlama ve tüketme biçimleri ile sofraya ritüelleri, tarihsel süreç, coğrafi koşullar, ekonomik yapı ve dini inançlarla şekillenir. Anadolu mutfağı, Orta Asya kökenli et ağırlıklı beslenme biçimi ile Mezopotamya ve Akdeniz'in tarımsal ürünlerinin sentezi olarak gelişmiştir (Artun, 2000).

Arap mutfağı; baharat kullanımı, et-sebze kombinasyonları ve tatlı-tuzlu dengesine dayalı özgün yapısıyla dikkat çeker (Ayyıldız ve Özkaya, 2019). Osmanlı döneminde başlayan etkileşim, yalnızca yemek tariflerini değil, pişirme tekniklerini ve sofraya kültürünü de kapsar (Karaca ve Karacaoğlu, 2016). Hatay mutfağı bu etkileşimin önemli bir örneğini sunarken (Akbıyık, 2024), Mardin'deki Arap kökenli toplulukların mutfak kültürü de bu izleri taşımaktadır (Okumuş ve Seçim, 2024).

Türkiye, özellikle son yıllarda Arap turistler için önemli bir destinasyon hâline gelmiştir. Aile odaklı seyahat tercihleri, doğal güzelliklere yönelim, helal turizm olanakları ve kültürel yakınlık, Trabzon gibi şehirleri ön plana çıkarmaktadır (Türkay ve Atasoy, 2021). Bu ilgi, kültürel etkileşimi güçlendirdiği gibi yerel mutfakların tanıtımını açısından da fırsatlar yaratmaktadır (Çeken vd., 2018).

Trabzon mutfağı, Karadeniz'in yerel ürünleriyle özgünleşmiştir. Arap turistlerin bölgeye ilgisi, bu mutfakın uluslararası tanıtımına katkı sağlarken, işletmelerin menülerini çeşitlendirmesine ve hizmet kalitesini artırmasına da olanak tanımaktadır (Akdoğan ve Soyhanoğlu, 2025). Yemek kültürü aracılığıyla kurulan bağlar, toplumlar arası ilişkileri ve iş birliğini güçlendirmektedir. Trabzon'da artan Arap turist varlığı, yerel halkın kültürel etkileşime adaptasyonunu ve misafirperverliğini pekiştirmiştir (Saatcı ve Demirbulat, 2019).

Sonuç olarak, Arap ve Türk mutfakları arasındaki tarihsel ve güncel etkileşim, gastronomik çeşitliliği artırmakta; Arap turistlerin ilgisi, gastronomi turizminin gelişimine ve kültürel sürdürülebilirliğe katkı sunmaktadır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırma, Trabzon'daki Arap turistlerin yiyecek-içecek tercihlerini değerlendirmek amacıyla mutfak şeflerinin konuya ilişkin bilgi ve görüşlerini belirlemeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda nitel araştırma yöntemi tercih edilmiş ve veri toplama aracı olarak görüşme tekniği kullanılmıştır (Punch, 2005). Görüşmeler, belirli bir konu hakkındaki duygu ve düşünceleri derinlemesine anlamak

amacıyla yürütülmektedir (Berg ve Lune, 2015; Karataş, 2017). Ayrıca, katılımcıların deneyimlerini ve tutumlarını ortaya koymak açısından etkili bir yöntemdir (Sevencan ve Çilingiroğlu, 2007).

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir. Bu yöntem, belirli sorular etrafında derinlemesine yanıtlar alınmasını ve aynı zamanda katılımcıların serbestçe konuşabilmesini sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu kapsamda, araştırma amacı doğrultusunda açık uçlu sorulardan oluşan bir görüşme formu hazırlanmış ve verilerin iç tutarlılığını artırmak amacıyla doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Nitel araştırma kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmış; görüşmeyi kabul eden 7 otel şefi ile mülakat gerçekleştirilmiştir.

Araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

S1: Araplara yönelik menü var mı? Yoksa neden?

S2: Arap turistlerin en çok tercih ettiği ana yemek ve tatlılar nelerdir?

S3: Menüler yeterli bulunuyor mu? Genişletme için öneriler nelerdir?

S4: Arap müşteri tercihlerine yönelik hangi unsurlar geliştirilebilir?

S5: Yiyecek içecek tercihlerinde fiyat mı, lezzet mi daha belirleyicidir?

Bu sorulara verilen yanıtlar, Arap turistlere yönelik menülerin müşteri tercihlerine etkisini değerlendirmekle kalmayıp, Trabzon'daki diğer yiyecek-içecek işletmeleri için de yol gösterici olacaktır. Böylece müşteri ilgisini artıran bir işletme imajı oluşturulabilir ve kârlılık düzeyi yükseltilebilir.

Araştırmanın evreni Trabzon'daki otellerdir. Maliyet ve erişim kısıtları nedeniyle, temsil gücü yüksek bir örneklem seçilmiştir (Karasar, 2008). Tripadvisor platformunda yapılan arama sonucunda, “Trabzon” anahtar kelimesi ile listelenen ilk 20 otel arasından, Trabzon Havalimanı'nın 10 km doğu ve batısında kalan 10 otel belirlenmiştir. Araştırmaya katılmayı kabul eden 7 otelde görevli şeflerle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş, görüşmeler ses kaydıyla alınarak yazıya dökülmüş ve içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Kodlar ve temalar oluşturularak elde edilen veriler analiz edilmiş ve raporlanmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin altı kapalı uçlu, temel araştırma konularına yönelik beş açık uçlu soru yöneltilmiştir.

Araştırmada kullanılan verilerin toplanabilmesi için gerekli olan etik kurul izin belgesi İstanbul Kent Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan 30.05.2025 tarih ve 2025/05 karar numarası ile alınmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırma kapsamında görüşme yapılan mutfak şeflerinin demografik özellikleri Tablo 1’de gösterilmiştir. Buna göre, çalışma kapsamında görüşülen şeflerin ikisinin erkek beşinin kadın olduğu belirlenmiştir. Araştırma kapsamında yer alan şeflerin %14,3’i 46 yaş ve üzeri yaş grubunda, %14,3’si 31-36 yaş aralığında iken %14,3’si 26-30 yaş aralığındadır. %14,3’si ise 20-25 yaş aralığındadır. Meslekteki iş tecrübelerine bakıldığında ise şeflerin %28,6’si 18 yıl ve üzeri, %14,2’si 11-17 yıl arası, %28,6’sı 6-10 yıl arası ve %28,6’sı 1-5 yıl arası tecrübeye sahiptir. Şeflerin memleket verilerine bakıldığında iki şefin Trabzon dışından, diğer beş şefin Trabzonlu olduğu görülmüştür. Şeflerin medeni durumu verilerine bakıldığında iki şefin bekar olduğu, diğer beş şefin evli olduğu görülmüştür. Eğitim durumlarına bakıldığında dört katılımcı lisans mezunu bir katılımcı ön lisans olup bir katılımcı lise diğer bir katılımcı ise ilköğretim mezunudur.

Şeflere ilk soru olarak “Araplara yönelik bir menünüz var mı? Yok ise nedenini açıklayınız.” sorusu yöneltilmiş ve alınan cevaplar not edilip kavramsallaştırılmıştır. Bulunan kavramlar, düzenlenerek veriyi en iyi ifade eden temalar oluşturulmuş ve aynı tarz ifadeler sınıflandırılarak Çizelge 1’de verilmiştir.

Çizelge 1. Araplara Yönelik Menü Varlığı

	f	%
Yok	5	71,4
Var	2	28,6

Çalışmada %71,4 oranı ile restoranların Araplara yönelik bir menülerinin olmadığı gözlemlenmiştir. Menülerin Arapların damak zevkine hitap ettiği bu yüzden özel bir menü oluşturulmadığı ve böyle bir gereksinim duyulmadığı belirlenmiştir. Tabloya bakıldığı zaman işletmelerin menülerinde her ne kadar Araplara yönelik bir menülerinin olmadığı görülse de %28,6 oranı ile işletmelerin menülerinde Araplara yönelik menülerinin olduğu ve tercih edildiği görülmektedir.

Konuya ilişkin kanıt olabilecek katılımcı ifadesi şu şekildedir:

‘Evet Araplara yönelik bir menümüz mevcut.’ (KA)

‘... Araplara yönelik otelde menümüz yok sadece Arapların tüketmiş olduğu yiyecekler belli ve her yıl Trabzon’a geldikleri için kendileri de artık menümüze aşına oldukları için böyle bir gereksinim duyulmadı...’ (KB)

‘...yok otelimizde genellikle Uluslararası menüler tercih ediyoruz her tada her şeye hitap etsin diye...’ (KC)

‘Araplara yönelik bir menümüz yok zaten menümüz Araplara hitap ediyor sadece kahvaltıda özellikle humus tercih ediyorlar onu da zaten koyuyoruz kahvaltıda yani dediğim gibi belirli bir menü yok.’ (KD)

‘Araplara yönelik bir menümüz yok yemeklerimiz hep Türk yemekleri kebab tarzı, pide tarzı, döner tarzı Arapların sevdiği yemekler.’ (KE)

‘Araplara özgü bir menümüz yok genel olarak bizim zaten kendi menümüz genel olarak bütün restoranlarda vs. olduğundan dolayı içerik olarak hepsi aynıdır Araplara özgü olarak bir menüde şöyle örnek verilebiliriz. Yöresel yemekler vs. falan daha ilgi çekici olabiliyor kuymak örnek olarak verilebilir sütlaç vs. bunlar genel olarak verilebilir.’ (KF)

‘...Araplara yerli ve yabancılara eşit menülerimiz ve hizmet alanımızdaki güvenirliliğimizle alakalı kalitemiz mevcuttur. Yemeğimizin çeşitleri amacımız yerli ve yabancıyı aynı değerle aynı ölçüde kaybetmeden güvenilir tutmaktır...’ (KG)

Şeflere ikinci soru olarak “Trabzon’daki Arap turistler menünüzde ana yemek ve tatlı olarak en çok neyi tercih ediyor?” sorusu yöneltilmiş olup ve alınan cevaplar not edilerek kavramsallaştırılmıştır. Bulunan kavramlar, düzenlenerek veriyi en iyi ifade eden temalar oluşturulmuş ve aynı tarz ifadeler sınıflandırılarak Çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2. Trabzon’daki Arap Turistlerin Tercih Ettiği Ana Yemek ve Tatlılar

	f	%
Sütlaç	4	36,3
Kebab	3	27,3
Makarna	2	18,2
Baklava	2	18,2

Toplanan verilere göre, işletmelerin menülerinde %36,3’sı tatlı olarak sütlaç %27,3’sı ana yemek olarak kebab %18,2’ si makarna, diğeri ise baklava tercih etmektedir. Verilen tabloda görüldüğü üzere işletmelerin menülerinde çoğunlukla sütlaç tercih edilmektedir. Hamsiköy sütlacı coğrafi işaretli bir ürün olduğundan, yöresel bir ürün olarak bilinmesinden yörede de tercih edilen bir ürün olduğu görülmektedir.

Konuya ilişkin kanıt olabilecek katılımcı ifadesi şu şekildedir:

‘...ana yemek olarak genelde makarna türlerinin hepsini tercih ediyorlar. Tatlı olarak da çok özel tatlı seçtiklerini görmedim...’ (KA)

‘... tatlı olarak sütlaç genel olarak yöresel bir tatlı olduğu için daha ilgi çekici olabiliyor onun haricinde başka olarak o kadar yöreselde şey yapmıyorlar makarna çeşitlerini aşırı derecede çok seviyorlar. Onun haricinde o kadar yöresel tercihleri yok...’ (KF)

‘...ana yemek de kebabı tercih ediyorlar genellikle tatlı olarak da sütlaç...’ (KD)

‘...tatlı olarak baklavaları severler baklava ararlar onun dışında yemek olarak da etçildirler ızgara nerde var ızgara nerde var diye sorar hepsi...’ (KC)

Şeflere üçüncü soru olarak “Menünüzü yeterli buluyorlar mı? Bulmuyorlar ise menünün genişletilmesi için ne gibi çalışmalar yapılabilir.” sorusu yöneltilmiş ve alınan cevaplar not edilerek kavramsallaştırılmıştır. Bulunan kavramlar, düzenlenerek veriyi en iyi ifade eden temalar oluşturulmuş ve aynı tarz ifadeler sınıflandırılarak Çizelge 3’te verilmiştir.

Çizelge 3. Menü Yeterliliği

	f	%
Menü yeterli	6	87,7
Menü yetersiz	1	14,3

Sonuçlara göre, şeflerin %85,71’si menüyü yeterli bulurken, %14,3 kısım menüyü yetersiz bulmaktadır. Elde edilen verilere göre işletmelerin birçoğunun menülerinde fazlaca çeşit olduğunu, müşteriler tarafından gelecek talep doğrultusunda müşteri isteklerine çoğunlukla yanıt verdiği gözlemlenmektedir. Böylelikle müşterilerini özel hissettirerek işletme, müşteri portföyünü daha da genişletebilmektedir.

Konuya ilişkin kanıt olabilecek katılımcı ifadesi şu şekildedir:

‘Buluyorlar genelde dediğim gibi.’ (KA)

‘...otelimizdeki menü gayet fazla çeşitli ve ekstradan gelebilecek talep doğrultusunda menüye ekleme yapabiliriz zaten ama şu anda öyle bir şey yok...’ (KB)

‘Yani bize henüz menü için şikâyet gelmedi. Buluyorlar yani yetersizdir diye demediler.’ (KC)

‘Menümüzü yeterli buluyorlar çünkü dünya mutfağında çalışıyoruz o yüzden menümüz yeterli.’ (KD)

‘Menümüz gayet geniş 70-80 kalem malzeme var herhangi bir şikâyet duymadık.’

(KE)

...menüyü genelde yeterli buluyorlar ama genişletme açısından spagetti çeşitlerini daha da çok ön tutabilirler ya da et çeşitlerini yani çünkü iki kişi geldiklerinde çok rahat bir şekilde 5 porsiyon 6 porsiyonluk bir yemek yiyebiliyorlar menümüz ne kadar kalabalık olursa onlar için seçenekler o kadar fazla olur ve bu da bir artı yöndür tabii ki... (KF)

‘...daha öncesi yeterli değildi ama yerli ve yabancıya aynı eşit aralık da gelen misafire yok dememek adına gelen misafirlerimizin lezzetli güvenilir ve kesinlikle tekrar gelebilecek konumda lezzetini sunabilmek için çalışmalar yapıyorum menümü çoğaltıyorum bu nargile, kahvaltı, akşam yemeği yemek çeşitlerindeki lezzeti sarma yöresel fasulye kavurması turşu kavurması mısır ekmeği yabancı misafirlere yönelik onların sevmiş olduğu meze çeşitlerini yapıyorum...’ (KG)

Şeflere dördüncü soru olarak “Yiyecek içecek işletmeciliğinde arap müşteri tercihlerini olumlu yönde etkileyebilecek hangi unsurlar ve faaliyetler geliştirilmelidir?” sorusu yöneltilmiş ve alınan cevaplar not edilerek kavramsallaştırılmıştır. Bulunan kavramlar, düzenlenerek veriyi en iyi ifade eden temalar oluşturulmuş ve aynı tarz ifadeler sınıflandırılarak Çizelge 4’te verilmiştir.

Çizelge 4 . Yiyecek içecek işletmeciliğinde Arap müşteri tercihlerini olumlu yönde etkileyecek unsurlar

	f	%
Görsellik	6	37,5
Lezzet	5	31,3
Güleryüz	3	18,7
Mekân Tasarımı	2	12,5

Yapılan görüşmelere göre, yiyecek içecek işletmeciliğinde müşteri tercihlerini olumlu yönde etkileyebilecek unsurlar arasında en fazla %37,5 görselliğin müşterilerin tercihlerini olumlu yönde etkileyebileceği görüşündeler. Bunu %31,3 oranı ile lezzet faktörü izlemektedir. %18,7 oranı ise güler yüzün müşteri memnuniyetini arttırdığını son sırada ise %12,5 ile mekân tasarımının bir etken olduğu, mekânın işlevsel oluşu ve tasarımının göze hitap etmesi müşteri tercihlerinde bir etken olduğu yönündedir.

Konuya ilişkin kanıt olabilecek katılımcı ifadesi şu şekildedir:

‘Dediğim gibi az önce yani biraz görselliğe önem veriyorlar hani sırf fotoğraf

çekmek için bile olsa görsellik onlar için önemli fotoğraf çekilecekler çünkü. Lezzet benim açımdan daha önemli tabi geliştirmek için ise yapıyoruz her şeyi yani yapmadığımız bir şey yok.’ (KA)

‘...içecek de daha çok şey severler mesela taze meyve suları fresh olmasını sürekli taze sıkılması yani muzun bile tazesini istiyorlar incik cincik her meyvenin meyve suyunu severler. O yüzden şey yapılabilir mesela sıvı meyve suları da eklenebilir. Yiyeceklerde de biraz daha çalışılabilir. Trabzon birazcık bence sadece Araplara yönelik çalışıyorlar diyorlar ama bence sadece Araplara göre olmaması gerekiyor. Çünkü Arapların damak zevki her şeyi tatmayı seviyorlar yani Hint lokantası da seviyor Çin lokantası da seviyor ve Trabzon olarak biz çok zayıfız aslında...’ (KC)

‘...biraz daha ilgi alaka güler yüz onları çok etkiliyor bence biraz daha ilgi gösterilmesi gerekiyor...’ (KD)

...‘tabi şöyle kesinlikle iç konseptine daha da çok önem veriyorlar küçük bir mekâna gitmektense daha büyük gelişmiş bir mekâna gitmek öngörülebilir bunun için onun haricinde dediğim gibi menü genelde aynıdır...’ (KF)

...‘Şöyle söyleyeyim ben bir otel olarak konuşmuyorum Trabzon geneli veya dünya geneli insanlar yer bazı alarak yeşilinden denizinden deresinden bir farkındalık her yerin bir farkındalığı vardır ama Karadeniz bölgesinde bulunduğumuza istinaden konuşuyorum. Yeşilimizi korumayı gelecek misafirlerimize güven vererek bulunduğumuz hizmet alanında samimi olmayı güven odaklı lezzetinden tutun iletişimine konak sağlayacak iletişim kuracak misafir memnuniyeti sağlayacak bir müdüriyetin oturmadan sahada olup kahvaltıda hayırlı sabahlar diyecek hayırlı akşamlar deyip veya güle güle diyecek bir ekibi yetiştirmesi ve konumlandırmasından oluşan en büyük hedef ve Karadeniz bölgesi olarak sürekliliği sağlayacak en büyük başarı olacaktır...’ (KG)

Şeflere dördüncü soru olarak “Yiyecek içecek tercihlerinde fiyat mı bir unsur lezzet mi açıklayınız?” sorusu yöneltilmiş ve alınan cevaplar not edilerek kavramsallaştırılmıştır. Bulunan kavramlar, düzenlenerek veriyi en iyi ifade eden temalar oluşturulmuş ve aynı tarz ifadeler sınıflandırılarak Çizelge 5’te verilmiştir.

Çizelge 5. Yiyecek içecek tercihlerini etkileyen unsurlar

	f	%
Her ikisi de	3	42,8
Lezzet	2	28,6
Fiyat	2	28,6

Sonuçlara göre, görüşülen şeflerden %42,8'i her ikisi de cevabı verirken, %28,6'sı lezzet ve fiyat faktörlerinin yiyecek içecek tercihlerini aynı oranda etkilediği görülmekte. Elde edilen verilerden yola çıktığımız zaman bir kısma göre fiyatın bir etken olmadığı lezzetin fiyattan daha ağır bastığı gözlemlenmektedir. Aynı zamanda işletmelerin iyi reklam yapması işletmenin kâr payını arttırmaya ve popüler tercih edilen bir işletme olmasını belirleyebilmektedir.

Konuya ilişkin kanıt olabilecek katılımcı ifadesi şu şekildedir:

'Araplar için lezzetten daha çok fiyatın bir unsur olduğunu düşünüyorum. Çünkü görsellik onlar için.' (KA)

'Araplar için en etkili unsur bence fiyat artı lezzet' (KB)

'Yani o da fark ediyor bir kısım sadece para verip yiyor tat hiç önemli değil onun için. Diğer görmüş geçirmiş kısım içinde lezzet ararlar ona göre para vereceğim derler yani lezzetliyse para verir parayı hak eder lezzetli değilse hakketmediğini düşünüyorlar doğal olarak yani o da ikiye ayırıyor onun içinde hem öyle hem böyle.' (KC)

'Lezzet yani özellikle lezzeti çok seviyorlar fiyat onlar için önemli değil.' (KD)

'Fiyat derim Araplar fazla lezzete bakmıyorlar.' (KE)

'Bazı kişilere göre bunu biraz bölge olarak ayıracağım ama Suudiler genelde maddiyat olarak tabi ki ön plandadırlar diğerleri biraz daha geri oldukları eğitim için bazıları maddiyatı önemsemiyor Suudiler maddiyatı önemsemezler ama diğer kesimden gelenler önemsiyor bazıları mesela lezzete bakarlar fiyatı çok önemsemezler bazıları gelirler sizin fiyatlarınız çok pahalı diğer yerler daha ucuz bu tamamen kişiden kişiye değişebiliyor.' (KF)

Bu çalışmada elde edilen bulgular, Arap turistlerin Trabzon özelindeki gastronomik tercihlerinin yalnızca damak tadına değil, aynı zamanda tarihsel ve kültürel bağlamlara dayandığını göstermektedir. Saha görüşmelerinde, Arap turistlerin kebab, sütlaç ve makarna gibi hem Ortadoğu hem de Türk mutfağında ortak olan ürünlere yöneldiği tespit edilmiştir. Göker (2011) ve Korkut (2012)

tarafından vurgulanan Osmanlı mutfağının Arap ve İran etkisiyle şekillendiği bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Görsel sunum ve sunum estetiği, çalışma katılımcılarının sıklıkla değindiği bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Bu bulgu, Yaghi ve ark. (2025) tarafından Türkiye destinasyonlarının Arap turistlerce tekrar tercih edilme motivasyonunda “personeel ve müşteri ilişkisi” ile “sunum kalitesi”nin belirleyici olduğunu vurgulayan literatürle örtüşmektedir. Ayrıca, Trabzon’a yönelik ilgi, doğal güzellik, serin iklim ve temiz hava gibi çevresel unsurlara dayanmaktadır. Diktaş ve Daşdemir (2022) ve Güzel ve ark. (2024) tarafından gerçekleştirilen saha çalışmalarında da Arap turistlerin tercih ettiği orman ve yayla alanlarının estetik, serinlik ve ekolojik kalite kriterlerine sahip olduğu ifade edilmiştir. Öte yandan, özellikle Uzungöl gibi turizm merkezlerinde “overtourism” belirtileri gözlemlenmiştir. Güzel ve ark. (2024), turistik yorum analiziyle ortamın zamana bağlı kalabalığa maruz kaldığını ve bu durumun hem çevresel hem de deneyimsel doyumu olumsuz etkileyebileceğini ortaya koymuştur.

Saha verileri aynı zamanda Arap turistlerin alışveriş ve yemek tercihlerinde fiyat duyarlılığının önemine işaret etmiştir. Bu bağlam, Al-Hamarneh ve Steiner (2004) tarafından Körfez’den gelen turist grupların yüksek harcama eğilimi, diğer grupların ise daha fiyat odaklı olduğunu belirttikleri bulguyla uyumludur. Son olarak, araştırma katılımcıları arasında Arap turistlere yönelik önyargı ve sosyal uyum sorunları da dile getirilmiştir. İstanbul Bilgi Üniversitesi tarafından yürütülen çalışmalar, Türkiye’de gençlerin “öteki” gruplara karşı çeşitli ön yargılar taşıdığını göstermiştir (İcduygu ve ark., 2008). Bu durum, turist memnuniyeti ve tekrar ziyaret niyeti açısından risk oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışmanın bulguları, literatürde yer alan çalışmalarla güçlü şekilde örtüşmekte; Arap turistlerin Trabzon’daki tercihleri, tarihsel ve kültürel bağlamlarla çevresel özelliklerin kesişiminden doğmaktadır (Göker, 2011; Yaghi ve ark., 2025; Diktaş & Daşdemir, 2022; Güzel ve ark., 2024; Al-Hamarneh & Steiner, 2004; İcduygu ve ark., 2008). Aynı zamanda, sürdürülebilir turizm planlaması ve kültürel duyarlılık yaklaşımı, Anadolu’da Arap turist profillerini esas alan destinasyon yönetimine yönelik önemli çıkarımlar sağlar.

SONUÇ

Bu çalışma, Trabzon'a gelen Arap turistlerin yiyecek-içecek tercihlerine dair yerel işletmelerin tutumlarını ve deneyimlerini nitel araştırma yöntemiyle analiz ederek, turizm-gastronomi etkileşiminin yerel düzeydeki yansımalarını ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular, bölgedeki restoranların büyük çoğunluğunun Arap turistlere özel ayrı bir menü sunmadığını, ancak mevcut menülerin genel olarak Arap turistlerin damak zevkine hitap ettiğini göstermektedir. Bu durum, Arap turistlerin Türk mutfağına olan ilgisinin yüksek olduğunu ve gastronomik adaptasyonun doğal bir şekilde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

Katılımcıların verdikleri yanıtlarda sıkça vurgulanan sütlaç, kebab, makarna ve baklava gibi yiyecekler hem yöresel Türk mutfağının hem de Arap damak tadının kesişim kümesini oluşturmaktadır. Özellikle coğrafi işaretli bir ürün olan Hamsiköy sütlaç, tatlı tercihlerinde öne çıkmakta; bu da yöresel mutfak unsurlarının gastronomi turizmi açısından ne denli güçlü birer tanıtım aracı olabileceğini göstermektedir. Menülerde çeşitliliğin fazla olması, turistlerin taleplerine esneklikle yanıt verilmesini sağlamak ve bu da müşteri memnuniyetini doğrudan artırmaktadır.

Araştırmanın dikkat çeken bir diğer bulgusu ise yiyecek-içecek tercihlerinde görselliğin ve sunum estetiğinin önemli bir etken olduğudur. Arap turistlerin sosyal medya kullanım alışkanlıkları da dikkate alındığında, görsel olarak etkileyici sunumların tercihleri olumlu yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Buna ek olarak, lezzet faktörünün fiyat unsurundan daha önemli görüldüğü birçok görüşmede belirtilmiş, ancak turistlerin ekonomik düzeylerine göre bu önceliklerin değişkenlik gösterebildiği de gözlemlenmiştir.

Yine çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda, Arap turistlere hitap eden yiyecek-içecek hizmetlerinin sadece ürün bazında değil, hizmet kalitesi, mekân estetiği ve çalışanların davranışları gibi birçok faktörü kapsayacak şekilde bütüncül olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Müşteri ile birebir iletişimde güler yüzlü personel, hijyen standartlarının yüksek olması, mekânın ferah ve fotojenik özellik taşıması gibi unsurların önemi, görüşmelerde sıkça dile getirilmiştir. Bu bağlamda, gastronomi turizmi yalnızca damak tadına hitap eden bir deneyim değil, aynı zamanda duygusal, görsel ve kültürel bir etkileşim süreci olarak ele alınmalıdır.

Trabzon'un doğal güzellikleri ve serin iklimi gibi fiziksel avantajlarının yanı

sıra, gastronomik zenginliğinin de Arap turistlerin bölgeyi tercih etmelerinde rol oynadığı açıktır. Bu nedenle, yerel işletmelerin Arap turistlerin gastronomi deneyimlerine daha fazla odaklanmaları, menülerini bu doğrultuda çeşitlendirmeleri, helal gıda gibi dini hassasiyetleri göz önünde bulundurmaları ve kültürel beklentilere saygılı bir hizmet sunmaları, bölge turizminin sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, bu araştırma Arap turistlerin Trabzon'daki yiyecek-içecek tercihlerinin yerel gastronomi kültürüyle uyum içinde olduğunu, bu uyumun ise karşılıklı kültürel anlayış ve esneklikle daha da güçlendirilebileceğini ortaya koymuştur. Elde edilen bulgular, yalnızca Trabzon'daki değil, benzer turist profillerine sahip diğer destinasyonlardaki yiyecek-içecek işletmeleri için de yol gösterici niteliktedir. Gastronomi turizminin ekonomik ve kültürel kalkınmadaki etkisi göz önüne alındığında, bu alanda yapılacak her türlü iyileştirmenin hem yerel topluma hem de turistik deneyimlere olumlu katkı sağlayacağı söylenebilir.

Beyan

Makalenin tüm yazarlarının makale sürecine verdikleri katkı eşittir. Yazarların bildirmesi gereken herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

Akbıyık, Ç. (2024). *Hatay mutfak kültürü ve geleneksel Hatay mutfağından seçilen bazı yemekler hakkında nitel bir araştırma*. [Yüksek lisans tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Akdoğan, M., Soyhanoglu, S. (2025). Trabzon halkının gözünden Arap turistler: fırsatlar ve dinamikler üzerine nitel bir araştırma. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 111-135. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14635067>

Al-Hamarneh, A., Steiner, C. (2004). Islamic tourism: Rethinking the strategies of tourism development in the Arab world after September 11, 2001. *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, 24(1), 173–182. <https://doi.org/10.1215/1089201X-24-1-173>

Artun, E. (2000). *Adana halk kültürü araştırmaları I*. Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Aslan, M. (2005). *Arapların tarihi ve kültürü*. Alfa Yayıncılık.

Ayyıldız, S., Özkaya, F. D. (2019). Doğu Afrika ülkeleri mutfak kültürü. *The Journal of Academic Social Science*, (96), 299-316. <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.36671>

Berg, B., Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (H. Aydın, Çev.) Eğitim Yayınevi.

Çakır, A. (2024). *Türkiye'de yemek tarihçiliğinin gelişimi* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Sabaattin Zaim Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Çeken, H., Yılmaz, G. Ö., Ertürk, N. (2018). Arap ülkelerinden gelen turistlerin etkilerine yönelik yerel halkın algısı: Sapanca örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 401-414. <https://doi.org/10.26468/trakyasobed.396605>

Diktaş Bulut, N., Daşdemir, İ. (2022). Trabzon ili orman rekreasyon bölgelerini kullanan Arap turistlerin tüketici profili ve rekreasyonel talep yapısı. *Türkiye Ormancılık Dergisi*, 23(2), 116-127. <https://doi.org/10.18182/tjf.1103565>

Göker, G. (2011). *Destinasyon çekicilik unsuru olarak gastronomi turizmi (Balıkesir ili örneği)* [Yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Güzel, M. O., Ay, E., Çatır, O. (2024). Overtourism in Uzungöl, Türkiye: A study based on tourist reviews. *Journal of Tourism, Sustainability and Well-Being*, 12(4), 319–335. <https://doi.org/10.34623/6ccj-3z82>

Halıcı, N. (2013). *Açıklamalı Yemek ve Mutfak Terimleri Sözlüğü*. Oğlak Yayınları.

İcduygu, A., Toktaş, Ş., Soner, B. A. (2008). The politics of population in a nation-building process: Emigration of non-Muslims from Turkey. *Ethnic and Racial Studies*, 31(2), 358–389. <https://doi.org/10.1080/01419870701491937>

Kadioğlu, B., Kadioğlu, S., Kaya, C., Turan, Y. (2012). Kırsalda beslenme kültürü (Erzurum ili örneği). *Alinteri Journal of Agriculture Science*, 18(1), 20-27.

Karaca, O. B., Karacaoğlu, S. (2016). Kültür, din ve yemek etkileşimi çerçevesinde Arap mutfağının kavramsal olarak incelenmesi: Adana ili örneği. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 561-584. <https://doi.org/10.17218/hititsosbil.280805>

Karataş, Z. (2017). Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: nitel yaklaşımın yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 68-86.

Korkut, J. (2012). Morphology and lexicon-based machine translation of Ottoman Turkish to Modern Turkish. [Yayınlanmamış doktora tezi, University of Pennsylvania].

Okumuş, M. İ., Seçim, Y. (2024). Mardin’de yaşayan Arap kökenli insanların mutfak kültürü. *Anatolia Social Research Journal*, 3(2), 40-49.

Punch, K. F. (2005). *Sosyal araştırmalara giriş: nicel ve nitel yaklaşımlar* (D. Bayrak; HB Arslan; Z. Akyüz, Çev.) Siyasal Kitabevi.

Saatci, G., Demirbulat, Ö. G. (2019). Arap turistlerin Türklere yönelik önyargılarının değerlendirilmesi: doğu Karadeniz bölgesi örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 660-675.

Sevencan, F., Çilingiroğlu, N. (2007). Sağlık alanındaki araştırmalarda kullanılan niteliksel veri toplama yöntemleri. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 26(1), 1-6.

Şahin, K. (2012). *Hatay mutfak kültürü ve yemekleri*. Pozitif Matbaa.

Talas, M. (2006). Tarihi süreçte Türk beslenme kültürü ve Mehmet Eröz’e göre Türk yemekleri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (18), 273-283.

Türkay, O., Atasoy, B. (2021). Sürdürülebilir turizmin bir aracı olarak bisiklet turizmi: Avrupa Birliği (AB) örneği. *Turizm ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 1(1), 51-69.

Yaghi, A., Yaghi, H. A., Bayrak, M. (2025). Sustainable tourism: Factors influencing Arab tourists’ intention to revisit Turkish destinations. *Sustainability*, 17(11), 5194. <https://doi.org/10.3390/su17115194>

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2006). *Research methods in social sciences*. Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, Ş. (2009). Endülüs Yahudileri ve İslam kültür ve biliminin Avrupa’ya geçişinde oynadıkları rol. *İstem*, (13), 51-68.

To cite this article: Ayyıldız, S., Köylü, M. (2025). The Anatomy of Structural and Functional Innovation in Bread: Reinterpreting Qualitative Findings From a Sustainable Gastronomy Perspective. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 9(2), 171-194

Submitted: June 22, 2025

Accepted: August 24, 2025

THE ANATOMY OF STRUCTURAL AND FUNCTIONAL INNOVATION IN BREAD: REINTERPRETING QUALITATIVE FINDINGS FROM A SUSTAINABLE GASTRONOMY PERSPECTIVE

Sibel Ayyıldız¹

Melike Köylü²

ABSTRACT

Bread has historically played a fundamental role as a staple food; however, modern lifestyles and increasing health awareness have necessitated the reformulation of traditional recipes. In this context, academic research on products enriched with functional components and extended shelf life has accelerated. Themes such as sustainability, microbial stability, and sensory quality have become key determinants in bread production. Sustainability, on the one hand, emphasizes the conservation of existing resources and, on the other, refers to rational and responsible production practices. Accordingly, recent literature has examined bread development processes from a multidimensional perspective. To conceptualize the transformation of sustainability, rational production, and resource conservation within the scope of "bread products," a qualitative study was conducted. Academic publications published between 2003 and 2025 were analyzed using a systematic document analysis method. The functional components used in the developed products and their structural and nutritional contributions were evaluated thematically. This study offers significant contributions to the food technology literature regarding bread production. As a result, research on bread development today extends beyond improving nutritional and technological quality. It now encompasses multidimensional goals such as environmental sustainability, healthy die-

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, sibelayyildiz@karabuk.edu.tr, 05459624608

² Karabük Üniversitesi yüksek lisans öğrencisi, 2428245501@ogrenci.karabuk.edu.tr, 05439408797

tary trends, meeting special dietary needs, and aligning with consumer preferences. In this regard, future studies are expected to not only support bioavailability through functional and structural enhancements but also advance the integration of sustainable production chains.

Keywords: Bread, Functional bread, Product development, Innovative product, Sustainability

EKMEKTE YAPISAL VE FONKSİYONEL İNOVASYONUN ANATOMİSİ: NİTEL BULGULARIN SÜRDÜRÜLEBİLİR GASTRONOMİ PERSPEKTİFİYLE YENİDEN YORUMLANMASI

ÖZET

Ekmek, tarihsel süreçte temel bir gıda maddesi olarak önemli bir rol üstlenmiştir; ancak modern yaşam tarzı ve artan sağlık bilinci, geleneksel formülasyonların yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, fonksiyonel bileşenlerle zenginleştirilmiş ve raf ömrü uzatılmış ürünlere yönelik akademik çalışmalar hız kazanmıştır. Sürdürülebilirlik, mikrobiyal stabilite ve duyu kalite gibi temalar da ekmek üretiminde belirleyici hale gelmiştir. Zira sürdürülebilirlik bir taraftan mevcut kaynakları korumaya odaklanırken bir taraftan da akılcı ve sorumlu bir üretim şekline atıfta bulunmaktadır. Bu bağlamda bu çalışma güncel literatür kapsamında ekmek geliştirme süreçlerini çok yönlü olarak ele almaktadır. Söz konusu sürdürülebilirliğin dönüşümü, akılcı üretimi ve var olan kaynakları korumayı “ekmek ürünü” kapsamında anlamlandırmak amacıyla nitel bir araştırma yapılmıştır. Buna göre 2003–2025 yılları arasında yayımlanmış akademik yayınlar sistematik doküman analizi yöntemiyle incelemiş; geliştirilen ürünlerde kullanılan fonksiyonel bileşenler ve bu bileşenlerin yapısal-besinsel katkılarını tematik olarak değerlendirmiştir. Çalışma ekmek üretimi konusunda gıda teknolojisi literatürüne önemli katkılar sunmuştur. Sonuç olarak, ekmek geliştirme araştırmaları günümüzde yalnızca beslenme ve teknolojik kaliteyi artırmakla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda çevresel sürdürülebilirlik, sağlıklı beslenme eğilimleri, özel diyet ihtiyaçlarını karşılama ve tüketici tercihlerine uyum sağlama gibi çok boyutlu hedefleri içeren bir alan haline gelmiştir. Bu bağlamda gelecekteki çalışmalar aslında fonksiyonel ve yapısal katkılar ile biyoyararlılığa hizmet ederken bir taraftan da sürdürülebilir üretim zincirlerinin entegrasyonu yönünde ilerlemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekmek, Fonksiyonel ekmek, Ürün geliştirme, İnovatif ürün, Sürdürülebilirlik

INTRODUCTION

The evolution of agriculture, from the earliest domestication processes in the Fertile Crescent approximately 10,000 years ago to the development of modern production techniques, illustrates the profound symbiosis between humans and their environment, as well as the ability of plants to adapt to societal needs (Zarzycki et al., 2024). For thousands of years, bread has been a fundamental component of human nutrition, valued for its rich content of carbohydrates, fiber, proteins, and vitamins (Mondal & Datta, 2008; Cauvain, 2012; Pejcz, 2024). However, contemporary lifestyle changes, the rising prevalence of chronic diseases, and increasing health awareness among individuals have rendered traditional white bread nutritionally inadequate (Poutanen et al., 2009; Shewry & Hey, 2015).

Due to the rapidly changing lifestyles of individuals, a significant economic growth has been observed in the nutraceutical product market, which consists of pharmaceutical forms containing bioactive components far more potent than those found in regular food products for the purpose of health protection or treatment. This shift increasingly emphasizes food sustainability and healthy nutrition (Taglieri et al., 2020). Indeed, sustainability refers not only to the preservation of existing resources but also to their rational and responsible utilization (Taş & Olum, 2020). In this context, enriching bread with bioactive compounds combines the advantages of lower environmental impact with better economic profitability, as well as the production of more diverse and healthier food products (Guiné, 2022). In addition to efforts aimed at improving the quality of food products, these studies also contribute to the increase in the production and consumption of functional foods (Demir & Olcay, 2020). Today, bread production has become a focal point of interest across various scientific disciplines (e.g., food engineering, gastronomy), each addressing different thematic concerns. One of the primary themes involves the development of new functional products that can meet consumer demands aligned with healthy dietary trends (Mitelut et al., 2021). In this context, the use of traditional and innovative processing and preservation technologies aims to prevent microbial spoilage (e.g., mold growth) and quality deterioration. Indeed, food loss and waste have become a significant global issue, posing a threat

to food security and sustainability. As emphasized by D'Adamo et al. (2023), food loss and waste represent fundamental barriers to the establishment of sustainable food systems. From the perspective of global warming, preventing the overproduction of bread contributes to the avoidance of approximately -0.66 kg CO₂-equivalent emissions per kilogram of bread (Dymchenko et al., 2023). Within this framework, the present study aims to assess the sustainability dimension of bread development processes by addressing both structural and functional aspects. Through an analysis of current trends and research motivations in the scientific literature on bread production, the study provides a holistic perspective on the relationship between these trends and sustainability principles

LITERATURE REVIEW

Bread production involves the transformation of basic ingredients such as flour, water, yeast, and salt into dough through controlled fermentation processes, followed by baking into the final product (Pejcz, 2024). The nutritional content, sensory properties, and shelf life of the product vary significantly depending on the formulation (Taglieri et al., 2022). Due to its rich content of carbohydrates, proteins, vitamins, and minerals, bread holds a central place in human nutrition (Cauvain, 2012; Rahman et al., 2022). With historical roots dating back to around 10,000 BCE and believed to have been popularized by the ancient Egyptians, bread has become a globally consumed staple due to its ease of preparation, favorable taste profile, and compatibility with various foods (Mondal & Datta, 2008; Del Vecchio et al., 2025). With an estimated annual per capita consumption of approximately 70 kg, bread remains a fundamental food source in developing countries due to its affordability and nutritional value, whereas in developed countries, its consumption is declining as grain-based products are increasingly replaced by more functional food alternatives (Dong & Karboune, 2021; Sarica et al., 2021; Mollakhalili-Meybodi et al., 2023).

The low fiber content and high glycemic carbohydrates in white bread have been linked to various chronic diseases, particularly obesity, type 2 diabetes, and cardiovascular conditions. This has led to increased criticism of traditional formulations from a nutritional standpoint (Slavin, 2004; Poutanen et al., 2009; Erdoğan, 2022). As a result, there is a growing need for the development of new types of

bread with enhanced nutritional value. Functional breads, enriched with fiber, vitamins, minerals, antioxidants, and bioactive compounds, aim to provide positive health effects and reduce the risk of disease (Erdoğan, 2022). Accordingly, academic interest in improving the functional properties of staple foods like bread has grown considerably, and the literature in this area continues to expand (Adal, 2018; Burnaz et al., 2018; Demir & Olcay, 2020; Özdemir et al., 2021). In particular, scientific publications focusing on enriching refined wheat flour with nutrient-dense ingredients such as vegetables and pseudocereals have shown a notable increase (Coțovanu et al., 2022).

The global population growth necessitates the sustainable improvement of food production in terms of both quantity and quality (Golcuk & Yasar, 2023). Currently, approximately 17% of the food produced worldwide is wasted (Dall'Acua et al., 2025), posing significant threats to food security and environmental sustainability. Among the major components of the 1.3 billion tons of global food waste generated annually, bread stands out as one of the most wasted food items due to its short shelf life and overproduction (Dymchenko et al., 2023; Kumar et al., 2023). Dall'Acua and colleagues (2025) emphasize that bread is particularly prone to being wasted at the household level as a result of a complex and multifactorial process involving physical staling, chemical alterations, and microbiological contamination.

In this context, from the perspectives of sustainability and public health, food producers are increasingly focusing on the development of more nutritious, longer-lasting, and functionally enhanced products (Golcuk & Yasar, 2023). In line with these goals, the food industry is moving beyond traditional ingredients to develop alternative types of bread formulated with diverse components (Del Vecchio et al., 2025). Cereals, legumes, fruit and vegetable residues, probiotics, prebiotics, and other biological sources are among the key ingredients highlighted in the production of functional bread (Pyler & Gorton, 2008). Both traditional methods and modern technological applications are employed to enhance the microbial stability and extend the shelf life of bread (Mitelut et al., 2021). These technologies directly affect not only the microbiological safety of products but also their sensory attributes, processability, and overall quality parameters.

Sustainability in bread production extends beyond nutritional and sensory improvements and necessitates a multidimensional approach that includes reducing environmental impacts, adopting ethical production practices, and utilizing local resources efficiently (Rafiee et al., 2024). In this regard, encouraging the use of resilient local grains, ensuring energy efficiency in production processes, and implementing waste reduction strategies are considered fundamental principles of sustainable bread production. Bread, which has historically served as a cornerstone of human nutrition, is now being reinterpreted and continually improved in light of nutritional science, consumer expectations, and environmental responsibilities (Shewry & Hey, 2015). This study systematically analyzes existing research on bread development in the literature, providing a comprehensive evaluation from a sustainability perspective.

METHODOLOGY

The increasing health consciousness of today's consumers necessitates a re-evaluation of traditional bread formulations. Bread is no longer regarded solely as a staple food; it is now expected to possess functional properties. In this context, academic studies focused on bread development have gained significant momentum. This research aims to systematically examine academic publications on bread production in order to understand this transformation on a scientific basis. Accordingly, the main research question of the study is defined as: "Why has the need for bread development emerged, and what is the relationship between bread development trends and sustainability?"

This evaluation, conducted in light of the findings in the literature, aims to provide a guiding resource for the development of functional foods, to present current information on innovative practices in bread technology, and to assess these developments within the framework of sustainability. A qualitative research method was adopted in this study, and the document analysis technique was employed. Document analysis allows for the systematic selection, examination, structuring, and interpretation of written data to address research questions (Karasar, 2019). The population of this research consists of scientific articles, postgraduate theses, and other academic resources related to the topic and accessed through reputable academic databases such as Google Scholar, Sobiad, and YÖKTEZ. The sample

comprises bread-related studies within the context of gastronomic product development. Purposeful sampling, one of the qualitative sampling techniques, was used to select studies that align with content analysis criteria. The main inclusion criterion was the adoption of product development approaches aimed at enhancing the functional potential and structural properties of bread. Within this framework, a total of 121 academic publications were reviewed. Among these, only 61 were found to be focused on product development, and 56 were directly related to functional food characteristics and structural properties. These 56 studies were included in the analysis. The data collection process was limited to studies published between 2003 and 2025 in Turkish and English. The keywords used included bread, functional bread, product development, and innovative product. National and international academic literature relevant to the subject was reviewed using a systematic approach. The literature review was conducted between January 10, 2025, and May 21, 2025.

The reviewed studies were examined under two main dimensions:

- the functional aspect of the developed products (i.e., studies aiming to enrich the nutritional content) and
- the structural aspect (e.g., improving durability, shelf-life, and texture).

Academic literature on bread production and development was comprehensively reviewed, and the collected documents were analyzed through content analysis. Content analysis is defined as a systematic, methodological, and objective approach used to identify, categorize, and interpret the key components within text or discourse (Alanka, 2024). Accordingly, the functional components used in the reviewed studies, their intended purposes, and the reported outcomes were qualitatively coded and classified under thematic categories using a holistic approach.

Findings and discussion

The study was examined under two main themes: functionally developed breads and structurally developed breads. The data obtained from the study are presented in the form of themes and codes in tabular format.

Theme 1: Functionally Developed Breads

This section includes studies that aim to enhance the nutritional quality of bread formulations through the incorporation of various functional ingredients, increase

antioxidant capacity, enrich the product with phenolic compounds from a biological perspective, and improve the overall functional properties of bread (Table 1)

Table 1: Functionally developed breads

Code	Au- thor(s)	Title of the Study	Subject and Aim of the Study	Findings of the Study
C1 (Green Tea)	Wang et al., 2007	Comparison study of the effect of green tea extract (GTE) on the quality of bread by instrumental analysis and sensory evaluation	This study aimed to establish a correlation between instrumental analysis and sensory evaluation of green tea extract-enriched breads.	Green tea reduced brightness and sweetness levels, while increasing hardness, stickiness, and astringency. No significant difference was found in crumb structure.
C2 (Grape Seed)	Peng et al., 2010	The effects of grape seed extract fortification on the antioxidant activity and quality attributes of bread	Examined whether grape seed extract reduces (carboxymethyl) lysine levels in bread.	Grape seed-enriched bread showed high antioxidant activity and potential as a functional food.
C3 (Grape Seed)	Hoye & Ross, 2011	Total phenolic content, consumer acceptance, and instrumental analysis of bread made with grape seed flour	Investigated the effects of grape seed flour on phenolic composition, consumer preferences, and physical-extract properties.	Increased phenolic content and antioxidant capacity; however, higher ratios negatively affected sensory quality.

C4 (Turmeric)	Lim et al., 2011	Quality and antioxidant properties of bread containing turmeric (<i>Curcuma longa</i> L.) cultivated in South Korea	Evaluated the physicochemical, sensory, and antioxidant properties of bread made with different levels of turmeric powder.	Turmeric increased total phenolic content and curcumin levels, enhancing antioxidant capacity.
C5 (Chick pea, Pea, Soybean Flours)	Angioloni & Collar, 2012	High legume-wheat matrices: an alternative to promote bread nutritional value meeting dough viscoelastic restrictions	Assessed the effect of mixing legume flours with wheat flour on nutritional value and sensory acceptability.	Up to 42% substitution enhanced nutritional value and acceptability; fiber content increased and glycemic index decreased.
C6 (Defatted Jack Bean Flour)	Ugwuona & Suwaba, 2013	Effects of defatted jack bean flour and jack bean protein concentrate on physicochemical and sensory properties of bread	Aimed to enhance bread quality using defatted jack bean flour and protein concentrate.	Up to 20% protein concentrate improved protein, fiber, and minerals; carbohydrate content decreased.
C7 (Quinoa Leaves)	Gawlik-Dziki et al., 2015	Bread enriched with <i>Chenopodium quinoa</i> leaves powder: Procedures for assessing the fortification efficiency	Investigated the impact of ground quinoa leaves on the sensory and nutritional properties of bread.	Increased antioxidant potential and phenolic content of the bread.
C8 (Eggshell)	Adal, 2018	Determining the properties of breads	Aimed to enrich breads with calcium using eggshell powder and	Increased calcium and ash content but reduced softness and resilience.

Pow-der)		enriched with egg-shell powder as a mineral source	assess physical, chemical, and sensory properties.	
C9 (Chia Flour)	Sayed-Ahmad et al., 2018	Evaluation of nutritional and technological attributes of whole wheat based bread fortified with chia flour	Investigated the effects of chia flour on the nutritional and technological properties of whole wheat bread.	Improved protein, fiber, mineral content, and dough water retention and stability.
C10 (Cumin & Caraway)	Sayed Ahmad et al., 2018	Protein bread fortification with cumin and caraway seeds and by-product flour	Examined the effects of cumin and caraway seeds on sensory and biological properties of bread.	Enhanced antioxidant properties and quality of protein-enriched bread.
C11 (Chickpea Flour)	Barışık & Tavman, 2018	Effects of chickpea flour use in gluten-free bread formulations on bread quality	Aimed to produce nutrient-rich gluten-free bread using chickpea flour.	Improved chemical composition including protein and ash; met consumer expectations.
C12 (Spices & Seeds)	Burnaz et al., 2018	Enrichment of bread with phenolic compounds using medicinal and aromatic plants	Aimed to increase phenolic content and antioxidant capacity using various spices and seeds.	Cinnamon and turmeric yielded the highest increases in phenolic and antioxidant content.
C13 (Dandelion &)	Özdemi r et al., 2021	Sensory properties and purchase intent of breads enriched with medicinal herbs	Investigated the impact of herbs on sensory attributes and purchase intent.	Positively influenced sensory properties and consumer acceptance.

Yar-row)				
C14 (Tofu Whey Powder)	Zhao et al., 2021	Effects of tofu whey powder on the quality attributes, isoflavones composition and antioxidant activity of wheat flour pan bread	Explored how tofu whey powder affects physical, chemical, and sensory properties.	Improved loaf volume but negatively impacted texture, color, and acceptance above 4% addition.
C15 (Parsley Leaf Powder)	Dziki et al., 2022	Dried and powdered leaves of parsley as a functional additive to wheat bread	Evaluated physical, antioxidant, and sensory effects of parsley leaf powder in bread.	Increased mineral and fiber content; improved antioxidant profile.
C16 (Fruit & Vegetable Powders)	Erdoğan, 2022	Production of functional bread with antioxidant-rich fruit and vegetable powders	Assessed antioxidant enrichment of breads with powders from fruits and vegetables.	Highest phenolic content in mulberry powder bread; highest antioxidant activity in blackberry.
C17 (Pistachio Hulls & Grape Seeds)	Koç et al., 2023	Enrichment of white wheat bread with pistachio hulls and grape seeds: effect on bread quality characteristics	Studied the effects of pistachio hull and grape seed powder on bread quality.	Improved phenolic content, antioxidant capacity, and nutritional value.

C18 (Cranberry Puree)	Yildiran, 2023	Sensory evaluation of sourdough breads with cranberry puree in a gastronomic context	Explored the impact of cranberry puree in sourdough breads on quality and functionality.	Enhanced sensory quality and consumer appreciation.
C19 (Carrot & Pumpkin Powder)	Purkiewicz et al., 2024	The utilization of vegetable powders for bread enrichment, total phenolic and flavonoid content, and requirements in the human diet	Investigated the impact of vegetable powders on phenolic, flavonoid content and mineral enrichment.	Increased calcium, copper, and manganese levels; contributed to daily mineral intake.
C20 (Oyster Mushroom Powder)	Srivastava et al., 2024	Nutritional enhancement, microstructural modifications, and sensory evaluation of mushroom-enriched multigrain bread	Studied the effects of oyster mushroom powder on bread nutrition, antioxidants, and texture.	Improved nutritional and antioxidant properties; increased hardness and stickiness at >5% addition.

As shown in Table 1, the development of functional breads has predominantly involved the use of **plant-based extracts and powders** (e.g., *green tea-C1*, *grape seed-C2, C3*), *turmeric (C4)*, *cinnamon and poppy seed (C12)*, *fruit and vegetable powders (C16)*, *pistachio hull (C17)*; **legume flours** (*chickpea, pea, soybean-C5*), *jack bean (C6)*, *chickpea (C11)*; **medicinal and aromatic plants** (*mixed herbs-C12*, *dandelion and yarrow-C13*, *parsley-C15*); **food by-products and waste materials** (*eggshell-C8*, *tofu whey-C14*, *pistachio hull-C17*); and **non-cereal additives such as vegetables and mushrooms** (*quinoa leaves-C7*, *chia-C9*, *cumin-C10*, *cranberry-C18*, *carrot and pumpkin-C19*, *mushroom-C20*). Utilization of food production by-products such as pistachio shells (C17), eggshells (C8), and tofu whey (C14) in the production of functional bread signifies the valorization of

food waste in bread-making processes. This approach supports sustainability by reducing food waste, generating value-added products, and contributing to the principles of a circular economy. Furthermore, the incorporation of naturally occurring medicinal and aromatic plants (e.g., dandelion, yarrow, parsley, and soybean) as well as plant-based food materials and their derived powders/flours (e.g., green tea, grape seed, turmeric, chia, quinoa leaf, cranberry, pumpkin, and carrot) in bread production can reduce transportation-related carbon emissions, support biodiversity conservation, and decrease reliance on animal-derived ingredients. This, in turn, contributes to environmental sustainability by mitigating factors such as carbon footprint, greenhouse gas emissions, and excessive water usage. According to research, the use of these food components in bread aims to develop healthier and more functional products with antioxidant and phenolic properties, enhance macronutrient and micronutrient content, and produce sustainable foods with high fiber content, desirable aroma, and a low glycemic index. Therefore, functional breads enriched with such diverse ingredients may contribute to the protection of public health. In the long term, this could help reduce public healthcare costs, promote healthy lifestyles, and support sustainable development through nutrition.

Finally, the developed breads offer valuable solutions for individuals with restricted diets (particularly those following vegan, gluten-free, or other special dietary regimens). The sensory properties of these functional breads and their influence on consumer acceptance have also been thoroughly assessed, highlighting the critical role of the added food components in product acceptance. In conclusion, the various plant-based and waste-derived additives used in functional bread align with the principles of environmental, economic, individual, and social sustainability. The development and widespread adoption of such functional products are essential steps toward achieving sustainability in food systems.

Theme 2: Structurally Developed Breads

This part of the study encompasses scientific investigations aimed at improving the physical, rheological (deformation-related), and technological properties of bread, including volume, crumb structure, staling process, elasticity, shelf life, moisture content, and textural profile (Table 2).

Table 2. Structurally developed breads

Code	Au- thor(s)	Title of the Study	Subject and Aim of the Study	Findings of the Study
C1 (Dairy Protein & Rice Starch)	Gal- lagher et al., 2003	The effect of dairy and rice powder addition on loaf and crumb characteristics, and on shelf life (intermediate and long-term) of gluten-free breads stored in a modified atmosphere	This study evaluated the effects of adding 3% dairy protein isolate and 3% rice starch to wheat starch-based gluten-free bread formulations.	The addition led to improved structural properties with increased loaf volume and better appearance, softer crust, and superior crumb characteristics. Staling processes were found to be similar.
C2 (Inulin, Sugar Beet, Pea)	Collar et al., 2007	Assessment of the rheological profile of fibre-enriched bread doughs by response surface methodology	The aim was to develop low-calorie wheat bread by optimizing dough handling using different fiber sources.	Optimizing fiber types and ratios enabled the production of low-calorie, high-quality, and processable doughs.
C3 (Raisin Juice)	Sabanis , Tzia & Papadakis, 2008	Effect of different raisin juice preparations on selected properties of gluten-free bread	The study aimed to evaluate the effect of various raisin juice types on the physical and sensory attributes of gluten-free bread.	Raisin juice improved crust color and taste, and extended shelf life. Liquid concentrate form had the greatest effect on softness and structural integrity.

C4 (Whey, Butter-milk, Yogurt Whey)	Demir, Elgün & Argun, 2009	Effects of dairy by-products on selected bread quality attributes	The study assessed the effects of dairy by-products such as whey, buttermilk, and strained yogurt whey on bread quality.	These by-products had a positive impact on the physical and sensory properties of both dough and baked bread.
C5 (Xanthan Gum)	Shittu, Aminu & Abulude, 2009	Functional effects of xanthan gum on composite cassava-wheat dough and bread	Investigated the influence of xanthan gum on dough rheology and freshness/shelf-life of the bread.	High xanthan gum levels increased loaf volume and sensory acceptability, although processing became more difficult.
C6 (Amaranth, Quinoa, Buck-wheat)	Alvarez-Ju-bete et al., 2010	Baking properties and micro-structure of pseudocereal flours in gluten-free bread formulations	Assessed the technological implications of using pseudocereal flours in gluten-free bread formulations.	Bread volume was higher for buck-wheat and quinoa compared to others. Amaranth flour provided softer crumb due to natural emulsifiers.
C7 (DATE M, SSL, CMC, Guar Gum, Lipase, Xylanase)	Çolakoğlu, 2011	Thermal analysis of bread staling influenced by additives	Investigated the impact of emulsifiers, enzymes, and hydrocolloids on bread quality and staling behavior.	Emulsifiers delayed starch retrogradation, extended shelf life, and improved texture as confirmed by DSC analysis.

C8 (Chick- pea Flour)	Mo- ham- med, Ahmed & Senge, 2012	Dough rheol- ogy and bread quality of wheat-chick- pea flour blends	Studied the effect of chickpea flour on dough rheol- ogy and bread quality.	Chickpea flour en- hanced dough visco- elasticity, improved protein content, nu- tritional value, vol- ume, and sensory ac- ceptance.
C9 (Mush- room Mycelia)	Ulzii- jargal et al., 2013	Quality of bread supple- mented with mushroom my- celia	Evaluated the sensory and struc- tural qualities of wheat bread with 5% mushroom mycelia substitu- tion.	Mycelia reduced loaf volume, pro- vided vibrant crust color, but decreased openness and white- ness; 5% reduced ac- ceptability.
C10 (Plan- tago Seeds & Husk)	Pejcz et al., 2018	The effect of Plantago seeds and husk on wheat dough and bread func- tional proper- ties	Analyzed the rhe- ological and nu- tritional proper- ties of wheat bread fortified with Plantago products.	Plantago ovata husk improved water ab- sorption, dough de- velopment and sta- bility, and signifi- cantly enhanced an- tioxidant capacity.
C11 (Molda- vian Dragon- head Leaves)	Dziki et al., 2019	Effect of Mol- davian dragon- head (<i>Draco- cephalum mol- davica</i> L.) leaves on bak- ing properties of wheat flour and bread qual- ity	Assessed the ef- fects of dragon- head leaf powder on baking proper- ties of wheat flour and bread.	Increased water ab- sorption, reduced baking loss, main- tained loaf volume, enhanced phenolic content and antioxi- dant activity; high levels caused bitter- ness.

C12 (Mango Peel Powder)	Chen et al., 2019	Effects of mango peel powder on starch digestion and quality characteristics of bread	Investigated the impact of mango peel powder on starch digestion and quality parameters in bread.	Significant reduction in starch digestibility and rate, positively correlated with peel powder dosage.
C13 (Chlorella vulgaris Microalgae)	Demirci oğlu, 2020	Effects of Chlorella vulgaris addition on quality criteria and dough rheology of corn bread	Evaluated the effects of microalgae on physical and rheological properties of corn-based bread.	Increased protein, fiber, and mineral content; improved water absorption and dough stability; sensory impact was limited at high levels.
C14 (Onion Peel Powder)	Sagar & Pareek, 2021	Fortification of multigrain flour with onion skin powder as a natural preservative: Effect on quality and shelf life of the bread	Examined the effect of onion peel powder on phenolic, flavonoid content, antioxidant activity, and shelf life.	Phenolic, flavonoid, and antioxidant levels increased significantly. Shelf life extended to 11 and 13 days in ambient and cold storage respectively.
C15 (Rosehip Powder)	Var-tolomei & Turtoi, 2021	The influence of the addition of rosehip powder to wheat flour on the dough farinographic properties and bread physico-chemical characteristics	Investigated rosehip powder as a natural alternative to synthetic ascorbic acid on dough and bread properties.	Rosehip raised fiber, ash, carbs, and vitamin C; reduced moisture, protein, and gluten. Water absorption and rise time increased; volume and texture improved.

C16 (Lyophilized Kale)	Korus et al., 2022	Dough rheological properties and characteristics of wheat bread with the addition of lyophilized kale powder	Explored quality and shelf life effects of adding freeze-dried mature kale leaves to wheat dough.	Increased fiber and bioactive content but weakened gluten network, reducing dough strength and increasing firmness.
------------------------	--------------------	--	---	---

In the studies presented in Table 2, various additives have been employed to improve bread structure, including primarily **protein-based ingredients** (e.g., *milk protein isolate-C1*, *chickpea flour-C8*, *microalgae-C13*), **dietary fibers** (e.g., *inulin*, *beet fiber*, *pea fiber-C2*, *Plantago husk-C10*, *mango peel-C12*), **pseudocereals and alternative flours** (e.g., *amaranth*, *quinoa*, *buckwheat-C6*, *kale powder-C16*), **natural preservatives and antioxidants** (e.g., *onion peel-C14*, *rosehip-C15*, *Moldavian dragonhead-C11*), **enzymes and hydrocolloids** (e.g., *DATM*, *xylanase*, *CMC*, *lipase-C7*), **fermented dairy by-products** (e.g., *buttermilk*, *yogurt whey-C4*), **sugar sources and natural sweeteners** (e.g., *raisin juice-C3*), and **fungal components** (e.g., *mycelium-C9*).

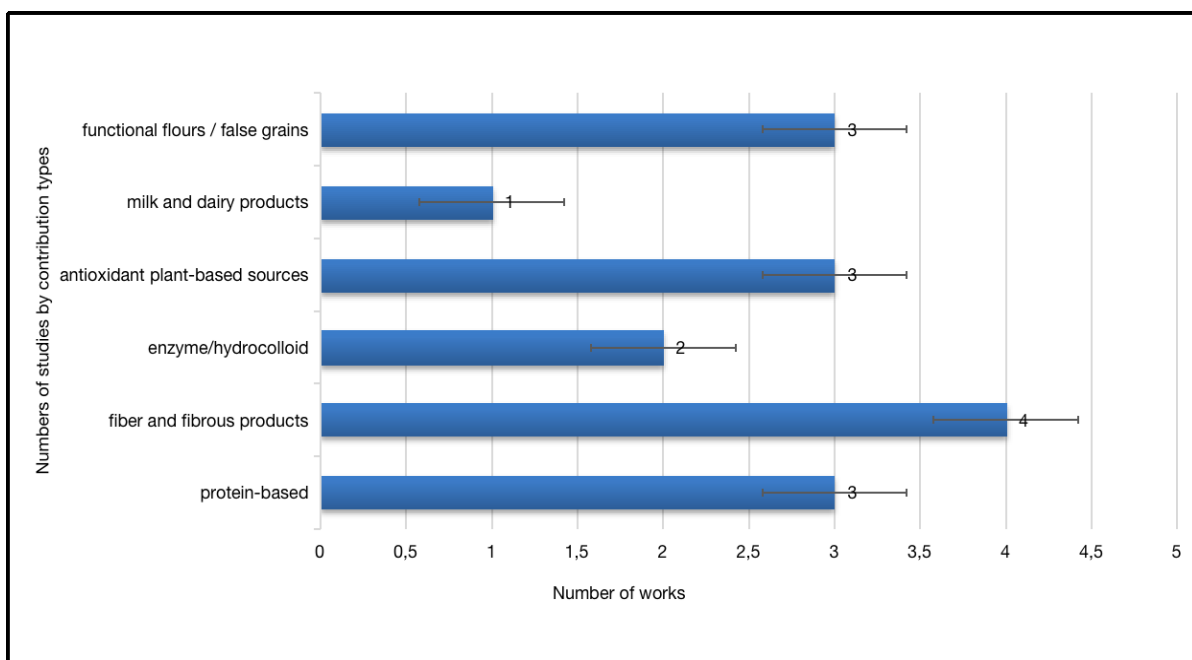

Figure 1. Number of studies by additive type

As indicated in Figure 1, studies in the literature most frequently focus on fiber and fiber-based additives, followed by functional flours and protein-based ingredients. It has been identified that dairy by-products have been studied less frequently. According to the research, ingredients such as yogurt whey, buttermilk (C4), onion peel (C14), mango peel (C12), rosehip pulp (C15), Plantago husk (C10), and beet fiber are classified as food waste products used in enhancing the structural quality of bread. The reutilization of these components in bread formulations aligns with the principles of a circular economy. This approach contributes to both the reduction of food waste and the transformation of such waste into value-added products, thereby supporting the principle of sustainability.

The use of alternative ingredients such as amaranth, quinoa, buckwheat (C6), microalgae (C13), chickpea flour (C8), and rosehip (C15) not only improves the structural quality of bread but also serves to develop alternative food products for individuals with dietary restrictions (e.g., veganism, celiac disease, low glycemic index diets). High-protein plant-based products have been achieved through the incorporation of alternative crops like amaranth and quinoa, which constitutes a significant contribution to sustainability.

Furthermore, the incorporation of ingredients such as raisin juice (C3), yogurt whey (C4), CMC, lipase (C7), and mango peel (C12) aims to extend shelf life and reduce waste, thereby mitigating household and retail food loss. This, in turn, directly supports both economic and environmental sustainability. The use of enzymes such as xylanase, lipase, and DATEM (C7) can result in shorter fermentation times, improved baking efficiency, and reduced production waste. These outcomes enhance production efficiency while decreasing water and energy consumption, ultimately contributing to environmental sustainability.

In the literature, the additives used to improve the structural properties of bread target the following functional areas:

- Improvement of dough rheology (C2, C5, C8, C10, C13, C16)
- Loaf volume and crumb structure (C1, C6, C8, C11)
- Delay of staling / shelf-life extension (C3, C4, C7, C12, C14)
- Enhancement of antioxidant capacity (C11, C13, C14, C15)
- Nutritional enrichment (protein, vitamins, fiber) (C8, C13, C15)
- Sensory quality / flavor improvement (C3, C9, C15)
- Baking performance / quality enhancement (C6, C7, C10, C16)

Based on this information, it can be asserted that studies focusing on the structural enhancement of bread make significant contributions toward the transition to sustainable food systems.

RESULTS AND RECOMMENDATIONS

This study highlights the multifaceted impacts of additives used in the development of functional breads in terms of composition, functionality, and sustainability. According to the findings of previous research in the literature, the use of plant extracts, alternative grains, protein sources, medicinal and aromatic plants, and food by-products in the production of functionally and structurally enriched breads not only enhances product quality but also supports the transition to sustainable food systems. Based on the principle of sustainability, the following conclusions can be drawn:

- **Environmental Sustainability:** The reuse of food industry wastes or by-products (e.g., pistachio shells, eggshells, tofu whey) in functional bread production significantly contributes to the development of sustainable food systems. This approach reduces food waste and supports the principles of a circular economy by converting waste into value-added products. Similarly, incorporating naturally growing medicinal and aromatic plants and plant-based powders/flours (e.g., green tea, grape seed, chia, cranberry) into bread formulations helps reduce agricultural inputs, protect biodiversity, and lower carbon footprint and greenhouse gas emissions. These practices also reduce dependence on animal-based products, thereby contributing to environmental sustainability.
- **Nutritional and Health Sustainability:** The use of gluten-free, low glycemic index, high-fiber, and plant protein-based additives (such as amaranth, quinoa, buckwheat, chia, microalgae, etc.) improves both the functional and structural properties of breads and provides valuable plant-based dietary alternatives for vegans, individuals with celiac disease, and those with other dietary restrictions. This contributes to social sustainability in terms of food equity and accessibility. Functional breads enriched with high fiber, high protein, antioxidants, and phenolic compounds can contribute to public health. In the long term, this may help reduce healthcare costs, promote healthy lifestyles, and support sustainable development through nutrition.

- **Economic Sustainability:** Transforming waste and by-products into value-added materials reduces production costs and improves resource efficiency. Additives derived from enzymes, fibers, and proteins help extend shelf life, reduce waste, enhance baking performance, and improve production efficiency. These improvements increase consumer acceptance and enhance the market competitiveness of functional products. Thus, research aimed at bread development offers a sustainable food production model that maximizes societal benefits.

In conclusion, bread development research today extends beyond improving nutritional and technological quality, encompassing multidimensional goals such as environmental sustainability, healthy eating trends, special dietary needs, and alignment with consumer preferences. Future studies should focus on exploring the synergistic effects of functional and structural additives, deepening bioavailability analyses, integrating sensory evaluations with cultural variables, and incorporating sustainable production chains.

REFERENCES

- Adal, S. (2018). *Yumurta kabuğu tozu kullanılarak mineral madde bakımından zenginleştirilen ekmeklerin bazı fiziksel ve kimyasal özelliklerinin belirlenmesi* (Master's thesis, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Alanka, D. (2024). Nitel bir araştırma yöntemi olarak içerik analizi: Teorik bir çerçeve. *Kronotop İletişim Dergisi*, 1(1), 64-84.
- Burnaz, N. A., Ertop, M. H., & Karataş, Ş. M. (2018). Tıbbi ve aromatik bitkilerin kullanımı ile ekmeğin fenolik madde içeriğinin zenginleştirilmesi. *Gıda*, 43(2), 240-249.
- Cauvain, S. P. (Ed.). (2012). *Breadmaking: improving quality*. Elsevier.
- Coțovanu, I., Mironeasa, C. ve Mironeasa, S. (2022). Buğday ekmeği hamurunda karabuğday unu fraksiyonlarının potansiyeline ilişkin içgörüler. *Uygulamalı Bilimler*, 12 (5), 2302.
- D'Adamo, I., Desideri, S., Gastaldi, M. & Tsagarakis, K. P. (2023). Sustainable food waste management in supermarkets. *Sustainable Production and Consumption*, 43, 204-216.
- Dall'Acua, K., Klein, M. P., Tech, B. I., Fontana, A., Crepalde, L. T., Wagner, R., ... & Sant'Anna, V. (2025). Understanding the Utilization of Wasted

Bread as a Brewing Adjunct for Producing a Sustainable Wheat Craft Beer. *Microorganisms*, 13(1), 66.

Del Vecchio, L., Chiodetti, M., Cirlini, M., Ricci, S., Di Fazio, A., Caligiani, A., & Carini, E. (2025). Hemp flour in breadmaking: circularity and opportunities for bread quality and stability during storage. *European Food Research and Technology*, 1-14.

Demir, M. K., & Olcay, N. (2020). Ekmek Üretiminde Farklı Turunçgil Aldebolarının Kullanım İmkanları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi*, 23(6), 1545-1553.

Demirbağ, Z., Alan, S., & Öksüztepe, G. (2023). Fonksiyonel gıdalar ve beslenmedeki önemi. *Bozok Veterinary Sciences*, 4(2), 54-60.

Dong, Y., & Karboune, S. (2021). A review of bread qualities and current strategies for bread bioprotection: Flavor, sensory, rheological, and textural attributes. *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety*, 20(2), 1937-1981.

Dymchenko, A., Geršl, M., & Gregor, T. (2023). Trends in bread waste utilisation. *Trends in food science & technology*, 132, 93-102.

Erdoğan, H.F. (2022). *Antioksidanca zengin meyve ve sebze tozları ile fonksiyonel ekmek üretimi* (Master's thesis, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi).

Forrest, N., & Wiek, A. (2021). Growing a sustainable local grain economy in Arizona: A multidimensional analytical case study of an alternative food network. *Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development*, 10(2), 507-528.

Goesaert, H., Brijs, K., Veraverbeke, W. S., Courtin, C. M., Gebruers, K., & Delcour, J. A. (2005). Wheat flour constituents: how they impact bread quality, and how to impact their functionality. *Trends in food science & technology*, 16(1-3), 12-30.

Golcuk, A., & Yasar, A. (2023). Classification of bread wheat genotypes by machine learning algorithms. *Journal of Food Composition and Analysis*, 119, 105253.

Guiné, R. P. (2022). Textural properties of bakery products: A review of instrumental and sensory evaluation studies. *Applied Sciences*, 12(17), 8628.

Heiniö, R. L., Noort, M. W., Katina, K., Alam, S. A., Sozer, N., De Kock, H. L., ... & Poutanen, K. (2016). Sensory characteristics of wholegrain and bran-rich cereal foods—A review. *Trends in Food Science & Technology*, 47, 25-38.

Karasar, N. (2019). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Nobel Yayınları, 34. Basım, Ankara, ss.1-368.

Kumar, V., Brancoli, P., Narisetty, V., Wallace, S., Charalampopoulos, D., Dubey, B. K., ... & Taherzadeh, M. J. (2023). Bread waste—a potential feedstock for sustainable circular biorefineries. *Bioresource technology*, 369, 128449.

Meral, R., & Doğan, İ. S. (2011). Fonksiyonel Bileşenlerin Ekmek Üretiminde Kullanımı. *ResearchGate*.

Mitelut, A. C., Popa, E. E., Popescu, P. A., & Popa, M. E. (2021). Trends of innovation in bread and bakery production. *Trends in wheat and bread making*, 199-226.

Mollakhalili-Meybodi, N., Sheidaei, Z., Khorshidian, N., Nematollahi, A., & Khanniri, E. (2023). Sensory attributes of wheat bread: A review of influential factors. *Journal of Food Measurement and Characterization*, 17(3), 2172-2181.

Mondal, A., & Datta, A. K. (2008). Bread baking—A review. *Journal of food engineering*, 86(4), 465-474.

Özdemir, G., Altın, D. D., & Şahan, Y. (2021). Bazı tıbbi bitkilerle zenginleştirilmiş ekmeklerin duyu özellikleri ve satın alma niyetine etkisi. *Gıda*, 46(4), 767-784.

Pejcz, E. (2024). Biotechnological approach of technological advancements for sustainable probiotic bread production. *Sustainability*, 16(8), 3275.

Poutanen, K., Flander, L., & Katina, K. (2009). Sourdough and cereal fermentation in a nutritional perspective. *Food microbiology*, 26(7), 693-699.

Pyler, E. J., & Gorton, L. A. (2008). Baking science & technology: Volume I: Fundamentals & ingredients. *Sosland Pub.*.

Rafiee, M., Abbaspour-Fard, M. H., & Heidari, A. (2024). Analyzing sustainability in bread production: A life cycle assessment approach to energy, exergy and environmental footprint. *Environmental Science and Pollution Research*, 31(34), 46949-46964.

Rahman, M., Islam, R., Hasan, S., Zzaman, W., Rana, M. R., Ahmed, S., ... & Sunny, A. R. (2022). A comprehensive review on bio-preservation of bread: An approach to adopt wholesome strategies. *Foods*, 11(3), 319.

Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, Å., Chapin, F. S., Lambin, E. F., ... & Foley, J. A. (2009). A safe operating space for humanity. *nature*, 461(7263), 472-475.

Sarica, D., Demircan, V., Erturk, A., & Arslantas, N. (2021). An econometric analysis of the factors affecting consumers' bread waste and consumption behaviour: a case study of Isparta province, Turkey. *British Food Journal*, 123(4), 1449-1464.

Scanlon, M. G., & Zghal, M. C. (2001). Bread properties and crumb structure. *Food research international*, 34(10), 841-864.

Shewry, P. R., & Hey, S. J. (2015). The contribution of wheat to human diet and health. *Food and energy security*, 4(3), 178-202.

Slavin, J. (2004). Whole grains and human health. *Nutrition research reviews*, 17(1), 99-110.

Sluimer, P. (2005). Principles of breadmaking: functionality of raw materials and process steps. (*No Title*).

Stanley, P., Cauvain, S. P., & Young, L. S. (2007). Technology of bread making.

Taglieri, I., Sanmartin, C., Venturi, F., Macaluso, M., Zinnai, A., Tavarini, S., ... & Angelini, L. G. (2020). Effect of the leavening agent on the compositional and sensorial characteristics of bread fortified with flaxseed cake. *Applied Sciences*, 10(15), 5235.

Taş, D., & Olum, E. (2020). Yiyecek-içecek sektöründe sürdürülebilirlik ve yenilikçi yaklaşımlar. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 3082-3098.

Van Der Kamp, J. W., Poutanen, K., Seal, C. J., & Richardson, D. P. (2014). The healthgrain definition of 'whole grain'. *Food & nutrition research*, 58(1), 22100.

Zarzycki, P., Wirkijowska, A., Teterycz, D., & Łysakowska, P. (2024). Innovations in wheat bread: Using food industry by-products for better quality and nutrition. *Applied Sciences*, 14(10), 3976.

To cite this article: Aydın, S., Özcan, U. (2025). Restoran Tasarımının Müşteri Üzerindeki Etkisi: Mekansal Deneyimin Tüketici Davranışına Yansımaları. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 9(2), 195-238

Submitted: August 13, 2025

Accepted: September 19, 2025

RESTORAN TASARIMININ MÜŞTERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: MEKANSAL DENEYİMİN TÜKETİCİ DAVRANIŞINA YANSIMALARI

Saliha Aydın¹

Uğur Özcan²

ÖZET

Günümüzün hızla değişen ve rekabetin yoğun yaşandığı hizmet sektöründe yer alan restoranlarda, müşteri deneyimin önemi hızla artmaktadır. Restoranlar, insanlar için sadece yemek yeme mekânı değil; aynı zamanda güzel vakit geçirme, sosyalleşme ve dinlenme mekânı olma görevini üstlenen sosyal alanlara dönüşmüştür. Bu dönüşüm, restoranların iç mekân tasarımını yalnızca estetik bir unsur olmanın ötesine taşımış; müşteri memnuniyeti, algısı ve müşterinin tekrar ziyaret etme eğilimi üzerinde doğrudan etkili olmuştur. Görsel konfor kapsamında, aydınlatma düzeyi, renk kullanımı ve mekânsal algının müşteri ruh hali ve mekâna yönelik tutumlar üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. İşitsel konfor ise ortam müziği, gürültü seviyesi ve akustik düzenlemelerin tüketici davranışları ve hizmet algısındaki rolü açısından değerlendirilmiştir. İç hava kalitesi ve ısı konforu, özellikle termal çevrenin fiziksel rahatlık ve kalış süresi üzerindeki etkileri bilimsel bulgular ışığında tartışılmıştır. Ergonomik konfor unsurları, mobilya tasarımı ve yerleşim planlaması bağlamında, müşterilerin fizyolojik rahatlığı ve mekân içinde hareket kolaylığı ile ilişkilendirilmiştir. Mekânsal düzen ve organizasyonun ise servis akışını optimize ederek müşteri deneyimini ve işletme verimliliğini artırdığı vurgulanmıştır. Bu çok boyutlu konfor unsurlarının bütüncül ve entegre şekilde tasarlanmasının restoran müşterilerinin memnuniyet düzeyini yükselttiği

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, saliha.aydin@stu.fsm.edu.tr
Orcid; 0009-0005-1301-2400

² Dr. Öğretim Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye, uozcan@fsm.edu.tr
Orcid; 0000-0003-0002-4478

ve dolayısıyla işletme başarısına olumlu katkı sağladığı sonucuna varılmıştır. Çalışma, restoran tasarımında kullanıcı odaklı, çevresel ve ergonomik faktörlerin eş zamanlı dikkate alınmasının gerekliliğine işaret ederek, alan araştırmalarına temel oluşturacak kapsamlı bir kuramsal çerçeve sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Restoran tasarımı, mekânsal deneyim, müşteri deneyimi, müşteri memnuniyeti, müşteri sadakatı.

THE IMPACT OF RESTAURANT DESIGN ON CUSTOMERS: REFLECTIONS OF SPATIAL EXPERIENCE ON CONSUMER BEHAVIOR

ABSTRACT

In today's rapidly evolving and highly competitive service sector, the importance of customer experience in restaurants is increasing significantly. Restaurants have transformed from being merely places to eat into social spaces that serve as venues for spending quality time, socializing, and relaxing. This transformation has elevated interior design beyond a purely aesthetic concern, making it a direct determinant of customer satisfaction, perception, and the likelihood of repeat visits. Within the scope of visual comfort, the effects of lighting levels, color use, and spatial perception on customers' moods and attitudes toward the venue have been analyzed. Auditory comfort has been evaluated in terms of the role of ambient music, noise levels, and acoustic arrangements in shaping consumer behavior and service perception. Indoor air quality and thermal comfort—particularly the impact of the thermal environment on physical well-being and length of stay—have been discussed in light of scientific findings. Elements of ergonomic comfort, in the context of furniture design and layout planning, have been associated with customers' physiological comfort and ease of movement within the space. Spatial organization has been emphasized for its role in optimizing service flow, thereby enhancing both customer experience and operational efficiency. The study concludes that a holistic and integrated design approach to these multidimensional comfort factors increases customer satisfaction levels and contributes positively to business success. By highlighting the necessity of simultaneously considering user-centered, environmental, and ergonomic factors in restaurant design, the study presents a comprehensive theoretical framework that can serve as a basis for future field research.

Keywords: Restaurant design, spatial experience, customer experience, customer satisfaction, customer loyalty.

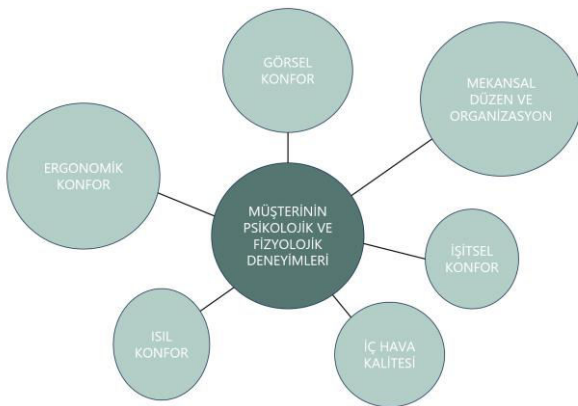
GİRİŞ

Problem Tanımı

Günümüz tüketim toplumunda, bireylerin sosyal yaşantılarındaki en yaygın kamusal alanlardan biri olan restoranlar, yalnızca yemek yeme işleviyle sınırlı kalmayıp, kullanıcıların deneyimlediği bütüncül mekânlar haline gelmiştir. Bu bağlamda, restoran tasarımı yalnızca estetik bir mesele değil, aynı zamanda kullanıcı konforunu ve davranışlarını doğrudan etkileyen bir faktördür. İç mimari unsurlar; görsel atmosfer, işitsel çevre, termal konfor, iç hava kalitesi, ergonomik düzen ve mekânsal organizasyon aracılığıyla kullanıcı algısında olumlu ya da olumsuz izler bırakabilmektedir. Bu durum, iç mimarlık disiplinde kullanıcı odaklı tasarımın gerekliliğini vurgulamakta ve konuyla ilgili literatürdeki önemli bir boşluğa işaret etmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, restoran iç mekân tasarımında yer alan çeşitli konfor unsurlarının (görsel, işitsel, termal, hava kalitesi, ergonomik ve organizasyonel konfor) müşteri algısı, davranışı ve memnuniyeti üzerindeki etkilerini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, kullanıcıların mekâna yönelik duygusal tepkileri ile tasarım bileşenleri arasındaki ilişkiler analiz edilerek, iç mimari karar süreçlerine katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Şekil 1. Tasarımda müşterinin psikolojik ve fizyolojik deneyim sağladığı temel unsurlar

Şekil 1’de, restoran iç mekân tasarımının müşteri deneyiminin psikolojik ve fizyolojik deneyimleri üzerindeki başlıca konfor unsurları bütüncül bir yaklaşımla sunulmaktadır. Görsel ve işitsel konfor, iç hava kalitesi, ısı ve ergonomik konfor ile mekânsal düzen ve organizasyon unsurları, müşteri deneyimini doğrudan etkileyen temel faktörler olarak öne çıkmaktadır. Bu unsurların uyum içinde tasarlanması, müşteri memnuniyeti ve sadakati açısından belirleyici bir rol oynamaktadır.

Araştırmanın Önemi

Restoranlar, yalnızca tüketim işlevi ile değil, sosyal etkileşim, duygusal deneyim ve kimlik kazanımı gibi birçok boyutla ilişkilidir. Mekânsal tasarımın bu çok katmanlı ilişkiler üzerindeki etkisi, iç mimarlık ve çevre psikolojisi disiplinlerinin kesişiminde önemli bir araştırma alanı sunmaktadır. Bu çalışma, özellikle kullanıcı deneyimini esas alan iç mimari tasarım sürecine katkıda bulunarak hem akademik literatüre hem de pratik tasarım anlayışına yeni açılımlar kazandırmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu çalışma, restoran iç mekân tasarımının müşteri deneyimi üzerindeki etkilerini literatür taramasına dayalı olarak ele almaktadır. Araştırma, görsel konfor, işitsel konfor, iç hava kalitesi, ısı konfor, ergonomik konfor ile düzen ve organizasyon gibi fiziksel mekân unsurlarının kullanıcı davranışları üzerindeki etkilerini incelemektedir.

Çalışmanın kapsamı, iç mimari tasarım bağlamında müşteri deneyimini şekillendiren çevresel ve algısal faktörlerle sınırlıdır. Bu bağlamda; işletme yönetimi, marka stratejileri gibi tasarım dışı değişkenler araştırma dışında tutulmuştur.

Tüm çıkarımlar ve değerlendirmeler; akademik makaleler, yüksek lisans ve doktora tezleri üzerinden yapılan literatür incelemeleri sonucunda oluşturulmuştur.

KURAMSAL ÇERÇEVE

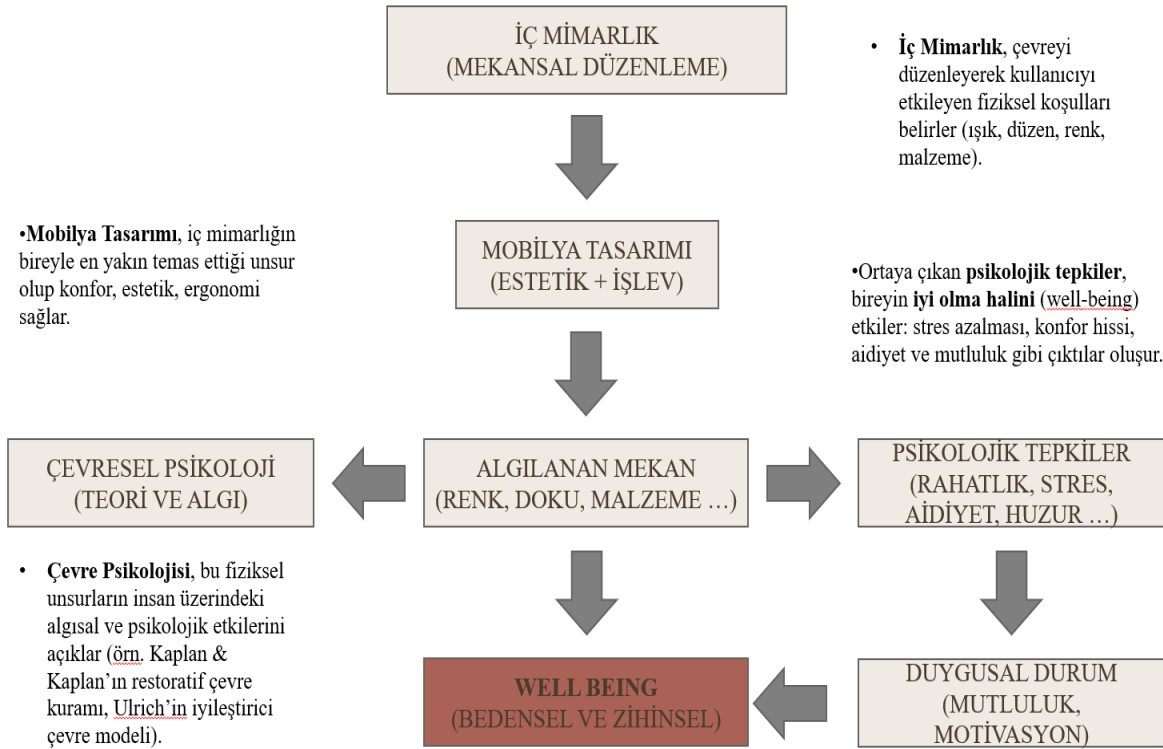
Çevre Psikolojisinin Temelleri

Çevre psikolojisi, bireylerin fiziksel çevreyle olan etkileşimlerini inceleyen disiplinler arası bir alandır. Bu disiplin, mimarlık, iç mimarlık, psikoloji ve sosyoloji gibi alanlarla kesişir. Altman’a (1975) göre çevre psikolojisi, insan davranışlarının yalnızca sosyal değil, aynı zamanda fiziksel çevreyle olan ilişkiler çerçevesinde şekillendiğini vurgular. Restoran gibi yarı kamusal alanlarda, bireylerin

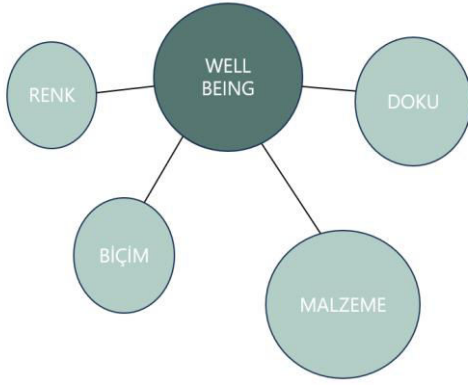
mekâna dair algısı, konfor düzeyi ve mekânsal tercihleri bu bağlamda değerlendirilebilir.

Nitekim çevre psikolojisi kuramları da bireyin fiziksel çevresiyle kurduğu etkileşimi algı ve davranış düzeyinde anlamlandırarak, insan merkezli tasarım yaklaşımının kuramsal altyapısını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, tasarlanacak olan mobilyanın kullanılacağı mekânın işlevi ve hedef kullanıcı profili doğru bir biçimde analiz edilmelidir. Mekânsal işlevselliğe uygun ve kullanıcı gereksinimlerini karşılayan tasarım mobilyalarının tercih edilmesi, restoran mekânının etkin kullanımını desteklediği gibi, bireylerin psikolojik açıdan olumlu deneyimler yaşamasına da katkı sağlayacaktır. Böylece, restoran için tasarlanan mobilyanın bireyler üzerindeki iyi olma haline yönelik etkileri, kuramsal hedeflerle uyumlu biçimde ortaya konabilecektir.

Şekil 2’de iyi olma hali (well-being); bireyin fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan kendini dengede, huzurlu ve yeterli hissettiği durumdur. Mobilyalar, bu hissin oluşmasında çevresel uyaranlar olarak görev alır. Renk, biçim, malzeme ve doku gibi mobilya tasarımı bileşenleri bireylerin stres düzeyleri, duygusal denge ve mekânsal aidiyet duygularını etkileyebilmektedir.

Şekil 2. İç mimarlık uygulamaları ve mobilya tasarımının çevre psikolojisi ile nasıl etkileşime girerek bireyin iyi olma hali üzerinde etkili olduğunu kavramsal olarak açıklar.

Şekil 3. Mobilya tasarımında yer alan temel unsurların (renk, doku, biçim ve malzeme) bireylerin psikolojik ve fiziksel **iyi oluş hali (well-being)** üzerindeki etkisi Şekil 3, iç mekân tasarımında bireylerin iyi olma hâlini (well-being) etkileyen temel fiziksel unsurları göstermektedir. Renk, doku, biçim ve malzeme gibi tasarım bileşenleri, bireyin çevresel algısını şekillendirerek psikolojik ve fizyolojik iyilik hâlini doğrudan etkilemektedir. Bu bileşenler, çevre psikolojisi ve iç mimarlık literatüründe, mekânın kullanıcı üzerindeki iyileştirici ya da tetikleyici etkilerini açıklamak açısından kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, tasarımın yalnızca estetik değil, aynı zamanda kullanıcı deneyimini dönüştüren bir araç olduğu unutulmamalıdır.

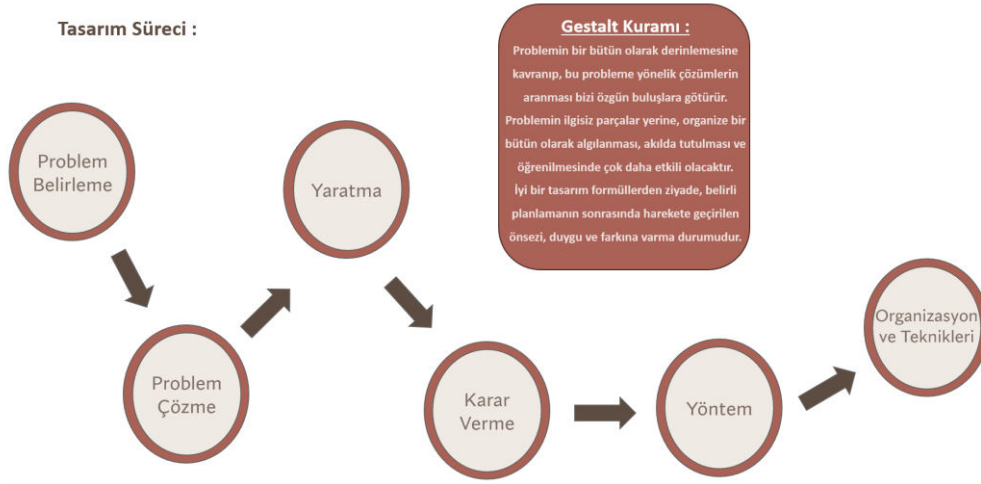

Şekil 4. Tasarımda yer alan temel unsurlar

Şekil 4’te yer alan “Genel Tasarım Öğeleri”, mekânsal kurgunun temel yapıtaşlarını oluşturmaktadır. Biçim ve form, yüzey, alan, renk, orantı, ölçü ve boyut, nokta ve çizgi gibi öğeler; görsel kompozisyonun bütünlüğünü sağlarken, kullanıcının mekâna ilişkin algı ve deneyimini de yönlendirmektedir. Bu öğeler arasındaki

ilişki, tasarım sürecinde estetik, işlevsellik ve kullanıcı ihtiyaçları doğrultusunda dengeli bir biçimde kurgulandığında, mekânsal bütünlük ve anlam üretimi sağlanmaktadır. Bu bağlamda, genel tasarım öğeleri, iç mimarlıkta hem biçimsel hem de deneyimsel düzeyde kritik bir rol üstlenmektedir.

Mobilyanın tasarım sürecinde izlenen aşamalarının yer aldığı bir şema aşağıda hazırlanmıştır:

Şekil 5. Tasarımcının tasarım sürecinde izleyebileceği sürece örnek olması amacıyla hazırlanmıştır. Tasarım süreci, tasarımcıya özgüdür ve farklılık gösterebilir. Şekil 5, tasarım sürecinin aşamalarını ve bu sürece yön veren kuramsal arka planı Gestalt kuramı bağlamında açıklamaktadır. Tasarım süreci; problem belirleme, problem çözme, yaratma, karar verme, yöntem seçimi ve organizasyon teknikleri gibi ardışık aşamalardan oluşmaktadır. Gestalt kuramı ise bu sürece bütüncül bir bakış açısı kazandırmakta; problemi bağımsız parçalardan ziyade organize bir bütün olarak algılamayı, anlamlandırmayı ve çözüm üretmeyi kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda tasarım, yalnızca biçimsel bir üretim değil, aynı zamanda bilişsel, sezgisel ve duygusal bir süreçtir.

Tablo 1’de, mobilya tasarımında yer alan renk, ergonomi, form, malzeme, yerleşim düzeni ve aydınlatma gibi temel unsurların bireylerin psikolojik iyi olma hali üzerindeki etkilerini, çevre psikolojisi kuramları ve literatürden örneklerle göstermektedir.

Tablo 1. Mobilya Tasarımı Unsurlarının Psikolojik İyi Olma Haline Etkisi

Mobilya Tasarımı Unsuru	Psikolojik Etki	Açıklama / Kaynak
Renk	Duygusal denge, stres azaltma	Mavi ve yeşil tonları dinlendirici; sarı ve kırmızı uyarıcıdır. (Ulrich, 1991; Kwallek et al., 1997)
Ergonomi	Fiziksel konfor, güven ve huzur hissi	Doğru oturma biçimi ve destekleyici yapılar bireyde rahatlık ve emniyet hissi oluşturur. (Pheasant & Haslegrave, 2006)
Form (Yumuşak / Sert)	Yakınlık hissi, güvenlik ya da mesafe algısı	Yuvarlak hatlar sıcaklık ve davetkârlık hissi verir; keskin hatlar mesafe ve soğukluk hissi yaratabilir. (Kaplan & Kaplan, 1989; Bar & Neta, 2006)
Malzeme (Doğal / Sentetik)	Doğallık hissi, aidiyet ve bağlantı kurma	Doğal malzemeler (ahşap, taş) ile temas bireyde doğayla bağlantı kurma hissi uyandırır. (Kellert & Calabrese, 2015 – Biophilic Design Theory)
Yerleşim Düzeni	Sosyal etkileşim ya da mahremiyet algısı	Açık plan oturma düzeni etkileşimi artırırken, bölmeli düzen bireysel mahremiyet sağlar. (Oldenburg, 1999; Sommer, 1969 – Personal Space Theory)
Aydınlatma İlişkisi	Ruh hali, enerji düzeyi, moral	Doğal ışık alan alanlarda bulunan bireylerin psikolojik durumu daha olumludur. (Boyce, 2003; Heerwagen, 1990 – Environmental Psychology on Lighting Effects)

Kaplan & Kaplan'ın “Restoratif Çevreler” Kuramı

Kaplan ve Kaplan (1989) tarafından geliştirilen “Restoratif Çevreler” kuramı, doğayla temasın veya uyumlu mekânların bireyde zihinsel ve duygusal iyileşme yarattığını savunur. Bu modele göre dört temel özellik, çevrenin restoratif etkisini artırır:

1. Uzaklaşma (Being away): Bireyin günlük hayatın stresinden uzaklaştığı hissini yaratmak.
2. Uyumluluk (Compatibility): Çevrenin bireyin ihtiyaçlarıyla uyum içinde olması.
3. Açıklık (Extent): Mekânın yeterli bilgi ve keşif imkânı sunması.
4. Yönlendirme (Coherence): Mekânın düzenli ve anlamlı olması.

Tablo 2. Restoratif Çevre Ölçütleri ve Mobilya Tasarımında Karşılıkları (Kaplan & Kaplan, 1989)

Restoratif Ölçüt	Açıklama (Kuramsal Temel)	Mobilya Tasarımı Karşılığı
Being Away (Uzaklaşma)	Kişinin gündelik yaşamın baskılarından zihinsel olarak kopmasına olanak tanıyan durum.	Ev ve iş alanlarını ayıran, dinlenme temalı özel oturma birimleri; rahatlama odaklı koltuk/tasarım öğeleri. (Kaplan & Kaplan, 1989)
Extent (Açıklık / Kapsamlılık)	Kullanıcının mekânda yön bulmasını sağlayan, detaylı ve keşfedilebilir bir yapının varlığı.	Doğal malzeme kullanımı, organik formlar ve doğayı çağrıştıran tasarımlarla görsel ve duyuşsal çeşitlilik sağlanır. (Kaplan & Kaplan, 1989)
Coherence (Yönlendirme / Tutarlılık)	Mekânın bir bütünlük hissi uyandırması, kullanıcıda düzen algısı oluşturmaları.	Renk, malzeme ve form uyumu taşıyan takım mobilyalar;

		mekânsal devamlılığı destekleyen modüler tasarımlar. (Kaplan & Kaplan, 1989)
Compatibility (Uyumluluk)	Kullanıcının mekândaki amaç ve ihtiyaçlarıyla çevre arasındaki örtüşme derecesi.	Kişiselleştirilebilir, işlevsel, ergonomik ve kullanıcıya göre uyarlanabilen esnek mobilya çözümleri. (Kaplan & Kaplan, 1989)

Tablo 2’de, Kaplan ve Kaplan’ın “Restoratif Çevre” kuramında yer alan dört temel ölçütü açıklamakta ve bu ölçütlerin mobilya tasarımına nasıl yansıdığını örneklerle ortaya koyarak, psikolojik iyi olma hâlini destekleyen tasarım ilkelerine ışık tutmaktadır.

Restoranlarda da bu dört unsurun, kullanıcıların mekânı olumlu bir biçimde değerlendirmesi, zihinsel rahatlama ve yeniden odaklanma gibi psikolojik kazanımlar sağladığı söylenebilir.

Ulrich’in “İyileştirici Çevre Modeli”

Ulrich (1991), özellikle sağlık mekânlarında geliştirdiği “İyileştirici Çevre” modelinde, mekânın duygusal stres seviyesini azaltıcı etkisini ön plana çıkarır. Bu modele göre renk paletleri, doğal ışık kullanımı, hava kalitesi ve görsel düzen, bireyin psikolojik ve fizyolojik sağlığı üzerinde olumlu etkiler yaratabilir. Restoran mekânlarında kullanılan yumuşak aydınlatmalar, doğal malzemeler, temiz hava sirkülasyonu ve düşük gürültü seviyesi, müşteri memnuniyetini artırıcı rol oynar.

Alain de Botton’un “Mutluluğun Mimarisi” Yaklaşımı

Felsefeci Alain de Botton (2006), mimari mekânların bireyin ruh halini biçimlendirme potansiyeline sahip olduğunu savunur. Ona göre mimarlık, bireyin estetik, duygusal ve kültürel gereksinimlerini karşılamalıdır. “Mutluluğun Mimarisi” adlı eserinde, iyi tasarlanmış mekânların bireyde aidiyet, güvenlik ve haz duyguları yarattığını belirtir. Restoran tasarımı, bu bağlamda yalnızca fonksiyonel değil, aynı zamanda duygusal olarak bağ kurulan bir deneyim alanı olarak düşünülmelidir.

Şekil 6, mobilya tasarımında psikolojik iyi olma hâlini destekleyen kuramsal yaklaşımları özetlemektedir. Kaplan & Kaplan’ın Restoratif Çevreler kuramı, zihinsel yenilenme ve dikkat toplama süreçlerini destekleyen doğal malzeme ve doğaya gönderme gibi unsurları vurgularken; Ulrich’in İyileştirici Çevre modeli, stresin azaltılması ve iyileşme sürecinin desteklenmesi açısından ergonomi ve görsel rahatlık gibi tasarım özelliklerine dikkat çekmektedir. Alain de Botton’un “Mutluluğun Mimarisi” adlı eseri ise, anlam taşıyan biçimler ve estetik uyum aracılığıyla duygusal tatmin ve ruhsal dengeyi önceleyen bir tasarım yaklaşımını savunmaktadır. Bu kuramlar, mobilya tasarımında yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik etkilerin de dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Şekil 6. Teorilere göre mobilya tasarımında müşterinin psikolojik deneyimleri

Konfor Kavramı ve Bileşenleri

Konfor, bireyin çevresiyle fiziksel ve psikolojik anlamda uyumlu hissetme durumudur. İç mekân tasarımında konfor çok boyutlu olarak ele alınır:

1. Görsel Konfor: Aydınlatma düzeni, renk uyumu, yüzey dokuları ve mekânsal estetik unsurların kullanıcı algısına hitap etmesidir.
2. İşitsel Konfor: Mekânın akustik performansı, gürültü kontrolü, yankı seviyeleri gibi unsurları içerir. Restoranlarda işitsel konfor, sosyal etkileşimi destekleyen temel bir faktördür.
3. İç Hava Kalitesi: Mekânın havalandırma sistemleri, koku kontrolü, nem ve oksijen dengesi gibi unsurlar, kullanıcı sağlığı ve memnuniyeti açısından kritik önemdedir.
4. Isıl Konfor: Sıcaklık, nem ve hava akışının birey üzerinde yarattığı termal denge hissidir.

5. Ergonomik Konfor: Oturma düzeni, masa yüksekliği, dolaşım alanları ve mobilya biçimleri ile ilişkilidir.

6. Mekânsal Düzen ve Organizasyon: Yön bulma kolaylığı, işlevlerin akılcı yerleşimi, açık-yarı açık mekân ilişkileri gibi unsurlar, kullanıcıların mekânı anlama ve kullanma biçimlerini etkiler.

Mekân Deneyimi ve Kullanıcı Davranışı

Gibson'ın "Affordance" (olanağını sunma) kavramı, bir mekânın sunduğu fiziksel ve algısal ipuçlarının, kullanıcı davranışını yönlendirdiğini ifade eder. Bu kavram, restoran gibi deneyim odaklı mekânlarda tasarımın yönlendirici ve düzenleyici rolünü anlamak açısından önemlidir. Mekân, bireye yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sosyal ve duygusal olarak da hitap ettiğinde, kullanıcı ile güçlü bir etkileşim kurulabilir.

LİTERATÜR ÇALIŞMASI

Restoran mekânlarının tasarımı, sadece işlevsel bir gereklilik olarak değil, aynı zamanda müşteri deneyimi, memnuniyeti ve davranışları üzerinde belirleyici bir unsur olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda görsel, işitsel, termal, ergonomik ve organizasyonel faktörlerin müşteri psikolojisiyle ilişkisini irdeleyen çok sayıda akademik çalışma literatürde yer almaktadır. Bu bölümde, restoran iç mekân tasarımının kullanıcı üzerindeki etkilerini ele alan temel araştırmalar değerlendirilecek, kuramsal çerçeve ile ilişkili biçimde ele alınacaktır.

Görsel Konfor ve Mekânsal Estetik Üzerine Çalışmalar

Bitner (1992), hizmet sunulan fiziksel çevrenin müşteri davranışlarını etkilediğini ortaya koyduğu "Servicescapes" adlı modelinde, çevresel göstergelerin (renk, ışık, doku vb.) müşteri memnuniyeti ve davranışı üzerinde doğrudan etkili olduğunu belirtmiştir. Görsel algı, mekânın genel atmosferini şekillendirmekte ve tüketici algısını biçimlendirmektedir.

Lin (2004), Tayvan'da gerçekleştirdiği araştırmada, restoranlardaki aydınlatma düzeyinin müşteri duygu durumu ve harcama eğilimiyle ilişkili olduğunu vurgulamıştır. Benzer şekilde, Quartier et al. (2014), sıcak renklerin, loş ışığın ve doğal malzemelerin, müşterinin mekânı daha sıcak ve davetkâr bulmasına yol açtığını belirtmiştir.

Tablo 3, restoran tasarımında renk gruplarının psikolojik etkileri, mekânsal kullanım önerileri ve müşteri üzerindeki davranışsal yansımalarını sistematik biçimde

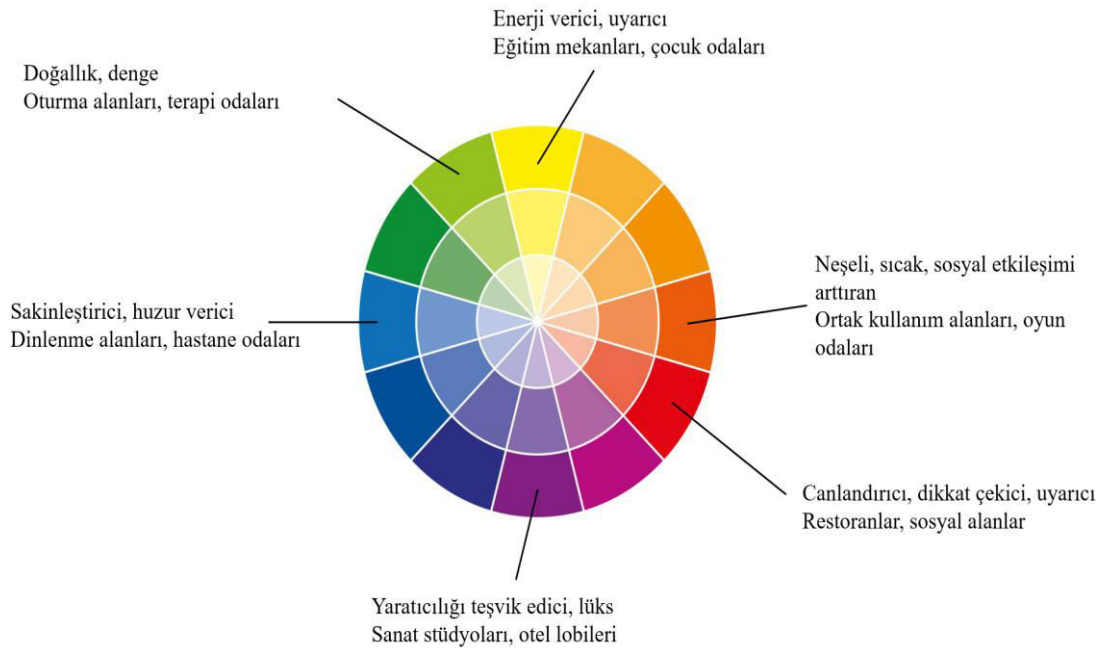
ortaya koymaktadır. Sıcak renkler enerji ve iştah artırıcı etkisiyle oturma alanlarında tercih edilirken, soğuk renkler bekleme ve dinlenme alanlarında sakinleştirici bir atmosfer oluşturur. Nötr renkler mekânsal denge ve algısal genişlik sağlarken, doğal tonlar ise samimiyet ve konfor hissini pekiştirir. Bu bağlamda, renk seçimi yalnızca estetik değil, aynı zamanda kullanıcı davranışlarını yönlendiren stratejik bir tasarım unsurudur.

Tablo 3. Restoran Tasarımında Görsel Konfor Unsurları – Renklerin Müşteri Üzerindeki Etkileri

Renk Grubu	Psikolojik Etki	Mekânsal Kullanım Önerisi	Müşteri Üzerindeki Etkisi
Sıcak Renkler	Uyarıcılık, enerji, sosyal etkileşim artışı	Oturma alanları, hızlı yemek tüketim alanları	Yeme isteğini artırır; hareketliliği ve müşteri sirkülasyonunu teşvik eder. (Bellizzi & Hite, 1992)
Soğuk Renkler	Sakinlik, zihinsel rahatlama	Bekleme alanları, dinlenme köşeleri	Daha uzun oturma süresi sağlar, sakin bir atmosfer yaratır. (Stone, 2003; Kaya & Epps, 2004)
Nötr Renkler	Denge, sadelik, odaklanma	Duvar ve tavanlarda temel zemin rengi olarak kullanılmalı	Mekânı daha geniş ve nötr algılatır; diğer renkleri dengeleyici işlev görür. (Birren, 1978; Mahnke, 1996)
Doğal Tonlar	Samimiyet, doğallık hissi	Ahşap malzeme ile tamamlanan oturma ya da duvar bölümleri	Konfor, sıcaklık ve mekâna aidiyet hissi yaratır. (Kellert et al., 2008 – Biophilic Design)

Türkiye bağlamında, Yıldırım ve Akalın (2007) tarafından yapılan çalışmada, restoran iç mekânlarındaki renk kullanımının ve stil tercihlerinin müşterinin restoranı tercih etme ve tekrar ziyaret etme davranışlarını etkilediği belirlenmiştir.

Şekil 7’de yer alan renk çemberi, farklı renk tonlarının psikolojik etkilerini ve bu etkilerin mekânsal kullanımlar üzerindeki yansımalarını göstermektedir. Sıcak renkler (kırmızı, turuncu, sarı) uyarıcı, canlandırıcı ve sosyal etkileşimi teşvik edici nitelikleriyle restoranlar, ortak alanlar ve çocuk odaları gibi dinamik mekânlarda tercih edilmektedir. Soğuk renkler (mavi, yeşil tonları) ise huzur verici ve sakinleştirici etkileri nedeniyle hastane odaları, dinlenme alanları ve terapi odalarında kullanılmaktadır. Mor ve tonları ise yaratıcılığı teşvik eden ve lüks algısı yaratan alanlar için önerilmektedir. Bu bağlamda, renk seçimi, mekânsal atmosferin kullanıcı üzerindeki psikolojik etkisini doğrudan belirleyen önemli bir tasarım ögesidir.

Şekil 7. Renklerin psikolojik etkileri ve kullanıldığı mekanlar

İşitsel Konfor ve Akustik Çevre

Akustik düzenleme, sosyal mekânlarda olduğu kadar restoran gibi yarı kamusal alanlarda da önem arz eder. Morrison et al. (2011), yüksek ses düzeylerinin bireyde stres ve tahrişe yol açtığını; bu durumun müşteri memnuniyetini ve yemek deneyimini olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur.

Küçük (2015) tarafından İstanbul'daki restoranlarda yapılan alan çalışmasında, mekânın işitsel konfor düzeyinin müşteri memnuniyetiyle pozitif ilişkili olduğu

sonucuna ulaşılmıştır. Arka plan müziğinin ritmi ve temposunun, müşterinin yeme içme süresini ve harcama davranışını etkilediği gözlemlenmiştir.

İç Hava Kalitesi ve Termal Konfor Üzerine Bulgular

Spangenberg et al. (2006), mekân kokusunun ve hava kalitesinin müşteri algısı üzerinde belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle hoş koku uyaranlarının müşterinin mekâna yönelik olumlu yargılar geliştirmesinde etkili olduğu vurgulanmıştır.

Çelik ve Tunçel (2012), restoranlarda iç hava kalitesi ve termal konforun müşterilerin konfor algısı üzerindeki etkisini incelemiş ve yeterli havalandırma ile termal denge sağlanan mekânların daha uzun süreli müşteri deneyimlenmesiyle sonuçlandığını saptamıştır.

Ergonomi ve Mekânsal Organizasyon

Ergonomi, mekânın kullanıcıya uyumu açısından büyük önem taşır. Sommer (1969), oturma düzeni, masa boyutları ve dolaşım alanlarının bireyin psikolojik rahatlığı üzerinde etkili olduğunu ifade etmiştir. Özellikle oturma yerleşimi, müşterinin sosyal etkileşimi, mahremiyet algısı ve mekânsal memnuniyet düzeyini doğrudan etkilemektedir.

Güler (2018), İstanbul'daki lüks restoranlarda yaptığı çalışmada, ergonomik tasarımın (oturma birimlerinin konforu, masalar arası mesafe vb.) müşterilerin yemek deneyimini olumlu yönde etkilediğini ve tekrar ziyaret oranını artırdığını rapor etmiştir.

Tablo 4. Restoran Oturma Düzenleri ve Müşteri Etkileşimine Etkileri

Oturma Düzeni	Açıklama (Kuramsal Temel)	Müşteri Etkileşimi ve Sosyal Dinamik	Mekânsal Avantajlar	Kullanım Alanları
Tekli Masa Düzeni	Kişisel alanın korunmasına olanak tanır.	Düşük sosyal etkileşim, bireysel ya da çift kişilik kullanım.	Esnek yerleşim sağlar, dar alanlarda tercih edilir.	Kafeler, hızlı servis restoranları

	(Altman, 1975 – Personal Space Theory)			
Grup Masaları	Sosyal temas ve etkileşim alanları oluşturur. (Oldenburg, 1999 – Third Place Theory)	Grup içi iletişimi ve uzun süreli sohbeti destekler.	Büyük gruplar için alan optimizasyonu sağlar.	Aile restoranları, toplantı/etkinlik alanları
Booth (Kabinet)	Yarı kapalı bölmeler; çevreden fiziksel ve görsel izolasyon sağlar. (Sommer, 1969)	Mahremiyet ve özel alan hissi sağlar, çiftler veya özel gruplar için idealdir.	Gürültü azaltımı ve mahremiyet sağlar.	Lüks restoranlar, rahatlatıcı konseptler
Bar Tipi Oturma	Hızlı geçiş alanları yaratır, bireysel servis odaklıdır. (Bitner, 1992 – Servicescape Theory)	Kısa süreli ziyaretler için uygundur; sosyal temas sınırlıdır	Alan tasarrufu sağlar, hızlı müşteri dönüşü sağlar.	Barlar, fast food zincirleri, ekspres restoranlar
Açık Alan Oturma	Doğal çevreyle bütünleşik mekânlar. (Kaplan & Kaplan, 1989 – Restoratif Çevre Kuramı)	Açık hava ve doğal çevre, sosyal etkileşimi ve psikolojik iyilik sağlar.	Geniş alan hissi ve doğal havalandırma sunar.	Teraslar, bahçeli restoranlar, yaz sezonu mekânları

		lojik rahatla- mayı teşvik eder.		
--	--	--	--	--

Tablo 4, restoran oturma düzenlerinin mekânsal avantajları, müşteri etkileşimi ve kullanım bağlamındaki etkilerini karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. Tekli masa düzeni bireysel deneyimi ön plana çıkarırken, grup masaları sosyal etkileşimi teşvik eder. Yarı kapalı bölmeler (booth) mahremiyet ve samimiyet sağlarken, bar tipi oturma hızlı servis ve alan tasarrufu sunar. Açık alan oturma ise doğal ortamda sosyal etkileşimi artırır. Bu çeşitlilik, mekânın işlevine ve hedef kullanıcı profiline göre uygun oturma düzeninin seçilmesinin, kullanıcı memnuniyeti ve mekânsal verimlilik açısından kritik olduğunu göstermektedir.

Mekânsal Düzen ve Algısal Organizasyon

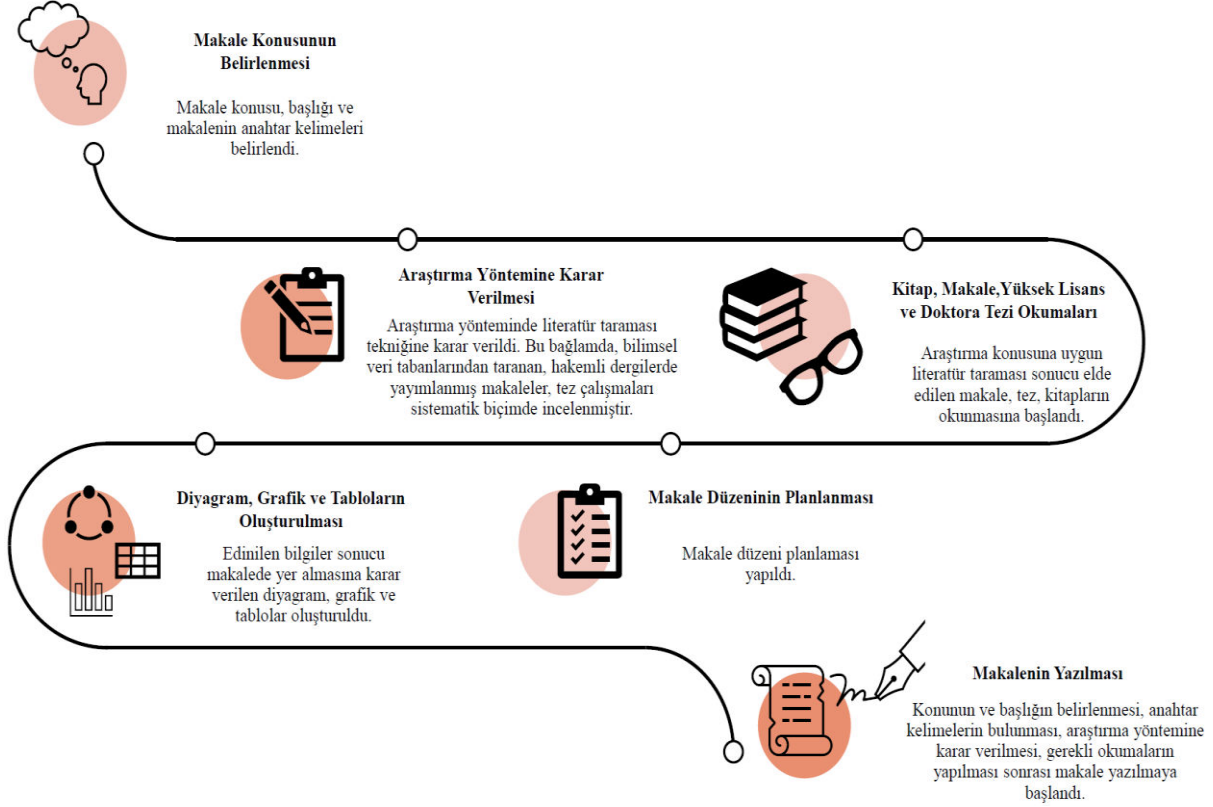
Bitgood (2006), mekânın düzeni ve organizasyonunun yön bulmayı kolaylaştırmasının, müşteri deneyiminde önemli bir rol oynadığını belirtmiştir. Karmaşık ve yönlendirmeden yoksun planlamaların bireyde stres ve yönelim bozukluğu yarattığı, buna karşın açık ve anlaşılır mekânsal organizasyonun müşteri konforunu artırdığı ortaya konmuştur.

Demirtaş-Madran (2010), Türkiye’de yaptığı çalışmada restoran planlamasında açık mutfak uygulamaları, görsel temas ve dolaşım alanlarının düzeninin müşteri deneyimine olumlu katkılar sunduğunu belirtmiştir.

YÖNTEM

Bu çalışma, restoran tasarımında görsel konfor, işitsel konfor, iç hava kalitesi, ısı konfor, ergonomik konfor ile düzen ve organizasyon gibi mekânsal unsurların müşteri deneyimi üzerindeki etkilerini, akademik literatür üzerinden inceleyen nitel bir araştırmadır. Çalışmanın amacı doğrultusunda, bu konfor öğelerinin kullanıcı psikolojisi, mekân algısı ve müşteri memnuniyetiyle ilişkisini değerlendirmek üzere literatür taramasına dayalı bir içerik çözümlemesi gerçekleştirilmiştir. Şekil 8, akademik bir makalenin araştırma konusu ve yönteminin belirlenmesine ilişkin süreci aşamalı olarak göstermektedir. Süreç, konu ve anahtar kelimelerin belirlenmesiyle başlamakta; araştırma yönteminin seçilmesi, literatür taraması ve

kaynak okumalarıyla devam etmektedir. Ardından makale düzeninin planlanması ile bilgiye dayalı diyagram, grafik ve tabloların oluşturulması sağlanır. Son aşamada ise tüm veriler ışığında makale yazımı gerçekleştirilir. Bu sistematik yaklaşım, bilimsel çalışmalarda içerik bütünlüğü ve metodolojik tutarlılığın sağlanmasında kritik rol oynamaktadır.

Şekil 8. Makalenin araştırma konusu ve yönteminin belirlenme aşamaları

Araştırma Yaklaşımı

Bu araştırma, literatür taramasına dayalı nitel bir araştırma olarak kurgulanmıştır. Restoran iç mekân tasarımına ilişkin kavramsal yaklaşımlar ve kuramsal çerçeveler, disiplinlerarası bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, mimarlık, iç mimarlık, çevre psikolojisi ve kullanıcı deneyimi odaklı alan yazın incelenmiş; konuya ilişkin akademik makaleler, tez çalışmaları, kitap bölümleri ve güncel yayınlar incelenmiştir. Bulgular, belirli konu başlıkları altında karşılaştırmalı olarak ele alınmış; farklı kaynaklarda öne çıkan görüşler, ortak eğilimler ve yaklaşım farklılıkları sistemli bir biçimde değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma, kapsam bakımından restoran mekânları ile sınırlandırılmış; farklı sosyal mekân türleri inceleme dışı bırakılmıştır. Bununla birlikte, bu sınırlılık, araştırmanın belirli bir bağlamda derinlemesine kuramsal çözümleme yapmasına olanak sağlamış ve alana özgü detaylı bir değerlendirme sunmasına katkı sağlamıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, literatür taramasına dayalı olarak restoran tasarımında görsel konfor, işitsel konfor, iç hava kalitesi, ısı konfor, ergonomik konfor ile düzen ve organizasyonun müşteriler üzerindeki etkilerine ilişkin elde edilen bulgular belirli tema başlıkları altında sunulmuştur. Her başlık altında, farklı çalışmalardan elde edilen ortak eğilimler ve vurgular sistemli bir biçimde ortaya konulmuştur.

Tablo 5, restoran tasarımında konfor unsurlarının müşteriler üzerindeki etkilerini tasarımsal bileşenler üzerinden açıklamaktadır. Görsel, işitsel, ısı ve ergonomik konforun yanı sıra iç hava kalitesi ve mekânsal organizasyon gibi unsurlar; kullanıcı deneyimini hem fiziksel hem de psikolojik düzeyde şekillendirmektedir. Aydınlatma, renk ve mekânsal algı gibi görsel öğeler müşterinin ruh hâlini ve mekâna olan bağlılığını etkilerken, akustik düzenlemeler ve müzik seçimi stres düzeyini ve iletişim kalitesini belirlemektedir. Isı konfor ve iç hava kalitesi fiziksel rahatlığı desteklerken, ergonomik çözümler hareket özgürlüğünü artırmakta; iyi kurgulanmış mekânsal organizasyon ise hizmet kalitesi algısını güçlendirmektedir. Bu doğrultuda, çok boyutlu konfor kriterleri, restoran kullanıcı deneyiminin niteliğini doğrudan belirleyen temel etkenler arasında yer almaktadır.

Tablo 5. Restoran Tasarımında Konfor Unsurları ve Müşteri Deneyimi Üzerindeki Etkileri

Konfor Unsuru	Tasarım Bileşenleri	Müşteri Üzerindeki Etkisi
Görsel Konfor	Aydınlatma, renk seçimi, mekânsal hiyerarşi	Ruh hali, estetik doyum, mekâna aidiyet. (Boyce, 2003; Ulrich, 1991)

İşitsel Konfor	Akustik tasarım, müzik seçimi, gürültü kontrolü	Konuşma rahatlığı, düşük stres düzeyi, genel memnuniyet. (Kang & Bradley, 2010)
Isıl Konfor	Isıtma-soğutma sistemleri, termal denge, HVAC	Fiziksel konfor, uzun süreli oturma isteği. (ASHRAE, 2017; Parsons, 2002)
İç Hava Kalitesi	Doğal ve mekanik havalandırma, koku ve nem kontrolü	Temizlik ve sağlık algısı, müşteri güveni. (Fisk, 2000; Heerwagen, 1990)
Ergonomik Konfor	Oturma düzeni, mobilya tasarımı, vücut destek elemanları	Fiziksel rahatlık, oturma süresi, hareket kolaylığı. (Pheasant & Haslegrave, 2006)
Mekânsal Organizasyon	Masa yerleşimi, servis yolları, dolaşım alanları	Hizmet kalitesi algısı, yön bulma kolaylığı, mekânsal memnuniyet. (Bitner, 1992; Sommer, 1969)

Görsel Konfor

Literatür, restoran kullanıcılarının mekân deneyiminde görsel algının temel belirleyicilerden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Görsel konforun, aydınlatma, renk, malzeme ve mekân kompozisyonu gibi unsurlarla doğrudan ilişkili olduğu belirtilmektedir (Bitner, 1992; Lin, 2004). Aydınlatmanın hem fiziksel hem de psikolojik etkiler taşıdığı; mekânın sıcaklığı, hijyen algısı ve atmosferine katkıda bulunduğu vurgulanmaktadır. Renk tercihleri ise kullanıcıların duygu durumunu etkileyerek iştahı artırma ya da azaltma yönünde işlev görmektedir (Bellizzi & Hite, 1992). Özellikle sıcak renklerin, yeme davranışını teşvik edici olduğu; soğuk renklerin ise sakinlik ve rahatlık hissi oluşturduğu yönünde bulgular mevcuttur.

Tablo 6. Restoran Tasarımında Malzemelerin Müşteri Deneyimine Etkisi

Mal-zeme Türü	Temel Özellikleri	Mekânsal Kullanım Önerisi	Müşteri Algısı ve Konfor Katkısı
Ahşap	Doğal, sıcak, dokunsal	Mobilya, zemin kaplaması, duvar yüzeyleri	Doğallık ve sıcaklık hissi verir; psikolojik rahatlama sağlar. (Kellert & Calabrese, 2015)
Cam	Şeffaf, ışık geçirgen, modern	Bölmeler, pencere yüzeyleri, masa üstü	Aydınlık, açıklık ve ferahlık hissi yaratır. (Kaplan & Kaplan, 1989; Day, 2002)
Metal	Soğuk, endüstriyel, dayanıklı	Sandalye ayakları, dekoratif taşıyıcı elemanlar	Modernlik ve sağlamlık algısı yaratır; aşırı kullanımda soğukluk hissi verebilir. (Dulux, 2013)
Kumaş ve Döşeme	Yumuşak, konforlu, ses yutucu	Koltuk ve sandalye döşemeleri	Fiziksel konfor sağlar, mekânda sıcaklık ve samimiyet algısı oluşturur. (Zeisel, 2006)
Taş ve Seramik	Dayanıklı, doğal, estetik	Zeminler, masa üstleri, duvar kaplamaları	Sağlamlık, kalıcılık ve prestij hissi sunar; soğuk algı yaratabilir. (Pallasmaa, 2005; Malnar & Vodvarka, 2004)

Tablo 6, restoran tasarımında kullanılan farklı malzeme türlerinin mekânsal kullanımı ve müşteri deneyimi üzerindeki etkilerini karşılaştırmalı olarak ortaya koymaktadır. Ahşap gibi sıcak ve doğal malzemeler kullanıcıya rahatlatıcı bir atmosfer

fer sunarken, cam malzemeler mekânın ferahlığını ve aydınlık algısını artırmaktadır. Metalin endüstriyel ve dayanıklı yapısı modernlik hissi verirken, kumaş ve döşemeler fiziksel konforu ve mekânsal samimiyeti desteklemektedir. Taş ve seramik ise hem dayanıklılık hem de estetik değer sunarak mekâna prestijli bir kimlik kazandırmaktadır. Bu bağlamda, malzeme seçimi yalnızca fiziksel işlev değil, aynı zamanda kullanıcı algısı ve konforu açısından da belirleyici bir tasarım öğesidir.

İşitsel Konfor

Restoranlarda işitsel çevrenin, müşterilerin hem fiziksel hem de zihinsel konforunu etkilediği sıkça vurgulanmaktadır. Gürültü düzeyi ve müzik kullanımı bu bağlamda öne çıkan iki ana unsur olarak değerlendirilmektedir. Araştırmalar, gürültü seviyesinin artmasının kullanıcıların stres düzeyini yükselttiğini, yemek yeme süresini kısalttığını ve genel memnuniyeti düşürdüğünü göstermektedir (Sürücü et al., 2021). Buna karşılık, ortamla uyumlu biçimde kullanılan fon müziğinin müşterilerin algısını olumlu yönde etkilediği, mekâna olan bağlılık hissini artırdığı ve zaman geçirme süresini uzattığı belirlenmiştir (North & Hargreaves, 1998).

İç Hava Kalitesi ve Isıl Konfor

İç hava kalitesi ve ısı konforu, özellikle fiziksel rahatlıkla doğrudan ilişkili olmakla birlikte, kullanıcıların mekân algısı ve memnuniyet düzeylerinde önemli rol oynamaktadır. Yetersiz havalandırma, aşırı nem ya da kötü koku, müşterilerin restoran deneyimini olumsuz yönde etkileyerek mekâna yönelik algıda bozulmaya yol açmaktadır (Zemke et al., 2015). Ayrıca, ideal sıcaklık değerlerinin müşteri davranışlarını doğrudan etkilediği; aşırı sıcak ya da soğuk ortamların müşterinin mekânda kalma süresini azalttığı ve hizmetten duyulan tatmini düşürdüğü ifade edilmektedir.

Ergonomik Konfor

Mekânda kullanılan mobilyaların oturma ergonomisi, masa-sandalye aralıkları, dolaşım alanlarının açıklığı gibi unsurlar, müşterilerin fiziksel konforunu etkileyen temel bileşenler olarak literatürde sıkça ele alınmaktadır. Yapılan çalışmalar, restoranlarda fiziksel konfora uygun olmayan oturma düzenlemelerinin hem kullanıcı memnuniyetini düşürdüğünü hem de tekrar ziyaret etme olasılığını azalttı-

ğını göstermektedir (Ryu & Han, 2011). Ayrıca, ergonomik düzenlemeler yalnızca fiziksel rahatlığı değil, mahremiyet duygusunu ve sosyal etkileşimi de etkilemektedir.

Tablo 7’de restoran tasarımında ergonomik unsurların müşteri sağlığı üzerindeki etkilerini sistematik bir biçimde ortaya koymaktadır. Oturma düzeni, yükseklik, hareket alanı ve aydınlatma gibi bileşenler; fiziksel konforu artırarak kas-iskelet sistemine bağlı rahatsızlıkları önlemekte ve genel mekân deneyimini iyileştirmektedir. Aynı şekilde, malzeme seçimi, ses düzeyi ve termal konfor gibi çevresel faktörler de hem fizyolojik hem de psikolojik sağlık üzerinde doğrudan etkilidir. Bu unsurların doğru şekilde tasarıma entegre edilmesi, kullanıcı memnuniyetini artırmakla kalmaz, aynı zamanda sağlıklı, sürdürülebilir ve erişilebilir mekânlar oluşturulmasına katkı sağlar.

Tablo 7. Ergonomi ve Tasarımın Müşteri Sağlığı Üzerine Etkileri

Ergonomi Unsuru	Müşteri Sağlığı Üzerine Etkisi	Açıklama / Literatüre Dayalı Örnekler
Oturma Düzeni ve Mobilya	Duruşu destekleyerek kas-iskelet rahatsızlıklarını azaltır	Ergonomik oturma birimleri bel, sırt ve boyun desteği sağlar. (Pheasant & Haslegrave, 2006)
Yükseklik ve Erişim	Doğru yükseklik kas ve eklem zorlanmalarını önler	Masaların, tezgâhların kullanıcı antropometrisine uygun olması gerekir. (Grandjean, 1987)
Hareket Alanı	Serbest dolaşım ve kolay erişim fiziksel stresin azalmasına yardımcı olur	Geniş geçiş yolları ve engel bulunmayan dolaşım alanları gerekir. (Sommer, 1969; Bitner, 1992)
Aydınlatma	Düşük aydınlatma göz yorgunluğu ve dikkat dağınıklığına neden olur	Doğal ışık ve ayarlanabilir yapay aydınlatma önerilir. (Boyce, 2003; Ulrich, 1991)

Malzeme ve Doku	Hipoalerjenik, nefes alabilir yüzeyler cilt ve solunum sağlığına katkı sağlar	Doğal ve toksik olmayan malzeme kullanımı önerilir. (Kellert & Calabrese, 2015 – Biophilic Design)
Ses Düzeyi ve Akustik	Gürültü stresi azaltır, konuşma rahatlığı ve konsantrasyonu artırır	Akustik paneller, ses yalıtımı ve stratejik hoparlör yerleşimi önemlidir. (Kang & Bradley, 2010)
Termal Konfor	Vücut sıcaklığının dengelenmesi konforu artırır, sağlık hissini güçlendirir	Isı yalıtımı, uygun HVAC sistemleri kullanılmalıdır. (ASHRAE, 2017; Parsons, 2002)

Düzen ve Organizasyon

Mekânsal düzen ve organizasyonun işlevselliği, kullanıcı deneyiminde önemli bir rol oynamaktadır. Literatür, mekânın yön bulma kolaylığı, servis yollarının işlevsel planlanması ve masa yerleşimlerinin hem kullanıcı hem de çalışan deneyimini etkilediğini ortaya koymaktadır (Wakefield & Blodgett, 1996). Düzensiz veya karmaşık yerleşim planlarının, kullanıcıların mekânda zaman geçirme isteğini azalttığı; buna karşılık iyi organize edilmiş ve açık bir düzen sunan restoranlarda müşterilerin hem kendilerini güvende hissettikleri hem de hizmet kalitesini daha yüksek algıladıkları belirtilmektedir.

Tablo 8’de yer alan oturma düzeni türleri, mekânsal yerleşimin müşteri etkileşimi ve davranışları üzerindeki etkisini açıklayıcı biçimde sınıflandırmaktadır. Bireysel ve sıralı oturma düzenleri, bireysel alan ihtiyacını karşılayarak odaklanma ve kısa süreli kullanım için elverişli; çift kişilik ve lounge tipi düzenlemeler, samimi ve uzun süreli sosyal etkileşimi desteklemektedir. Grup ve karma oturma düzenleri ise sosyalleşmeyi teşvik eden, esnek ve kapsayıcı çözümler sunarak farklı kullanıcı profillerine hitap etmektedir. Bar tipi oturma düzeni ise hızlı tüketim ve yüz yüze etkileşim için uygun bir atmosfer oluşturmaktadır. Bu bağlamda, oturma düzeninin doğru kurgulanması, müşteri memnuniyetini ve mekânda kalış süresini doğrudan etkilemektedir.

Tablo 8. Oturma Düzeni Türleri ve Müşteri Etkileşimleri

Oturma Düzeni Türü	Temel Özellikler	Müşteri Etkileşimi	Müşteri Davranışına Etkisi
Bireysel Oturma	Tek kişilik masalar veya bağımsız koltuklar	Sosyal etkileşim minimum, bireysel kullanım	Kişisel alan algısı yüksek, rahatlama ve odaklanma desteklenir. (Altman, 1975; Sommer, 1969)
Çift Kişilik Oturma	İkili masalar veya koltuklar	İkili yoğun iletişim, mahremiyet	Romantik veya yakın arkadaş ortamı yaratır. (Oldenburg, 1999 – Third Place Theory)
Grup Oturma	Büyük masalar, çoklu oturma birimleri	Grup içi iletişim yüksek, sosyal bağlar güçlenir	Grup dinamiği artar, sosyalleşme teşvik edilir. (Sommer, 1969; Bitner, 1992)
Bar Tipi Oturma	Yüksek sandalyeler, bar tezgâhı hizasında	Kısa süreli yüz yüze temas, sınırlı sosyallik	Hızlı tüketimi ve spontane sohbetleri teşvik eder. (Bitner, 1992 – Servicescape Theory)
Lounge/Sofa Oturma	Rahat koltuklar, kanepeler, yumuşak oturma alanları	Rahat, uzun süreli sosyal etkileşim	Konfor artırılır, müşteri mekânda daha uzun kalır. (Zeisel, 2006)
Sıralı/Sınıf Düzeni	Masaların yan yana ya da arka	Sınırlı sosyal etkileşim, yüz	

	arkaya yerleştirilmesi	yüze iletişim zayıf	Odaklanmayı destekler, hızlı servis için uygundur. (Grandjean, 1987)
Karma Düzen (Modüller)	Farklı oturma biçimlerinin bir arada bulunması	Esnek sosyal etkileşim seçenekleri	Değişen müşteri profiline uyum sağlar, esnek kullanım sunar. (Bitner, 1992; Pile, 2005)

TARTIŞMA

Bu çalışmada restoran tasarımında görsel konfor, işitsel konfor, iç hava kalitesi, ısı konfor, ergonomik konfor ve mekânsal düzenin müşteri deneyimi üzerindeki etkileri literatür taraması yoluyla incelenmiştir. Elde edilen bulgular, mekânsal konforun müşterilerin restoran deneyimi ve memnuniyet düzeyinde kritik bir rol oynadığını göstermektedir.

Tablo 9’da iç mekân tasarımında yer alan temel çevresel öğelerin müşteri algısı üzerindeki etkileri; olumlu ve olumsuz yönleriyle birlikte bütüncül bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Aydınlatma, renk paleti, mobilya konforu ve akustik düzenleme gibi unsurlar; müşterinin mekânsal deneyimini şekillendirerek ruh hâlini, konfor algısını ve etkileşim düzeyini doğrudan etkilemektedir. Doğru uygulandığında dinlendirici ve davetkâr bir atmosfer oluşturan bu öğeler, ihmal edildiğinde rahatsızlık, memnuniyetsizlik ve hızlı mekândan ayrılma davranışlarına yol açabilmektedir. Bu nedenle, kullanıcı odaklı mekân tasarımı süreçlerinde hem fiziksel konfor hem de duyuşsal uyaranların dengeli biçimde ele alınması gereklidir.

Tablo 9. Mekân Öğelerinin Müşteri Algısına Etkisi

Mekân Öğesi	Müşteri Algısı Üzerindeki Etki	Olumlu Algı Yönü	Olumsuz Algı Yönü
Aydınlatma	Atmosfer yaratır, ruh hali ve zaman algısını etkiler	Sıcak ve yumuşak ışık, rahatlatıcı ve davetkâr atmosfer. (Boyce, 2003; Ulrich, 1991)	Çok parlak veya yetersiz aydınlatma, stres ve rahatsızlık yaratır.
Renk Paleti	Duygusal durum, mekân karakteri ve davranışı etkiler	Sıcak renkler samimiyet, soğuk renkler dinginlik hissi verir. (Kaya & Epps, 2004)	Yanlış renk seçimi kaygı, sıkıcılık ya da mekândan kaçınma davranışı doğurabilir.
Mobilya Konforu	Fiziksel konfor ile mekânda kalma süresi arasında ilişki vardır	Ergonomik ve yumuşak oturumlar dinlenme hissi verir. (Pheasant & Haslegrave, 2006)	Sert ve rahatsız mobilyalar müşteriyi kısa sürede uzaklaştırır.
Akustik Düzenleme	Gürültü seviyesi iletişim kalitesi ve psikolojik konforu belirler	Gürültü yalıtımı ile sessiz ortam, iletişimi kolaylaştırır. (Kang & Bradley, 2010)	Yüksek gürültü konuşmayı zorlaştırır, stres düzeyini artırır.
Oturma Düzeni	Mahremiyet algısı ve sosyal etkileşim düzeyini doğrudan etkiler	Dengeli düzen, hem sosyallik hem kişisel alan sağlar. (Sommer, 1969; Oldenburg, 1999)	Sıkışık yerleşim, kalabalık hissi ve rahatsızlık oluşturur.

Dekoras- yon ve De- taylar	Mekânın tematik bütünlüğünü ve estetik değerini yansıtır	Temaya uygun detaylar, kullanıcı ilgisini çeker. (Zeisel, 2006)	Karmaşık veya aşırı dekorasyon, görsel yorgunluk yaratır.
Isıtma ve Havalandırma	Termal konfor, mekân kalitesi ve sağlık algısını etkiler	Temiz hava, sabit sıcaklık ve konfor algısı oluşturur. (ASHRAE, 2017; Parsons, 2002)	Havasızlık ya da termal dengesizlik, kullanıcıyı mekândan uzaklaştırabilir.

Görsel konfor unsurlarının, özellikle aydınlatma ve renk seçimlerinin, müşterilerin psikolojik durumunu ve mekâna yönelik duygusal bağını şekillendirdiği literatürde geniş biçimde vurgulanmıştır. Bitner (1992) ve Lin (2004) gibi araştırmacıların belirttiği üzere, uygun aydınlatma düzeyi mekânın algılanan sıcaklığı ve samimiyeti üzerinde doğrudan etkilidir. Bu durum, müşteri bağlılığı ve tekrar ziyaret niyeti açısından önem taşımaktadır. Ayrıca, Bellizzi ve Hite'in (1992) renk psikolojisi temelli çalışmalarında da belirtildiği gibi, renklerin iştah üzerindeki etkisi restoran tasarımında dikkatle değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, renk ve ışık tasarımı, sadece estetik bir tercih değil, aynı zamanda işlevsel bir pazarlama aracıdır.

Tablo 10'da yer alan tasarım unsurları, müşteri sadakati üzerinde belirleyici olan fiziksel ve duygusal faktörleri kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktadır. Mekân düzeni, renk-aydınlatma, mobilya konforu ve akustik gibi fiziksel çevre öğeleri, müşteri deneyimini olumlu yönde etkileyerek tekrar ziyaret etme isteğini artırmaktadır. Temizlik, estetik ve teknolojik entegrasyon ise güven, aidiyet ve kolaylık gibi duygusal bağları güçlendirerek sadık müşteri profilinin oluşmasına katkı sağlar. Özellikle kişiselleştirme unsurları, kullanıcının mekânla duygusal bir ilişki kurmasını destekleyerek kendini özel hissetmesini sağlar. Bu bağlamda, tasarım sadece işlevsel değil, aynı zamanda deneyim odaklı bir strateji olarak değerlendirilmelidir.

Tablo 10. Tasarımın Müşteri Sadakati Üzerindeki Etkisi

Tasarım Ursu	Müşteri Sadakati Üzerin- deki Etki	Açıklama / Literatür Temelli Örnekler
Mekân Dü- zeni ve Akış	Rahat dolaşım, mekâna geri dönme isteğini artırır	Ergonomik düzen, açık dolaşım alanları tekrar ziyaret davranışını olumlu etkiler. (Bitner, 1992)
Renk ve Aydınlatma	Atmosfer yaratır, mekânsal deneyim ile duygusal bağ kurulmasını sağlar	Doğal ışık, sıcak tonlar ve renk-ay- dınlatma uyumu pozitif algıyı güç- lendirir. (Ulrich, 1991; Boyce, 2003)
Mobilya ve Konfor	Fiziksel konfor, müşterinin uzun süreli kalma isteğini tetikler	Ergonomik ve yumuşak oturma alanları müşteri sadakatine katkı sağlar. (Pheasant & Haslegrave, 2006)
Ses ve Akustik	Konforlu iletişim ve düşük gürültü sadakati güçlendirir	Akustik tasarım, ses yalıtımı, den- geli müzik seviyesi önemlidir. (Kang & Bradley, 2010)
Temizlik ve Düzen	Temiz ve düzenli ortam gü- ven verir, profesyonellik al- gısını destekler	Bakımlı yüzeyler müşteri memnu- niyeti ve tekrar tercih oranlarını ar- tırır. (Wakefield & Blodgett, 1996)
Estetik ve Tarz	Mekân kimliği ve marka bütünlüğü müşteride aidi- yet oluşturur	Tematik dekorasyon ve stilistik tu- tarlılık marka sadakatini pekiştirir. (Turley & Milliman, 2000)

Teknolojik Entegrasyon	Kolaylık, modernlik algısı ve işlevsellik müşteri bağlılığını teşvik eder	Wi-Fi, USB şarj, dijital menü/kişiler modern kullanıcı için avantajdır. (Parasuraman et al., 2005)
Kişiselleştirme	Bireye özel deneyim, kendini özel hissetme sadakati artırır	İsimli rezervasyon, kişisel tercihlere uygun hizmet deneyimi sağlar. (Pine & Gilmore, 1999)

İşitsel konfor ise, restoran ortamında müşteri memnuniyetini şekillendiren diğer önemli bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. Sürücü ve arkadaşlarının (2021) vurguladığı üzere, yüksek gürültü düzeyleri müşterilerde stres ve rahatsızlık yaratırken, ortamla uyumlu seçilmiş müzik, mekâna aidiyet hissini artırmakta ve müşterilerin mekânda daha uzun süre kalmalarını sağlamaktadır (North & Hargreaves, 1998). Bu bulgular, restoran işletmecilerinin işitsel çevreyi yönetirken hem mekânın işlevini hem de müşteri beklentilerini dikkate almaları gerektiğini ortaya koymaktadır.

İç hava kalitesi ve ısı konforu, müşterilerin fiziksel rahatlığı ve dolayısıyla genel deneyim üzerinde belirleyici olduğu anlaşılmıştır. Zemke ve ark. (2015) tarafından yapılan çalışmalar, iyi havalandırılmış ve sıcaklık kontrolü sağlanmış mekânların müşteri memnuniyetini artırdığını göstermektedir. Bu durum, iç mekân tasarımının sürdürülebilirlik ve kullanıcı sağlığı perspektiflerinden ele alınmasının önemini ortaya koymaktadır.

Ergonomik konfor kapsamında ise, oturma düzeni ve dolaşım alanlarının müşteri memnuniyetini etkilediği görülmektedir. Ryu ve Han (2011) gibi araştırmacılar, fiziksel konfora uygun olmayan mekânların müşteride rahatsızlık ve olumsuz deneyim yaratabileceğini belirtmişlerdir. Ergonomik tasarım, sadece fiziksel rahatlık sağlamamakta, aynı zamanda sosyal etkileşimi destekleyerek mekânsal deneyimin kalitesini artırmaktadır.

Son olarak, düzen ve organizasyonun mekânsal işlevselliği, restoran işletmelerinde hem müşteri memnuniyeti hem de hizmet verimliliği açısından kritik bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Wakefield ve Blodgett'in (1996) çalışmaları, iyi planlanmış bir mekân düzeninin müşterilerin mekânda kendilerini güvende hissetmelerine ve hizmet kalitesini olumlu değerlendirmelerine olanak sağladığını

göstermektedir. Bu bağlamda, mekânsal planlama sürecinde kullanıcı merkezli yaklaşımların benimsenmesi, işletmeler için stratejik bir avantaj yaratacaktır.

Genel olarak, elde edilen bulgular restoran tasarımının çok boyutlu bir konfor anlayışıyla ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Mekânsal tasarım kararları, sadece estetik değil, aynı zamanda psikolojik ve fizyolojik etkiler de göz önünde bulundurularak verilmelidir. Bu bağlamda, mimarlık, iç mimarlık ve çevre psikolojisi disiplinlerinin disiplinlerarası işbirliği, müşteri odaklı başarılı mekânlar yaratmak için önem taşımaktadır.

Tablo 11’de yer alan mekânın fonksiyonelliği unsurları, restoran tasarımında kullanıcı deneyimini doğrudan etkileyen işlevsel kriterleri ortaya koymaktadır. Kolay erişim, ergonomik oturma düzeni, hızlı servis alanları ve aydınlatma gibi bileşenler; mekânsal konforun yanı sıra müşteri memnuniyetini artırarak mekânda geçirilen sürenin uzamasına katkı sağlamaktadır. Akustik düzenlemeler ve temizlik-düzen gibi fiziksel çevre unsurları ise hem psikolojik rahatlık hem de güven duygusu açısından önem arz etmektedir. Ayrıca çok amaçlı kullanım alanları sayesinde farklı kullanıcı gruplarına hitap edilerek mekânın esnekliği ve işlevselliği güçlendirilmektedir. Bu bağlamda, fonksiyonel tasarım, estetikten bağımsız düşünülemeyecek şekilde kullanıcı odaklı bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır.

Tablo 11. Mekânın Fonksiyonelliği ve Müşteri Memnuniyeti İlişkisi

Fonksiyonel- lik Unsuru	Açıklama (Literatür Te- melli)	Müşteri Memnu- niyetine Etkisi	Örnek Uygulama- lar
Kolay Erişim ve Ulaşılabil- lilik	Mekâna giriş, oturma ve servis alanlarının kullanıcıya göre erişilebilir olması	Konfor algısı, hızlı erişim ve hizmete ulaşım kolaylığı. (Bitner, 1992)	Geniş geçiş alanları, yönlendirme işaretleri, engelli erişimi
Ergonomik Oturma Dü- zeni	Vücut yapısına uygun masa ve sandalye tasarımı	Fiziksel rahatlık, uzun süreli oturum ve tekrar tercih	Ergonomik koltuklar, yeterli diz mesafesi

		eğilimi. (Pheasant, 2006)	
Yeterli ve Hızlı Servis Alanları	Çalışan ve müşteri hareketinin çakışmaması için düzenli organizasyon	Servis hızında artış, müşteride profesyonellik algısı. (Wakefield & Blodgett, 1996)	Mutfakla oturma alanlarının dengeli konumlandırılması
Aydınlatma ve Görsel Konfor	Doğal veya ayarlanabilir ışığın doğru kullanımı	Rahatlatıcı atmosfer, mekânsal algının olumlu etkilenmesi. (Ulrich, 1991; Boyce, 2003)	Doğal ışık alan pencereler, ayarlanabilir yapay ışık sistemleri
Akustik Düzenleme	Ses yalıtımı, yankı ve gürültü kontrolü	İletişim kolaylığı, zihinsel konfor. (Kang & Bradley, 2010)	Akustik paneller, dengeli müzik seviyesi
Temizlik ve Düzen	Hijyen algısı, düzenli yüzeyler ve organizasyon	Güven, profesyonellik ve memnuniyet artışı. (Wakefield & Blodgett, 1996)	Görünür temizlik uygulamaları, düzenli masa yerleşimi
Çok Amaçlı Kullanım Alanları	Farklı kullanıcı gruplarına uygun esnek alan planlaması	Esneklik ve bireysel/grup ihtiyaçlarının karşılanması. (Turley & Milliman, 2000)	Bireysel köşeler, grup toplantı alanları, çocuk/etkinlik bölmeleri

SONUÇ

Bu çalışmada, restoran tasarımının müşteri üzerindeki etkileri görsel konfor, işitsel konfor, iç hava kalitesi, ısı konfor, ergonomik konfor ve düzen-organizasyon boyutları üzerinden literatür taraması yöntemiyle incelenmiştir. Elde edilen bulgular, restoran mekân tasarımının müşterilerin psikolojik ve fizyolojik deneyimlerini şekillendirmede kritik bir rol oynadığını göstermektedir.

Özellikle görsel konforun, doğru aydınlatma ve renk tercihleriyle desteklenmesinin müşteri memnuniyetini artırdığı, işitsel konforun ise gürültü kontrolü ve uygun müzik seçimiyle müşterilerin mekânda geçirdikleri süreyi olumlu yönde etkilediği ortaya konmuştur. İç hava kalitesi ve ısı konforun sağlanması, müşterilerin fiziksel rahatlığı ve sağlık algısını destekleyerek restoran deneyimini bütünsel olarak iyileştirmektedir. Ayrıca, ergonomik tasarımın, müşteri konforunu ve sosyal etkileşimi güçlendirdiği, mekânsal düzen ve organizasyonun ise hizmet akışını optimize ederek müşteri memnuniyetini artırdığı belirlenmiştir.

Bu kapsamda, restoran tasarımında müşteri odaklı, bütüncül bir konfor yaklaşımının benimsenmesi önerilmektedir. Tasarımcıların, sadece estetik kaygılarla değil, kullanıcı deneyimini ve fiziksel konforu merkeze alan tasarım kararları almaları gerekmektedir. İşletmeler ise mekân düzenlemeleri ve iç çevre koşullarını sürekli gözden geçirerek, güncel kullanıcı ihtiyaçlarına uygun iyileştirmeler yapmalıdır.

Tablo 12. Restoranda Müşterinin Daha Uzun Süre Kalmasını Etkileyen Faktörler

Faktör	Açıklama (Kuramsal Temel)	Müşteri Deneyimi Üzerindeki Etki	Tasarımda Dikkat Edilmesi Gerekenler	Uygulama Örnekleri
Mekân Konforu	Ergonomik oturma düzeni fiziksel rahatlığı artırır. (Pheasant & Haslegrave, 2006)	Konforlu oturma, uzun süre kalma isteği oluşturur	Yeterli hareket alanı, ergonomik koltuklar	Geniş sandalyeler, destekli koltuklar

Aydınlatma	Aydınlatma mekânsal atmosferi belirler. (Boyce, 2003; Ulrich, 1991)	Sıcak, yumuşak ışık müşteri üzerinde rahatlatıcı etki yaratır	Doğal ışık entegrasyonu, ayarlanabilir aydınlatma sistemleri	Loş ışık, masa üstü lambalar
Akustik	Gürültü kontrolü müşteri stresini azaltır. (Kang & Bradley, 2010)	Sessiz ortamda iletişim rahatlığı artar	Ses yalıtımı, yankı kontrolü, müzikle dengeleme	Halılar, akustik paneller
Müzik ve Ses Düzeyi	Uygun müzik seçimi duygusal durumu olumlu etkiler. (North & Hargreaves, 1996)	Rahatlatıcı müzik, olumlu zaman algısı oluşturur	Uygun ses seviyesi, arka plan müziği	Jazz, soft pop, klasik gibi sakin tempolu müzikler
Mekân Tasarımı ve Dekor	Estetik unsurlar aidiyet ve memnuniyet yaratır. (Zeisel, 2006; Turley & Milliman, 2000)	Göze hitap eden ortamda kalış süresi uzar	Renk uyumu, bitkiler, temaya uygun dekorasyon	Bitki yerleşimi, sanat objeleri, ahşap dokular
Hizmet Hızı ve Kalitesi	Hizmet kalitesi müşteri sadakatini etkiler. (Parasuraman et al., 1988)	Hızlı, dikkatli servis memnuniyeti artırır	Eğitilmiş, güler yüzlü personel; sipariş sürekliliği	Hızlı sipariş sistemi, ilgili çalışanlar

Menü Çeşitliliği	Menü çeşitliliği tercih özgürlüğü sunar. (Kivela, 1997)	Müşterinin mekânda daha uzun kalmasına olanak tanır	Mevsimsel menü, özel diyet seçenekleri	Vegan, glütensiz, yöresel veya mevsimlik lezzetler
Sosyal Alanlar	Sosyal etkileşim ortamı kalış süresini etkiler. (Oldenburg, 1999 – Third Place Theory)	Grup içi iletişimi teşvik eder, süreyi uzatır	Grup masaları, yarı özel oturma alanları	Booth kabinler, lounge alanları
Doğal Işık ve Hava	Doğal ışık ve havalandırma ruhsal konfor sağlar. (Kaplan & Kaplan, 1989 – Restoratif Kuram)	Doğal ortam ferahlık hissi yaratır	Geniş cam açıklıkları, pencere yerleşimi	Teraslar, veranda alanları, cam cephe-ler

Tablo 12, restoran mekânlarında müşterinin daha uzun süre kalmasını etkileyen temel çevresel ve hizmet odaklı faktörleri bütüncül bir yaklaşımla ortaya koymaktadır. Mekân konforu, aydınlatma, akustik ve müzik düzeni gibi fiziksel çevre unsurları; müşteri deneyimini olumlu yönde etkileyerek kalış süresini uzatmaktadır. Bununla birlikte, hizmet kalitesi, menü çeşitliliği ve sosyal alanların varlığı da müşteri memnuniyeti ve mekânsal bağlılığı güçlendiren önemli etkenlerdendir. Doğal ışık ve hava gibi çevresel bileşenlerin varlığı ise mekânda ferahlık ve pozitif bir atmosfer sağlayarak kullanıcı davranışlarını yönlendirmektedir. Bu faktörlerin tasarıma entegre edilmesi, restoran kullanıcılarının hem psikolojik hem de davranışsal düzeyde olumlu deneyimler yaşamalarını desteklemektedir.

Tablo 13, farklı müşteri segmentlerinin mekânsal tercihlerine dayalı olarak iç mekân tasarımında dikkate alınması gereken öğeleri sistematik biçimde ortaya koymaktadır. Genç kullanıcılar dinamik ve sosyal atmosferler ile canlı renk paletlerini tercih ederken, aileler sıcak ve güvenli ortamları, çiftler ise mahremiyet

sağlayan romantik düzenlemeleri benimsemektedir. İş yemekleri segmenti ise fonksiyonel, resmi ve sade tasarım unsurlarını ön plana çıkarmaktadır. Renk seçimi, mobilya düzeni, aydınlatma türü ve öne çıkan tasarım detayları, her müşteri grubuna özgü deneyimi optimize etmek adına farklılaşmakta; böylece hedef kitlenin mekânda geçirdiği süre ve memnuniyet düzeyi artırılmaktadır.

Tablo 13. Müşteri Segmentlerine Göre Tasarım Tercihleri

Müş- teri Seg- menti	Tercih Edilen Renk Paleti	Mobilya Türü ve Düzeni	Aydınlatma	Mekân Atmos- feri	Öne Çı- kan Ta- sarım Unsur- ları
Genç- ler	Canlı, enerjik renkler (kırmızı, sarı, turuncu) – Uyarıcı etkili renkler (Bellizzi & Hite, 1992)	Rahat, modern döler koltuklar; serbest oturma alanları (Oldenburg, 1999)	Renk değişti- ren LED ışıklar, dinamik aydınlatma (Turley & Milliman, 2000)	Sosyal, hareketli, enerjik	Duvar grafikleri, posterler, dijital etkileşimli alanlar
Aileler	Sıcak, nötr ve doğal tonlar (beş, yeşil, kahverengi) – Davetkâr renkler (Kaya & Epps, 2004)	Geniş masalar, dayanıklı ve güvenli sandalye kullanımı (Zeisel, 2006)	Yumuşak, eşit dağılımlı aydınlatma (Boyce, 2003)	Samimi, güvenli, sıcak	Çocuk oyun köşesi, aileye uygun oturma düzeni
	Romantik ve sakin renkler				

Çiftler	(mor, mavi, pastel tonlar) – Romantik atmosfer renkleri (Hemphill, 1996)	Küçük masa grupları, çift kişilik yerleşim (Bitner, 1992)	Loş, odaklı ve yönlendirilmiş aydınlatma	Romantik, mahremiyet sağlayan, sakin	Mum ışığı, doğal objeler, perde gibi alan ayırıcı unsurlar
İş Yemekleri	Nötr ve klasik renkler (gri, lacivert, beyaz) – Profesyonellik çağrıştıran renkler (Bellizzi, 1983)	Düzenli hizalanmış profesyonel masa ve sandalye yerleşimi (Parsons, 2002)	Fonksiyonel, kontrollü ve homojen ışık seviyesi	Ciddi, resmi, konforlu	Minimal dekorasyon, ses yalıtımı, rezervasyonla ayrılmış özel alanlar

Gelecek çalışmalar için, farklı restoran tipleri ve kültürel bağlamlarda görsel, işitsel ve ergonomik konfor unsurlarının müşteri davranışlarına etkisinin nitel ve nicel yöntemlerle araştırılması önerilmektedir. Ayrıca, teknolojinin tasarım süreçlerine entegrasyonu ve sürdürülebilirlik kriterlerinin restoran iç mekân konforuna etkisi üzerinde yoğunlaşan çalışmaların artırılması faydalı olacaktır.

Sonuç olarak, restoran tasarımının çok boyutlu ve disiplinlerarası bir perspektifle ele alınması, müşteri memnuniyeti ve işletme başarısı açısından stratejik öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

Acar, N. C. (2022). *Ankara'nın inşasında modern bir yeme içme mekânı: 1932–1953 Baba Karpiç Şehir* Yüksek lisans tezi, Başkent Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Acar, S. (2019). *Restoran iç mekân tasarımının müşteri memnuniyeti ve davranışlarına etkisi* Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Akyıldız, Ü., Aşıkkutlu, H. S., & Kaya, L. G. (2023). Kamusal iç mekânlarda konsept temelli tasarım yaklaşımı: MAKÜ Kitap ve Kahve uygulama kafeteryası örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 262–272.

Alptekin, G. (2022). *Ahşap malzeme kullanımının kafe iç mekân tasarımında mekân algısına etkileri* Yüksek lisans tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı. *HKÜ Tez Merkezi*.

Altay, B. (2013). *Mekân ambiyansı bağlamında kafe restoran tasarımındaki iç mekân detaylarının kullanıcı algısına olan etkisi* (Yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü). *Bahçeşehir Üniversitesi Açık Erişim Sistemi*. <https://acikerisim.bahcesehir.edu.tr/items/fe15a13c-203f-4cb5-8e01-46196332d4ec>

Altman, I. (1975). *The environment and social behavior: Privacy, personal space, territory, and crowding*. Monterey, CA: Brooks/Cole Publishing.

ASHRAE. (2017). *ASHRAE handbook: Fundamentals*. American Society of Heating, Refrigerating and Air-Conditioning Engineers.

Baltacı, G. D. (2024). *Restoran ve kafe iç mekân tasarımlarında sosyal medyanın etkisinin belirlenmesi* Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bar, M., & Neta, M. (2006). Humans prefer curved visual objects. *Psychological Science*, 17(8), 645–648.

Bellizzi, J. A., & Hite, R. E. (1992). Environmental color, consumer feelings, and purchase likelihood. *Psychology & Marketing*, 9(5), 347–363.

Birren, F. (1978). *Light, color and environment*. Van Nostrand Reinhold.

Bitgood, S. (2006). An analysis of visitor circulation: Movement patterns and the general value principle. *Curator: The Museum Journal*, 49(4), 463–475.

Bitner, M. J. (1992). Servicescapes: The impact of physical surroundings on customers and employees. *Journal of Marketing*, 56(2), 57–71.

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40.

Boyce, P. R. (2003). *Human factors in lighting* (2nd ed.). CRC Press.

Çelik, N., & Tunçel, H. (2012). Restoranlarda iç hava kalitesi ve termal konforun müşteri davranışları üzerine etkisi. *İç Mimarlık ve Çevresel Tasarım Dergisi*, 4(1), 45–56.

Darıyerli, İ. (2020). *Sürdürülebilir restoran tasarımı* Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü. *Marmara Üniversitesi Açık Erişim*. <https://avesis.marmara.edu.tr/yonetilen-tez/3bfdc369-0b4d-4cc9-956b3f59bb0c0907/surdurulebilir-restoran-tasarimi>

Day, C. (2002). *Spirit & place: Healing our environment*. Architectural Press.

De Botton, A. (2006). *The architecture of happiness*. Pantheon Books.

Dedeoğlu, M. (2022). *Kafe mekânlarında iç mekân analizi: Konya-Starbucks kafe örneği* Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirtaş, B. (2017). *Restoranlarda ergonomik tasarım unsurlarının müşteri deneyimi üzerindeki etkileri* Doktora tezi, Ankara Üniversitesi.

Demirtaş-Madran, H. A. (2010). Açık mutfak uygulamalarının restoran deneyimine etkisi üzerine bir araştırma. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 2(1), 75–89.

Devlin, A. S., & Arneill, A. B. (2003). Health care environments and patient outcomes: A review of the literature. *Environment and Behavior*, 35(5), 665–694.

Dulux. (2013). *Global aesthetic centre trend forecast 2014*. AkzoNobel Colour Futures.

Ebesek, Ö. T. Ş. (2014). Restoran tasarım performansının ölçülmesine yönelik bir model önerisi. *NWSA Engineering Sciences*, 9(1), 1–14.

Fisk, W. J. (2000). Health and productivity gains from better indoor environments and their relationship with building energy efficiency. *Annual Review of Energy and the Environment*, 25, 537–566.

Gibson, J. J. (1986). *The ecological approach to visual perception* (Original work published 1979). Lawrence Erlbaum Associates.

Gifford, R. (2014). *Environmental psychology: Principles and practice* (5th ed.). Optimal Books.

Grandjean, E. (1987). *Ergonomics in computerized offices*. Taylor & Francis.

Güler, S. (2018). *Lüks restoranlarda ergonomik tasarımın müşteri memnuniyetine etkisi: İstanbul örneği* Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi. *YÖK Tez Merkezi*. <https://tez.yok.gov.tr/>

Gündüzlü, E. B. (2021). *Yeme içme mekânı kategorilerinin kullanıcıların mekân algısı üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi* Yüksek lisans tezi, İstanbul Gedik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Heerwagen, J. H. (1990). The psychological aspects of windows and window design. In K. H. Anthony, J. Choi, & B. Orland (Eds.), *Proceedings of the 21st Annual Conference of the Environmental Design Research Association*, 269–280.

Hemphill, M. (1996). A note on adults' color–emotion associations. *The Journal of Genetic Psychology*, 157(3), 275–280.

Huang, R., & Hsu, C. H. C. (2009). Effects of service environment on behavioral intentions in luxury restaurants: The moderating role of consumption motivation. *International Journal of Hospitality Management*, 28(4), 529–539.

İnce, E. (2013). *Yeme içme mekânlarının, gündüz restoran akşam gece kulübü olarak geçirdiği değişimin mekân tasarımı açısından incelenmesi* Yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. <https://tez.yok.gov.tr/>

Kang, J., & Bradley, J. S. (2010). Effects of acoustic environment on the social interaction in outdoor urban areas. *The Journal of the Acoustical Society of America*, 127(5), 3351–3360.

Kaplan, R., & Kaplan, S. (1989). *The experience of nature: A psychological perspective*. Cambridge University Press.

Kara, M. (2020). *Görsel ve işitsel konforun restoran müşteri sadakati üzerindeki etkisi* Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi.

Kaya, N., & Epps, H. H. (2004). Relationship between color and emotion: A study of college students. *College Student Journal*, 38(3), 396–405.

Kellert, S. R., Heerwagen, J. H., & Mador, M. (2008). *Biophilic design: The theory, science and practice of bringing buildings to life*. Wiley.

Kellert, S. R., & Calabrese, E. F. (2015). *The practice of biophilic design*. Terrapin Bright Green LLC.

Kivela, J. (1997). Restaurant marketing: Selection and segmentation in Hong Kong. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 9(3), 116–123.

Küçük, B. (2015). *Restoranlarda işitsel konforun kullanıcı deneyimi üzerindeki etkisi: İstanbul örneği* Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi. *YÖK Tez Merkezi*. <https://tez.yok.gov.tr/>

Kwallek, N., Lewis, C. M., Lin-Hsiao, J. W., & Woodson, H. (1997). Effects of nine monochromatic office interior colors on clerical tasks and worker mood. *Color Research & Application*, 22(2), 121–132.

Lin, I. Y. (2004). Evaluating a servicescape: The effect of cognition and emotion. *International Journal of Hospitality Management*, 23(2), 163–178.

Mahnke, F. H. (1996). *Color, environment, and human response*. John Wiley & Sons.

Malnar, J. M., & Vodvarka, F. (2004). *Sensory design*. University of Minnesota Press.

Mehrabian, A., & Russell, J. A. (1974). *An approach to environmental psychology*. Cambridge, MA: MIT Press.

Morrison, M., Gan, S., Dubelaar, C., & Oppewal, H. (2011). In-store music and aroma influences on shopper behavior and satisfaction. *Journal of Business Research*, 64(6), 558–564.

North, A. C., & Hargreaves, D. J. (1996). The effects of music on responses to a dining area. *Journal of Environmental Psychology*, 16(1), 55–64.

North, A. C., & Hargreaves, D. J. (1998). The effect of music on atmosphere and purchase intentions in a cafeteria. *Journal of Applied Social Psychology*, 28(24), 2254–2273.

Nurlu, S. (2020). *Koruma yöntemlerinden biri olan yeniden işlevlendirme kavramının çevresel etkileri: Antakya Konak Restoran örneği* Yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Oldenburg, R. (1999). *The great good place: Cafés, coffee shops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community* (3rd ed.). Marlowe & Company.

Özdemir, E. (2018). *İç hava kalitesi ve ısı konforunun restoranlardaki müşteri davranışlarına etkisi* Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Özdeniz, B. N. (2022). *Üniversite kampüslerindeki yeme içme mekânlarının işlevsel tasarım gereksinimleri üzerine bir araştırma* Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi.

Özertuğrul, M. (2021). *Alakart restoranlarda iç mekân tasarım kriterlerinin incelenmesi: Konya örneği* Yüksek lisans tezi, KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Quartier, K., Christiaans, H., & Vanrie, J. (2014). Retail design: Lighting as a design tool for the retail environment. *Journal of Interior Design*, 39(2), 21–40.

Pallasmaa, J. (2005). *The eyes of the skin: Architecture and the senses* (2nd ed.). Wiley.

Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *Journal of Retailing*, 64(1), 12–40.

Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Malhotra, A. (2005). E-S-QUAL: A multiple-item scale for assessing electronic service quality. *Journal of Service Research*, 7(3), 213–233.

Parsons, K. C. (2002). *Human thermal environments: The effects of hot, moderate, and cold environments on human health, comfort and performance* (2nd ed.). CRC Press.

Pheasant, S., & Haslegrave, C. M. (2006). *Bodyspace: Anthropometry, ergonomics and the design of work* (3rd ed.). CRC Press.

Pile, J. (2005). *Interior design*. Pearson Prentice Hall.

Pine, B. J., & Gilmore, J. H. (1999). *The experience economy: Work is theatre & every business a stage*. Harvard Business School Press.

Ryu, K., & Han, H. (2011). New or repeat customers: How does physical environment influence their restaurant experience? *International Journal of Hospitality Management*, 30(3), 599–611.

Sayın, H., & Satıcı, B. (2022). Şerifler Yalısı restorasyonunda iklimlendirme sistemlerinin iç mekân tasarımı açısından değerlendirilmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 5(1), 45–62.

Sommer, R. (1969). *Personal space: The behavioral basis of design*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Spangenberg, E. R., Crowley, A. E., & Henderson, P. W. (2006). Improving the store environment: Do olfactory cues affect evaluations and behaviors? *Journal of Marketing*, 60(2), 67–80.

Staats, H., & Hartig, T. (2004). Alone or with a friend: A social context for psychological restoration and environmental preferences. *Journal of Environmental Psychology*, 24(2), 199–211.

Stone, N. J. (2003). Environmental view and color for a simulated telemarketing task. *Journal of Environmental Psychology*, 23(1), 63–78.

Sürücü, A., Erdoğan, M., & Genç, M. (2021). Restoranlarda akustik çevrenin müşteri deneyimine etkisi. *İç Mekân Tasarımı Dergisi*, 6(1), 22–34.

Sürücü, İ., Yılmaz, F., & Demir, E. (2021). İşitsel konforun restoran müşteri deneyimine etkisi: İstanbul örneği. *Turkish Journal of Tourism Studies*, 9(1), 45–60.

Şahin, B. (2023). *Restoranlarda kültürel kimlik ve iç mekân tasarım ilişkisi: Türk kültürünü yansıtan bir restoran modeli önerisi* (Yüksek lisans tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). *Başkent Üniversitesi Açık Erişim*. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3948058>

Turley, L. W., & Milliman, R. E. (2000). Atmospheric effects on shopping behavior: A review of the experimental evidence. *Journal of Business Research*, 49(2), 193–211.

Ulrich, R. S. (1991). Effects of interior design on wellness: Theory and recent scientific research. *Journal of Health Care Interior Design*, 3(1), 97–109.

Wakefield, K. L., & Blodgett, J. G. (1996). The effect of the servicescape on customers' behavioral intentions in leisure service settings. *Journal of Services Marketing*, 10(6), 45–61.

Wang, D., & Mattila, A. S. (2015). Restaurant seating and consumer behavior: A review and future research agenda. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 27(4), 757–778.

Vischer, J. C. (2007). The effects of the physical environment on job performance: Towards a theoretical model of workspace stress. *Stress and Health*, 23(3), 175–184.

Yaşar, D. (2023). Restoran iç mekân tasarımlarında güncel eğilimler: Ödüllü projeler üzerinden bir değerlendirme. *Yapı/Tasarım Buluşmaları*, 47–57.

Yıldırım, A., & Akalın, A. (2007). Renk ve stil tercihlerinin restoran seçimi üzerindeki etkisi. *İç Mimarlık Dergisi*, 3(2), 35–42.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yılmaz, H. (2021). *Restoranlarda düzen ve organizasyonun müşteri memnuniyeti ve hizmet kalitesine etkisi* Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Zeisel, J. (2006). *Inquiry by design: Environment/behavior/neuroscience in architecture, interiors, landscape, and planning* (Rev. ed.). W. W. Norton & Company.

Zemke, D. M. V., Shoemaker, S., & Hayes, D. (2015). Hotel cleanliness: Will guests pay for enhanced disinfection? *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 27(4), 690–710.

Zemke, D., Neal, J., Shoemaker, S., & Kimes, S. (2015). The impact of indoor air quality and thermal comfort on customer satisfaction in restaurants. *Journal of Environmental Psychology*, 42, 62–70.

To cite this article: Seyitoğulları, M.A. (2025). Nahl Suresinin Seksenbirinci Ayetinin Speleoloji Perspektifinden Analizi (Mağaralar). International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 9(2), 239-250

Submitted: May 28, 2025

Accepted: July 01, 2025

NAHL SURESİNİN SEKSENBİRİNCİ AYETİNİN SPELEOLOJİ PERSPEKTİFİNDEN ANALİZİ (MAĞARALAR)

Mehmet Akif Seyitoğulları¹

ÖZET

Genellikle dar geçitlere, koridorlara ve bölümlere (kat kat ya da oda şeklinde) sahip olma özelliğiyle yatay/dikey yönlü mağaralar şu an insan eliyle yapılmış modern barınma alanlarının yer altındaki orijinal örneklerini oluşturmaktadırlar. Geçmiş dönemlerden günümüze kadar mağaralara hangi açıdan bakılırsa bakılsın, araştırılması gereken bir gizem ve her dönem fonksiyonu değişse bile hep ilgi odağı olmuştur. Özellikle ikinci dünya savaşından sonra bilimsel araştırmalar ve ekonomi açısından yeni bir saha haline gelmiştir. Diğer taraftan Kur'an'da mağaralara atıfta bulunulmuş ve insan için temel ihtiyaç olan barınma ve güvenlik açısından önemine dikkat çekilmiştir. Ayrıca birçok bilim dalı için geçmişe ait verilerin/kalıntıların elde edilmesi adına adeta veri deposu görevi görmektedir. Bu bağlamda mağaraların yer altındaki arşivler olduğu açıktır. Kur'an'ın "akledin, düşünün, araştırın, tefekkür edin" vb. anlayışını bu açıdan değerlendirmek bu çalışmanın temel hedefini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler; Kur'an, Nahl Suresi, Speleoloji, Mağara

¹ Milli Eğitim Bakanlığı, Hüseyin Çelik Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Van, akifseyitogullalari571@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2982-1155>

ANALYSIS OF THE EIGHTY-FIRST VERSE OF SURAH NAHL FROM THE PERSPECTIVE OF SPELEOLOGY (CAVES)

ABSTRACT

With their characteristic of having narrow passages, corridors and compartments (in the form of floors or rooms), horizontally/vertically oriented caves are the original underground examples of modern man-made shelters. From the past to the present, caves have always been a mystery that needs to be investigated from whatever point of view, and have always been the center of interest, even if their function has changed in every period. Especially after the Second World War, it has become a new field for scientific research and economy. On the other hand, the Qur'an refers to caves and draws attention to their importance in terms of shelter and security, which are basic needs for human beings. In addition, it serves as a data repository for many branches of science in order to obtain data / remains of the past. In this context, it is clear that caves are underground archives. The main objective of this study is to evaluate the Qur'an's understanding of "reason, think, research, contemplate" etc. in this respect.

Keywords; Qur'an, Surah Nahl, Speleology, Cave

GİRİŞ

Mağaraların oluşumunda asıl rol oynayan faktörün yer altı suları olduğu bilinmekle birlikte büyük mağaraların, kayaçların diaklazlı, kırıklı olduğu zayıf direnç sahaları, tabakalaşma yüzeyleri gibi sızmaya en uygun kesimleri takip ederek meydana gelmiş oldukları da bilinmektedir. Gerçekten birçok mağaranın planı; tektonik hatların, tabaka yönünün veya diaklaz sisteminin uzanışına uygun bir görünüm göstermektedir (Erinç, 2015). Değişik şekil ve boyutta olabilen ve yeryüzüne açılan yeraltı boşluğu olan mağaralar kumtaşı, granit, andezit ve bazalt gibi kayaçlardan oluşan sahalarda da yer almakla beraber asıl bulunuş sahaları karstik sahalardır. Mağaraların bir kısmında yeraltı akarsuları ve gölleri yer almaktadır. Bir mağara boyunca geniş ve yüksek tavanlı bölümler/salonlar birbirini takip edebilmektedir. Bu bölümler bazen çok dar olabilen galerilerle birbirine bağlanabilmektedir. Mağaraların tavan ve tabanlarında sakıt, dikit ve damlataşı sütunları bulunmaktadır. Mağaraları uzanış doğrultusuna göre yatay, düşey ve karmaşık mağaralar olarak gruplandırmak mümkündür (Hoşgören, 2017).

Mağaralar insan ömrüyle kıyaslanamayacak ölçüde uzun, kendilerine özel döngüler içinde on binlerce yılda oluşabilen yapılardır. İlk insanlar için başlıca barınak ve korunma yerleri olmuştur. Başlangıçta barınak ve sığınak olan mağaralar, özellikle ikinci dünya savaşından sonra bilimsel önemlerinin yanı sıra ekonomik değerlerinin de farkına varılması mağaralara olan ilgiyi artırmıştır. Yeryüzünde farklı bir dünyanın kapılarını aralayan mağaralar bugün bilimsel verilerin kaynağı ve başlı başına bir ekonomik sektör konumundadır. İnsanın hayal gücünü zorlayan şekiller, boyutlar, renkler ve desenler halinde olabilen kimyasal çökeltiler; mağaraların gerçek görsel zenginliğini oluşturur (Nazik, 2018). Bugüne kadar 11 gezegen ve uyduda 3.500'ün üzerinde potansiyel mağara tespit edilmiştir. Dünya dışı mağaralar da yaşam izleri aramak için uygun ortamlar olabilir. Örneğin; Mars'taki mağaraların derinleri, gezegenin yüzeyine kıyasla, hem radyasyona hem de şiddetli fırtınalara karşı göre korunaklıdır. Dolayısıyla bugün Mars'ta yaşayan mikroorganizmalar varsa ya da uzak geçmişte Mars'ta canlı organizmalar yaşamışsa, mağaralar bu organizmaların izlerini aramak için en uygun yerler olabilir. Bununla birlikte Dünya dışındaki mağaralar da uzayı keşfe çıkacak astronotlar için korunaklı bir ortam sağlayabilir. Örneğin, Ay'a ya da Mars'a gidecek astronotları yüzeydeki radyasyondan ve diğer tehlikelerden korumak için yaşam alanlarının mağaralarda inşa edilmesi düşünülebilir (Ocak, 2022). Bu bağlamda günümüz dünyasında barınma dışında çok farklı amaçlar için kullanılan mağaraların asli işlevlerinin/görevlerinin her zaman var olacağını söylemek mümkündür. Diğer taraftan Kur'an-ı Kerim ilimlerle/bilimlerle ilgili her türlü bilgiyi içeren bir kitaptır. Çeşitli konularda çok açık ve kısa açıklamalarda bulunarak okuyucuyu incelemeye ve araştırmaya davet etmektedir. Böylelikle Kur'an-ı Kerim'de düşünmenin ve araştırmanın önemi vurgulanmaktadır. Bu perspektif, çalışmanın ana eksenini oluşturmaktadır.

AMAÇ VE YÖNTEM

Bu çalışma, ilgili konuya kapsamlı bir genel bakış sunmayı amaçlayan bir literatür taramasıdır. Bu çalışmada literatür analizi, içerik analizi yaklaşımı uygulanarak gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi tekniği, ele alınan konuyla ilgili genel eğilimleri ortaya koymada etkili bir araçtır. Ayrıca, daha sonra yapılacak aynı zamanda bilimsel çalışmalar için bir yol göstericidir. İçerik analizi tekniğinin nitel ve nicel olmak üzere iki türü vardır ki kullanılabilir. Nitel analizde gerçeğe ulaşabilmek

için Nedir? Neden? Nasıl? soru sözlerine cevaplar aranmaktadır. Böylece yüzeysel olarak görünmeyen gizli mesajlar açığa çıkarılmaya çalışılmaktadır (Metin ve Ünal, 2022). Bu çalışmanın örneklem grubunu fiziki coğrafyanın ana unsurları olan mağaralar oluştururken, aynı olay/olgulara Kur'an penceresinden bakılarak söz konusu unsurlar üzerinde derinlemesine düşünme ve inceleme amaçlanmaktadır.

BULGULAR

Mağaraların, insanlara barınma, depo, turizm faaliyetleri, sığınak gibi birçok fayda sağlamasının yanında sıradışı bir ekosisteme de ev sahipliği yaptığı bilimsel çalışmalarla ortaya çıkmıştır. Bununla beraber hazineler barındırmakta gezegenimizin tarihi hakkında bize bilgi veren bilimsel zenginliklerdir. Kur'an'ın "*akledin, düşünün, araştırın, tefekkür edin*" vb. anlayışını fiziki coğrafya perspektifinden analiz etmek, yeryüzü şekillerini incelerken Kur'an penceresinden bakmalarını sağlayarak bakış açılarını değiştirmek bu çalışmada temel hedeftir. Günümüz dünyasında doğa olayları materyalizm, determinizm yada naturalizm perspektifinden ifade edilmektedir. Diğer bir ifadeyle evrendeki tüm doğa olayları ya sebepler ya doğanın kendisi yada kendiliğinden meydana gelmiştir argümanı bilimsel çalışmalarda yoğunluktadır. Ancak milyonlarca yıldır işleyen bir düzen, aksayan bir program/plan ve dakik/hassas bir ölçü vardır. Kur'an, evrenin adeta okunması gereken bir kitap olduğunu söylemekte ve takipçilerini buna davet etmektedir.

KUR'AN TERMİNOLOJİSİ

Mağaralar, mitolojik olarak, “dağ” sembolizminin vazgeçilmez unsuru kabul edilmektedir. Çünkü görünen kısım olarak dağ, “*eril*” prensip; saklı/gizli biçim olan mağara ise “*dişil*” prensip olma özelliğiyle iki zıt kutup şeklinde tasavvur edilmektedir. Kutsalın tezahür ettiği bir mekân olarak mağaralar, birçok özelliğine göre sınıflandırılmaktadır. Tarihte bütün yönleriyle yaşam alanı olarak kullanılan mağaralar, peygamberlerin hayatında da önemli rol oynadığı mekânlardandır. Bununla birlikte mitolojik açıdan mağaralar, evrenin sembolü ve dünyanın merkezi kabul edilmiş, ruhanî varlıkların ve kahramanların doğum yeri olmuştur. Mağaralar, yaratılış, doğum, ağaç kovuğu, sığınak/barınak, saklanma yeri ve hapishane olarak da kahramanlara ev sahipliği yapmıştır. Mitolojik olarak hem iyi ruhların

hem de kötü ruhların mekânı olan mağaralar, ölüm yeri, mezarlık olarak da önemli rol oynamıştır. Mitolojide mağaralar, alt ve üst dünyayı birbirine bağlayan, yeralına giden yolların ve başka bir dünyanın/ öte dünyanın girişi/kapısı, başlangıcı ve geçiş mekânı, ölümlerin öteki dünyaya yolculuklarında geçmek zorunda oldukları mekân olarak da hizmet etmiştir (Küçük, 2017). Büyük insanlar ve düşünürler, derin sorularla karşı karşıya kaldıklarında bu soruları kimselerle paylaşmaz kendi başlarına çözmeye çalışmışlardır. Sorularını başka insanların zihnine sunmak ve terketmek suretiyle onlardan kurtulmaktansa sorularını sahiplenerek yine kendi sorularına kendi cevaplarını aramışlardır. Bu da onları yalnızlığa itmiştir. Toplumdan uzak tutmuştur. Bundan dolayı mağaralara sığınmışlardır. Çünkü mağara ilk insanın sükûnet yeri ve sığınacağıydı. Hira mağarası da Sevgili Peygamberimizin (sav) insanların arasında içi sıkıldığında veya zihnine sorular geldiğinde gittiği yer değil miydi? Mağara, hem vurdumduymaz toplumdan uzaklaşmak hem de yeniden diriliş için bir sığınaktı. Mağara yarenleri olan Ashab-ı Kehf'in de iltica ettiği mağara, yeniden dirilişi temsil etmiştir. İsviçreli ünlü psikiyatr Carl Gustav Jung (1875–1961) Kur'an-ı Kerim'deki Kehf suresini incelerken şöyle demektedir: *"Mağaranın, tarih öncesi devirlerden beri insanları etkilediği, ibadetler için kullanıldığı bilinir. Pek çok dinde mağaraya kutsallık atfedilmiş, İslâm dininde de özel bir yere sahip olmuştur"* (Kışlakçı, 2018). Bu minvalde mağaralar geçmişimizi, günümüzü, geleceğimizi ve bu gezegenin ötesindeki yaşamı anlamının anahtarını taşımaktadır.

Allah doğayı hiçbir eksiklik olmadan mükemmel bir şekilde yaratmıştır. Allah tarafından uygulamaya konulan sistem, onu geliştirmek için insan yardımına ihtiyaç duymadan son derece sistemattir (Kamarudın, 2020). Mucize olan ve her asrın insanına hitap eden Kur'an'da, muhteşem oluşumlarıyla etkileyici/büyüleyici olan mağara sistemlerini bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Kur'an ve bilim perspektifinden fiziki coğrafyanın ana unsurlarından olan mağaralara atıfta bulunan ayet/ayetler aşağıda verilmiş ve analiz edilmiştir. Bunun yanınada Kuran-ı Kerim'de yer alan coğrafi terimler incelenmiş olacaktır.

- 1- Elmalılı Hamdi Yazır Türkçe Meali: *"Allah, yarattıklarından sizin için gölgeler yaptı ve sizin için dağlarda barınaklar yarattı..."* (Nahl Suresi-81.Ayet).
- 2- Diyanet İşleri Türkçe Meali (Eski): *"Allah yarattıklarından size gölgeler yapmış; dağlarda sığınacağınız barınaklar var etmiş..."* (Nahl Suresi-81.Ayet).

3- Diyanet İşleri Türkçe Meali (Yeni): "*Allah, yarattıklarından sizin için gölgeler yaptı ve dağlarda da sizin için barınaklar var etti...*" (Nahl Suresi-81.Ayet).

4- Kur'an Yolu (Diyanet İşleri) Türkçe Meali: "*Yine Allah, yarattığı şeylerden sizin için gölgelikler yaptı, dağlarda size sığınaklar yarattı...*" (Nahl Suresi-81.Ayet).

5- Diyanet Vakfı Türkçe Meali: "*Allah, yarattıklarından sizin için gölgeler yaptı. Dağlarda da sizin için barınaklar yarattı...*" (Nahl Suresi-81.Ayet).

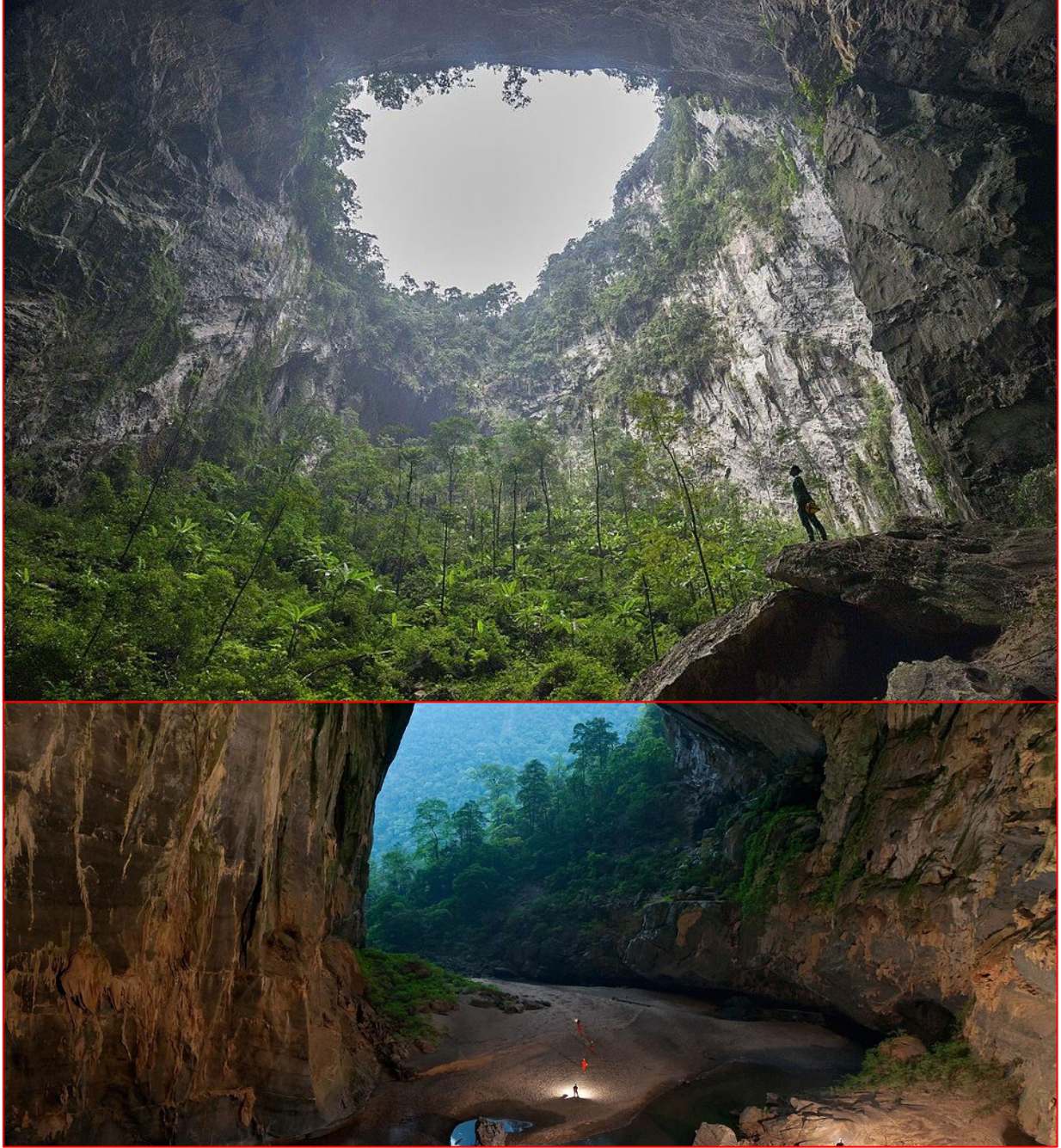
Nahl suresinin 81. ayeti için yukarıda bazı örnekleri verilen ortalama elli adet Türkçe Kur'an meali incelendiğinde ve ilgili ayetin Arapça metnine detaylı bakıldığında; "eknânen " lafzının/kelimesinin barınak, mağara, sığınak, yuva, korunak, siper gibi anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Bu sözcüklerden en fazla kullanılan barınak kelimesidir. Türk Dil Kurumuna göre "Mağara" kelimesi, yamaca veya kaya içine doğru uzanan, barınak olarak kullanılabilen yer kovuğu anlamına geldiği görülmektedir. Ayrıca *Encyclopedia of Britannica* ansiklopedisine göre de mağara, insanın keşfetmesine yetecek kadar geniş, yeryüzüne açılan doğal açıklık anlamına gelmektedir. Diğer taraftan insanların yeraltında kayaları oymasıyla oluşturdukları boşluklar mağara değildir (Selçuk Biricik, 2001). Bununla birlikte *Encyclopedia of Geomorphology* sözlüğüne göre mağaranın standart tanımı, insanların girebileceği büyüklükte bir yeraltı açıklığı şeklindedir.

Bilginin öndegelen kaynakları beş duyuya dayalı gözlem ve deney, akıl yürütme, yazılı veya sözlü bilgi iletimi, ilişkilendirme ve algılamadır. O yüzden, bilgi edinme beş hisle beraber altıncı hissi (ilham) ve muhakeme mekanizmasını da devreye sokmaktadır. Beş duyu ile ilgili tecrübeler, arka plandaki evrensel fenomenin yansımaları olan ve onlara işaret eden bilgi ışıltılarının fark edilmesini sağlamaktadır (URL 4; 2011). Var olan her şeyde sözle ifadesi mümkün olmayan, Allah'ın varlığının görülebilen işareti vardır. Gökyüzündeki kuşlarda, akan sularda, hoş, güzel bir yüzde, rüzgârda hareket eden bir yaprakta, açan çiçekte, mis kokulu gülde ve yaşama renk katan ve bize derin bir mutluluk veren tüm olgularda Allah'ın kudreti vardır (Atik, 2008). Kur'an, yaratılış ile ilgili inananlar, düşünenler, akıl edenler, akıl sahipleri, algılayanlar, işitenler vb. için işaretler/gösterge-ler/ipuçlar olduğunu defalarca teşvik etmiştir. Tüm bunlar Allah'ın yarattıklarını anlamının farklı yollarını göstermektedir (Rahman, 2021).

İnsanlardaki merak duygusu onu dünyanın başka değişik yerlerini görmeye, gezmeye, yeni deneyimler kazanmaya sevk etmiştir. Günümüz modern toplumu, eski

tarih öncesi zamanlarda yaşamış uygarlıkların/medeniyetlerin izlerini sürmüş yaptıkları sanat eserlerini hayranlıkla ve ibretle incelemiş hatta bununla ilgili çeşitli bilimsel çalışmalarla/arkeolojik kazılarla o dönemdeki bir çok gizemin kapısı aralamış ve aralamaya devam etmektedir. Burada insan şunu merak etmektedir acaba antik çağlarda yaşamış olan medeniyetlerin yaptıklarına bu kadar hayranlık duyuluyorsa kainatta görülen bu kadar güzelliğe duyulan hayranlık ve hayret ifadeleri neden doğanın kendisine verilmekte doğanın sahibine verilmemektedir. Mesela aşağıda görselleri paylaşılan hayal gücünü zorlayan şekiller, renkler ve desenler halinde mağaraların nasıl gizemli bir dünya oldukları çıplak gözle görülebilmektedir. Sanki başka bir dünyanın içine girilmiş orada litosfer, atmosfer, hidrosfer ve biyosfere ait bazı bileşenler tüm ihtişamıyla izlenebilmektedir. Ancak bunu tabiat mucizesi yada doğa harikası şeklinde açıklamak, betimlemek ne kadar doğrudur? Doğanın böyle eşsiz bir sanat eserini böyle muhteşem güzel bir nakış ortaya koyması mümkün değildir. Nasılki eski uygarlıkların tüm sanat eserleri bir aklın, bir bilincin ürünü olduğu kabul ediliyorsa mağara özelinde kainattaki tüm eserlerin arkasında bir kudret elinin sonsuz bir ilim, hayat ve irade sahibinin kabul edilmesi kaçınılmazdır. Çünkü insan bunu yapamayacağına göre ilim, irade ve kudretten yoksun sebep-sonuç ilişkileriyle yada arka plandaki doğa kanunlarıyla bu durum açıklanamaz.

Neticede tabiat misalî bir matbaadır, tâbî' (basan, tab eden) değil; nakıştır, nakkaş değil; kâbildir, fâil değil; mistardır (şablon) , masdar (kaynak) değil; nizamdır, nâzım değil; kanundur, kudret değildir (Nursi, 2012).

Şekil 1. Vietnam'ın gizemli ormanlarının derinliklerinde yer alan Hang Son Dong Mağarası (URL, 1; 2016; URL, 2; 2015)

MAĞARALARIN ÖNEMİ VE BAZI FAYDALARI

Mağaralar; bir barınak, bir hayvan barınağı (ahır), bir mesken, bir kale, bir sığınak, bir mühimmat deposu, bir ordugâh, bir tıbbi merkez, bir sportif faaliyet yeri, bir kuş cenneti, bir turizm cenneti, bir zahire ambarı, bir soğuk hava deposu olarak yararlanılabilen ve böylece önemli fonksiyonları olan yerlerdir (Selçuk Biricik, 2001). Mağara ile insan arasındaki ilişki çok eskilere dayanmaktadır. Bu ilişki

günümüzde de devam etmektedir. İnsanların mağaralara olan ilgisi hiçbir zaman bitmemiştir (Taşkiran, 2018). Mağaralarda yaşamak, özellikle ilk insanlara hayatta kalmaları ve gelişmeleri için çok önemli olan birçok fayda sağlamıştır. 1- **Barınak:** Paleolitik ve Mezolitik çağlarda barınmak için kaya altı sığınaklarının ya da büyük mağaraların ağızlarının tercih edildiği görülmüştür. Bunun nedeninin karanlık oyuklardan duyulan korku olduğu düşünülmektedir. Ancak ateş kontrol altına alındıktan sonra insanlar büyük mağaraları kullanmaya başlamış ve ayrıca bu mağaraların dip boşluklarını da kullanmışlardır. İnsanların yerleşmek için kullandıkları bu doğal barınakların oldukça işe yaradığı ve binlerce yıl kullanıldığını, bulunan insan izlerinden anlaşılmaktadır (Arslantaş, 2016). 2- **Güvenlik:** Mağaralar ve yeraltı mekânları insanlık tarihi boyunca devletler, düzenli ve düzensiz ordular vb. tarafından defalarca kullanılmıştır. Bu alanlara olan ilginin temel nedeni, zayıf olan tarafın hayatta kalması ya da mekândan faydalanarak düşmana karşı mücadele edebilmesi olmuştur. Mağaralar genellikle küçük girişlere sahip oldukları için korunabilen ve savunulabilen alanlardır (Arslantaş, 2016; Ak, 2022). 3- **Depolama:** Doğal mağaralar Türkiye’de birçok lokasyonda ya birtakım yiyecekler için depo olarak, ya hayvanlara ağıl, ahır olarak ya da ev gibi yaşam alanı olarak kullanılmaya devam edilmektedir. Nitekim burada sözünü edilen mağaralar doğal mağaralardır. 4- **Kültürel önemi:** Prehistorik arkeoloji açısından mağaralar her zaman önemli yerleşim yerleri olmuşlardır İnsanlığın uzak geçmişinin sırları çözeceğiniz bulmacanın soldan sağa ilk satırı Prehistorik arkeoloji, yukarıdan aşağıya doğru ilk satırı ise Paleolitik mağaralardır (Taşkiran, 2018). Nitekim mağaralar tarih öncesi çağlardan beri insanların sosyal-kültürel gelişimleri ve faaliyetleri için vazgeçilmez ortamlar olmuştur. Geçmişte insanoğlu mağaraları barınak, sığınak, avcılık gibi faaliyetler için kullanmıştır. Günümüz ve yakın dönemlerde ise ibadet yeri, soğuk hava deposu, hayvansal ve tarımsal ürünlerin korunması, çeşitli ekonomik faaliyetler, askeri lojistik alan ve mağara turizmi olarak kullanılmaktadırlar. Ayrıca mağaralar geçmiş dönemlere ait birçok veriyi (jeolojik, hidrografik, iklimsel veriler vb.) barındırması nedeniyle Jeoloji, Jeomorfoloji, Coğrafya, Antropoloji, Arkeoloji, Biyoloji, Ekoloji ve Speleoloji gibi bilimler için doğal bir laboratuvar niteliği taşımaktadırlar (Şengün, vd. 2022).

Şekil 2. Dünya'nın jeolojik tarihinin ve onun derinliklerini keşfedenlere hayranlık ve merak uyandırma yeteneğinin kanıtı olan Birkleyn Mağaraları (Diyarbakır) (URL, 3; 2025).

SONUÇ

Coğrafya, Kur'an âyetlerinin anlaşılmasında yardımcı bir basamak görevini görmekte ve bu yönüyle insan için büyük bir öneme sahiptir. Çünkü Coğrafya insanların çevreleri hakkında bir anlayış geliştirmelerini sağlar. Bu çalışmada Nahl suresi 81.ayetinde yer alan "eknânen" kelimesine karşılık gelen "barınak, mağara, sığınak, yuva, korunak, siper" terimleri fiziki coğrafya açısından analiz

edilmiştir. Nahl suresindeki ilgili ayetteki kullanımında Kur'an'da "eknânen" lafzının/kelimesinin mağaraların yeryüzündeki işleviyle ilişkilendirmek mümkündür. Nitekim tarihin bilinen en eski dönemlerinden beri ihtişam ve görkemiyle mağaralar ister oluşumuyla ister şekliyle ister bulunduğu lokasyonla ilgili olsun; barınma, depo, turizm/rekreasyon vb. fonksiyonlar için hala geçerliliğini korumaktadır.

Sonsöz: **"Göklerde ve yerde nice ayetler (Allah'ın varlığını ve harika sanatını gösteren öyle belge ve alâmetler) vardır ki, (gafiller) onların yanından hiç düşünmeden, yüz çevirerek geçip gitmektedirler"** (Yûsuf Suresi 105. Ayet / Abdullah-Ahmet Akgül Meali).

KAYNAKÇA

Ak, T. (2022). İç güvenlikte yer altı, tünel ve mağara operasyonları ile yönetimi. *SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi*, 32(1), 139-158.

Arslantaş, Y. (2016). Paleolitik ve mezolitik (epi-paleolitik) çağ'da barınma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(2), 319-344.

Atik, K. (2008). Kutsal kitaplara göre Tanrı-doğa ilişkisi. *Uluslararası Çevre Uluslar arası Çevre ve Din Sempozyumu 2*. Yalın Yayıncılık, 1-8. İstanbul.

Erinç, S. (2015). *Jeomorfoloji-II* (Güncelleştirenler Ahmet Ertek, Cem Güneysu), Der Yayınları.

Hoşgören, M. Y. (2017). *Jeomorfoloji Terimleri Sözlüğü*, Çantay Kitapevi, İstanbul.

<https://kuran.diyanet.gov.tr/Tefsir/> Kur'an Yolu Tefsiri (Erişim Tarihi: 06.06.2024)

<https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=21&ayet=31> (Erişim Tarihi: 11.04.2024)

Kamarudın, M.A. (2020). 7 Prinsip kelestarian alam sekitar mengikut acuan Islam. <https://harakahdaily.net/index.php/2020/04/15/7-prinsip-kelestarian-alam-sekitar-mengikut-acuan-islam/> (Erişim Tarihi: 11.04.2024)

Kışlakçı, T. (2018). İmam Gazâli ile mağarada, <http://turankislakci.com/tr/imam-gazali-ile-magarada/372> (Erişim Tarihi: 27.05.2025)

Küçük, M. A. (2017). Mitolojiden ikonografiye Türkiye'nin turistik dinî mekânları: "mağaralar". *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*(2), 16-57.

Metin, O., & Ünal, Ş. (2022). İçerik analizi tekniği: İletişim bilimlerinde ve sosyolojide doktora tezlerinde kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 273-294.

Nazik, L. (2018). Yeraltı karanlıklar dünyasının gizemli oluşumları: mağaralar. *Mavi Gezegen Popüler Yerbilim Dergisi*, 24, 20-36.

Nursi, S. (2012). *Mesnevi-i Nuriye*, Risale-i Nur Külliyyatı, RNK Yayınları, İstanbul.

Ocak, M. E. (2022). Dünya dışındaki mağaralar, *TUBİTAK Bilim Genç Dergisi*.
<https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/dunya-disindaki-magaralar>

Rahman, M.A. M. (2021). Scientific and research indications in the holy Quran,.
https://www.researchgate.net/publication/350086589_Scientific_and_Research_Indications_in_The_Holy_Quran (Erişim Tarihi 27.05.2025)

Selçuk Biricik. A. (2001). *Kur'ân ve coğrafya*, Ensar Neşriyat. İstanbul.

Şengün, M. T., Kılıçarslan, M., & Göktaş, Y. (2022). Birkleyn mağaraları (Diyarbakır) ve turizm potansiyeli. *Mavi Atlas*, 10(1), 219-234.

Taşkıran, H. (2018). Prehistorik arkeoloji ve mağaralar. *Mavi gezegen*, 24, 63-68.

TDK, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 11.04.2024)

URL, 1 (2016). https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Son_Doong_Cave_DB_%283%29.jpg Dave Bunnell (Erişim Tarihi 27.05.2025)

URL, 2 (2015). <https://mybestplace.com/en/article/hang-son-doong-the-worlds-largest-cave> (Erişim Tarihi 27.05.2025)

URL, 3 (2025). <http://www.lice.gov.tr/birkleyn-magaralari#gallery-3> (Erişim Tarihi 27.05.2025)

URL, 4 (2011). <https://sorularlarisale.com/makale/bilim-ve-risale-i-nurda-bilimsel-yaklasim> (Erişim Tarihi 27.05.2025)